

YUNUS EMRE

KONULU ROMANLARDA TÜRK HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Serpil KURT

UMAY YAYINEVİ

YAYIN NU/No: 62

**T.C. KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIĞI SERTİFİKA NU/Sertificate Number:**
82658

ISBN: 978-625-93257-2-9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18841844>

KAPAK/Cover:

Umay Yayınevi

Web Sitesi/ Web Page:

<https://umayyayinevi.com>

E-posta/Contact:

umayyayinevi@gmail.com
iletisim@umayyayinevi.com

Adres/Adress:

55200, Atakum/Samsun/Türkiye

YUNUS EMRE KONULU ROMANLARDA TÜRK HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Serpil KURT

Kütüphane Kartı/Catalog in Publication

1. Baskı, Umay Yayınevi, vii+338 sf., Dizin yok, kaynakça var, Samsun, 2026/ 1st Edition, Umay Publishing House, vii+338 pages, no Index, bibliography included, Samsun, 2026

Anahtar Kelimeler/Key Words

1. Yunus Emre, 2. roman, 3. halk kültürü, 4. halk edebiyatı

Kitabın bütün yayın hakları Umay Yayınevi'ne aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kitabın bütünü benzerlik tespit yazılımıyla taranmıştır. All publication rights to this book belong to Umay Publishing House. Without written permission from the publisher, except for academic studies and promotional activities where the source is clearly indicated, the book may not be quoted in part or in whole; it may not be copied, reproduced, or published in any printed or digital medium. The entire book has been scanned using similarity detection software.

Atıf/Cite: Kurt, S. (2026). Yunus Emre konulu romanlarda Türk halk kültürü unsurları. Umay Yayınevi.

ÖNSÖZ

Folklor/halk bilimi, halka ait olan her şeyi ele alan, bunları derleyen, sınıflandıran, çözümleyen ve yorumlayan bir bilimdir. Sosyal gelişmeler ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak folklorik ürünler de zamanla değişim ve dönüşüme uğrar. Halkın âdetleri, gelenek ve görenekleri bu yeni hayat tarzına göre şekillenir. Bir toplumun kültürel bilinçaltı hakkında yorum yapılabilmesi için geçmişten bugüne derlenen kültürel verilerin bir arada değerlendirilmesi gerekir. Folklor malzemelerinin edebî eserlerde -bu çerçevede romanlarda- yer alması, onların kaydedilmesi ve korunması açısından önemlidir. Kurguyu sağlam temele oturtmak amacıyla ve bir niyet doğrultusunda folklorla başvuran yazar, dolaylı olarak halk kültürünü de sonraki nesillere aktarmış olur. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında etkin rol almış olan bir edebî şahsiyet olarak Yunus Emre hakkında bugüne kadar on yedi roman yazılmıştır. Halk kültürü açısından kayda değer unsurlar barındıran bu romanlar, Yunus Emre'nin menkıbe ve şiirleri esas alınarak kurgulanmıştır. Bu çalışmada Yunus Emre'nin tarihî, menkıbevi hayatı ve şiirleri bağlamında kurgulanan on yedi roman; halkbilgisi ve halk edebiyatı ürünleri açısından incelenmiş, benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. Giriş ve dört bölümden oluşan bu çalışmanın giriş kısmında halk kültürünün yaratıcısı olan halkın, kavram olarak ne olduğuna ve halk biliminin amacına değinilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Yunus Emre'nin tarihî, menkıbevi hayatına ve edebî şahsiyetine; ikinci bölümde romanların yazar adlarına, kısa hayat hikâyelerine ve roman özetlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde romanlarda tespit edilen halk kültürü unsurları, dördüncü bölümde ise halk edebiyatı unsurları tasnif edilip incelenmiştir. Romanların kurgusundaki Yunus Emre menkıbe ve şiirleri tablo haline getirilmiştir. Romanlarda dörtlük veya beyit boyutunu aşan şiirlerin ilk ya da redif mısrası tabloya eklenmiş, böylece ortak kullanılan şiirlerin görülmesi sağlanmıştır. Romanlarda sıkça başvurulan motifler, sayı formelleri ve deyimler; bir mukayese imkânı vermesi bakımından grafikler halinde sunulmuştur. "Sonuç"ta ise çalışma esnasında edinilen bilgi ve kazanımlara değinilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ.....	1
1. Halk Kültürü ve Roman İlişkisi	4
2. Araştırmanın Problemi.....	6
3. Araştırmanın Amacı.....	6
4. Araştırmanın Önemi	7
5. Araştırmanın Kapsamı	7
6. Araştırmanın Metodu	7
BİRİNCİ BÖLÜM	8
YUNUS EMRE’NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ, ESERLERİ	8
1.1. Yunus Emre’nin Hayatı	8
1.2. Yunus Emre’nin Edebî Şahsiyeti.....	12
1.3. Yunus Emre’nin Eserleri	15
1.3.1. Divân.....	15
1.3.2. Risâletü’n-Nushiyye	16
1.4. Yunus Emre’nin Menkabevî Hayatı	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	18
“YUNUS EMRE” KONULU ROMANLARIN YAZARLARI VE ÖZETLERİ	18
2.1. Nezihe ARAZ - Dertli Dolap	18
2.2. Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU - Benim Adım Yunus Emre.....	21
2.3. Ahmet EFE - Yunûs.....	26
2.4. Emine İŞINSU - Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri.....	29
2.5. Özgen KESKİN - Yunus Emre Var Yâr’ına	35
2.6. Mehmet ÖNAL - Hak Çalabım	40
2.7. Devrim ALTAY - Yunus Emre	45
2.8. Mahmut ULU - Aşka Ağlayan Derviş	50
2.9. İskender PALA - Od	55
2.10. Mustafa AKGÜN - Yûnus Emre-Gel Gör Beni Aşk Neyledi.....	58
2.11. Galip ARGUN - Aşkın Kandili Yunus Emre	64

2.12. Can GÜZEL - Deryada Yunus Olmak.....	70
2.13. Erdem S. ANILAN - Yunus Emre.....	72
2.14. Kıvanç NALÇA - Yunus Emre	75
2.15. İlhan Akın - Dördüncü Cemre	78
2.16. Yaşar Bedri ÖZDEMİR - Gezgin ile Pervane (Yunus Emre).....	81
2.17. Servet AYDEMİR - Yunus Diye Göründüm	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	92
YUNUS EMRE KONULU ROMANLARDA HALK BİLGİSİ UNSURLARI	92
3.1. Geçiş Dönemleri	92
3.1.1. Doğum.....	93
3.1.1.3. Doğum Sonrası.....	94
3.1.2. Evlilik.....	99
3.2. Ölüm	110
3.2.1. Ölüm Öncesi	111
3.2.2. Ölüm Anı	111
3.2.3. Ölüm Sonrası.....	112
3.3. Formülistik Sayılar	119
3.3.1. Bir Sayısı.....	120
3.3.2. Üç Sayısı	123
3.3.3. Yedi Sayısı.....	125
3.3.4. Dokuz Sayısı ve Katları.....	129
3.3.5. Kırk / Kırk Bir Sayıları.....	131
3.3.6. Otuz Üç-Bin Bir Sayıları.....	134
3.4. Karşılımlar-Uğurlamalar.....	135
3.5. Selamlaşma	139
3.6. Misafir Ağırılama	143
3.7. Hediyeleşme	151
3.8. Ocak Kültü	153
3.9. Giyim Kuşam.....	156
3.10. Halk Hekimliği.....	170
3.11. Halk Veterinerliği.....	177
3.12. Halk Botaniği.....	178
3.13. Halk Meteorolojisi	181
3.14. Halk Ölçü Birimleri	184

3.15. Beslenme ve Mutfak.....	184
3.16. Halk Mimarîsi.....	194
3.17. Aydınlatma Gereçleri	197
3.18. Geleneksel Oyun	198
3.19. Şamanlık	199
3.20. Törenler ve Günler	201
3.21. Halk İnancı.....	205
3.22. Gelenekler, Görenekler ve Âdetler	210
3.23. Halk Takvimi ve Zaman.....	213
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	217
YUNUS EMRE KONULU ROMANLARDA HALK EDEBİYATI	217
4.1. Deyim.....	218
“Yunus Emre (YE2)” Romanında Yer Verilen Deyimler.....	236
4.2. Atasözü.....	239
4.3. Dua/Alkış	242
4.4. Beddua/Kargış	248
4.5. Ağıt.....	250
4.6. Tekerleme.....	251
4.7. Yunus Emre’nin Şiirlerine Atıf	252
4.8. Romanlarda Kurguya Dâhil Edilen Yunus Emre Şiirleri	259
4.9. Masal.....	269
4.10. Halk Hikâyesi	270
4.11. Efsane-Menkıbe	272
4.12. Halk Müziği ve Müzik Aletleri	281
4.13. Adlar	283
4.14. Lakaplar	284
4.15. Hitaplar ve Çağrılar	289
4.16. Argo ve Küfür.....	294
4.17. Tipler ve Motifler	295
4.17.1. Tipler.....	295
4.17.2. Motifler	299
4.17.2.1. Geyik Motifi	300
4.17.2.2. Kurt Motifi	301
4.17.2.3. Kızıl Elma Motifi	302

4.17.2.4. Fal-Falcılık Motifi	303
4.17.2.5. Rüya Motifi	305
4.17.2.6. Hızır Motifi	322
4.17.2.7. Üçler Motifi	325
4.17.2.8. Yediler Motifi	326
SONUÇ	329
KAYNAKÇA	333

TABLolar VE GRAFİKLER

Grafik 1: Romanlarda kullanılan formülistik sayıların dağılımı	135
Grafik 2: İncelenen romanlarda deyim dağılımı	238
Tablo 1: Romanlarda kurguya dâhil edilen Yunus Emre şiirleri	268
Tablo 2: Yunus Emre menkıbelerinin romanlara dağılımı	281
Grafik 3: İncelenen romanlardaki motif dağılımı	328

KISALTMALAR VE SİMGELER

AAD: Aşka Ağlayan Derviş - Mahmut ULU

AKY: Aşkın Kandili Yunus Emre - Galip ARGUN

BAYE: Benim Adım Yunus Emre - Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU BVİ: Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri - Emine İŞİNSU bk.: Bakınız

C: Cilt

Çev: Çeviren

DC: Dördüncü Cemre - İlhan AKIN

DD: Dertli Dolap - Nezihe ARAZ

DYO: Deryada Yunus Olmak - Can GÜZEL

GİP: Gezgin İle Pervane - Yaşar BEDRİ

HÇ: Hak Çalabım - Mehmet ÖNAL

OD: Od - İskender PALA

TDK: Türk Dil Kurumu

s.: Sayfa

Y: Yûnus

YDG: Yunus Diye Göründüm - Servet AYDEMİR

YE: Yunus Emre - Devrim ALTAY

YE1: Yunus Emre - Kıvanç NALÇA

YE2: Yunus Emre - Erdem S. ANILAN

YE3: Yûnus Emre - Mustafa AKGÜN

YEVY: Yunus Emre Var Yâr'ına - Özgen KESKİN

GİRİŞ

“Halk” kelimesinin geçmişten bu yana pek çok tanımı yapılmıştır. 19. yüzyılda kendisini “aydın” ve “seçkin” olarak kabul eden Avrupalı kesim, toplumlar içerisinde konumlarını belirlemek adına bir tarif ortaya koymuşlardır. Buna göre halk; okuyayazma bilmeyen, teknolojiden bîhaber, “ilkel” yahut “vahşi” olarak adlandırılan kısımdan uzakta olup okuma-yazma bilen seçkin ve aydın topluluk ile aynı veya ona yakın bir yerde yaşamının yanı sıra okur-yazar bir toplumda cahil kesimdir. Alan Dundes “seçkin” ve “ilkel” sınıflandırmasını doğru bulmaz ve halkı şu şekilde tanımlar: En az bir ortak etkeni paylaşan insan grubuna halk denir. Bu etkenin ne olduğunun önemi olmayıp, bağlayıcılık hususunu barındırması gerekir. Daha mühim olan nokta ise, en az iki kişiden oluşan grubun kendilerine has olarak benimsediği geleneklerinin olması gerekir. Bu anlayıştan yola çıkarak; kıyıda köşede kalmış marjinal şeylerin yanı sıra hem köyde hem şehirde varlığını sürdüren halk bilgisini araştıran, inceleyen bilime halk bilgisi diyebiliriz (Ekici, 2000: 2-8).

Toplumun kendine has, muhtelif yollarla geleceğe aktardığı maddî ve manevî her şey kültür olarak adlandırılabilir. Kültür kelimesinin önüne “halk” ifadesinin eklenmesiyle yeni bir terimle karşılaşılır. Halk, yukarıda belirtildiği gibi en az bir ortak unsuru bilincine yerleştirip onu yaşatan topluluktur. O halde halk kültürü, geleneksellik özelliği taşıyan toplumların kendi dil, beğeni ve kültürünü oluşturup devamlılığını sağladıkları kültürdür. Halk kültürünü bilimsel bir boyutta inceleyen ve elindeki bulgular yoluyla bir senteze ulaşan bilime folkloristik/halkbilimi denilmektedir. Birçok

araştırmacı folklorun ne olduğu ya da ne olmadığı, bizdeki karşılığının ne olabileceği vb. konularında bilgi vermişlerdir¹:

Folklor, maddî ve manevî kültürün geleneğe bağlı ürünlerini kendine özgü metotlarla derleyen, araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü konusunda değerlendirme yapabilen bir bilimdir. “Folk” (halk) ve “lore” (bilgi-bilim)” kelimelerinin birleşimiyle oluşan bu ibare Türkçeye “halk bilgisi”, “halk bilimi”, “halk bilim” olarak çevrilmiş ve nihayet halk-bilimi karşılığı kabul edilmiştir (Tan, 2008: 9).

Sedat Veyis Örnek halkbiliminin rolünü şu şekilde açıklar:

“Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının bütününe kapsayan ve temelinde o halkı oluşturan insanların ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada; geleneksel ve töresel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, yaratıyı, töreyi, kurumu, kurumlaşmayı göz önüne sermede; bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla da zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, âdetler zincirini saptamada; bu zincirin köstekleyicisi ya da destekleyici halkalarını tek tek

---

¹ Folklorun tarihçesi, Türkiye’deki tarihi geçmişi, folklorun tanımı, sınıflandırılması ve daha ayrıntılı bilgi için bk. Sedat Veyis Örnek, Türk Halk Bilimi: 3. Basım, BilgeSu Yayınları, Ankara 2018, s. 2141; Nail Tan, Folklor: 7. Basım, Özal Matbaası, İstanbul 2008, s. 24-162; Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı: BilgeSu Yayınları, Ankara 2015, s. 7-24.

belirlemede; halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunlardan özgü ne çağdaş yaratmalar çıkarmada halkbiliminin ve önemi birinci derecededir” (2016: 22).

Halkbiliminin, amacına ve rolüne bakıldığında onun halka özgü kültür yaratmalarının yanı sıra geleneksel unsurlarını da ayrıntılı ve derinlemesine incelediği görülür. Halkı pek çok bakımdan ele alması nedeniyle bazı bilimlerle ilişkisi kurulabilir. Bu ilişki göz önüne alındığında halkbiliminin sadece kültüre değil, pek çok disipline hizmet ettiği söylenebilir.

Pertev Naili Boratav, halkbiliminin diğer bilimlerle ilişkisini şu şekilde açıklar:

Halkbilimi birçok bilimle aynı konuları ortaklaşa paylaşan ve onların kesiştiği noktada bulunan bir bilimdir. Ruhbilim, dil bilim, toplumbilim, arkeoloji, tarih, hekimlik vb. az çok halkbilimiyle alakalı bilimlerdendir (2015: 8).

Günümüz folklor bilimcilerine göre halka ait her şey onun kültürünü oluşturmakta ve bu sebeple folklorun konusuna dâhil olmaktadır. Sedat Veyis Örnek halk bilimi konularının kesin sınırları çizilemeyeceğini belirterek yirmi beş ana başlık verir. Bu ana başlıkları kendi içerisinde alt başlıklara ayırır (2016: 23-27).

19. yüzyılda sınıf farklılıklarını gözeterek yapılan halk tanımı, zamanla ortak değerleri taşıyan insan topluluğunu ifade eden bir terim haline gelmiştir. Ortak din, dil, ürünler, değerler vb. unsurlar geleneksel çevrede incelendiğinde halk kültürünün oluşumu göze çarpmaktadır. Bu ortaklıkların bilimle ilişkisini kurabilmek adına bu kez folklor ya da diğer adıyla halkbilimi

ortaya çıkmaktadır. Halkbiliminin inceleme alanına giren konuları sınırlandırmak pek de mümkün değildir. Çünkü halkın “ortak” olan geleneksel unsurları toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Burada önemli olan halka ait olanın araştırılmasıdır.

1. Halk Kültürü ve Roman İlişkisi

Hayal ürünü olan kurmaca bir bakıma yalandır. Ancak bu yalan, hayatın gerçekliğine ters düşmeyecek biçimdedir (Köktürk, 2018: 135). Arşit Köktürk’ün “Kurmaca metin” tanımı ise şöyledir:

“Yapısındaki özelliklerden dolayı, alımlanmasında, gönderici ile alıcının, kendine özgü kuralları olan bir iletişim konumuna girmesini gerektiren metin. Bu tür metnin alımlayıcısı, metindeki somut anlam düzeyi ile yaşam olguları arasında özdeşlikler aramaktan çok, metnin temel kavramlar örgüsünün, gerçek yaşamla ilişkilerini görmek zorundadır” (1988: 145).

Sağlık, hikâye adlı bütünüün oluşabilmesi için kurguda materyal unsurlara yani bütünüün parçalarına ihtiyaç duyulacağını; bu parçaların da vaka, anlatıcı, bakış açısı, şahıslar kadrosu, zaman ve mekân olduğunu belirtir (2003: 21).

Kurmacanın insan hayatına uygun olma özelliği itibariyle, toplumun kültürel birikiminde var olan hemen her şeyin bir işlev üstlenmek üzere kurmacaya dâhil edilebileceğini belirten Köktürk, halk kültürünün önemli bir parçası olan halk edebiyatı ürünlerinin de kurmaca bir metinde yer alabileceğini, bunun da folklorik ürünlerin bir metnin veya sanat eserinin içerisinde

aynen kullanılması ya da yeni bir sanat eseri haline getirilmesine kadar çeşitli seviyelerde yansımaları ve farklı boyutlarda yeniden üretilmesi şeklinde özetlenebilecek olan “folklor poetikası” kavramı içerisinde değerlendirilebileceğini ifade eder (2018: 135-136).

“Ortaklık” unsurunu kendisinde toplayan “halk kültürü” yılların birikimiyle oluşmaktadır. Bu birikim nesilden nesile, çeşitli etkilere ve dönüşüme maruz kalarak değişmektedir. Şahıslar buldukları toplumun kültürel birikiminden bağımsız kalamazlar. Bu unsuru ortaya koydukları eserlere de yansıtırlar.

Halk kültürü ve kurmaca arasındaki bağlantı hakkında Köktürk; bir toplumun içinde yetişmiş olmak bakımından bir yazarın halk kültürüne müracaat etmeksizin bir roman yazmasının mümkün olamayacağını, her yazarın mensubu olduğu toplumun ortak akıl, mâşerî vicdan, kolektif şuurunun ortaya koyduğu folklorik unsurlardan etkilenmesinin ve bunu eserlerine de aksettirmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtir. (2012: 345).

Tökel, bir metni, niyeti doğrultusunda kurmak isteyen sanatkârın kullandığı objelerle, niyetinin örtüşmesi; eğer anlamı ve niyeti taşıyacak olan nesnelere, bu taşıma işinin hakkını veremezse, o zaman sanatkârın yaratma ve kurgu gücünün eksikliğinden bahsedilmesi gerektiğini ifade eder (2002: 65). Bu görüşlerden hareketle diyebiliriz ki, Yunus Emre konulu romanlarda, yazarın niyeti eğer Yunus Emre’yi anlatmaksa 13. ve

14. yüzyılların ve o yüzyıllardaki dervişlik kültürünün özelliklerinden bağımsız hareket edemez.

2. Araştırmanın Problemi

Geçmişle bağlantısı daima bulunan halk kültürünün, zaman içerisinde kaybolmaya yüz tutan yönlerini tespit etmek ve değişen yönlerini kayıt altına almak önemlidir. Yüzyıllar önce yaşayan, şiirleri hâlâ dillerde ezber olan, Anadolu kültürü içerisinde yetişen Yunus Emre hakkında bugün on yedi roman bulunmaktadır. Yazarlar, Yunus Emre dönemini anlatmak için onun dönemine ait halk kültürü unsurlarını eserlerinin içeriğine serpiştirmiştir. Romanlarda 13. yüzyıldan bu yana değişen ve dönüşüme uğrayan halk kültürü unsurlarıyla karşılaşılmaktadır. Bu çalışmada, Yunus Emre konulu eserlerde yer alan ve halkbilimi açısından değer taşıyan folklorik unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Amacı

İncelenen romanlarda yazarlar niyetleri doğrultusunda Yunus Emre'yi anlatmış, bunu yaparken de kurguyu destekleyici kültürel unsurları kullanmışlardır.

Çalışmanın amacı ortak bir konuyu ele alan yazarların hangi kültürel öğelere başvurduğunu ve bunların kurguya olan etkisini tespit etmek, anlatılan konunun kültürel mevzulardan uzak tutulmadığını göstermektir. Öte yandan incelenen bazı romanlarda, Yunus Emre zamanı ve günümüz olmak üzere iki farklı zaman işlenmiştir. Bu romanlarda Yunus döneminin kültürel öğeleri ve şimdiki zamanın kültürel unsurları arasındaki farklar ortaya çıkarmakta bu durum da kültürel değişimi göstermektedir. Çalışmanın bir diğer amacı Anadolu'da ilk önemli mutasavvıflardan birisi olan Yunus Emre üzerine yazılan romanların içeriğindeki halk kültürünün "niçin", "nasıl" "ne amaçla" kullanıldığı sorularını cevaplamaktır.

4. Araştırmanın Önemi

Halka ait muhtelif konuları içeriğinde barındıran halk kültürü, bir toplumun ortak bileşeni ve paylaşımıdır. Yani halk kültürü toplumun ortak değer yargılarının bir sonucudur. Bu çalışma 13. yüzyıl şairi Yunus Emre'yi ele alan romanların içeriğindeki halk kültürü unsurlarını tespit etmek, yazarların folklordan nasıl ve ne kadar yararlandığını görmek, halk kültürü ve roman ilişkisini belirlemek açısından önemlidir.

5. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma Yunus Emre'yi konu edinen ve yaşadığı dönemi yansıtan 17 roman ile sınırlandırılmıştır. Romanlardaki halkbilimi unsurları üzerine eğilmenin yanı sıra, tek bir konu çevresinde farklı yazarların kullandığı ortak kültürel unsurlara da dikkat çekilmiştir.

6. Araştırmanın Metodu

Yunus Emre'yi konu alan romanlar incelenmiş, belli başlıklarla ilgili malzemeler tespit ve tasnif edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında yapılan tasnifler, halkbilimi açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Metodun belirlenmesinde Sedat Veyis Örnek'in "Türk Halk Bilimi" adlı eserindeki halk bilimiyle ilgili sınıflandırmaya dayanılarak metod belirlenmeye çalışılmıştır. Örnek'in yöntemleri ile birlikte, onun tasnif ettiği alt başlıklarda bulunmayan ama incelenen eserlerde tespit edilen bazı kültürel malzemeler, çalışmada uygun görülen ana başlıkların alt başlıkları hâlinde sınıflandırarak yerleştirilmiştir. İncelenen romanlarda, materyal unsurların kurgu ve niyetin örtüşmesi, amacına yönelik kullanılıp kullanılmadığı da dikkate alınıp değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNUS EMRE'NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ, ESERLERİ

Yunus Emre, Türk kültürünün yetiştirdiği büyük şahsiyetlerden biri olarak kabul edilir. Eldeki kaynaklarda tarihî kimliğine dair bilgiler yetersizdir. Onu bugüne kadar yaşatan şiirleridir. Halkın anlayabileceği düzeyde yazması, şiirlerinde derinliği ve açıklığı yan yana kullanabilmesi onu günümüze kadar erıştirmiştir. Şiirlerinde bu dünyaya geliş amacının sevgi olduğunu belirten Yunus Emre'nin bugün pek çok ilde mezarı bulunmaktadır. Bu durum gönüllere taht kurduğunun, her şehrin onu sahiplendiğinin göstergesidir.

1.1. Yunus Emre'nin Hayatı

Yunus Emre'nin hayatı, vefatından çok sonraları yazılan Bektaşî menakıpnamelerinden ve şiirlerinden hareketle tahmin edilmeye çalışılmıştır (Tatçı, 2012: 3). Fuat Köprülü "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserinde Yunus'un hayatı sadece tarihî ve müsbet açıdan incelendiğinde birtakım zorluklarla karşılaşılacağını söyler. Bunun nedenini tarihî kaynakların ona dair eksik, hatta birbiriyle tezat nitelikteki bilgilere ve hayatının menkıbelerle iç içe girmiş olmasına bağlar.

Yunus Emre, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde beyliklerin kurulmaya ve Selçuklu Devleti'nin dağılmaya başladığı 13. yüzyıl ortalarından, 14. yüzyılın ilk çeyreğinde filizlenmeye başlayan Osmanlı Beyliği döneminde Orta Anadolu havzasında dünyaya gelip yaşamış şair ve derviş bir erendir. Bu devir göz önüne alındığında; Anadolu insanının iç kavga ve çekişmelerle, kuraklığın getirdiği kıtlıkla, Moğol akın ve yağmalarıyla perişan bir hâlde olduğu görülür (Tatçı, 2012: 3). Yunus Emre'nin yaşadığı bu

dönemi tespit etmek adına araştırmacılar belirli kaynakları ve Yunus Şiirlerini göz önüne alır. Bu eserlerden biri mesnevi tarzında yazılmış olan Risaletü'n-Nushiyye'sidir. Eserin sonunda işaret edilen H.707 (M. 1307-8) tarihi kitabın yazılma tarihidir. Öte yandan Adnan Erzi tarafından Bayezid Devlet

Kütüphanesi'nde ulaşılan bir yazmada Yunus Emre'nin H.720 (M. 1320-1) tarihinde 82 yaşındayken vefat ettiği bilgisi yer almaktadır. Buna göre Yunus Emre, H.648 (M. 1240-1) tarihinde dünyaya gelmiştir (Tatçı, 2012: 4).

Fuat Köprülü, edebî Şahsiyetlerin anlatıldığı bazı eserlerin Yunus Emre'nin ölüm tarihini H.843 yıllarına ve Őakayık sahibinin onu Yıldırım Bayezid devrinin Şeyhleri sırasında göstermesini çeşitli belgeler vasıtasıyla reddetmektedir: 13 ve 14.yüzyıl mutasavvıflarını çevreleyen Bektaşî ananesinin onu kendine mal etmesi; sağlam bilgiler sunan Âşıkpaşazade, Yunus Emre'yi Âşık Paça, Ahi Evran, Karaca Ahmed, Geyikli Baba gibi mutasavvıflarla aynı zamanda yaşamış sayarak bunların birinci Murad zamanına kadar eriştiğini yazması; Câmî'ü'n Nezâir'de Âşık Paça'nın birden fazla Şiirinin Yunus Emre'ye nazire olarak kaydedilmesi; Hicri 841 (1438) senesinde yaşamış Mulbahlı bir ecnebinin Yunus'un iki ilahisini Gotik harfleriyle istinsah ve Latinceye tercüme etmesi bu durumun bir delilidir (2017: 366-367).

Yunus Şiirleri yaşadığı çağın en belirgin delilidir. Mevlânâ'nın sohbetinde sâz ile işret olduğundan, onun kendisine nazar kıldığından bahsettiği beyitleri Mevlânâ sohbetinde yer aldığını gösterir. Yunus'un Mevlâna, Ahmed Fakîh ve Necmeddîn-i Kübrâ'nın vefatından duyduğu üzüntüyü anlatan beyitleri; Orhan Gazi dönemine (1326-1356) kadar yaşayıp Osmanlı tarihinde adının hürmetle anıldığı Geyikli Baba'nın ismini Şiirlerinde zikretmesi; Dîvânının bir yerinde Seydî Balum (Germiyanoğulları'ndan bir bey

olduğu tahmin edilmektedir.) adlı erenin ilinden kendisine konuk dervîşlerin geldiğini bildirmesi de Yunus'un yaşadığı döneme dair tahminlerin yapılmasına vesile olmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerle Mustafa Tatçı ne Taşköprülü'nün Yunus Emre'yi Bâyezîd (1389-1402) devrine ait görmesini, ne de Âşıkpaşazade'nin ileri sürdüğü Orhan (1326-1360) ve 1. Murad (1360-1389) çağında yaşadığı iddiasını kabul etmez ve bu Türkmen kocasının Orhan Gazî'nin saltanat yıllarında olgunluk yaşlarına eriştiğini, 1321 yılında da vefat ettiğini söyler (2012: 5).

Yunus Emre'nin bir yuva kurup kurmadığı da kesin olarak bilinmemektedir. Bektaşî Vilâyetname'sinde Yûnus'un "Ben nefesi neyleyeyim; ehl-üyâlim var" demesi, Başbakanlık Arşivi'ndeki 871 sayılı Konya Defteri'nde M. 1519/H.924 tarihli bir belgede Yunus oğlu İsmail adından bahsedilmesi ve bu Türkmen kocasının "Bundan dahi verdin bize oğul u çiftü helal" gibi mısralarından hareketle Yunus'un iki defa evlendiği, çocuklarının olduğu sonucu çıkartılabilir (Tatçı, 2012: 7-8).

Yunus Emre hakkındaki bir diğer belirsiz konu ise ümmiliğidir. Ahmet Kabaklı, Yunus Emre'nin ilmî bilgisinin inkârı için Divânının birçok yerinde "Ak üstüne kara yazı yazmadığını" söylemesini bu nedene bağlayarak, Yunus'un Allah'tan gayri her şeyi terk ettiğini bu yüzden bilmek iddiasından da uzak olduğunu belirtir (2012: 25). Abdülbaki Gölpınarlı ise Yunus'un Mevlânâ ve Sâdî'den tercüme yapacak kadar Farsça bildiğini söyler (1992: 100). Şiirlerinde yer yer âyet ve hadislerle telmih sanatına başvurması, Farsçayı Mevlâna'yı anlayabilecek kadar iyi bilmesi Yunus'un iyi bir tahsil gördüğünün kanıtı olarak görülmektedir (Timurtaş, 1972: 32).

Kaynakların birbiriyle çelişmesinden ötürü Yunus Emre'nin nerede doğup yetiştiği de kesin olarak bilinmemektedir. Fuat Köprülü, Bektaşî

ananesinden yola çıkarak Yunus Emre'nin Sivrihisar veya Sakarya suyu civarındaki köylerden birinde 13. yüzyılın son yarısında yetişmiş bir Türkmen köylüsü olduğunu belirtir (2017: 370).

Tatçı ise bu güne kadar gün yüzüne çıkan belgelere dayanarak Yunus Emre'nin Orta Anadolu'da bir merkezde yaşadığını, ancak nereli olduğunu söylemek için yeni belgelere ihtiyaç duyulduğunu öne sürer (2012: 7).

Gönüllerde kendine yer edinen Yunus Emre'nin mezarının nerede olduğu da bilinmemektedir. Birçok şehir onun kendisinde yatmasını dilemiştir. Bu sebeple Anadolu'nun pek çok yerinde Yunus Emre'ye ait olduğu söylenen mezarlar bulunmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâme'sinde Yunus Emre'nin Sivrihisar'ın güneyinde Sarıgök denilen köyde doğduğu ve yine mezarının doğduğu bu köye yakın olduğu yazmaktadır (Gölpınarlı, 1959: 48). Şakâyık Tercüme'sinde Yunus'un Bolu çevresinde ikamet ettiği belirtilmektedir. Nefahât mütercimi, Yunus Emre'nin Kütahya suyu üzerinde, o suyun Sakarya'ya karıştığı yere yakın bir yerde yattığını ileri sürer. Bu bilgi Vilâyetname'ye terstir. Kâmil Kepecioğlu'nun neşrettiği bir belgede Sarıköy'deki çiftliğini zaviyesine vakfeden Yunus Emre Beğ adında bir şahıstan bahsedilmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı'nın neşrettiği belgelerde ise Horasan'dan gelen İsmail Hacı cemaati mensubu olan Yunus Emre'nin Karaman'da İbrahim Bey'den bir arazi aldığını bildirir (Tatçı, 2012: 6).

Yunus Emre, eserini tamamladığı tarihi kayda geçirmiş, bu durum da yaşadığı çağa işaret sayılmıştır. Onun mensup olduğu zümre de yine şiirlerinden yola çıkılarak öğrenilebilir. Bir şiirinde tarikat şeceresini bildirerek bağlı olduğu zümreyi de açıklamış olur. "Yunus'a Tapduk'dan oldı hem Barak'dan Saltuk'a/ Bu nasip çün çûş kıldı ben' nice pinhân olam" beytinden hareketle Yunus'un şeyhi Baba Tapduk, Barak Baba'nın hâlifesidir, Barak

Baba da Baba Saltuk'un halîfesidir (Gölpınarlı, 1992: 17). Faruk Kadri Timurtaş ise Yunus'un şeyhi olarak zikredilen Tapduk Emre'yi açık, kesin delil ve vesikalara dayanmaması nedeniyle efsanevî bir şahsiyet olarak anmakta, hatta bazı Yunus şiirlerinde Tapduk kelimesinin bir özel isim olarak düşünülemediğini; doğrudan tapılan bir varlığı, Tanrı'yı göstermekte olduğunu söylemektedir (1972: 17).

1.2. Yunus Emre'nin Edebî Şahsiyeti

Sade Türkçeye yakın bir dille şiirlerini oluşturan Yunus Emre, tasavvufî dünyasını halkın anlayabileceği bir anlatımla dile getirdiği için Anadolu insanı tarafından çok sevilmiş ve şiirleri adeta hafızalara kazınmıştır. Eserlerinde kullandığı halk deyiş ve özelliklerinin yanı sıra beyitlerinin arka planında yatan kültür yapısı Yunus'un mensup olduğu toplumu yansıtır.

Yunus Emre'nin halk içerisinde çok sevilip benimsenmesinden ötürü onun yaşadığı yüzyıldan daha sonraları Yunus Emre adını alan şairler ortaya çıkmıştır. Bu kişiler Yunus Emre'nin birer taklitçisi durumuna düşmüştür. Ahmet Kabaklı bu şairlerle Yunus Emre'nin (Bizim Yunus) şiirleri arasında "dehâ farkı" olduğunu, gerçek Yunus şiirlerinin; söyleyişteki içtenlik, dolgunluk, aşk, fikir, coşkunluk ve mana yoğunluğuyla ayırt edilebileceğini belirtmektedir (2012: 30).

Yunus'un yaşadığı düşünülen döneme bakıldığında Arapçanın dinin ve ilmin; Farsçanın da edebiyatın ve devletin dili olduğu görülür. İşte böyle bir çevre içerisinde Yunus Emre, çağdaşları Sultan Veled, Dehhânî, Gülşehrî ile birlikte Türkçeyi edebî dil haline getirmede önemli bir rol üstlenmiştir. İsimleri zikredilen bu kişiler, yeni bir edebî dil meydana getirirken halk diline ve bu sözlü edebiyata dayanmışlardır (Timurtaş, 1972: 35). Tasavvuf, din

ve felsefe terimlerinin yanı sıra Divan şiirine girmiş bazı yabancı tamlamalar şiirlerinde yerini almıştır. Onun bir geçiş döneminde ve kelime tereddütleri içinde olduğunu birçok yerde aynı kavramların hem Türkçesinin hem de yabancı karşılıklarının kullanılmasından anlamaktayız (Kabaklı, 2012: 85).

Yunus'un halk şairi olmayıp, halkın şairi olduğuna vurgu yapan Abdülbaki Gölpınarlı, dilinin katıksız bir Türkçe olmadığını belirterek, şiirleri hakkında tespitte bulunur: Azımsanamayacak kadar aruzla yazdığı şiirlerinin yanı sıra vezinde de başarılıdır. Tasavvuf terimleri, eski erenlerin sözleri, klâsikleşmiş halk masalları, aşk hikâyeleri, hadîsler, âyetler, İran ve Yunan'dan geçen mitolojik unsuru, dinî kelimeleri içeriğinde barındıran kıssalar yani Divân Edebiyatı'nın pek çok unsuru Yunus şiirlerinde büyük bir yer kaplar (1992: 132).

Biçim yönünden Ahmet Yesevî'nin izini süren Yunus Emre, çoğunlukla hece vezniyle ve dörtlükler hâlinde yazmıştır. Bunun yanında aruz veznine uyan ve beyit hâlinde biçimlenen şiirleri de oldukça fazladır (Kabaklı, 2012: 85).

Yunus Emre şiirleri hakkında Faruk Kadri Timurtaş şunları söyler: Tasavvufu ve vahdet-i vücûd görüşünü edebiyatımızda en etkili biçimde dile getiren şairdir. Pek çok tasavvuf şâiri Yunus gibi İslâm mistisizmini açık, derin, sade, samimî ve heyecanlı bir şekilde ortaya koyamamıştır. (...)Yunus bir mutasavvıf olarak Allah, varlıkyokluk, aşk, hayat, ölüm gibi konular üzerinde durmuş; ilim-gerçek ilişkisi, dünyanın gelip geçiciliği gibi mevzularda değinmiştir. İslâmî tasavvuf felsefesini sade, fakat derin bir kavrayışla anlatmıştır (1972: 37).

Tatçı, Yunus Emre'nin İslâmî ve insanî bir tasavvuf işlediğini, aslını ve Allah'ı aramayı gaye edindiğini, bunu yaparken ilahî değerlere bağlı kaldığı gibi toplumdan ve toplumsal değerlerden de uzaklaşmadığını belirtir. Bunun yanı sıra tasavvufî görüşlerini ortaya koymak için kendine has bir dil ve terminoloji kullandığını, yüksek bir düşünüşle dili sade bir biçimde işlediğini, şiirlerindeki şekil ve muhtevanın, kendine has, millî ve İslâmî bir yapı içinde olduğunu görmenin mümkün olduğunu söyler. Ayrıca Yunus'un san'atını, ilahi bir ahenge ve ilhama dayandırmakta, söyleyişinin orijinal olduğunu ve eserlerindeki ahengin ve sesin yüksek bir seviyede bulunduğunu dile getirir. (2012: 78).

Özentsiz bir şekilde sunduğu ahenk, düşünce ve duyuları en güzel, en kısa biçimde söyleyebilmiştir. Şiirlerinin bir çocuk tekerlemesi gibi basit görülüp, bir kitap dolduracak derinlik ve genişliğe sahip olması ancak Yunus Emre'ye özgü bir özelliktir.

(...) Kullandığı yepyeni mecaz örgüsüyle, iç duygularını ve felsefî görüşlerini somutlaştırarak eşya ve tabiata ait unsurları canlı bir hâle koymasının bu yolda getirdiği büyük bir yeniliktir (Kabaklı, 2012: 86).

Şiirlerinde en çok Yunus Emre mahlasını kullanmakla birlikte "Yûnus, Âşık Yûnus, Bî çâre Yûnus, Koca Yûnus, Yûnus Dedem, Tapduk Yûnus, Miskîn Yûnus, Dervîş Yunus" mahlasını da kullanır (Tatçı, 2012: 7).

1.3. Yunus Emre'nin Eserleri

Yunus Emre'nin bugün bilinen iki eseri vardır; Şiirlerinin toplandığı Divan ve mesnevî tarzında didaktik bir eseri olan Risâletü'n Nushiyye.

1.3.1. Divân

Dîvân, Yunus'un düşünce dünyasını, estetik temayüllerini ve asıl san'atını bizlere tanıtmaktadır. Bazı beyitlerinde kendi dîvânından söz etmesi, dîvânını hayatta iken tanzim ettiğini gösterir (Tatçı, 2012: 54).

Dîvânı üç yüz kadar şiirden oluşmasına rağmen Yunus Emre'ye bini geçkin şiir mâledilmektedir. Bu durumun nedeni kendisinden sonra Yûnus'ların yetişmesidir. (Timurtaş, 1972: 38).

Aruzun yanı sıra millî vezin kullanan Yunus'un şiirlerindeki vezin için Fuat Köprülü şöyle der:

“Halk arasında yetişmekle ve halka hitap etmekle beraber hiç de ümmî bir derviş olmayan Yunus'un aruz veznini kullanması, bu bakımdan pek tabii görülmektedir. Divân'da aruz veznine muntazam ve mükemmel bir surette tatbik edilmiş bazı manzumelerin Yunus'a ait olmadığı ne kadar açık ise, aruzun Türkçedeki iptidai şekliyle ve adeta hece vezninden fark olunmayacak kadar kusurlu bir surette yazılmış aruz eserlerinin Yunus'a ait oluşu da o kadar kesindir. Esasen Yunus, aruz vezninin hece veznine en çok uyan basit cümlelerini kullanmıştır” (2017, 406)

Eserdeki şiirler genellikle nutuk, ilâhî veya nefes türünde olmasının yanı sıra şiirlerin arasında az da olsa na't, istişfa, münâcât, mi'racnâme, salâtnâme, vücûdnâme, nâsihatnâme, yaşnâme, şathiye, bahârnâme, mahşernâme, fütüvvetnâme, lügâz gibi türler de yer almaktadır (Tatçı, 2012: 64).

1.3.2. Risâletü'n-Nushiyye

Risâletü'n-Nushiyye ismiyle tanınan Yunus'un bu eseri, birçok yazma divanda başlıksız olarak ve ilahîlerinden önce kaydedilmiştir. Mesnevî tarzında kaleme alınan bu eserin baş kısmında mensur bir bölüm yer almaktadır. Tasavvufî bir nasihatnâme özelliği taşımaktadır. Konu başlıklarıyla birlikte beyitler, diğer bir konuyla iç içe girmiş ve böylece vak'a sıralaması bozulmuştur. Fatih, Karaman, Yahya Efendi, Nuruosmaniyye ve Bursa nüshaları vardır. Bazı beyitler bir yazmada olduğu halde diğerinde bulunmamanın yanı sıra cümlelerde bozukluk, manada anlaşılmazlık görülmektedir. Eserin ezberden yazıldığı izlenimini vermesi, beyitlerin farklı istinsahlarla karşımıza çıkmasından ötürüdür (Tatçı, 1991: 2).

Eserin sonundaki tarih beytine dayanılarak H. 707 (M. 1307-8) yılında yazıldığı anlaşılmaktadır. Didaktik özelliği taşır. Baş taraftaki 13 beyitlik kısım fâilâtün fâilâtün fâilün, geri kalan kısım ise mefâilün mefâilün feûlün vezniyle nazmedilmiştir (Timurtaş, 38). Giriş manzumesinde "Âdem'in Yararılışı" ve "Anâsırı Erbâa" açıklandıktan sonra mensur bölümde akıl, iman ve ilim konularına değinir. Daha sonra manzum bir şekilde Ruh ve Akıl; Kibir ve Kanaat; Buşu ve Gazâb; Sabır; Buhl ve Hased; Gaybet ve Bühtân mevzularını sırayla şerh eder (Tatçı, 1991: 2).

1.4. Yunus Emre'nin Menkabevî Hayatı

Din büyüklerinin yahut tarihe adı yazılmış önemli kimselerin olağanüstülük barındıran hikâyeleri menkıbe olarak adlandırılır. Tatçı, Yunus Emre'nin tarihî kişiliğinin menkıbeler içinde yitip gittiğini, kaynakların yetersiz olduğunu ve bu yüzden menkıbelere başvurulduğunu belirtir (2012: 26). Yûnus'a ait menkıbelerden "Halk Edebiyatı" bölümünde daha ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

“YUNUS EMRE” KONULU ROMANLARIN YAZARLARI VE ÖZETLERİ

2.1. Nezihe ARAZ - Dertli Dolap

Hayatı

Ankara milletvekillerinden Rifat Araz'ın kızı olan Nezihe Araz Konya'da dünyaya geldi. 1941'de Ankara Kız Lisesi'ni, 1946'da Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji ve Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Bir müddet Behica Boran'ın asistanlığını yaptı. Bazı sol hareketlere katıldı. Hocasının okuldan uzaklaştırılmasıyla kendisi de İstanbul'a doktora yapmak amacıyla gitti. Ancak akademik hayattan uzaklaştı. Bir süre sonra sohbetleriyle hayat anlayışını, dünya görüşünü değiştirecek olan Kenan Rıfâ ile tanıştı. Yazı hayatına dergilerde yayımlanan röportajlarıyla adım attı. Kendine özgü bir şekilde Türk-İslâm dünyasının önde gelen isimlerini biyografik romanlarıyla ele aldı. Gazetecilik ve televizyon yayıncılığında pek çok çalışmaya imza attı. Şiirlerinin yanı sıra tiyatro oyunları ve biyografi-inceleme yazıları vardır.

“Dertli Dolap” Adlı Romanın Özeti

Nezihe Araz'ın kaleme aldığı Dertli Dolap romanının ilk basım tarihi 1961'dir. Kitabın giriş kısmında Dertli Dolap'ın nasıl yazıldığı hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde Araz, Yunus Emre'nin hayat hikâyesine Dertli Dolap ismini verdiği, bu adı yine Yunus Emre'nin bulduğunu söyler. Aynı zamanda kitabın 41. ve 57. sayfaları arasında Anadolu'nun nasıl Türkleştiği hakkında bilgi verilir.

Yunus Emre, harman yerinde bir yandan bahçe işleriyle uğraşırken, diğer yandan ölümü düşünür. Güzel Elif Kız'ın, ağaçların nasıl ölüp lime lime olacağını, pis kokacağını hayal eder. Yunus, günlerdir yağmur

yağmadığından ötürü, Allah'a dua eder. O sırada yağmur yağmaya başlar. Kardeşinin ve babasının ölümünden sonra hep böyle ölüm üzerine düşünmektedir. Yunus'un bu haline annesi oldukça üzgündür. Günlerini söğüdün oradaki dolabın yanında geçirip, annesine Tanrı'nın varlığını sorgulayan cümleler kurar. Kadın Ana, oğlunun bu haline dayanamaz, köyün bilge kişisi Merdan Koca'ya durumu anlatır ve ondan akıl ister. Merdan Koca, öğütler verse de Yunus'un düşünceleri pek değişmez.

Sarıköy'de kış erken bastırır, sert geçer. Köylünün yiyeceği yoktur ve dolap ise artık dönmemektedir. Yunus, köylünün düştüğü duruma üzülmü ve Kırşehir'e giderek oradan buğday almaya karar verir. Merdan Koca'ya da dönüşte nişanlısı Elif Kız ile nikâhlanacağına dair söz verir. Türkmen heybesinin iki gözüne alıçları doldurur ve kağnısını Hacı Bektaş'ın dergâhına sürer.

Yunus, yolda karşılaştığı kimselerden Seyit Battal türbesini ve dergâhını ziyaret etmesi gerektiği tavsiyesini alır. Bu görevini yerine getirir. Seyit Battal türbesinin heybetli görünüşünden etkilenir. Sabah namazından sonra oradan ayrılan Yunus'un Sulucahöyük'e varmadan önceki son durağı Garipler Hanı olur. Handa Musa Bey'in Rûm kızını kaçırdığına tanık olur.

Yunus dergâha vardığında kendisine Hacı Bektaş ile görüşebilmesi için üç gün beklemesi gerektiği söylenir. Bu süre içerisinde Delil ve Gizlice Baba ile tanışır. Yunus, Gizlice Baba'nın sözlerine hayret eder ve anlam veremez. Delil, dergâhta yol gösterir, neler yapması gerektiğini söyler. Yunus, üçüncü günün sonunda Delil aracılığıyla Hacı Bektaş'a haber gönderir. Bu haber artık buğday alıp bir an önce köyüne dönmesi içindir. Hacı Bektaş bu habere karşılık olarak nefes vermeyi teklif eder. Yunus alıç karşılığı verilen nefes teklifini üç kere reddeder. Yunus'a buğdaylar verilir ve uğurlanır.

Koyulduğu köy yolunda ilerlerken erenler himmeti olan nefesi almadığına pişman olur. Dergâha dönerek erenler himmetini almaya karar verir. Dergâha gelir ve Hacı Bektaş'tan buğdaylarını geri almasını ve himmetini vermesini ister. Hacı Bektaş buna karşılık kilidinin Tapduk Emre'ye emanet edildiğini söyler.

Sarıköy'de büyük bir coşkuyla karşılanan Yunus'un aklı alacağı himmette kalmıştır. Durumunu annesine ve nişanlısı Elif Kız' a anlatır. Ancak Yunus'un Tapduk kapısına gitme isteği kabul edilmez. Yunus, annesinin ve Elif Kız'ın kalbini kırmak istemez ancak gitmekten de vazgeçemez.

Tapduk'a mürid olan, burada yedi yıl odunculuk yapan bu süre içerisinde sohbetlere katılan dervişlik yolunda hızlı adımlarla ilerleyen Yunus, Tapduk Emre'nin ve Ana Bacı'nın sevgisini kazanır. Dergâh içerisindeki bazıları, Yunus Emre'nin, Tapduk'un kızına âşık olduğu yönünde dedikodular yayar. Yunus bu iftiralara aldırmaz. Ancak Tapduk Sultan, kızını, Yunus istediği takdirde kendisine verebileceğini sohbet meydanında açıklar. Yunus, Gülmisal'e el süremeyeceğini söyler. Gülmisal ise Yunus'a çoktan âşık olmuştur. Tapduk Emre kızını istemeyen dervişine darılmaz ve onu dergâhta odunculuğa devam ettirir. Yine bir gün dergâha düz odun getirmek için ormanda hazırlık yapan Yunus, odunları bağlayacağı ipi kaybeder. Dergâha odunsuz gitmenin ayıp olacağını düşünerek odunları bir karayılına sararak sırtlanır. Yunus'un eşiğe gelmesiyle yaptığı kerameti gören Tapduk, ona seyahat yolunu açar.

Yollara düşen Yunus, Konya'da Horozlu Han'a ve Mevlana'ya konuk olur. Mevlâna'nın sevgisini ve hayranlığını kazanarak, bir kervan ile Kâbe'ye gitmeye karar verir. Hac görevini tamamlayan Yunus'un kulağına Tapduk Sultan'ın kutlu sesi duyurulur. Bu işareti alarak geri dönmeye karar verir.

Rüyasında Emir Sultan'ı görünce Bursa'ya uğramaya karar verir. Yol boyunca muhtelif insanlarla tanışıp sevgilerini kazanır. Sonunda Tapduk dergâhına varır. Dergâhta dili çözülüp, kilidinin açılmasıyla Yunus'a Sarıköy yolları gözüktür. Köyüne gelir ve Elif Kız'la evlenir. Burada şirin bir dergâh kuran Yunus'un gelip giden hiç eksik olmadığı için dedikodusunu yapanlar az değildir. İnsanların sevgisi bu dedikoduları bastırır ve Yunus küçük dergâhında birçok derviş yetiştirir.

2.2. Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU - Benim Adım Yunus Emre

Hayatı

1930 yılında Zile'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamlar. Daha sonra İstanbul'da Haydarpaşa Lise'sini ve İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirir. Muhtelif kamu görevlerinin ardından Milli Eğitim Bakanlığı'nda Derleme Müdürlüğü (1974) yapar.

İlk hikâyeleri Sivas'ta çıkan Hakikat gazetesinde, daha sonra ise muhtelif edebiyat dergilerinde yayımlanır. Nehir roman tarzındaki on iki ciltlik "Dün ki Türkiye Dizisi"nde, üç ciltlik "Bugünkü Türkiye Dizisi" eserinde Malazgirt Zaferi'nden İstanbul'un fethine kadar olan Türk tarihini, günümüz Türkiye'sinde yaşanan toplumsal değişim ve bunun sonuçlarını anlatır. 'Sabırağacı' adlı eserinde Osmanlı ve Kıbrıs'ı konu alır. Trampacılar adlı oyunu Avrupa Üniversitelerarası Tiyatro Festivali'nde en iyi oyun seçilir. MEB Ödülü'nü Çardaklı Bakıcı oyunu ile, Türkiye Milli Kültür Vakfı 1980 Kültür Armağanı'nı Gündönümü ve Karanlıkta Mum Işığı adlı kitabıyla kazanır. Çanakkale 3/ Döndüler adlı eseriyle 1990 yılı Türkiye Yazarlar Birliği'nin yılın romancısı ödülüne lâyık görülür.

“Benim Adım Yunus Emre” Adlı Romanın Özeti

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun kaleme aldığı Benim Adım Yunus Emre adlı eserin ilk basım tarihi 1980'dir. Roman, Yunus Emre'nin Hacı Bektaş Velî dergâhının kapısında bekleyişiyle başlar. Daha sonra Yunus'un dergâha varmadan önce başından geçenler anlatılır.

Yunus, Konya'da Sarıköy gurbetçilerinin uğrak yeri olan hana gider. Burada hemşehrilerinden haber almayı amaçlar. Ancak han kapısına kilit vurulmuştur. Yakınında bulunan bir çobandan hancının Moğollar tarafından götürüldüğünü öğrenir.

Yunus bu kez sorularına cevap aramak için Arvatlar Pazarı'ndaki hemşehrisi Çedikçi Ahmet Usta'nın yolunu tutar. Ahmet Usta'yla Mevlana hakkında konuşur. Mevlana'nın Mesnevi'si hakkında “fazla uzun söylemiş” yorumunu yapar. Ahmet Usta bu yargıya karşılık olarak şöyle der: “İnsanı anlatmak görüldüğü gibiliğini anlatmak olsaydı... sana haklısın derdim”(25). Yunus bu sohbetin ardından Meram

Bağları'ndan Konya Ovası'na doğru yola koyulur. Bir yandan da Ahmet Usta'nın söylediklerini düşünür. Yunus, yolunun üzerindeki köyün yakınlarında bir bostana uğrar. Bostan sahibiyle beraber namazlarını edâ ederler. Sabah namazına uyandığında abdest almak için etrafı dolaşır. Bu sırada bostan sahibinin yakılan ateş ile kuyunun taş ağzı arasında diz çökmüş vaziyette garip bir duaya tutulmuş olduğunu görür. Aniden bostan sahibinin yerine geçer, ancak arkasında onu izleyen yine kendisi olur. Yaşadığı bu olay onu şaşkına çevirir ve aklına pişmeliyim düşüncesi gelir.

Yunus, Akşehir'e yakın kıyı boyuna geldiğinde yaşlı bir balıkçıyla karşılaşır. Aralarında geçen sohbetin ardından kendisini balıkçının yanında bir

ham meyve gibi hisseder. Balıkçının toprak ile su arasında sıkışmışlığıyla ilgili sözleri aklını karıştırır. Balıkçı ile sohbeti ona bostan sahibini hatırlatır. Karşılaştığı bu iki garip adamın, dervişlerin bir eşi olduğunu düşünür ve onlar gibi olmayı arzular. Oradan ayrılıp yola koyulduğunda halâ balıkçının etkisindedir.

Yunus bu kez bir ev sahibi tarafından aşâ çağırılır. Gece ev halkı odalarına çekildiği sırada Moğol gelir. Bu geliş evin büyük oğlu içindir. Yunus büyük oğlun ve karısının yalvarışlarına kulak kesilir. Ancak odasından çıkarak onlara yardım edemez.

Moğol, evin büyük oğluna vergi vermesi için on günlük mühlet verir. Yunus bu yaşananlardan sonra kimselere bir şey demeden oradan ayrılır.

Kütahya yakınlarına geldiği sırada akşam ezanı okunmaktadır, bu sırada birkaç dervişle karşılaşır. Akşam namazının ardından sohbete başlarlar. Yunus yatsı namazından sonra uykuya dalar. Uyandığında dervişler ilahi söylemektedir. Bu ilahiyi duyan Yunus şaşar kalır. Çünkü dervişlerin dile döktüğü sözler kendisine aittir. Onlarla vedalaşarak yoluna devam eder.

Yunus düşünceler içerisinde yürüyorken dut ağacı altında oturan dervişlerle karşılaşır. Sofralarına konuk olur. Dervişler ettikleri duadan sonra önlerine sofrâ gelir. Yunus bu dervişlerle beraber yola koyulur. Bundan öncekiler gibi; duvar ören dervişler, çoban, bostan sahibi, yaşlı balıkçı, Avratlar Pazarı'nın Çedikçi Ahmed Ustası ve şimdiki dervişlerin birtakım işaretlerle yoluna çıktığını düşünür. Her akşam bir derviş dua etmekte, önlerine sofrâ gelmektedir. Bir gün dervişlerden bir tanesi

Yunus'a akşam aşının kendisinde yeneceğini söyler. Yunus bunu kendisine dert edinir. Heybesinde biraz ekmekten ve soğandan başka bir şey

yoktur. Yol boyunca dervişlere nasıl sofraya sunacağını düşünür durur. Vakti geldiğinde dervişler dua yoluyla sofraya getirmesini isterler. Yunus bu işe karşı çıksa da sonunda dervişlerin isteğini yerine getirir. Duası kabul olur ve köylü bir aile ellerinde yiyeceklerle dervişlerin yanına gelir. Yunus ve dervişler bu olaya çok şaşırır çünkü gelen yiyecekler dervişlerin sofrasındaki-lerden daha fazladır. Yunus'un duası şöyledir; "Bunlar kimin adına duâ etti, rica eylediler ise o kişinin adına, sanırım çok sevdiğin biridir, o sevgilinin adına bir sofraya gönder, beni mahcup etme..."(124). Dervişler kendileriyle yolculuk yapıp, sofralarına buyur ettikleri yabancıların adına duâ ettikleri Yunus olduğunu anlarlar. Yunus, olayın ardından dervişlerin yanından hızla uzaklaşır. Bu sırada yağmur başlar ve kısa zamanda sele dönüşür. Yunus, bir kaya kovuğuna sığınır. Burada başına gelenleri, köylünün düştüğü durumu düşünür. Ertesi gün yağmurdan iz yoktur, sanki hiç yağmamış gibidir. Kaya kovuğundan çıkarak hızlı adımlarla bir çeşme başına gelir.

Yunus çeşme başında abdest tazeleyip namazını eda eder. Daha sonra heybesindeki azığı çıkarır. Yemeğe başlayacağı sırada çeşme başına atıyla bir yiğit yanaşır. Sofrasına davet ettiği bu yiğidin Ertuğrul Beğ'in oğlu Osman olduğunu öğrenir. Hasbihalin ardından ortalarındaki fakir sofrada karınlarını doyururlar. Sohbetlerini çeşme başına gelen bir bileyici böler. Bileyici, dağın arkasında kıyamet koparken onların oturup eğleşmelerini eleştirir. Osman, bileyiciden Kayılar'ın çobanlarını tekfurların kıştırdığını öğrenir. Çobanların çaresizliğine yetişmek için atna atlayıp oradan uzaklaşır. Bu kez bileyici Yunus'a Şeyh Edebâli'nin meclisinde edilen bir sohbetten bahseder. Bu mecliste padişahlık muştusunun verildiği beğ oğlu, Ertuğrul'un Kara Osman'ı olduğu konuşulmuştur. Bileyici Kayı'yla ilgili anlattıklarından sonra oradan ayrılır.

Yunus köyüne yaklaştığı sırada önüne Molla Kasım çıkar. Molla, Yunus'a kızının boğmaca olduğunu, oğlunun da evden kaçtığını anlatır ve Yunus'tan köylünün ona vereceği işi kendisine devretmesini ister. Yunus bu isteğe ne evet diyebilir ne de hayır. Köye girdiklerinde mescidin önünde toplanmış olan halk onları beklemektedir. Görev, Yunus'un Hacı Bektaş dergâhına gidip köy için buğday istemesidir. Bu isteği aklında sorular olsa da kabul eder. Molla Kasım buna şiddetli bir biçimde karşı çıkar. Köylü, bu tavrının nedenini sorduklarında Molla, Yunus'un güvenilir kişi olmadığını, dergâhtan kendisine buğday verilmeyeceğini söyler. Böylece uzun soluklu bir tartışma alevlenir. Molla Kasım, Yunus'un Allah âşkını anlattığı şiirlerinden yola çıkarak günahkâr olduğunu savunur. Sorgusundan sonra köylü yine de Yunus'un buğday almaya gitmesini ister. Molla Kasım bu kez Yunus'u kadiya şikâyet etmek ister.

Yunus, Molla Kasım'ın diğer benliği olduğunu, bunca eleştiriyi Molla Kasım değil de kendi kendisine yapmış olduğunu düşünür ve oradan kaçar. Köylü Yunus'u köye yakın bir pazarda bulur. İknâ edilip, alıç dolu heybeyle beraber dergâha gönderilir. Bu sırada Molla Kasım, Moğollar tarafından esir edilir.

Yunus, dergâha geldiğinde Hacı Bektâş Veli kendisini beklemektedir. Buğday isteğini belirttikten sonra, Bektaş üç kez buğday yerine bilgi teklifi eder. Ancak Yunus bu teklifleri geri çevirmek zorunda kalır. İsteddiği verilir ve gönderilir. Yunus yol boyu reddettiği teklifin pişmanlığını hisseder. Pazar yerine geldiği sırada Molla Kasım ile karşılaşır. Bütün olanları anlatan Yunus, buğdayları ona emanet ederek dergâha dönmek ister. Çok geçmeden kervancı ve Molla Kasım'ın buğdayları satmak için pazarlığa tutuştuğunu görür. Yunus bu olanlara ses çıkarmaz. Dergâhın kapısına gelip adını

söylediğinde Hacı Bektaş'ın "hangi Yunus" diye sorduğunu öğrenir. Yunus kapının eşiğinden içeriye giremez, kıvrılır ve orada yatar.

2.3. Ahmet EFE - Yunûs

Hayatı

Kayseri'de 1995 yılında dünyaya geldi. Ankara, Kastamonu ve İstanbul'da yaşadı. İman-Hatip Okulu ve Ticari İlimler Akademisi eğitiminin ardından yedi yıl kadar memurluk yaptıktan sonra serbest olarak çalışmaya başladı. Neşrettiği dinî, tarihî ve edebî eserler vasıtasıyla birçok ödüle lâyık görüldü. Yüzden fazla eseri bulunmaktadır, bunların içerisinde şiir, hikâye, roman, deneme, biyografi türleri yerini almaktadır.

Bilal'in Çiçeği, Son Av, Bozkır Yılanı, Köse Mihal, Kutlu Melinda, Buz Kırağı, Zenâdika, Yûnus adlı romanlarının yanı sıra öykü, şiir ve masal tarzında yazılmış eserleri de vardır.

"Yunûs" Adlı Romanın Özeti

Yunus'un nefisini terbiye için fakir yaşantıyı tercih edişi bunun yanı sıra Tapduk eşiğine varıp derviş oluşu anlatılmaktadır. Kitabın ilk basım tarihi Eylül 2013'dür.

Yunus, Sarıköy'ün zenginlerinden biri olan Koca Hızır'ın oğludur. Koca Hızır, Sarıköy'ün geçirdiği kıtlık karşısında elini avucunu köylüye karşı açan bir beydir. Yunus'un en yakın arkadaşı alıç dibinde halleştiği Yusuf'tur. Yunus ve Yusuf Melike'ye âşık olurlar bunun üzerine Yusuf köyü terk eder. İki yıldan beri kimse Yusuf'un nereye gittiğini bilmez, annesi Nefise Ana'nın yüreği oğlunun yokluğuyla yanmaktadır.

Melike'nin annesi Bâlâ Hatun ile babası Yahya Çelebi kızlarının Yusuf'a âşık olduğunu anlar. Koca Hızır ise oğlu Yunus'a Melike'yi ister ancak Yahya Çelebi kızını vermez. Bu sırada Yusuf, Tapduk Şeyh'inden iki günlük izin alarak Sarıköy'e gelir.

Nefise Ana'sını gördükten sonra en yakın arkadaşı Yunus'u alıçların dibinde bulur. Yunus, Yusuf'un ne kadar değiştiğini söyledikten sonra Melike için gitmesi gereken kişinin kendisi olduğunu belirtir. Bunun üzerine Yusuf, Melike düşünden uyandığını Yunus'a anlatır. Yusuf ikinci günün sonunda sabah ezanıyla beraber yola koyulur.

Melike ise pencereden sevdiğinin ufukta yavaş yavaş kayboluşunu izler. Yunus tahsil için Konya yoluna düşer. Bir hana rastlar ve geceyi burada geçirmeye karar verir. Handa tanıştığı dört kişiden biri Yunus'a yol göstermek amacıyla Konya'da gönlü dolu bir kişi olan Server Ağa'ya gitmesini söyler. Böylelikle Yunus'un ilk hocası belli olur. Dört yıllık tahsil hayatının sonunda, Server Ağa, öğreteceklerinin bittiğini, dilediği yere gidebileceğini söyler. Hocası, Yunus'un artık Mevlâna karşısına çıkabileceğini düşünür ve sabah ezanı vakti beraber Mevlâna dergâhına gelirler. Burada derin bir sohbet başlar. Ertesi gün Yunus Konya'dan ayrılır.

Pek çok ilim merkezlerini gezdikten sonra dönüş yolu üzerindeki Erzurum yakınlarında bayılarak yere yığılır. Onu bir çoban bulur, iyileştirmeye çabalar. İki gün fasılasız bir şekilde uyuyan Yunus, uyandığında Recep, Zaloğlu ve Azer'i karşısında görür. Üçünü de çok sever. Çobanın yanından ayrılıp, yollara düşer. Yolda, yaşlı bir ihtiyarı ağaca bağlayıp öldüren Ermeni'nin Türkmenler tarafından nasıl cezalandırılacağı hakkında kadılık yapar.

Fatma Sultan, tekke içerisinde büyük bir boşluğun olduğunu, babasının varlığına rağmen bu boşluğun bir türlü dolmadığını dile getirir. Yusuf'un anlattığı Yunus' u sürekli merak etmektedir. Dergâhtaki gülleri sulayıp, onlara aşî yapmakla görevli Beşir, Tapduk Emre'nin kızına âşîk olur ve hislerini Yusuf'a anlatır. Ertesi gün Tapduk dergâhına Ertuğrul Gazi gelir. Uzun sohbetlerin ardından Tapduk Emre'den Anadolu toprağına kök salmak amacıyla, kapısında yetişmiş iki alp ereni beraberinde götürmek diler. Şeyh bu göreve Yusuf ve Ak Dede'yi layık görür. Yusuf, Ertuğrul Gazi ile birlikte dergâh kapısından çıkıp yola koyulduğu sırada Yunus gelir. Ancak karşılaşmazlar.

Tapduk Emre dergâhındaki boşluğu tamamlayacak olan Yunus'a odunculuk görevi verilir. Fatma Sultan, Yunus'a geldiğı günden beri sevdalıdır. Dergâhına eğri odunu münasip görmeyen Yunus'un bu düşüncesi herkesin dikkatini çeker. Tapduk Emre'in isteğı üzerine halvete girer. Kırk günü ibadet ile geçirerek nefsini yenmeye çalışır. Hücreden çıktıktan sonra yine Tapduk Emre'nin isteğıyle beraber kızı Fatma Sultan ile evlenir. Bu duruma sinirlenen Beşir, kimselere bir şey demeden dergâhtan ayrılır. Yunus, bir gün odunlarını urgan yerine kara yılanı bağlayarak dergâha getirir. Kerameti gören Ana Bacı, eşi Tapduk'a gördüklerini anlatır. Bir posta iki aslan olmayacağından ötürü Yunus'a irşat izni verilir.

Yolda yağmura yakalanarak bir mağaraya sığınır, burada üç dervişle karşılaşır. Dervişler günler boyunca aç kalır. En sonunda içlerinden biri, ermiş Yunus Emre adına dua eder, Allah'tan rızık diler. İçten yapılan bu dua kabul olur, dervişlerin karnı doyar. Daha sonraki iki günde sırayla dervişler dua eder, Allah rızıklarını verir. Sıra Yunus'a geldiğı gün nasıl dua edeceğini bilemez. Sonunda dervişlerin dua ettiği kişî adına açlığının giderilmesini

diler. O anda dört sofrâ önlerinde belirir. Dervişler şaşkınlık içerisinde Yunus'tan duasını öğrenmek isterler. Ancak Yunus önce dervişlerin duasını öğrenir.

Sarıköy'ü viran bulan Yunus, mirasını burada bağışlar. Daha sonra tekrar Tapduk dergâhına döner. Geri kalan ömrünü burada geçirir. Yusuf'un şehadet haberi geldiğinde, Yunus son nefesini vermektedir. Mezarının Tapduk Emre türbesinin ayak ucunda olmasını vasiyet eder.

2.4. Emine İŞINSU - Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri

Hayatı

1938'de Kars'ta dünyaya geldi. Yazar ve şair Halide Nusret Zorlutuna ile Tümgeneral Aziz Vecihi Zorlutuna'nın kızıdır. Evli ve üç çocuk annesidir. Sabah, Yeni İstanbul gibi gazetelerde köşe yazarlığı ve 1971-1981 yılları arasında Töre Dergisi'nin sahipliğini ve editörlüğünü yapmıştır. Emine İşinsu daha çok romanlarıyla tanınmaktadır.

Roman konularının içinde kadının ve Türklerin tutsaklığı (Bulgaristan, Kerkük, Batı Trakya), Türkiye'nin sancıları öne çıkar. Türk tasavvufunun zirve isimleri Yunus Emre, Niyâzî Mısrî, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli'nin de hayatını ele almıştır.

Küçük Dünya, Azap Toprakları, Ak Topraklar, Tutsak, Sancı, Çiçekler Büyür, Canbaz, Kaf Dağı'nın Ardında, Alparslan, Atlı Karınca, Cumhuriyet Türküsü, Nisan Yağmuru, Havva, Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri, Bu kağı, Hacı Bayram Veli romanlarının yanı sıra oyunları ve hikâyeleri de vardır.

“Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri” Adlı Romanının Özeti

Emine Işınsu'nun kalemiyle anlatılan “Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri” romanının ilk basım tarihi 2002 yılıdır. Bu eser, Yunus Emre'nin derişlik yoluna nasıl girdiği ve orada neler yaşadığından bahseder. Roman, Yunus'un rüyadan uyanışıyla başlar. Yunus'un rüyası bilinçaltına yerleşen cehennem korkusu üzerinedir.

Yunus, annesi Elif Kadın'la beraber Sarıköy'de yaşamaktadır. Küçüklüğünde babaannesinin ölüm hakkında anlattıklarından ötürü ölümden ve mezarlıktan korkmaktadır. İlk gençlik yıllarında gönlü şiir söylemeye başlar. Ozan olabilme isteğiyle köylerine gelen yaşlı gezici bir ozandan, kopuz çalmayı öğrenmeye çalışır. Ancak bunu bir türlü beceremez. Yunus o günden sonra şiirlerini kopuzsuz söylemeye devam eder. Sarıköy'de iki hoca vardır; Sevgi Hoca lakabıyla bilinen Arif Hoca ve Yobaz Hoca olarak anılan Kasım Hoca. İlk eğitimini Sevgi Hoca'dan aldıktan sonra Konya'ya giderek orada ilim, irfan öğrenip, aklındaki sorulara cevap arar. Burada Yunus, uzaktan da olsa Mevlâna'yı görür. Ancak onun yanına gitmeye cesaret edemez. Farsça ve tefsir öğrendikten sonra kendisine Mevlana'nın yanına yaklaşabilme hakkını görür. Konya cami avlusunda bir zat ile karşılaşır. Bu zat Yunus'u Arapça, Yunanca, İbranice ve Kur'an tefsiri ve mantık bilen Zenbilli Sıtkı Hoca'yla tanıştırır. Yunus Emre, yeni hocasının yanında ilmin yanı sıra marangozluk da öğrenir. İkinci yılın sonunda eğitimini yarım bırakarak Sarıköy'e döner.

Yunus bir yandan evlenmeyi istemekte bir yandan da tekrar Konya'ya dönüp eğitimini tamamlamayı düşünmektedir. Yunus'un aklı Zehra'ya düşmüştür. Elif Kadın durumu fark eder ve Zehra'yı oğluna ister. Bu evlilikten bir oğul dünyaya gelir. Yunus marangozluk ve tarla işleri üzerine

yoğunlaşır, bu yüzden pek az kitap okur. Sıtkı Hoca'nın öğrettiklerinden sonra, ölüm korkusunu yenmek için sık sık mezarlık ziyaretlerine başlar. Bir gün yine tarlaya gitmek için evden çıkar ve yolunun üzerindeki mezarlığa uğrar. Mezarlıktaki otları temizlerken Nur adını koyacağı kızla karşılaşır ve ona âşık olur. Aşkından annesi Elif Kadın'a ve karısı Zehra'ya bahsetmez, yalnızca yâreni Aziz'e anlatır. Aziz'den Nur'un gerçek adının Nurefşan, babasının da Türkleri Moğal'a satan İranlı Pervâne olduğunu öğrenir. Ölümcül hastalığın pençesinde olan Nur, Yunus'un gönlüne yerleşir. Aziz, Yunus'un bu haline bir çare olması için ona Tapduk Emre'nin dergâhına gitmesini söyler. Ancak Yunus, Akif Hoca'dan sonra gönlünün başka hocaya akmayacağını söyleyerek bu teklifi geri çevirir.

Sarıcaköy'de artık bıçak kemiğe dayanmıştır. Kuraklıkla birlikte tarla ve bahçeler kurumuş, hayvanlar ve insanlar aç kalmıştır. Aziz, Tapduk dergâhında, Hacı Bektaş Veli'nin namını duyar. Onun dergâhına giden el boş dönmemektedir. Yunus başka illere gitme isteğiyle beraber Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına gitme görevini üstlenir. Yunus, Aziz'den aldığı öküz ve kağını ile beraber yola koyulur. Yol yorgunluğunu biraz gidermek için bir meşe ağacı altında uyur ve rüyasında Konya'lı Deli Rıza ile bakıştıklarını görür. Deli Rıza, Yunus'un Konya'da iken aniden karşısına çıkıp elini öper ve gelecekteki Yunus'un elini öptüğünü, çünkü ömrünün gelecekteki Yunus'a yetmeyeceğini söyleyerek yanından uzaklaşır. Yunus rüyasını hayra yorarak heybesindeki alıçlarla beraber yoluna devam eder.

Sulucakarahöyük'e varan Yunus dergâha gelerek Hacı Bektaş ile görüşme isteğini belirtir. İsteği kabul olan Yunus, şeyhin halini hatırlı sorduktan sonra köyü için buğday ister. Hacı Bektaş bir köyü doyuracak kadar buğdayının olmadığını, yalnızca Yunus'a buğday verebileceğini söyler. Yunus,

köylüsü açken kendisinin ocak tütürebilecek olmasına gönlü razı gelmez. Hacı Bektaş bunun ardından dergâh görevlisi Hüseyin'e Yunus'un kağnısına buğday çuvallarının yüklenmesini buyurur. Yunus bu olanların bir sınav olduğunu anlar ve yüreği ferahlar. Şiirlerini daha önceden duyan Hacı Bektaş bu kez buğdayların yerine nefes vermeyi teklif eder. Yunus köyünü düşünerek bu teklifi reddetmek zorunda kalır. Hacı Bektaş, Yunus'a getirdiği alıcın her bir tanesi için iki nefes vermeyi sunar. Ancak Yunus bu fırsatı da geri çevirir ve buğdayları alarak yola koyulur. Taşlı topraklı yerlerden geçerken Hacı Bektaş ile konuştuklarını düşünür. Nefes teklifini geri çevirdiği için pişman olur. Yunus, Hacı Bektaş'ın ilk sınavından geçmiş, ikincisinden geçememiştir. Nasibini almak üzere Bektaş eşliğine geri döner. Dergâhta saatlerce bekledikten sonra kilidinin Tapduk Emre'ye verildiğini öğrenir. Aldığı haberden sonra yola koyulur, gönlündeki Nur ile dertleşerek köyüne döner.

Yunus Emre, Tapduk dergâhına ulaştığında onu karşılayan Bodur Musa olur. Burada Tapduk ile ilk karşılaştığında, sanki Nur'u ile karşılaşmış gibi hisseder. Nur gittikçe Tapduk Emre'ye dönüşür. Ne işle meşgul olduğu sorulan Yunus şairlik cevabını verince, Tapduk Emre tarafından oldukça sert bir şekilde eleştirilir. Kendisine dergâhta artık şiir olmadığı ve odunculuk işi verildiği söylenir. Yunus buğdayı köylüye dağıtmak ve dergâhtan gelecek "gel" haberini beklemesi için köyüne gönderilir. Yol boyunca nefsiyle aklı arasında kalan Yunus, dergâhtan çağırıldığında gidip gitmeyeceği konusunda kararsız kalır. Çünkü nefsi hor görüldüğünü, şiirlerinin küçümsendiğini, insan yerine konulmadığını söyler. Dinlenmek için çalılıkların arasında mola verdiği sırada uykuya dalar. Rüyasında doğumunu beklediği

Aygülü'nü, istemediği birine zorla verdiğini görür. Uyandığında rüyasını hayra yorar ve yol boyu Nur'uyla konuşmaya devam eder.

Yunus köye vardığında kağnyı ve buğday çuvalı yüklenmiş öküzü Aziz'e teslim eder. Aziz köylüye eşit bir şekilde buğdayı dağıtırken Yunus hiçbir şey söylemeden evine gider. Yunus başından geçenleri annesi Elif Kadın ve karısı Zehra'ya anlatır. Zehra, Yunus'un Tapduk dergâhına gitme isteğine karşı çıkar. Elif Kadın ise üzülse de nasibini alması gerektiğini oğluna söyler. Yunus her gün Tapduk'tan gelecek haberi beklemektedir. Bu süre içerisinde kızı doğmuştur ve Zehra Tapduk dergâhına Yunus'u göndermeye razı olur. Bir gün Bodur Musa vaktin geldiğini söylemek için Yunus'un evine gelir. Bodur Musa ile Yunus dergâhın yolunu tutar. Yol boyunca pek konuşmazlar, Yunus'un isteği bir an evvel yeni hayatına başlamaktır.

Yunus dergâha gelip Tapduk ile karşılaşınca, yine görkemli bir nur görür gibi olur ve ona bizzat Tanrı'yla karşılaşmış hissi verir. Tapduk Emre, Yunus'a geçen seferki azarının dergâha gönüllü olarak dönmesi için olduğunu söyler. Uzunca sohbetin ardından Tapduk, Yunus'a ikinci yılın sonunda köyde bir ev yapmasını ailesini de oraya getirmesini buyurur. Yunus bu duruma çok sevinir ve bir an önce Sarıköy'e haber göndermeye çalışır.

Dergâhta ilk olarak Yağmur Ali ile tanışan Yunus, şiirlerini onunla paylaşır. Bir yandan Bodur Musa'dan vird öğrenir, diğer yandan dergâhın odun işlerini görmeye çalışır. Günler Tapduk'un sohbetlerine katılarak, virdlerini yaparak ve dergâha düz odun getirerek geçer. Bu süre içerisinde Bodur Musa, Yunus ve Yağmur Ali çok yakın arkadaş olurlar. Nefsini himaye etmeye çalışan Yunus, artık yazdığı şiirlerinde övünç duymaz, hatta şiirleri övüldüğünde utanıp, susar. Tapduk, Yunus'a halvete girmesini buyurur. Yunus Bodur Musa ve Yağmur Ali'den halvet kurallarını öğrenmeye çalışsa

da bir kuralı olmadığını öğrenir. Daracık mezar gibi hücreye halvet görevini tamam etmek için girer. Kırk gün süren halvette birkaç yudum su ve bir iki kaşık bulgur ya da darı çorbası verilmektedir. Yunus halvette nefsiyle mücadele etmenin yanı sıra ibadetlerini yerine getirir ve Allah'ı görmeyi diler. Kırk günlük halvet süresince çeşitli rüyalar görür. Bir rüyasında şehit olan babasını, diğerinde ise Şam'da büyük bir caminin önünde mavi cam kırklarına benzeyen gözleriyle bir dilencinin elini öpüp alınına koyduğunu, diğer bir rüyada ise Hz. Muhammed'in elini öpüp alınına koyduğunu görür. Yunus, halvet görevini tamamlayıp Tapduk huzuruna çıkar, halvette yaşadıklarını, rüyalarını şeyhine anlatır.

Anabacı'nın ricası üzerine Tapduk Sultan'ın kızına sandık yapmaya başlayan Yunus Emre hakkında dergâhta dedikodular dönmeye başlar. Bu söylentiler Yunus'un, Tapduk'un kızına âşık olduğu yönündedir. Yunus bu söylentileri umursamaz bir yandan sandık yapar diğer yandan köyde bir ev yapıp, ailesini yanına alma peşine düşer. Evi tamamlayıp ailesini getirdiğinde kendisini Nur'undan kopmuş gibi hisseder. Çünkü artık Tapduk Sultan'ın değil ailesinin yanında kalmak zorundadır. Dergâh sohbetlerine katılmanın yanı sıra ailesine bakmak için Hızır Ağa'nın yanında işe girer. Hızır Ağa, Yunus'tan kendisine bir taht yapmasını ister. Ancak Hızır Ağa Yunus'un her yaptığı tahta kusur bulur. Hakaretlere maruz kalmasına rağmen Hızır Ağa karşısında da nefsi ile mücadele eder ve onu yenmeyi başarır. Bu süre içerisinde Sultan'dan irşat görevi alan Yağmur Ali'yi yolcu etmek için Bodur Musa ve Yunus Konya'ya kadar gelirler. Burada Mevlâna'yı görüp sohbetine katılarak geri dönerler.

Yunus, annesi Elif Kadın'ın hasta olduğunu Zehra'dan öğrenir. Hekimin kontrolünden sonra Elif Kadın'ın karnında ur olduğu öğrenilir. Bu

haberinden sonra kısa bir zaman sonra Elif Kadın vefat eder. Yunus annesini kaybetmiş olmanın verdiği acıyla beraber hayatını sürdürmekteyken karşısına bir Moğol çıkar ve bu Moğol dedesine benzetir. Yunus kendisinin gizli bir Müslüman olduğunu söyleyen Moğol'u eğitmeye karar verir. Moğol bir ara dergâhtan kaçıp adam öldürse de tekrar geri döner. Derviş Yunus onu sevgiyle karşılar.

Yirmi yılın sonunda Tapduk Emre, Yunus'a icazet verir. Aldığı görevin ardından yola koyulur ve çeşitli insanlarla karşılaşır. Bu kişilerden bazıları Yunus Emre şiirlerini över, ancak Yunus kimliğini onlara belli etmez. Her geçen gün şiirleri yayılır, ünü artar. Bu yolculukta güneye inip denizi görmek arzusunu da gerçekleştirir. İki yılı aşkın süre sonra dergâha geri döner ve Tapduk Sultan'ın gözlerinin artık hiç görmediğini öğrenir.

Yunus kırkıncı yılını dergâhta tamamlamak ister. Bir gün dergâh sohbeti uzar, geç vakit olur. Dergâhtaki hücrelerinde otururken sesler birden kesilir. Hücrenin içi gittikçe aydınlanır, içerisi nur ile dolar. "Ene'l-Hak" sedası Yunus'un yüreğini parçalayarak diline gelir.

2.5. Özgen KESKİN - Yunus Emre Var Yâr'ına

Hayatı

1956 senesinde Artvin'de dünyaya geldi. Çocukluk, gençlik ve hizmet yılları Bursa'da geçti. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliğinin yanı sıra alanında Yüksek Lisans ve Doktorasını yaptı. Evli ve üç çocuk babası olan Keskin, Lise ve Milli Eğitim Müdürlüğü, Belediye Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Aydınlar Ocağı Başkanlığı, Yazarlar Birliği, Belediye İşverenleri Sendikası Genel Başkanlığı gibi görevlerde bulundu.

Kar Çiçeği, Göçmen Gözler, Yunus Emre Var Yar'ına, Müdür, Yeşil Tutku, İki Cihan Bir Güneş, Yesevi'den Yunus'a romanları başta olmak üzere pek çok eser yayımlamıştır. "Müdür" ile İnanç Edebiyat Roman ödülünü, "Yeşil Tutku" ile Orman Bakanlığı 1. Büyük Roman Yarışması birincilik ödülünü, "Kimliğimi Arıyorum" oyunu ile Yeşilay'ın en iyi tiyatro ödülünü, "Bir Yeşil Bursa Vardı" adlı çevre araştırması ile Türk Edebiyatı Dergisi'nin röportaj ödülünü kazandı. Daha pek çok ödüle layık görülmenin yanında eserleri UNESCO, M.E.B gibi birimlerin başlattığı yarışmalarda birincilik kazandı.

"Yunus Emre Var Yâr'ına" Adlı Romanın Özeti

İlk basımı Mart 2009 yılında olan bu roman, Sevgi Ödülünü aldı. Aynı zamanda 2009 senesinde Azerbaycan'da en çok okunan kitap olarak seçildi. Yunus'un doğumundan şeyhi Tapduk'un atasını bulana kadar yaşadıklarını anlatan eser, Yunus Emre'nin biyografisini ele alan romanlardan biridir.

İhsan, camiden çıkan cemaat içerisinde dedesini bulur ve bundan böyle torun oğlunun çift olduğunu söyler. Yunus Dede ile cami imamı Binboğaların Merdan yeni doğan bebeğe ad koymak için yollanırlar. Eve varırlar, bebeğin kulağına Merdan Hoca ezan okuyarak Yunus adını verir.

Yunus büyür ve Molla Ferhat ile Merdan Hoca'nın talebesi olur. Bu yıllarda Sarıköy, Yunus'a tatsız gelmekte, içi içine sığmamakta, Molla Ferhat'ın derslerini dinleyememektedir.

Yunus on beş yaşını gördüğü zaman, Sarıköy kurulduğu andan itibaren hiç yaşamadıkları bir kış geçirmektedir. Ardı ardına dedesi ve ağabeyi İhsan'ı kaybetmiş olması Yunus'un dünyasını karanlığa sürükler. Köyü terk etme niyeti derslerine gitmesini engeller. Bir gün kabristanı ziyaret için

evden çıkar. Fırtınayla beraber başlayan kar Yunus'u yolundan çeviremez. Tam bu esnada karşısına kara yeleli bir kurt çıkar. Hayır mı şer mi olduğunu düşündüğü sırada kurt, Konya yönüne doğru koşmaya başlar. Yunus ardından bakakalır. Kabristandan dönerken hocaları ile karşılaşmak istemeyen Yunus, Molla Ferhat'ın önünde yürümekte olduğunu görür. Yunus yavaşlar Molla Ferhat'da yavaşlar, adımları birbirini taklit etmektedir. Evlerinin önüne geldiklerinde Molla Ferhat aniden durur, Yunus'da aynısını yapar. Molla önde, Yunus arkasında eve girerler. Aralarındaki konuşma Yunus'u Merdan Hoca'nın eşiğine yollanmasına vesile olur. Hoca, işareti görüp görmediğini sorar. Yunus'un aklına kara yeleli kurt gelir. Böylece bahar geldiği zaman Yunus'a Konya yolunun görüldüğü anlaşılır.

Yunus on beş yaşında Merdan Koca'nın mektubu ile geldiği Selahaddin Zerkûbî Hoca'nın eşiğinde otuz yaşına kadar ilim öğrenir. Selahaddin Zerkûbî hocasının vefatından sonra yerine gelen Hüsamettin Çelebi, Mevlâna huzuruna çıkması için Yunus'u gönderir. Mevlâna'nın nazarıyla aydınlanıp, sohbetine eşlik eder. Onun görklü nazarını gönlünün aynası eyleyerek icazet alır ve Sarıköy'e döner.

Sarıköy'e vardığında bir başka görür etrafı, güzel köyü kayıplara karışmıştır sanki. Yunus evine vardığında kapıyı Kadın Ana açar, Satı ninesi çoktan hakkın rahmetine kavuşmuştur. Kendisini bekleyen Merdan Koca'nın eşiğine zaman kaybetmeden varır. Hasbihallerinin ardından kabristanı ziyarete giderler. Yunus, eve döndüğünde babası ateşler içinde yanmakta olduğunu görür. Türlü ilaçlar bu hastalığı engelleyemez ve vefat eder. Yunus köye geldiğinde ikinci baharında Ayşe ile evlenir. Ayşe doğumundan üç gün sonra oğlu İsmail'le hakka kavuşur. Ardı ardına sevdiklerini kaybeden Yunus tekrar tekrar yıkılır.

Sınır tarlalarında, tarla süren çiftçiler yanına gelerek Yunus'tan deyişlerini okumasını ister. Toprağı süren ahalinin bir avuç tohumu dahi yoktur. Merdan Koca, Yunus'u Horasan erenlerinden bir tanesi olan Hacı Bektâş'ın eşiğine tohumluk buğday alması için gönderir. Merdan Koca'nın selamı, alıçları ve arkadaşı Mehmet Ali'yle beraber Bektâş eşiğine varmak için yola koyulur. Dergâhta Muhi adlı derviş tarafından karşılanırlar ve burada iki gün misafir edilirler. İstediklerini dile getiren Yunus'a nefes teklif edilir. Her alıcın tanesi için bir nefes vermeyi isteyen Hacı Bektâş, olumsuz cevap alır. Yunus'a dileğince buğday verilerek yola koşulur. Yunus yol boyu yemez, içmez. Ağzını bıçak açmayan Yunus, pişmanlık dalgasına kapılır. Sarıköy'e vardığında üç tane çuvalı Mehmet Ali'ye bırakır ve diğer üçünü alarak Bektâş dergâhına geri döner. Yunus bir yandan buğdayı taşımakta olan sarı öküzün aksayan ayağıyla uğraşır, diğer yandan ise kulağına ilişen "Tapduk... Tapduk... Tapduk" sözlerinin nereden geldiğini anlamaya çalışır. Yunus bir anda olduğu yere yığılır. Gözlerini açtığında karşısında bir ihtiyar ve delikanlıyı bulur. Ateşler içerisinde yanmakta olan Yunus'u bu ikisi iyileştirir.

Dergâha döndüğünde al buğdayını ver himmetimi diyen Yunus'a kili-dinin Tapduk Emre'de olduğunu, varıp alması gerektiği karşılığı söylenir. Yunus bir yandan buz kesilir, diğer yandan yerin ve göğün adını andığı Tapduk dergâhına gönderildiği için mutlu olur. Önce Konya yoluna varır, Mevlâna için yapılmakta olan türbenin inşaatına yardım eder. Burada Sultan Veled, kendisine bina değil, gönüller yapması gerektiğini söyleyerek, icazet verir.

Binboğa Merdan'ın, Molla Ferhat'ın, Hacı Bektâş Veli'nin, Selahaddin Zerkûbî'nin, Mevlâna'nın, Hüsameddin Çelebi'nin, Sultan Veled'in övüp

ısmarladığı Yunus, artık Tapduk dergâhındadır. Daha ilk günden Tapduk'un huzuruna kabul olunur, Ak Dede'nin odunculuk görevi kendisine verilir ve şeyhinin sevinçle karşılanmasına layık olur. Onun bu derece üstün görülmesi dergâhtaki Hasan tarafından kıskanılmasına sebep olur. Her gün ormandan düzgün odunlar taşır, görevini yerine getirmenin huzuruna varır. Bir gün dağda tek bir tane kuru ve düz odun bulamaz, ortalık aniden kararır. Etraf aydınlandığında Yunus'un önünde bir yük odun dizili durmaktadır. Çevresinde odunları sırtlanabilmesi için ip arar, o anda görür ki ip yüke sarılıdır. Tekkeye bıraktığı odun yükünden bir kara yılan sıyrılarak, akıp gider.

Yunus ormanın börtü böceği, kuşu, çiçeğiyle söyleştiği sırada bir ses duyar. Hasan'ın üzerine geldiğini görür. Hasan, kendisini şeyhinin gözünde ne kadar üstün olursa olsun Çiçek Kız'a yaklaşmaması için uyarır. Yıllar önce nikâhı teklif edilen Tapduk'un kızı Çiçek'i kabul etmemiş olan Yunus, Hasan'a karşı dile getirdiği şiirleriyle duygularını anlatır. Hasan af dileyerek Yunus'un yanından ayrılır ve bir daha kimse kendisini görmez.

Bütün dervişler kırlardan topladığı çiçeklerle Tapduk'un huzuruna çıkar. Ancak Yunus, hangi çiçeğe yönelse Allah'a zikrettiğini görür. Sonunda kökünden kurumuş bir menekşeyi şeyhine getirir. Menekşeyi alan Tapduk yanındaki dervişlere "Şevkimize kim dala, kim deste gül derleye" (114) der. Dervişlerden ses çıkmayınca, Tapduk üç kez dile getirir isteğini. Ancak kim-seden ses seda yoktur. Bu kez Yunus'a vaktinin tamam olduğunu, sözün kendisinde olduğunu söyler. Yunus bir şevk ile başlar söylemeye.

Çığ felaketi yüzünden bir mağaraya sığınan Kâbe yolcuları Yunus'u baygın bulur. Karla vücudunu ovarak, iyileşmesini sağlarlar. Yunus ve Kâbe yolcuları günlerdir mağarada açıtır. Sonunda Musa Emmi duaya durur diğerleri de "amin" der. İçeriye aniden karanlık çöker, önlerine bir sofraya serilir.

Her gün bir derviş dua etmekte ve karınlarını doyurmaktadırlar. Sıra Yunus'a geldiğinde boynu bükük duaya durur ve dervişler hangi ermiş kulu-nun yüzü suyu hürmetine dua etmişlerse diyerek Allah'a el açar. Bu kez ön-lerine önceki günlerden daha bereketli bir sofraya gelir. Yunus, dervişlerin ila-hileri dillere destan olan Yunus Emre adına dua ettiklerini duyunca mağara önündeki karları açar ve koşarak oradan uzaklaşır.

Yunus, Sarıköy'deki evinin kapısına geldiğinde anasının kapıyı açtı-ğını hayal eder. Ancak kapıda olan başı yamaklıklılı, zayıf iri kemikli bir adamdır. İçeriden yaşlı bir adam eşiğe doğru gelir. Bu kişi Mehmet Ali'dir. Yunus, baba-oğulun misafiri olur. Köyünü gezip, kabristana varan Yunus için Sarıköy artık çok yabancıdır. Mirasını Mehmet Ali'ye ve oğlu Yusuf'a bırakarak, Tapduk'a kavuşmak için yola düşer.

Geyikli Baba ile karşılaşır ve hasbihal ederler. Dergâha gelip, gözleri görmeyen Tapduk eşiğine yatar. Eşiktekinin kim olduğunu soran Tapduk, Yunus cevabını alır, bunun üzerine "Bizim Yunus mu?" (144) diye sorar. Böylece Yunus unutulmayıp, hâlâ gönüllerde var olduğunu anlar. Günler sonra Derviş Yunus'a irşat görevi verilir. Böylece şeyhinin attığı asayı bul-mak ve onun eşliğinde ölmek için dergâhtan ayrılır.

2.6. Mehmet ÖNAL - Hak Çalabım

Hayatı

1958 yılında Kırıkkale'de dünyaya gelen Mehmet Önal; ilk, orta ve lise eğitimini orada tamamladı. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdarî Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1983 senesinde mezun oldu. "Mehmet Vecîhî Bey'in Eserlerinde Fiktif Yapı" isimli teziyle master; "Peyâmî Safâ imzâlı Romanlarda Fiktif Yapı" isimli teziyle de 1989 yılında

doktora tahsilini bitirdi. Bilig, Yedi İklim, Türk Kültürü, Son Duvar, Millî Eğitim... gibi yayın organlarında kültür, sanat ve edebiyat üzerine yazılar yayımladı. İki çocuk babası olan Önal, okutmanlık görevinin ardından Gazi Üniversitesi'e Yardımcı Doçent olarak atandı. "Edebiyat ve İletişim" hakkında dersler verdi, bu konu hakkında pek çok projeye imza attı. Yurtdışında verdiği eğitimlerin yanı sıra İngiltere'nin Liverpool şehrinde Hope Üniversitesi'nde aldığı yabancı dil eğitiminin ardından Yeni Türk Edebiyatı Doçenti oldu. Hâlen, Gazi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak akademik hayatına devam etmektedir. Efsâne, Şeffaf Kanatlı Zaman, Ömrün Özeti Bir Gün, Kırlangıçlar Ülkesi, Hak Çalabım romanları eserlerinden bazılarıdır.

"Hak Çalabım" Adlı Romanın Özeti

Yunus Emre'nin şahsiyetini ve misyonunu anlatmak adına yazılan romanlardan bir tanesi de Mehmet Önal'ın kaleminden çıkmış olan "Hak Çalabım" isimli eserdir. Bu romanda Yunus'un hayatının Hacı Bektaş'ın dergâhına gelişiyle yön değiştirmesi ve dervişlik yolunda attığı adımlar anlatılmaktadır.

Lokman Perende'nin elinde pişen Hacı Bektâş, Ahmet Yesevî'nin vasiyetini yerine getirmek adına Horasan'dan Anadolu'ya gelir. Şehir şehir, köy köy gezen Bektâş, nasibini Sulucakarahöyük'te bulur. Burada kurduğu dergâh rahmetle dolar ve köylü ona hizmet etmek için birbiriyle yarışır. Artık dergâh fakirin, evsiz kalmışın ocağı olur. Anadolu geçirdiği kuraklık döneminde bir de Moğol illetine karşı koymaya çalışır. Anadolu'da kıtlık başını alıp gider ve bu zor zamanda halkın tek dayanağı, bolluğu, bereketi hiç eksik olmayan Hacı Bektâş dergâhı olur. Burada her şey belli bir düzen içinde işlemektedir. Her dervişin kendisine biçilmiş bir görevi vardır. Marangoz, terzi, dokumacı, bakırcı, aşçı, çiftçi vd. işlerle meşgul olan dervişleri, bir gün

Hacı Bektâş ziyaret eder. Bütün birimlerdeki dervişleri büyük buluşmaya hazır olmaları için uyarır. Hiç biri büyük buluşmanın kiminle, ne zaman olacağını bilmeden hazırlığa girer. Hacı Bektaş bu ziyaretler esnasında Kilerci Recep'e kırmızı kadife içerisine sarılmış bit tahta kılıç verir. Tahta kılıçla ne yapacağını bilemeyen Recep, şeyhinin "Sultan emri olmadan sakın ha kul lanmayasın" (30) sözleriyle beraber daha da meraklanır.

Kuraklıktan, çapulcu haramilerden bezmiş olan Anadolu halkı, çareyi Hacı Bektâş'ın eşiğinde arar. Genç kızlardan yatalak hastalara kadar herkes yığın yığın dergâh kapısında kendilerine sunulacak nimet ya da himmet için beklemektedir. Ortalık ana baba günüdür. Kalabalığın içerisinde derin bakışlı bir Türkmen vardır. Dergâha eli boş gelmemek için katırına yüklediği alıçlarıyla beraber ortalık yerde durmaktadır. Dergâha gelen alacağını alıp, geldiği yere dönmektedir. Türkmen dervişin getirdiği alıçlar, gelenleri karşılayan Sarı İsmail'in Hacı Bektâş'a durumu haber vermesini sağlar. Konuk odasında misafir edilen Türkmen Yunus için Sarı İsmail'e emir verilir. Buğday isterse buğday, nefes isterse alıçlarının her çekirdeğine on nefes verilecektir. Sarı İsmail'in uyarılarına kulak asmayan Yunus, buğdayları alarak köyünün yolunu tutar. Yunus'a gelen seslerde sanki dağlar taşlar ağlamaktadır. Dövünmeye başlar, almadığı nefes için çok pişmanlık duyar. Çabucak geri döner. Dergâha vardığında Sarı İsmail'i bulur ve ayaklarına kapanır. İsmail, durumu Hacı Bektâş'a anlattığında verilen cevap, Yunus'un nasibinin Tapduk dergâhında olduğudur.

Yunus, evine döndüğünde anası, hanımı, oğlu İbrahim ve kızı Zeliha'ya Tapduk Emre'nin eşiğine varıp derviş olacağını anlatır. Aile, derviş gibi yaşamının ne olduğunu bilmemektedir. Yunus, neyi var neyi yoksa bırakır ve dervişlik için yola koyulur. Bir dağa yaslanmış Tapduk dergâhına

gelir. İlk görevi dağdan her gün bir çeki odun getirmektir. Tapduk ile olan bu ilk karşılaşmada Yunus susar, Tapduk konuşur. Tapduk, Yunus'a niçin konuşmadığını sorar. Ancak Yunus konuştuğunu zannetmekte fakat tek kelime edememektedir. Dergâha odunun eğrisi dahi giremez diye dümdüz odunlar taşıyan Yunus günden güne Tapduk'a hayran olmaktadır. Ormanda karşılaştığı bey oğlu kendisine bir kese altın vererek Tapduk şeyhine ettiği hizmeti engellemeye çalışır. Bunun üzerine Yunus, "Allah" deyip etrafına bakındığında her yer parıl parıl altına dönmüştür. Ardından toprağın, çiçeklerin altından daha güzel olduğunu söyleyince her şey normale döner.

Bir gün dergâha itibarlı misafirler gelir ve meclis oluşturulur. Meclislerde şevk ve coşku olduğunda gönüllerin pasını silmek için Yunus-ı Gûyende ilahîler, dualar dile getirmektedir. Ancak bu kez Tapduk'un isteğini yerine getirememekte, ağzını açamamaktadır. Tapduk üçüncü defa Gûyende'ye isteğini belirtir fakat arzusu yerine gelmez. Oduncu Yunus'a dönerek "Sen söyle Yunus" diye emir verir. Yunus söze başlar ve cümle kurt kuş onu dinlemeye koyulur. Aşk ile okuyan Oduncu Yunus, bugünden sonra Yunus Emre olarak anılmaya başlar. Söz sırasının kendisinden alınmış olan Gûyende, Yunus'a öfkelenir. Bir gün Yunus'un karşısına çıkar. Gûyende öfkesine yenilir ve Yunus'a bağırır. Dervişe öfkeli olmanın yaraşmadığını bilen Yunus, Gûyende'yi sakinleştirmeye çalışır. Konuşmaları sırasında Hacı Bektâş'tan söz açılınca, Yunus almadığı nefesi hatırlayarak ağlamaya başlar. Yunus-ı Gûyende, Yunus'un bu haline çok üzülerek ona nefis mertebelerini öğretir.

Bir gün odunculuk görevini yerine getirmeye çalışan Yunus, önündeki ağaca yaslandığı sırada "Aman Sultanım, kıyman bana!" diye sesler duyar. Başta bunların bir imtihan olduğunu düşünür. Daha sonra dağ, taş,

çiçek, ağaç ne varsa zikretmekte olduğunu duyar. O gün zikrin sadece insanlar için olmadığını anlar.

Dervişler arasında, Yunus'un Balım Sultan'a âşık olduğu dilden dile dolaşırken, Yunus dergâh da söz olmasın, dervişler günaha girmesin diye başını yerden kaldırmamaktadır. Dervişler, Tapduk Emre'nin uygun gördüğü bir sırada rüyalarını anlatırdı. Yunus rüyasında Rahim Baba'nın kendisine sürekli ders vermekte olduğunu ve Hacı Bektaş'ın, Tapduk Emre ile tanışma anını gördüğünü anlatır. Bir derviş ne kadar yüksekte olursa olsun şeyhinin makamlarını seyredemeyeceğinden Tapduk Emre, Yunus'un bu rüyasına sinirlenir.

Yunus tek başına yollara düşer. Gezmekten yorulduğu bir vakit bir mağaraya sığınır. Bir zaman uyuduktan sonra gözlerini açar ve karşısında beş kişi bulur. Ardından yağmacıların zulmünden kaçan kişilerin mağaraya sığınmalarıyla sayıları yirmi yediye çıkar. Birkaç gün dervişlerin dua ile önlerine serilen sofrada karnını doyurur. Bir gün dervişler sofra sırasının Yunus'a geldiğini söylerler. Yunus ne edeceğini bilmez bir vaziyette mağaranın bir köşesine çekilip Tapduk Emre ile râbîta kurar. Ardından ihvanların ettiği dua ne ise ben de onun hürmetine dua ediyorum diyerek Allah'tan ister. Bu duanın ardından önlerine her zamankinden daha bereketli bir sofraya açılır. Yunus, dervişlerden birine ettiği duayı sorar ve Allah'tan Tapduk dergâhında düzgün odun taşıyan Yunus hürmetine istediklerini öğrenir. Bu olayın ardından şeyhine kavuşmak için derhal yola koyulur.

Gece vakti Tapduk dergâhına gelince, Yunus'u gören dervişler çok sevinir ve kimisi sevincinden ağlar. Yunus, çabucak Ana Bacı'yı sorar. Ana Bacı'nın tavsiyesi üzerine sabah vakti Tapduk Emre'nin eşliğine yatar. Abdest almak için kapıya çıkan Tapduk'un ayağına bir şey takılır ve bastonu ile

toprağı yoklar. Artık gözleri görmeyen Tapduk, hanımına eşikte yatanı sorunca 'Yunus'tur' cevabını alır. Bunun üzerine Tapduk "Bizim Yunus mu?" (142) diye sorar. Yunus hâlâ şeyhinin gönlünde olduğunu anlayarak, ondan af diler.

Dervişler önünde yapılan bir tören ile Yunus'a irşat görevi verilir. Ancak Yunus bir kâğıt parçası yüzünden şeyhinin gül yüzünden mahrum kalmak istemez ve icazet kâğıdını yırtar atar. Emrine karşı geldiği için Tapduk'tan af diler. Bir süre daha dergâh da kalır. Zamanı geldiğinde üstat dervişlere, dersi tamam olanlara irşat görevi verilir. Yunus'da bu dervişler gibi şeyhinin âsası peşinden koşar.

İrşadından yıllar sonra ailesiyle birlikte bir dergâh kurar. Genç dervişler Yunus'dan ders almak için ziyaret akını eder. Bir gün bir haber yayılır ki Yunus Emre Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

Kadı Molla Kasım'a bir dava getirirler ve önüne tomar tomar kâğıt koyarlar. Molla, medresede okutulan bu kitabı iyice incelemek ister. Şiirleri okumak için bir dere kenarına gelir. Okuduğu şiirlerden şeriata muhalif olanları yırtarak dereye fırlatır. Kasım, adının geçtiği şiiri görünce nutku tutulur. Yunus'tan af dilenmeye, şiirleri kurtarmak için dereye girip çırpınmaya başlar. Ancak nafile, etraftan Kadı Efendi çıldırdı sesleri duyulur. Molla Kasım bu olayın ardından kadılıktan ayrılarak, kalan ömrünü kusurlarının affı için yaşamakla geçirir.

2.7. Devrim ALTAY - Yunus Emre

Hayatı

Ankara'da dünyaya geldi. Beş çocuklu bir ailenin sonuncu evladı ve tek kızıdır. İlköğretim, ortaokul, lise öğrenimini Ankara'da tamamladı.

Ardından Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1992 yılından itibaren şehir planlayıcısı olarak çalıştı, aynı zamanda da şair, öykü yazarı ve romancıdır. Hayatını Ankara'da sürdüren yazar, evli ve iki çocuğu vardır.

Sessizliğin Ötesi, Işık ve Güneş Doğdu, Karanlığın Ardındaki Işık, Nedenim Sen, Gökyüzünden Seni Beklerim, Yunus Emre yazdığı romanlardan bazılarıdır.

“Yunus Emre” Adlı Romanın Özeti

İlk basımı tarihi 2010 olan Yunus Emre romanı, Sultan Alaaddin Keykubad'ın hastalanıp, tahtını oğlu 2. Gıyaseddin Keyhüsrev'e bıraktığı günden başlayarak, Yunus'un dünyaya gelişi ve derviş olduğu zamana kadarki süreci anlatır.

1238 yılında Sarıköy'lü İsmail'in oğlu olarak dünyaya gelen Yunus, ailenin tek oğludur. İsmail bir yandan devletin düştüğü durumu dert edinirken diğer yandan da oğluna iyi bir eğitim verilmesi için kararlar almaktadır. Oğlu Yunus'a her zaman insan sevgisinin öneminden bahsetmektedir. Yunus çok küçük yaşta devletin düştüğü duruma üzülmemekte, insanların niçin birbirini sevmediği üzerine düşünmektedir. Babasıyla devletin Moğol'a bağımlı yaşıyor olmasının da ne derece kötü olduğu hakkında konuşabilecek olgunluktadır. Babasının verdiği öğütler Yunus'a yol çizmektedir. Her insanın dünyaya bir geliş amacı olduğunu öğrenen Yunus, kendi amacının ne olduğunu düşünür.

İsmail Efendi davarlarını satarak, oğlunu okutmak için Karaman'a yerleşir. Birkaç davar almak için gittiği pazarda şeyhiyle karşılaşır ve ondan oğlunu eğitmesi için ricada bulunur. Günler hızla geçer, İsmail zatüre

hastası olur ve aniden ölür. Bunun üzerine karısı, oğlu Yunus'a köyünde yaşamak istediğini söyler. Sarıköy'e geldikten iki yıl sonra Yunus'un annesi hayata gözlerini yumar. Art arda yaşadığı açılar onu perişan eder. Her şeye rağmen ayakta dimdik durup, toparlanır.

Aradan bir ay geçer. Kimsenin elinde avucunda yiyecek kalmaz. Yunus'un kapısını siyah giyimli bir adam çalar ve bir yudum su ister. Yunus bu garip adamın suyunu verir ve bu sıcakta dağa niçin çıktığını sorar. Dağdan meyve toplayıp, buğday karşılığında sattığını öğrenen Yunus, milletini kıtlıktan kurtarmak için bu işe girişmeye karar verir. Dağa varıp meyve toplar. Nereye varıp satacağını düşündüğü sırada karşısına uzun sakallı bir adam çıkarır. Hal hatır sorulduktan sonra bu adam Yunus'a bir hikâye anlatır. İnsanın büyük bir hazine üzerinde oturduğunu ancak bunu fark edemediğini anlatan bu hikâye Yunus'a garip gelir. Karşısındaki adam da aniden kaybolur. Birkaç saatlik yürüyüşün ardından dinlenmek için bir ağacın altına oturur. O sırada beyaz şalvarlı, siyah gömleklili bir adam yanına gelir. Bu kişi bir erendir. Yunus'un derdini öğrendikten sonra kendi şeyhinin isteyeceği buğday verebileceğini söyler. Bu şeyh Nevşehir'dedir.

Dergâha vardığında kendisini bir derviş karşılar. Ona alıçlarını almalarını, karşılığında ise biraz buğday istediğini söyler. Eren bu isteğe karşı ne cevap verileceğine tek başına karar veremez ve şeyhi Hacı Bektâş'a giderek durumu anlatır. Hacı Bektâş, buğday yerine nefes teklif eder. Yunus kabul etmez. Bunun üzerine şeyh, nefeslerin sayısını yükseltir. Ama Yunus yine kabul etmez. Şeyh yanındakilere Yunus'un yedirilip içirilmesi ve eşeğine alıçlarının karşılığında buğday yüklenmesini emreder. Yunus buğdayları alıp yollara düşer. Başta köyünü kurtaracağı için mutlu olur, daha sonra içine bir sıkıntı düşer. Verdiği nefesi reddetmesine rağmen kendisine yemek

yedirilmiş, yıkanması sağlanmış aynı zamanda sorduğu sorulara cevap almıştı. Bunları düşündükçe pişmanlığı daha da artar, Hacı Bektâş'ın ululuğunu anlar. Dergâha nefesi almak için geri döner. Ancak kilit çoktan Tapduk Emre'ye verilmiştir. Yunus ille de 'Hacı Bektâş' dese de iş işten geçtiğini, şeyh bizzat kendisi anlatır. Yunus, Hacı Bektâş ile ettiği sohbetin ardından Tapduk'u aramak için yollara düşer.

Yunus, Tapduk dergâhına geldiğinde, kendisini Hacı Bektâş'ın gönderdiğini söyler. Tapduk Emre ile ilk sohbeti, kabul etmediği nefes üzerine olur. Daha sonra Hacı Bektâş'ın güvercin kılığında Anadolu'ya gelişini konuşurlar. Sohbetin ardından Yunus'a odunculuk görevi verilir. Günler geçer, Yunus şeyhi tarafından türlü sınavlara tabî tutulur.

Bir gün Tapduk Emre ile Yunus muhabbette olduğu sıra Hacı Bekâş'tan mektup gelir. Mektupta Yunus'a övgü dolu sözler vardır. Bunun üzerine Tapduk, Hacı Bektâş ile nasıl tanıştığını, ondan çok şey öğrendiğini Yunus'a anlatır. Bir gün Yunus, şeyhine Tanrı'yı bulamadığını söyler. Bunun üzerine Tanrı'yı kendi özünde bulacağı karşılığını alır. Ancak şeyhin sözleri Derviş Yunus'u ikna etmez. Günler geçer aynı şikâyetle tekrar şeyhinin kapısını çalar. Verilen cevap bir öncekinin aynısıdır. Bu kez Yunus'un yollara düşmesine izin verilir. Konya'ya varıp Mevlâna ile sohbet etme fırsatı bulan Yunus, Tanrı'yı bulamayışını ona da anlatır. Aldığı öneri şeyhininkiyle aynıdır. Mevlâna'dan izin alıp dergâhtan ayrılır. Yolda bir hana uğrar, günlerdir uyumadığı için kafasını yastığa koyar koymaz gözlerini kapatır. Rüyasında yüz yıl sonra Molla Kasım adında bir adam şeriata, dine aykırı diye şiirlerini yırtıp kimini dereye, kimini de ateşe atmaktadır. Son şiirde kendi adını gören Molla, 'affet beni Yunus' diye dövünmektedir.

Konya'dan ayrılıp, önce Azerbaycan'a sonra Şam'a gidip diyar diyar dolaşan Yunus, şeyhi Tapduk Emre'nin yanına geri döner. Aradan yıllar geçer bir gün dergâhta erenler toplanır. Mecliste ilahi söyleyen Yunus-ı Gûyende adlı bir derviş, isteklere cevap vermemektedir. Tapduk üç kez ilahi söylemesi için emir verir. Ancak Gûyende'den ses seda çıkmaz. Bunun üzerine gönünün kilidi açıldı denilerek, ilahi söyleme görevi Yunus'a verilir.

Bir gün Bacım Sultan, Yunus ile oduna çıkmak ister. Dervişler bu durumu garip karşılar ve Hacı Bektâş'a şikayette bulunurlar. Hacı Bektâş, Tapduk'a yazdığı mektupta bu duruma bir çözüm bulması gerektiğini söyler. Tapduk mektuba karşılık bir tutam pamuğun etrafına korlu bir kömür parçası koyarak Hacı Bektaş'a gönderir. Böylece ateş ile pamuğun nasıl yanmadan durduğunu anlatmış olur. Tapduk, iftiraları durdurmak için Yunus ile Bacım Sultan'ı evlendirir. Düğün akşamı Yunus, Tapduk'un kızı olduğu için Bacım Sultan'a el sürmez. Daha sonra birbirlerini çok sevdiklerini itiraf ederler. Yunus hakkı bulamazsa kahrolacağını, kendisinden boşanıp başkasıyla evlenmesini Bacım Sultan'a söyler. Bacım Sultan ise Tanrıyı bulacağı günü bekleyeceğine söz verir. Yunus, kimselere haber vermeden Tanrıyı bulmak için dergâhtan ayrılır. Derken haftalar, aylar, yıllar geçer Tanrı'yı bulamaz. Şeyhinin yanından ayrılıp, Tanrı'yı kendi özünde aramadığı için pişman olur. Ertesi gün iki erenle karşılaşır. Onlarında Tanrı'yı aradıklarını öğrenir. Bu dervişler her gün dua ile sofrayı kurmaktadır. Bir gün sıra Yunus'a gelir. Tanrı'ya dervişlerin duasını neyle kabul ettiyse kendisinin duasını da öyle kabul etmesi için yalvarır. Bu kez önlerine diğer dervişlerinkinden daha zengin bir sofraya gelir. Yunus, dervişlerin Allah'ın sevgili kulu Yunus için dua ettiklerini öğrenince, arkadaşlarıyla vedalaşarak Tapduk'un dergâhına döner.

Hacı Nene'nin tavsiyesi üzerine sabah namazında, Tapduk'un eşğine yatar. Gözleri görmeyen şeyhin ayağına bir şey takılınca "Ben Yunus" diye bir ses işitilir. Bunun üzerine Tapduk "Bizim Yunus mu?" cevabını verir. Böylece Derviş Yunus unutulmadığını, affedildiğini anlar. Kaçtığı için artık dergâhta yaşayamayacağını öğrenen Yunus, şeyhinin fırlattığı asayı aramak için yollara düşer. Ünü her bucağa dağılır. Aradığını Sarıköy'de bulur. Burada bir ev yaparak, Bacım Sultan'ı yanına alır. Bir gün Derviş Yunus'un ziyaretine Mevlâna gelir. Yunus, mesneviyi çok uzun yazdığını, kendisinin o kadar uzun yazamayacağını Mevlâna'ya söyler. Aradan uzun yıllar geçer, Yunus yaşlanır. Yanına gelen bir eren, ondan hayatını anlatmasını ister.

Bunun üzerine Yunus şiirlerini okumaya başlar.

2.8. Mahmut ULU - Aşka Ağlayan Derviş

Hayatı

1980 yılında Aksaray'da dünyaya geldi. İlkokulu Gökçe Köyü'nde, Liseyi İmam Hatip Lisesi'nde, Yükseköğrenimini Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği'nde tamamladı. Aynı bölümde yüksek lisans yaptı. Öğretmenlik yaptığı dönemlerde peygamber aşkı yüreğine düşer, bir sabah uyku mahmurluğu olan öğrencisinin gözlerinde peygamberi gördüğünü düşünür. Böylece ilk kitabına "Peygamberi Gördüm" adını verir. Çocukluğunda tanıştığı Yunus Emre ilahileri, bir dönem onu aramasına vesile olur.

"Aşka Ağlayan Derviş" Adlı Romanın Özeti

İlk basım tarihi Ağustos 2012 olan bu romanda, Yunus'un dervişlik yolunda yaşadıkları anlatılmaktadır.

Yunus, anne ve babasını Moğol zulmünden ötürü kaybeder, dedesinin yanında yaşamını sürdürür. Kutsal mekânların adabını, tekke ve zaviye kültürünü dedesinden öğrenir. İlk mektep çağında yaşıtlarıyla beraber okula gönderilse de 'elif' ten öteye bir türlü geçemez. Daha o çağlarda, hocasının ikazlarına karşılık yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevdiğini söyleyebilecek kadar gönlü yoğun duygularla kaplıdır. Daha sonra Yunus medreselere gider, Arapça ve Farsçayı öğrenir. Bununla da kalmayarak, Tefsir, Fıkıh tahsili alır. Tasavvuf tarihi, edebiyat, coğrafyanın yanında Yunan ve İran Mitolojilerini öğrenir.

Sarıköy'de kıtlık zamanına çareler aranmaya başlanır. Tek çözüm Hacı Bektaş'ın dergâhına giderek buğday istemektir. Medrese tahsili görmüş, konuşmasını bilen, irfan sahibi bir kişi olarak Yunus, bu iş için biçilmiş bir kaptan konumundadır. Dergâha vardığında onu karşılayan dervişlere heybesindeki alıçları verir ve isteğini Hacı Bektaş'a iletmeleri için ricada bulur. Misafir edilen Yunus'un arzusu şeyhe bildirilir. Hacı Bektaş, buğday yerine himmet teklif eder, Yunus ise buğday ister. Hacı Bektaş bu kez alıç sayısınca himmet teklifini, Yunus yine kabul etmez. Üçüncü kez Bektaş alıçların çekirdekleri sayısınca himmet teklif eder, Yunus yine buğdayda ısrarcı olur. Sonunda istediği buğdaylar verilerek yola koyulmasına müsaade edilir. Yol boyunca himmeti almadığına dövünür, geri döner. Tekrar Hacı Bektaş dergâhına gelerek himmet istediğini söyler, ancak kilidinin Tapduk Emre'ye verildiği cevabını alır. Hiç zaman kaybetmeden yola düşen Yunus, önce köyüne varıp erzakı bırakacak, ardından şeyhine kavuşacaktır. Ancak Tapduk'a gitmeden önce, Hacı Bektaş'ın selamını Mevlana'ya götürecektir.

Ekecik Dağı'ndaki Oflagu Köyüne varan Yunus, artık tekkeye kabul edilip edilmeyeceği hakkında tereddüde kapılmıştır. Tapduk Emre'nin

sınav mahiyetli sorularına 'ben bilmem' cevabını vermesi onun tekkeye kabulünü sağlar. Ardından tekkede Edhem derviş ile tanışıp, etrafı gezmeye koyulduğu sırada Fatma ile karşılaşır ve ona âşık olur. İçinde bir anda büyüyen bu aşk için kendisine kızmakta ancak mani olamamaktadır. Yunus, Tapduk'un türlü imtihanlarına tabi tutulmakta ve başarılı olmaktadır. Gönülünde ise halâ Fatma'ya olan âşkî vardır. Odunculuk göreviyle nefsinin isteklerine karşı koymaya çalışan Yunus, ormanda Allah'ı düşünmekte ağaçlarla, çiçeklerle söyleşmektedir. Fakat Fatma'nın âşkından ötürü duyduğu haz bir gün çiçekleri duymasını engeller. Dergâhta Tapduk Emre'nin Yunus'a yakınlığı dikkat çekmeye başlayınca dedikodular ortaya çıkar. Yunus'un Fatma'ya olan aşkı dillere düşer, Tapduk'un Yunus'a yakınlığı buna bağlanır.

Bir gün Tapduk, dervişlerinden kendisi için en güzel çiçeği bulup getirmelerini ister. Bunun üzerine dervişler dergâha demet demet çiçeklerle döner, ancak Yunus hangi çiçeğe elini uzatmışsa zikirde olduğunu görür. Zikirden geri kalmış bir sarı çiçek kendisini Yunus için feda eder. Dergâha tek bir çiçekle gelen Yunus, diğer dervişlerin alay konusu olur. Tapduk, nedenini sorunca Yunus başından geçenleri anlatır. Diğer dervişler olay karşısında utanır. Yunus'un makamı anlaşılır. Tapduk diğer dervişleri utandırmamak ve suizan günahından kurtarmak amacıyla kızı Fatma'yı Yunus'a vermeye karar verir. Yunus içindeki aşkı anlatmak için mektup yazar. İsmail aracılığıyla Fatma'ya gönderir. Aşkını kaleme döktükçe Fatma'dan Allah aşkına yönelmesi gerektiği karşılığını alır. Karşılıklı beşinci mektubun sonunda Yunus, Tapduk'un dervişlerin suizanlarından dolayı haksız çıkarmak, utandırmak ve sınamak için Fatma'yı ona layık gördüğünü anlar. Artık Yunus, Fatma'yı aklından çıkararak ilahi aşka yönelir.

Yunus için artık yalnızlık ön plandadır. Ormana gider, Allah'ı düşünür ve dergâha döner. Şeyhinin derslerine girer, ibadet eder. Yunus çilesini de tamamlar.

Edhem'den Hacı Bektaş'ın hayatını ve Tapduk Emre ile arasındaki bağı öğrenir. O günden sonra Yunus "Dört Kapı Kırk Makam" dersine başlar. İlk on gün şeriat, ikinci on gün tarikat, üçüncü on gün marifet, dördüncü on gün de son kapı olan hakikat dersini tamam eder.

Bir gün dergâhta derin bir sohbet başlar ve Taptuk'un anlattıkları dervişleri ağlatır. Tapduk, Yunus'u Gûyende'den şevkleri için ilahî söylemesini ister. Ancak Gûyende'den ses çıkmaz, bunun üzerine Tapduk iki kez daha isteğini dile getirir. Gûyende'den ün alamayınca; vaktin tamam olduğunu, hazinenin kilidinin açıldığını, hikmetin hak olduğunu, nefesin yerine geldiğini, artık söyleyebileceğini, sohbet eyleyebileceğini Yunus'a bildirir. O da dili döndüğünce Hakk'ı söylemeye başlar.

Yunus derviş olmakta aceleci davranır ve şeyhine varıp, meydan isteyip, el alıp derviş olabileceği başka bir yere gitmek için izin istemeye karar verir. Şeyhinin yanına gelmeden Taptuk, Yunus'un diyeceklerini hisseder ve hâlâ dünya koktuğu için onu azarlar. Yunus aldığı cevabın şaşkınlığı ve yıkılmışlığıyla beraber yollara düşer. Oradan oraya savrulur, kendisine yeni şeyhler bulmak istese de aradığını bulamaz. Hasan Dağı eteklerinde birkaç dervişle karşılaşır, yoluna onlarla beraber devam eder.

Yemek zamanı gelince dervişler ellerini açar, dua eder ve sofraya önlerine gelir. Dua etme sırası bir gün Yunus'a gelir. Yunus nasıl istemesi gerektiğini bilemez bir vaziyette dervişlerin nimet istediği kişi namına der ve dua eder. Ortaya dervişlerin getirdiği sofranın tamamından fazlası vardır. Yunus'a

kimin yüzü suyu hürmetine dua ettiği sorulur. Sonunda Tapduk dergâhında yetmişmiş, büyük derviş Yunus'un namına Allah'tan istendiği anlaşılır. Başına gelen bu olay Yunus'u tekrar Taptuk'un eşğine sürükler. Ancak dergâhı terk ettiği için utanç içindedir Ana Bacı'nın tavsiyesiyle Taptuk'un kapısına yatar. Gözleri görmeyen Tapduk "Kim o?" diye sorunca Yunus "Ben Yunus" der. Tapduk'un karşılığı ise "Bizim Yunus mu?" olur. Yunus hâlâ sevildiğini bu şekilde anlar.

Bir gün Tapduk, Yunus'u çağırarak ayrılık vaktinin geldiğini, artık irşat görevi için yola koyulması gerektiğini söyler ve elindeki asayı fırlatır. Yunus bir yandan şeyhinin esasını aramakta diğer yandan bilgisiyle gittiği yerleri aydınlatmaktadır. Birçok yeri dolaşan Yunus, Sarıköy'e geldiğinde asayı bulur ve anlar ki Mevlâna Efendisi onu içine, Hacı Bektaş Piri evine, Tapduk Şeyhi ise asaya döndürmüştür.

Yunus aradığını gönlünde bulmuştur. Yıllar sonra bir camide hocalık yapan Molla Kasım, ibadet konusunda çok katı ve hassastır. Cuma vaazı öncesi cami şadırvanında bir sohbet başlar. O sırada yanlarına bir meczup yaklaşır. Bu meczup yüreğinde Allah'ı hissetmedikten sonra namaz kılmanın bir önemi olmadığından bahseder. Molla, yanındakilerinde Meczup'a hak verdiğini görünce camide bulunan Yunus Emre şiirlerinin bulunduğu kitabı alarak dere kenarına gider. Allah aşkından bahseden dervişleri sevmemekte, onlara karşı içinde eleştirel bir görüş taşımaktadır. Meczup'a olan huncunu, Yunus şiirlerinden çıkarmaya başlar. Şiirleri akıl süzgecinden geçirdikçe şeriatta uymadığını düşünür ve kâğıtları dereye atar. Okudukça okur, sonunda şiirleri yavaş yavaş anlamaya başlar. Şiirlerin Allah'tan başka bir şeyden bahsetmediğini anlayan Molla serseme döner ve dereye attığı, yaktığı şiirler için dövünmeye başlar.

2.9. İskender PALA - Od

Hayatı

1958 yılında Uşak'ta doğdu. 1979'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1983'de doktor, 1993'de doçent ve 1998'de profesör unvanını aldı. Yazar ve Divan Edebiyatı araştırmacısı İskender Pala "Divan Şiirini Sevdiren Adam" olarak tanınmaktadır. Evli ve üç çocuk babası olan Pala, İstanbul Kültür Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Akademik makaleleri ve kitaplarının yanında romanları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Od, Ef-sane, Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk, İki Dirhem Bir Çekirdek, Karun ve Anarşist vd.

"Od" Adlı Romanının Özeti

Od romanı rençberlik yapan Yunus Emre'nin hayatını konu almaktadır. Olaylar Yunus Emre, İsmail (Samuel) ve Molla Kasım karakterlerinin dilinden okuyucuya aktarılmıştır. Roman üç bölüme ayrılmıştır: Rençber, derviş ve ışık. Her bölüm kendi içerisinde, kişilerin adlarıyla parçalara ayrılmıştır. Her parçanın girişinde anlatılacak olaylarla bağlantılı olarak, Yunus şiirlerinden bir dörtlük ya da beyit verilmiştir.

Molla Kasım, yolda karşılaştığı bir meczup dervişin eline tutuşturduğu tomarın içindekileri okumak için dere kenarına gelir. Şiirleri okudukça şeriata aykırı olduğunu öne sürerek kâğıtların kimini suya, kimini de ateşe atar. Allah aşkından bahseden şiirlere bir türlü mana veremezken bir beyitte kendi adıyla karşılaşır. Bu şiirde Yunus; sözünü eğri büğrü söylediği takdirde bir Molla Kasım'ın kendisini sorguya çekebileceğinden bahseder. Molla, hayretler içine düşer. Çünkü ne yolda karşılaştığı meczup dervişini ne de şiirlerin sahibi Yunus Emre'yi tanımaktadır. Kerametiyle karşılaştığı bu

âşğın şiirlerini kurtarmak için suya atlasa da çoktan iş işten geçmiştir. Pişmanlık içinde yanıp kavrulan Molla'nın kulağına bir nida ilişir. Bu ses Yunus şiirlerinin, bininin suda balıklar, bininin gökte melekler, bininin de yerde mahlûklar için olduğunu söyler. Molla Kasım yaptığı hatanın telafisi için Yunus Emre'yi ve oğlu İsmail'i bulup hayat hikâyelerini kaleme almak için yollara düşer.

Yunus Emre çekikgöz baskını sırasında oğlu İbrahim'i kaybeder ve köyünden ayrılmak zorunda kalır. Karısı Sitare, küçük oğlu İsmail ve köyün sağ kalan diğer insanlarıyla beraber Ucasar'dan ayrılır. Sarıcaköy'e vardıklarında sevdiği herkesin yükünü üzerinde hisseder. Köylüye derme çatma da olsa ev yapmak ve onları çekikgözden korumak telaşına düşer. Sahip Perende'nin, Aslanlı Hacı Bektaş'a gitme teklifini de bu telaş sebebiyle geri çevirir. Yunus, bir yandan köylüye barınacak yer inşa etmeye çalışmakta diğer yandan da karınlarını doyurabilmeleri için çaba göstermektedir. Bir gece ansızın Moğol baskını olur ve köylü ciddi kayıplar verir. Hünkâr Halifesi Kara Budak ve muhafızları sekiz kağrı erzak getirdiği esnada, köyün yarısı için mezar kazılmaktadır. Kara Budak, Yunus Emre'ye Hacı Bektaş'tan haber getirir; "Yunus adını duyduk ve bildik. Dost dîvânında herkes nasibini alırken o da burada olsun isteriz. Hele çekinmesin gelsin! (66)" Yunus Emre bu çağrını da köylünün vaziyetinden ötürü geri çevirmek durumunda kalır. Kara Budak'ın getirdikleri sadece iki ay kadar yeter, bu yüzden Yunus, Hacı Bektaş dergâhının yolunu tutar. Alıç dolu çuval ve heybesiyle beraber Hacı Bektaş dergâhına gelip, buğday talep eder. Alıcının her biri için bir nefes teklif edilir. Ancak Yunus kabul etmeyip buğdayda ısrarcı olur. Ardından ikinci bir teklif olarak yemişinin her bir tanesine on nefes verilir. Yunus köyünün ve ailesinin durumunu düşünerek kabul edemez. Hacı Bektaş cömertliğini

daha da artırarak getirdiği yemişin her bir çekirdeğine on nefes sunar. Teklife sessiz kalan Yunus'un merkebine buğday çuvalları yüklenerek, yolcu edilir. Sarıcaköy'e gelince buğdayı tüketecek kimsecikler yoktur. Çünkü Sitare ile köylüler çekikgöz tarafından öldürülmüştür. Oğlu İsmail ise Sitare tarafından su kuyusuna gizlendiği için hayatta kalır. Yunus bütün bu yaşananları görünce aklına Hacı Bektaş'ın nefessiz gidilen yolun karanlık olduğu nasihati gelir. Başına gelenler yüzünden tekrar Hacı Bektaş dergâhının yolunu tutar. Buraya geldiğinde kilidinin Hacı Bektaş tarafından Tapduk Emre'ye verildiğini öğrenir. Yunus bu günden sonra Tapduk Emre'yi aramaya başlar.

İsmail, Moğol tacirler tarafından esir edilir. Köle pazarında bir cellat tarafından satın alınır. O günden itibaren İsmail'in baba sevgisi ve nefreti çatışmaya girer. Kendisini terk ettiğini düşündüğü babasına kızgındır. Ondan ayrılmasını engellemediği için Tanrı'nın varlığı hakkında şüpheye düşer. Uzun bir süre cellatlık yaptıktan sonra kaçırılarak, babasının köyüne bırakılır. Burada çocuk çetesi kurar.

Yunus Emre, Tabduk dergâhına girdiği andan itibaren bir yanı oğlu İsmail'dedir. Dergâhta uzunca bir süre odun ardından da su taşır. Çeşitli kerametler eşiğinde dervişliğe kadar uzunca bir süre geçirir. Hakkında çıkan türlü dedikodular ve kırk yıl boyunca odun taşımaktan ileri gitmeyişi yüzünden dergâhtan ayrılarak oğlunu bulmak için yollara düşer. Gittiği yerlerde "Tapduk dergâhında bulunan Yunus dervişin kerametlerinden" bahsediliyor oluşu onu son derece etkiler ve bundan ötürü şeyhine geri döner.

İsmail'e olan hasretiyle yanıp tutuşmakta olan Yunus Emre'nin şiir yeteneği fark edilir. Bir süre sonra Tabduk Emre "Sen artık burada kalmamalıydın, bir şeyh olarak gezerek irşat etmelisin" sözleriyle Yunus Emre'ye yol

gösterir. Artık Yunus gittiği her yerde dinî sohbetler etmekte, şiir okumakta, kerametini gösterip dua almaktadır. Aynı zamanda oğlu İsmail'den bir haber alabilmeyi ummaktadır.

Dergâhtan ayrılırken Tabduk'un kendisi için fırlattığı asayı Sarıca-köy'de bulur. İsmail kurduğu çetesiyle birlikte yoldan geçenlere saldırı düzenlemektedir. Bu kez Yunus Emre ile oğlunun yolu böyle kesişir. İsmail'in çetesi, Yunus'un yol arkadaşını öldürür. Yunus'un İsmail'e benziyor oluşu birbirlerini tanımalarını sağlar.

Acılar üzerine kurulu olan Yunus'un hayatı, oğlu İbrahim'i kaybedişle başlar. Yıldızı olarak gördüğü Elif'i de kaybedişle dervişlik yolculuğu başlar. Yunus bu yolda hem Allah'a giden yolu hem de İsmail'ini kazanır. Dünyaya kavga için değil, sevgi için geldiğini anlattığı beyitleri, ölüm döşğinde söylediği son sözler olur.

2.10. Mustafa AKGÜN - Yûnus Emre-Gel Gör Beni Aşk Neyledi

Hayatı

1946 yılında Uşak-Ortaköy'de dünyaya gelen yazar, ilkokulu doğduğu köyde, orta öğrenimini Uşak Lisesinde tamamladı. Ziraat Yüksek Mühendisi olarak Ankara Üniversitesi'nden mezun oldu. Ardından Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinde master eğitimini tamamladı. Tarım Bakanlığının çeşitli birimlerinde görev aldı. Aylık Yeni Odak dergisinin sahip ve yazı müdürlüğünü yapmış olan Mustafa Akgün, yazı hayatına bazı gazete ve dergilere makaleler yazmakla başladı. Evli ve üç çocuk babası Mustafa Akgün'ün romanlarının yanı sıra araştırmaları, şiir-piyesi, çocuk kitapları ve çeviri eserleri de vardır.

Gönül Dağı, Alp Arslan ve Malazgirt Destanı, Gönül Kemendi, Gönül Kulübü, Hayat Değirmendir Döner, Körln Diye Bir Yer, Kürdün Gelini, Merih'ten Münih'e, Mevlânâ'dan Goethe'ye Sevgi Köprüsü, Osman Gazi, Uşaklı Ramazan Çavuş, Uşak Hikâyeleri, Tamar-Ağrı'da İki Mevsim, Satı Gelin'in Türküsü, YE3 romanları eserlerinden bazılarıdır.

“Yûnus Emre - Gel Gör Beni Aşk Neyledi” Adlı Romanın Özeti

İlk basım tarihi Şubat 2012 olan “YE3” romanı Yunus Emre'nin derişlik yoluna girişini ve ulaştığı nefis mertebesine kadarki sürecini konu eder.

Yûnus, babası Sarıköylü İsmail ile beraber köyün çıkışına kadar yürür. Babasının elini öper ve tek başına yola devam eder. Hacı Bektaş-ı Velî'ye gitmek için çıktığı yolculuğunun ilk gecesinde dinlenmek için bir çeşmenin yanına gelir. Burada sabahlar. Yanına bir çoban yaklaşır. Biraz sohbetin ardından çobana buğday alıp, köyüne derhal dönmeyi istediğini söyler. Bunun üzerine çoban, Yûnus'un günün birinde hatırlayacağı bir beyit okur. Yûnus'a okunan bu mısralar gelecek zamanların Yûnus'una aittir. Çobanın sözlerinden ne demek istediğini anlamayarak, gelecekte beyitlerin üzerine beyitler koyacağını bilmeden yola revan olur.

Yûnus günler sonra dergâha varır. Buradaki manevî yoğunluk ona çok değişik gelir. Yedirilir, içirilir ve Hacı Bektaş'ın karşısına çıkartılır. Pîr, ilk olarak himmet mi, yoksa buğday mı? sorusunu Yûnus'a yöneltir. Olumsuz cevap alan Hacı Bektâş-ı Velî alıçların sayısınca himmet teklif eder. Yine kabul etmeyince, her alıcın çekirdeği adedince himmet vereyim der. Ancak açlıkla sınanan köylüsüne buğday götürmeye kararlı olan Yunus buğdayda ısrarcı olur. Buğdayı almanın verdiği sevinçle Sarıköy yoluna düşer.

Kağnısından çıkan gıcırdama sesleri onun düşünceler deryasına kapılmasına vesile olur. Himmet istememekle büyük bir hata ettiğini düşünerek öküzlere dergâh yoluna geri çevirir. Hacı Bektâş kapısına vardığında yanına bir derviş yaklaşarak, “Pirimiz Hacı Bektâş Velî buyurmuştur ki, biz Yûnus’un kilidini Tapduk Emre’ye havale etmişizdir. Nasibini gidip oradan alsın” der. Bunun üzerine Yûnus, geldiği yoldan köyüne geri döner.

Önceki yolculuğunda uğradığı çeşme başına vardığında, çobanın yine orada olduğunu görür. Bir süre kaval sesinin akışına kendini bırakır. Ardından çobanla hasbihal eder. Avcı çoban olan Sayyad’a başından geçenleri anlatır. Sayyad duydukları karşısında manalı bir gülüşe bürünür. Yunus, bunun sebebini sorduğunda ise, zamanı geldiğinde öğreneceği cevabını alır. Sayyad’ın bir dergâha mensup olduğunu öğrenir. Sayyad doğadaki her nesnenin Allah’ı zikrettiğini anlatır. Bunun üzerine Yunus’un gönlüne bazı sözler gelir ve diline dökülür. Yunus’un şeyhini görmeden, onun himmetiyle bazı şeyler okumaya başladığını gören Sayyad, içinde buldukları durumdan, Anadolu’ya irşat için gelen erenlerden bahseder.

Yûnus’un gelişi hane halkını sevindirir. Ancak bu durum uzun sürmez. Anası İraz’ın, babası İsmail’in, karısı Dürdane’nin içine bir ateş düşer. Kararından dönmeyen Yûnus, ailesiyle ve köy halkıyla helalleşerek yola koyulur. Günler sonra dergâha ulaşır. Burada Hacı Bektâş eşliğinde hissettiği manevî havayla karşılaşır. Tapduk Emre ile halvet odasında görüşür. Şeyh burada gönül kitabından bâblar açar. Bu sırada Yunus’un omzuna bir el dokunarak, dinlenmesi gerektiğini söyler. Tapduk sarhoşluğunda bu elin kime ait olduğunu fark etmeden dışarıya çıkar. Kendisine dinlenmesini söyleyen bu kişinin ardından yürümektedir. Halvetin etkisinden çıkamayan Yûnus, birden olduğu yerde durarak, âdeta nara atar biçiminde bir dörtlük söyler.

Peşine gittiği derviş, Yunus'a bu kadar bağırmasına gerek olup olmadığını sorar. Bunun üzerine bu kişinin çoban Sayyad olduğunu fark eder. Sayyad, Yunus'a dergâhı gezdirdiği sırada ilahicilerin başı Yûnus-ı Gûyende ile karşılaşılırlar. Bu mecliste en meşakkatli işlerden biri olan odunculuk görevine Yûnus talip olur.

Yûnus bir yandan odunculuk görevini yerine getirmekte diğer yandan Sayyad'ın derslerine ve meclisteki zikirlerle katılmaktadır. Yine bir Cuma akşamı hatme esnasında mânevî feyz herkesi coşturur. Tapduk Emre, Yûnus-ı Gûyende'den ilâhî söylemesini ister. Şeyh üç kez üst üste isteğine cevap alamaz. Ardından Yunus'un kilidi açılır ve söz vakti ona gelir. Yûnus'un dili çözülür. Bu gecenin ardından Yûnus'u bir garip hal alır. Sayyad'ın emriyle beraber bütün dervişler ormana Tapduk için çiçek toplamaya çıkar. Rengarenk çiçeklerle dergâha dönen dervişlerin yanında toprağıyla beraber koparılan ezik bir sarı çiçek getiren Yûnus vardır. Şeyhine ormandaki diğer çiçeklerin Allah'ı zikretmekte olduğunu, tam zikir yapamadığı için sarı çiçeğin kendisini feda ettiğini anlatır. Bu olayın ardından Yûnus, dervişler arasında itibar kazanır.

Sabah erkenden hamamı yakıp, suyu ısıtmakla görevli olan Sayyad üç gün üst üste ateşi kendisinden önce birinin gelip yaktığını görür. Bu işi Yûnus'un yaptığını anlayınca, herkesin kendi vazifesini yapması gerektiğini anlatır. Yûnus'un dergâha verdiği değer bununla da kalmaz. Bir gün sırtında odun yüküyle avlu kapısının önünde durur. Getirdiği odunları gören Tapduk, ormanda hiç eğri odun olup olmadığını sorar. Yûnus, Tapduk Emre kapısından odunun eğrisinin dahi giremeyeceğini söyler.

Yûnus oduna gitmek için kalktığı bir sabah pınarın avlusunda bir kız ile karşılaşır. Bakracına su dolduran bu kızın Tapduk Emre'nin kızı Verde

olduğunu anlar. Yûnus ve Verde bir süre bakışırlar. Bu günün ardından Verde'nin hali tavrı garipleşir. Annesi Ana Bacı durumu anlar. Yûnus ise her gün zikrettiği orman yollarında Verde'yi düşünmekte, dergâha her zamankinden daha az odun getirmektedir. Yûnus'un bu ağır işi Verde'ye olan aşkından dolayı üstlendiği dervişlerin dilinde gezmektedir. Bunun üzerine istişare edilir ve Yunus Emre ile Verde'nin evlendirilmesine karar verilir, düğünleri yapılır.

Dergâha son gelen derviş Gül Ahmed, Yunus Emre ile Konya medresesinde tanışmaktadır. Tapduk eşiğine gelen Gül Ahmed, Yûnus'dan şehit olması için dua ister. Bunun üzerine Yûnus, kendisi ve Gül Ahmed'in şehit olması için dua eder. Yûnus-ı Gûyende'nin dergâh nöbetçisi olduğu bir gün köye doğru yaklaşmakta olan omuzları yay ve sadakalarla dolu adamları görür. Dergâhtaki bütün dervişler müstemilattan kılıç alarak sessizce dergâh da beklemeye başlarlar. Moğollar avluya doluşup, müstemilata yönelirler. Burada kimseyi bulamazlar. O esnada dervişler meydana çıkar ve Moğolları alt ederler. Bu baskın esnasında Gül Ahmed ve iki derviş şehit olur.

Yûnus-ı Gûyende, Yûnus'un odasında sırtına merhem sürmekte olduğunu görür. Bu duruma dayanamaz ve Tapduk'a durumu anlatır. Tapduk Sultan, Yûnus'un mahlûka şikâyette bulunduğunu bunun için hicran yaşaması gerektiğini söyler. Yûnus bu olanlardan habersiz, dergâha yük olduğunu düşünmektedir. İçine doğan bu sıkıntılı düşünceler, dergâhtan ayrılmasına sebep olur. Dağlarda tepelerde avare avare dolaşır. Günlerden bir gün yedi kişilik bir derviş grubuyla karşılaşır ve onların sofralarına konuk olur. Her gün bir derviş dua etmekte ve önlerine bir sofraya belirmektedir. Yûnus gördüklerinin şaşkınlığını atlatamadan sıra kendisine gelir. Dervişler kimin hürmetine istemişse onun hürmetine diyerek dua eder. Bu kez

dervişlerin önüne iki sofraya birden gelir. Yunus onlara, kimin adına dua ettiklerini sorunca, Tapduk Emre dergâhındaki Yûnus adına, cevabını alır. Bunun üzerine derhal dergâha dönmek için yollara düşer. Dergâha dönünce affedilip affedilmediğini anlamak için Ana Bacı'nın tavsiyesiyle, artık gözleri görmez olmuş Tapduk'un eşiğine yatar. Kapıya çıkan şeyhin ayağı takılınca bu kim? diye sorar. Ana Bacı, "Yûnus" deyince, Tapduk "Bizim Yunus mu?" der. Böylece Yûnus affedilmiş olduğunu anlar. Sultan, elindeki asâyı göğeye fırlatarak düştüğü yerin son menzili olmasını Yûnus'a söyler.

İlk uğrak yeri köyü Sarıköy olur. Ailesini görür ancak ailesi gelişine sevinmez, yokluğuna alışmışlardır. Buradan ayrılarak, Konya'ya Mevlânâ'yı ziyaret'e gider. Ardından Şam'a gider. Burada Bilâl Habeşî'nin mezarını ziyaret ederek, onun ne çileler yaşadığını düşünür. Şam'ın ardından Medine yoluna revan olur. Oradan sonra da Mekke'yi ziyaret eder. Tekrar Konya'ya döner. Mevlâna'nın mezarını ziyaret ederek, Sultan Veled ile hasbihal eder. Daha sonra Yûnus'un yolu Kayseri'ye, oradan Sivas'a, oradan da Maraş'a, Nahcivan'a, Tebriz'e, Bağdat'a ve tekrar Konya'ya uzanır.

Molla Kasım adında bir âlim Kur'an Tefsiri ve Hadis ilimlerini genişçe tahsil etmiştir. Bir gün vaaz kürsüsünde dervişlerin tuttuğu yolu eleştirip, doğru olmadığından, Yûnus adında bir dervişin Allah'ın övdüğü cennete laf ettiğinden bahseder. Bunun üzerine cemaat içerisinde ki Seyyad, Yûnus'un şiirlerini okuyarak, bunların Allah'tan bahsettiğini söyler. Cemaat dağıldıktan sonra Sayyad, Molla Kasım'ın eline tomar halindeki şiirleri tutuşturur. Molla şiirleri alarak Sakarya nehrinin kıyısına gelir. Okuduklarını bir yandan nehre, diğer yandan ateşe atmaktadır.

Okuduğu bir şiirin son beytinde kendi adını görünce şaşırıp kalır. Pişmanlıkla beraber içi yanmaya başlar. Yunus yıllar önce Hacı Bektâş

dergâhına giderken uğradığı çeşmenin yanına gelir. Burada Sayyad ile karşılaşır. Beraber Sarıköy'e dönerler. Yûnus, şeyhinin asasını köyünde bulur.

2.11. Galip ARGUN - Aşkın Kandili Yunus Emre

Hayatı

Kayseri'de 1994 yılında doğdu. İlk ve orta öğrenimini Yeşilhisar'da tamamladı. Ardından 2013 yılında lise eğitimini bitirdi. 18 yaşından itibaren muhtelif sitelerde köşe yazarlığı yapmaya başladı.

Henüz 15 yaşında iken ilk kitabı "Tan Vakti"nde vampir konusunu Türk kültürüyle işledi. Lale devrinde geçen vampir konulu bu kitabı onu en genç yazar sıfatına kavuşturdu. 2012 yılında ikinci romanı Aşkiya, 2013 yılında üçüncü romanı olan Aşkın Kandili Yunus Emre'ye imzasını attı.

"Aşkın Kandili Yunus Emre" Adlı Romanın Özeti

Yunus Emre'nin dervişlik yolunu konu alan bu kitap, beş bölüme ayrılır: Pîr'in Bağı, Aşkın Yunus Hali, Var Olanda Yok Olmak, Araya Araya Bulsam Seni ve Dost Meclisinde. Bu bölümler de kendi içerisinde başlıklara ayrılır. Olaylar genellikle Molla Kasım ve Yunus Emre üzerinden anlatılır. Roman, gerçek mi, yoksa rüya mı olduğu anlaşılmayan garip bir olayla başlar.

Yunus, annesine verdiği sözü tutar, sırtında bir çuval buğday ile köyüne dönmek için yola koyulur. Böylece Hacı Bektaş'ın "Getirdiğin her alıc tanesinin çekirdeğine on nefes verelim" teklifini de ardında bırakır. Yol kenarında bir yudum su içmek için durur. Daha önce de bu çeşmenin suyundan içen Yunus, onu bu kez eskisi kadar soğuk bulmaz. Çeşme bir türlü gönünü hoş etmez, içtikçe içi kavrulur. Bu durumun hikmetini bilemeyen Yunus, kalbindeki arayışı hisseder. Köyüne çok az bir mesafe kalmışken,

himmet için ömür vermenin daha doğru olacağını düşünür. Aklına ve kalbine düşen himmet yangınıyla Hacı Bektaş'ın dergâhına geri döner. Burada kendisini karşılayan erenler, ona Pir'in, kilidini Tapduk Emre'ye verdiğini haber ederler. Kendisini yerin altına geçmiş gibi hisseden Yunus'a, dergâhta birkaç gün kalması söylenir. Bu süreçte Sarı İsmail Yunus'a yardımcı olur. Yunus, Tapduk Emre'nin nerede olduğunu ondan öğrenir. Hacı Bektaş birkaç gün önce Sarı İsmail'e Tapduk dergâhına gitmesini tavsiye etmiştir. Yola çıkmadan önce İsmail, Yunus şiirlerinin tadına varır ve aklına kazımaya başlar. Yunus gelecekte bir mesaj veriliyor gibi bir rüya görür. Rüyasında İsmail bir kayıkta, kendisi ise başka bir kayıktadır, her ikisi de nehrin akışına ters bir vaziyette kürek çekmekte ve kayıkları bir etme çabasıdadır. Bu esnada İsmail'in yatağındaki nehrin suyu daha hızlı akar ve onu alıp götürür.

Sabah namazının ardından yüklendikleri bohçayla beraber Yunus ve Sarı İsmail yollara düşer. Yunus bir yandan Hacı Bektaş himmetini düşünmekte öte yandan Sarı İsmail'in türlü sorularına cevap vermektedir. Bektaşî dergâhından çıktıktan epey zaman sonra geceyi geçirmek için bir köy ararlar. Bir kervansarayda sabahlarlar. Daha sonra Yunus, bir camide vaaz verir. Onun kalbe işleyen sözleri, İşportacı Yakup'un çok hoşuna gider ve sanki daha önce onu görmüş hissine kapılmasına sebep olur. Yakup, babasının mesleğini devam ettirmeye çabalayan birisidir. Ancak öte yandan küçük kardeşinin ölümünden babasını sorumlu tutmaktadır. Eve yeterince para getiremeyip, ev halkının karnını doyuramadığı ve son olarak kardeşini de bu yüzden kaybettiğini düşünüp durmaktadır. Sarı İsmail ve Yunus camiden çıktıktan sonra İşportacı Yakup'un tezgâhına uğrarlar. Yunus, Yakup'un düşüncelerini kalben sezer ve ona haram paranın çokluğu yerine helal paranın azlığının daha iyi olduğuyla ilgili sözler söyler.

Deli Fevzi, ağzı biraz sağa doğru kaymış, büyük burnuyla dikkat çeken ve toplum tarafından dışlanan biridir. Ölüleri yıkama işinden aldığı üç beş kuruşu da fahişelerin bulunduğu bir handa yatacak yer için kullanır. Sarı İsmail ve Yunus'un yolu Deli Fevzi ile bu handa kesişir. Hancı, Hak aşığı olan bu iki kişiyi içeriye almak istemez. O sırada Fevzi, bu kişilerin kendi misafiri olduğunu sadece bir gece, üç kişi aynı odada kalabileceklerini söyler. Odaya çıktıklarında Yunus ibadetini gerçekleştirir, Deli Fevzi ise başından geçenleri anlatır. Yunus bu kez de birçok şeyi kalpten hisseder ve Fevzi'nin isyankârlıktan üç kez kurtarıldığını söyler. Ertesi gün üç arkadaş Tapduk Emre dergâhına gelirler. Tapduk Yunus'a üç günlük hasbihal gecesi, ardından da dergâha hizmet görevi verir. İsmail, babasının isteği üzerine Tapduk dergâhına gönderilmiş, Deli Fevzi ise Yunus'tan etkilenecek bu yola başvurmuştur. Bu durumu anlayan Tapduk onlara çömezlikten başlayarak dergâha hizmet etmelerini buyurur. Deli Fevzi temizlik işi yapacak, Sarı İsmail'e ise bir görev biçilmez. Sadece ve sadece dergâhta kalmasında fayda görülür. Dergâha geldiğinin üçüncü gecesi İsmail'e salığının seyahatte olduğu söylenir. Giderken Yunus'a bir defter bırakır. Bu defterde Yunus'un söylediği şiirler yer alır. Deli Fevzi ise Sarı Akid yılanının peşinden gider ve ona olan aşkıdan yüksekçe bir tepeden kendini boşluğa bırakır.

Yunus şiirlerini dile getirdikçe defterine kaydeder. Öte yandan dergâha hep düz odun taşır. Yine bir gün ormandan odun taşıyacağı sıra, Yaradan'a olan aşkıdan ötürü kara bir yılanı ip olarak kullandığını fark etmez. Yılan ise Yunus aşkıdan baygın düşer. Bu sıra dergâhta bir haber yayılır. Yunus'un bunca eziyeti çekmesi, Şeyh'in kızı Güllü'ye olan aşkıandır. Tapduk Emre ise kızını Yunus'a vermeyi çok ister. Bunun üzerine bir gece Yunus'la kızının nikâhlarını kıyar. Yunus her ne kadar mutlu

gözükmeye çalışsa da içine gitme isteği düşer. Hacı Bektaş Veli'nin dergâhında ekilen tohum Tapduk'un dergâhında yeşerip, orada boy göstermiş ancak bir türlü meyveye durmamaktadır. Tapduk Emre dervişine izin verir.

Yunus Emre dağın tepesine ulaştığında çiçeklerin zikirde olduğunu görür. Ancak menekşe bir kez nefesine uymuş ve zikirden geri kalmıştır. Kendisini koparması için Yunus'a yalvarır. Derviş, çiçeğin bu arzusunu yerine getirir. O sırada yağmur başlar. Yunus bir mağaraya sığınır. Burada Mevlana ve dervişleriyle karşılaşır. Günlerini onların yanında sohbetle, ibadetle, duayla ve semayla geçirir. Dervişlerin duasıyla önlerine sofraya gelmektedir. Bir gün dervişlerden bir tanesi duasında Tapduk Emre kapısında hizmet ettiklerinden, kendilerine verilen himmetin onun yüzü suyu hürmetine olduğundan bahseder. Bu sözlere kulak kesilen Yunus, derhal mağaradan ayrılır ve şeyhine koşar. Sabah namazına yetişip başını Tapduk'un eşliğine serer. Sağ ayağının altında bir şeyler hisseden şeyh, hanımına bunun kim olduğunu sorar. "Yunus" cevabını alan Tapduk, "Bizim Yunus mu?" diyerek, damadını affettiğini gösterir. Yokluğunda Güllü'nün vefat ettiğini söyleyen Tapduk, elindeki asayı havaya fırlatır, ardından Yunus'a onu arayıp bulmasını ve sırrına vâkıf olunca Azrail'in hemen berisinde olacağını söyler.

Yunus onca zaman pek çok yer gezer. Acem diyarından, Azerbaycan'a, oradan Mekke, Medine'ye. Hac görevinin ardından ise köyüne biraz yakın Cabülka köyüne gider. Bir zamanlar vaaz verdiği caminin önüne gelir. Burada İşportacı Yakup'un oğluyla tanışır. Yakup'un ve Sarı İsmail'in birlikte tarlada çalıştıklarını öğrenir. Bu esnada vakit namazı için camiye gelenler vardır. Onlardan bir tanesi de elinde asa bulunan Sarı İsmail'dir. Asayı gören Yunus, elindeki defteri Yakup'un oğluna teslim ederek bu defterin

aileden aileye geçmesini tembihler. Sarı İsmail'le kucaklaştıktan sonra Tapduk'un esasına dokunur ve ebedi istirahatine çekilir.

Molla Kasım, Kayserîye meydanında bulunan medresede hocalık yapan Abdullah'nın oğludur. Abdullah'ın kapısını çalan ölüm, Molla Kasım'ı mutlu eder. Öyle ki Abdullah Efendi sürekli oğlunu paylamakta ve her şeyine karışmaktaydı. Babasının ölümünden sonra kendisini kitaplara veren Molla Kasım, çarşının ortasındaki demirci dükkânını çalıştırmaya karar verir. Molla Kasım hayatının pek çok kısmında Ömer Hayyam şiirleriyle karşılaşır ve onlara bir türlü güzel anlamlar yükleyemez. O kadar aykırı bulur ki bu şiirleri, babasından yadigâr kitaplıkta bulunan Ömer Hayyam kitabının yarısını yırtarak evinin penceresinden dışarıya fırlatır.

Bir gün demirci dükkânına bir falcı uğrar. Molla Kasım'ın avucuna baktıktan sonra onun bilgi ve birikiminden bahseder ardından bu ellerden kan aktığını söyler. Molla bu sözleri kabullenemez, dilenci-falcıyı azarlar. Ancak geçmişi onun peşini bırakmamıştır. Molla, babasının ölümünü duyduğu halde duymazlıktan, gördüğü halde görmezlikten gelmişti. Kendini iç dünyasında sürekli sorguya çekse de geçmişi geriye alamaz. Öte yandan baş sadrazam tarafından görevlendirilen Atik Hasan, Abdullah Efendi cinayetini çözmek için Kaysarî yoluna düşer. Buraya geldikten bir gün sonra, doğrudan Molla Kasım'ın demirci dükkânına gider. Molla ne diye babasını kurtarmadığı sorusuna maruz kalacağını düşünse de cinayet gecesi bütün görümlerini anlatır. Çalışmalara başlayan Atik Hasan, Abdullah Efendi'nin medresedeki odasına yerleşir.

Süleyman, zamanında Abdullah Efendi'den ve Hoca Hacizi'den ders almış birisidir. Molla Kasım gibi o da demircilikle geçinmektedir. Bir gün Molla onu evine çağırır. Hoca Hacizi'nin de öldürüldüğünü ve babasıyla

onu öldüren kişinin aynı olduğunu, zira ölmeselerdi İsl'ambol'a padişahın yanına danışmanlık yapmaya gideceklerini söyler. Bunun üzerine Süleyman Molla'ya çıkarır. Kendi babası yerine seçilen bu iki hocanın yüzünden gün yüzü görmediklerini, Allah'ın da onlara yaşamayı reva görmediğini dile getirir. Molla Kasım bu kinin neden olduğu şeyi düşünse de, Süleyman'nın bu tavrı üzerinde pek durmaz.

Atik Hasan araştırmalarına devam ediyorken, medresenin başka bir hocası Ragıp Efendi'yi de ölü bulur. Cinayetin işlendiği odada bir peştamala rastlar ve ondan yoğun bir şekilde haşhaş kokusu alır. Cinayeti işleyen kişi bunu, Rakıp'ın elindeki Ömer Hayyam minyatürleriyle süslenmiş yazmasını ele geçirmek için yaptığı belirlenir. Öte yandan Hasan, masanın sağ üst köşesinde bir not bulur. Notta şimdiye kadar öldürülen hocaların yanı sıra Kadı Tahsin'in adı vardır. Atik Hasan doğruca Kadı Tahsin'in yanına gelir ve onunla bir plan yapar. Plana göre Kadı Tahsin medreseye yerleşecek, Atik Hasan ise katilin gelmesini odada bulunan dolabın içinde bekleyecek. Her şey istedikleri gibi gider. Birkaç günün ardından gece yarısı Kadı Tahsin'in odası haşhaş kokusuyla dolar. Durumu fark eden Atik Hasan, katili Kadı'ya bıçak saplamadan az önce yakalar. Haşhaşi olan bu adamın yüzünü açtıklarında Süleyman ile karşılaşmayı beklememekteydiler. Ondan bütün cinayetleri Ömer Hayyam'ın yazma eserini ele geçirmek için işlediğini öğrenirler.

Cinayet aydınlandıktan sonra Molla Kasım, babasının kitapları arasında tesadüfen bir kâğıt bulur. Bu kâğıtta Abdullah, oğlu Molla'ya hitap etmektedir. Oğluna Haşhaşi tarikatına verilen başlardan bahseder, ardından Emre'm köyüne gitmesini ve onun selamıyla beraber kendisine bir armağan verileceğini vasiyet eder. Molla Kasım okuduğu bu mektubun ardından yola çıkar. Dergâhtan babasının selamıyla armağanı olan defteri alarak Sakarya

nehri kıyısına varır. İlk sayfasında ki nota göre bu defter İşportacı Yakup'un nesline, bir dervişin vasiyeti üzerine bırakılmıştır. Molla Kasım sayfaları çevirdikçe "Yeni bir Ömer Hayyam ha!" diyerek hayıflanır. Satırları dinsiz saf-sataları olarak değerlendirir.

2.12. Can GÜZEL - Deryada Yunus Olmak

Hayatı

İstanbul'da 1990 senesinde dünya geldi. Konya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. İlkokul yıllarında kaleme aldığı şiirleriyle edebiyat yolculuğu başladı, lisede ise hikâyeleriyle nesre yöneldi. Bozkırda İki Cengâver, Kıyamet Vakti, Deryada Yunus Olmak romanlarını edebiyat dünyasına kazandırdı.

"Deryada Yunus Olmak" Adlı Romanın Özeti

İlk basım tarihi 2014 olan "Deryada Yunus Olmak" adlı roman, 2013 yılında yaşayan Cem'in Yunus Emre izini takip eden bir dergâha giderek orada kavuştuğu manevî huzuru ve Yunus'un hayatını anlatmaktadır.

Karaman'da kurulan dergâhta Yunus Emre'nin benimsediği yoldan giderek sevgiliye ulaşmak amaçlanmaktadır. Yeni gelen öğrencilere Ebu Fahrettin'in Yunus hakkında yazdıkları okunmakta ve onun hakkında bilgiler verilmektedir. Bu öğrencilerin arasına ilerleyen zamanlarda Cem adında bir genç daha dâhil olacak, o da Yunus'un şiirleri ve hayatıyla kendi hayatını aydınlatacaktır.

Cem zengin bir ailenin oğludur. Babası tarafından sürekli dışlandığı için kendisini içkiye vermiştir. Bir gece evine gitmeye karar verir. Eve vardığında ablasını ağlamakta bulur. Çünkü ablası babasının baskısına dayanamadığı için kaçış yolu olarak evliliği görmektedir. O gece Cahit, oğlu Cem'i

evden kovarak bir daha gelmemesini söyler. Alkol ve uyuşturucu dünyasında kaybolan Cem'in aklına arkadaşı Filiz'in Yunus Emre hakkında yaptığı program gelir. O programda okunan şiirlerde bulunduğu huzuru hatırlar. Cem, Filiz'e ulaşır ve değişen duygu dünyasından bahsederek ondan yardım ister. Filiz, Cem'den Fatih'teki Yunus camisini bulmasını ve kendisine anlattıklarını oradakilere aktarmasını ister. Cem böylece düştüğü bataklıktan kurtulmak için ilk adımı atar.

Cem camiye gelip derdini oradaki insanlara anlattığı esnada bayılır. İki gün sonra gözlerini açtığında karşısında İdris'i bulur. İdris'ten başına gelenleri öğrenir. Ardından İhsan Baba'nın karşısına çıkar. Ona halini anlatır. İhsan Baba karşısında duran, hiçbir şeyden tatmin olmayan, geçmişini silmek, yeni bir insan olmak isteyen bu adamın ilacını yol olarak görür. İhsan Baba'nın tavsiyesiyle beraber Karaman Kirişçi Baba mahallesindeki Kirişçi Baba camisine oradan da Yunus Emre dergâhına gitmek üzere yola düşer. Cem, Sakarya'ya kadar yürüyeceklerini öğrendiğinde şaşırır ancak diğer yandan içi heyecanla dolar. İlyas ile geldikleri bir köyde hastalanırlar ve bir cami imamı olan Hulisi'nin evinde iki gün geçirirler. Hulisi bulunduğu bölgedeki dirlik düzenin bozulduğunu bu yüzden oradan ayrılmak istediğini söyleyerek İdris ve Cem ile beraber yola revan olur. Beypazarı'na vardıklarında burada hırsızlık yapan daha küçük yaştaki Çetin ile karşılaşır. Cem bu çocuğun ruhunun temizlenmesi gerektiğini söyleyen dedesinden izin alarak Çetin'i de yanlarına alır. Artık Cem'in yol arkadaşı üç kişidir. Cem, İdris, Hulisi ve Çetin'le birlikte dergâhın Ankara'daki merkezine ulaştığında kendilerini Ferhat Baba karşılar. Ferhat Baba onlara, bir müride mürşidin gerekliliğinden, Yunus Emre'nin Tapduk kapısına yar oluşundan bahseder. Cem buradan Karaman'a oradan da Sarıköy'e gelir. Cem, Sarıköy'deki

ikinci gününde etrafı dolaşmak ister. Dergâhın etrafında gezindiği sırada günahının pişmanlığıyla yakınmakta olan adamın sesini işitir. Onunla beraber Karaman'daki dergâha gider. Dergâhtaki sohbetler, Yunus'un hayatı Adnan'ın vicdanını coşturur. Okuduğu her Yunus şiiri onu utandırır. Cem'in ise ısrarlarına dayanamayarak bir kadın öldürdüğünü söyler. Bunun üzerine Cem teslim olması için Adnan'a birkaç gün süre tanır. Bu süreçte Adnan, Cem'in hayatını kurtarır. Cem artık Adnan'ı şikâyet edemeyeceğini, kendisine bir can borcu olduğunu söyler. Ancak polis Adnan'ı saklandığı dergâhta bulur ve tutuklar.

Cem bir yıl sonra İstanbul'a döner. Amacı annesi ve ablasını babasının elinden kurtarmaktır. Babasının evde olmadığını düşündüğü bir vakit bahçe kapısını çalar. Cahit oğlunu gördüğünde gözyaşlarına hâkim olamaz. Annesi ise oğluna nerelerde olduğunu sorar. Cem kendisini bulmak için çıktığı yolculuğu başından geçenleri anlatır. Ardından ablasını sorar. Bu sırada Cahit oğluna gazeteyi uzatır. Gazete de ablasının bir şirket meselesi yüzünden öldürüldüğü ve katili Adnan isimli şahısın yakalandığı yazmaktadır. Cem ablasının katiliyle geçirdiği iki haftayı düşünür. Bu kişi ablasının canını almış, ancak kendisinin de hayatını kurtarmıştır. Bütün bu olanların üzerine yeni bir hayat kurmak için babasını ve annesini alarak dergâha geri döner.

2.13. Erdem S. ANILAN - Yunus Emre

Hayatı

Yazarın hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır.

“Yunus Emre” Adlı Romanın Özeti

İlk basım tarihi 2010 olan “Yunus Emre” adlı kitap biyografik roman özelliği taşımaktadır. İsmail ve Melek’in en küçük çocuğu Yunus Emre’nin dünyaya gelişi, büyüyüp evlenmesi ve ardından dervişlik yolunda attığı adımlar anlatılır.

Yunus on altı yaşında söylediği şiirlerle dayısı Devlet Şah’ın ilgisini üzerinde toplar. Dayısı aynı zamanda ilk hocasıdır. Yunus, abisi ve ablası gibi evlenip kendisini köyüne hapsedmek istemez. Onun amacı okumak ve Mevlana’yı görmektir. Babası da Yunus’un bu halini anlar. Ondan gizli Mevlana’ya nasıl gidebileceklerini araştırır. Bir sabah Yunus ve babası Mevlana’yı görmek için Konya yoluna düşer. Burada Mevlana Hazretleri’nin sohbetine katılırlar. Zaman Konya’da hızlı akar ve İsmail oğlunu da alarak köyüne döner. Derviş Şah ve İsmail, Yunus’un durumunu bir okun yaydan çıkmış haline benzetir. Onu köyde tutmanın eziyet olacağını, eğitim alması için Konya’ya gönderilmesinin daha uygun olduğuna karar verilir. Bu kez Yunus’u Konya’ya Derviş Şah götürür. Yolda birtakım tehlikelerle karşılaşmalar da Derviş Şah Yunus’u korur. Tahsilini devam ettirdiği medresenin açılışına katılan mülki amiri Emir’in önünde müftünün ve müderrisin eğilmesi, Mevlana Hazretlerinin ülkedeki Müslüman kıyımına sessiz kalmasının yanı sıra eserlerini Türkçe yazmak yerine Arapça-Farsça yazması Yunus’un zihninde birtakım soruların oluşmasına sebep olur. Bundan iki yıl sonra Yunus, hasta döşeğinde yatan hocasına medreseden ayrılmak istediğini bildirir. Köyüne döndüğünde âşık olduğu Emine ile evlendirilir. Düğün günü ablası Fatma’nın doğum esnasında yoğun kan kaybederek öldüğünü öğrenir. Yunus günlerini sorgulayarak, bazen isyan ederek, bazen de günahkâr olduğunu düşünerek tüketir. Köyde kuraklık başlar, su kuyuları kurumaya yüz

tutmuştur. Köylünün yağmur duası işe yaramamaktadır. Devlet büyükleri birbirine girmiş, Müslümanlar birbirini kırmaktadır. Halk huzursuz ve sefalet içerisinde. Yunus bu kez Konya'da Kel Hoca'nın yanında tahsil almaya başlar. Ancak hâlâ aklında birtakım sorular vardır. Durumu fark eden hocası dervişlerinden biri olan Recep ile Yunus'u ahileri ziyarete gönderir. Burada muhtelif sohbetler edilmiş, Hacı Bektaş-ı Veli'den bahsedilmiştir.

Karaman Bey ile Kılıç Aslan'ın savaşı köylüyü ata yadigârı yerinden eder. Bozdağ'ın eteklerinde bir dere kenarına göç edilir. Buraya Sarıköy adı uygun görülür. Yunus Konya'daki medreseye bir daha dönmek üzere oradan ayrılır. Bir kızı olmuştur. Adını Sarıkız koyarlar. Bir gece rüyasında Bektaşî dervişi görür. Derviş Yunus'a Hünkârının kendisini görmek istediğini söyler. Yunus bu rüyanın ertesi günü evlerine misafir olan Bektaşî dervişini görünce çok şaşırır. Çünkü bu kişi rüyasındaki derviştir. Derviş Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya ayak basışını, Baba İshak ve Baba İlyas ile birlikte ayaklanmalarını anlatır. Günler sonra Yunus'un içinde esmekte olan rüzgâr, aklında ise dervişin söyledikleriyle beraber Hacı Bektaş'ın yoluna düşer. Şeyhin dergâhına misafir olan Yunus onun sohbetine katılır. Dergâhtan ayrılacağı gün eline iki torba buğday verilir. Birisi babası İsmail için diğeri ise Tapduk Emre içindir. Sarıköy'e varıp babasına buğday dolu torbayı bırakır. Ardından diğeri emaneti ulaştırmak için yollara düşer. Tapduk dergâhındaki görevini tamamlayıp, şeyhin sohbetine katıldıktan sonra köyüne geri döner. Ancak karısının doğum yaptığı esnada ölmüş olduğu haberi Yunus'u yıkar. Bir oğlu olmuştur ancak Emine'sini kaybetmiştir. Yunus bir gece kimselere bir şey demeden Tapduk dergâhına geri döner. Günler hızla geçmektedir. Yunus'un Tapduk Emre'ye yakınlığı Bacım Sultan'a bağlanır. Yunus'un Bacım Sultan'a âşık olduğu dedikodusu dergâhta alıp başını gider. Bacım

Sultan Yunus'a ne kadar yaklaşırsa da Yunus o kadar kaçar. Tapduk durumun farkındadır. Yunus'un vardığı mertebenin derecesini bilmektedir. Bir gün Yunus'a daha çok yerler gezip kendisini geliştirmesi gerektiğini söyler. Yunus Emre Urum'u, Şam'ı gezip köyüne geri döner. Babası İsmail, annesi Melek, dayısı Devlet Şah ölmüştür. Emrem köyüne gider, burada şeyhi ile sohbet ettikten sonra tekrar köyüne döner. Tapduk'a göre Yunus'un görevi yeni başlamaktadır. Çoban Veli'nin ve Uzun Ali'nin yardımıyla küçük bir dergâh kurar. Aynı zamanda Çoban Veli'nin kızı Elif'le evlendirilir. Aralarında yaşça fark olmasına rağmen Elif bu evliliği kabul eder. Dergâhın geleni gideni çok olur. Yunus hem sevilir hem de bazı kimseler tarafından dedikodu konusu olur. Yıllar hızla geçer. Yunus hastalanır ve ölür. Vasiyeti üzerine Zaviyesinin hemen dışındaki bahçeye defnedilir.

2.14. Kıvanç NALÇA - Yunus Emre

Hayatı

1973 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Eskişehir'de, Üniversite eğitimini Ankara Üniversitesi D.T.C.F Tiyatro Bölümünde tamamladı. Tiyatro oyunları yazmakta olan yazar 1999 yılında TRT İstanbul Radyosunda prodüktör olarak görev yaptı. İlk kitabı "Mutsuz Anneler Kulübü" 1997 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayınlandı. Birçok oyunu ulusal yarışmalarda ödüllendirildi. İlk romanı "Çıplak" 2006 yılında, ilk şiir kitabı "Hiç masal" 2007 yılında yayımlandı.

"Yunus Emre" Adlı Romanın Özeti

Roman Akçaçoban ile Karacaçoban'ın Yunus hakkındaki sohbetiyle başlar. Bu sohbetin sonuna doğru Karacaçoban, Yunus'un bunca çileyi

çekme sebebinin Tapduk kızına aşkından ötürü olduğunu söyler. Akçaçoban Karacaçoban'ın sözlerine dayanamayarak oradan uzaklaşır.

Yunus, Hacı Bektaş'ın nefes teklifini geri çevirmiş, bunun sonucu olarak Tapduk Emre'nin kapısına sığınmış ve bütün akrabalarını kaybetmiş bir âşıktır. Yunus burada yedi yıl odunculuk yapmış ardından su taşıma görevini üstlenmiştir. Yine bir gün sudan geldiği sırada, çileye girmesi kendisine söylenir. Yunus yıllardır duymayı beklediği sözleri Yazıcı İdris'ten işitmiş ve çileye girmiştir. İlk zikri ise "Bilmem" dir.

Moğollar tuzu büyü, tılsımlı ve şifalı görmektedir. Son zamanlarda bir tuz kıtlığı yaşanmaktadır. Abaka Han tuz bulan kişinin rütbesini artıracığını söyler. Baltu İku, Abaka Han'ın buyruğunu duyar duymaz kırk askerini de alarak Anadolu'nun batısına at koşturmaya başlar. Baltu İku ve askerleri Kozluk Tepesi'nin kuzeyindeki Ermeni köyü Sobran'a baskın verir. Her tarafı yakıp yıkarlar. Kadınları, erkekleri, yaşlıları öldürürler, çocukları ise köle edinmek için tutsak alırlar. Rahip Frik ot toplamak için gittiği ormandan geri döndüğünde köyündeki yanan ateşi ve Moğolları görür. Frik tutsak edilmiş oğlunu onların elinden kurtarmak amacıyla geceyi bekler. Moğollar ateşin başında uyumakta olduğu sıra esir alınan çocukların iplerini keser ve orada bulunan bir bakraç tuzu da alarak kaçar. Ancak sesleri duyan Moğol bekçileri çocukları tekrar yakalar, Frik ise gözden kaybolur. Frik kanter içinde yamaçtan inip yakınında gördüğü dergâha sığınır. Orada küçük tahta bir kapının aralık olduğunu görünce hemen içeriye dalar. Buradaki dervişten yardım istemesine rağmen aldığı tek cevap "Bilmem" olur.

Baltu İku nöbetçi askerlerini cezalandırmak amacıyla kulaklarını keser. Ardından Frik'ten öfkesini almak için onu aramaya koyulur. Frik'in kaçtığı yöne doğru yol alırlar ve sonunda Tapduk Emre dergâhına varırlar.

Baltu İku, Tapduk Emre'nin aydınlık yüzünü görünce onun bir büyücü olabileceğini düşünür. Kendisine büyü yapabileceği düşüncesiyle dergâhtaki kimseye zarar vermeden Frik'i sorar. Askerlerine dergâhı köşe bucak arattırmasına rağmen Frik'i bulamazlar. Baltu İku, Tapduk Emre'den tuz ister ancak dergâhta hiç tuz yoktur. Şeyh, eşiğine huzursuzluk veren bu Moğollara kuzeyde bulunan Çankırık ilindeki bir dağda bol miktarda tuz bulabileceğini söyler. Baltu İku Çankırık iline gidebilmek için yeni doğum yapmış Balçiçek ve bebeğini yanına alır. Tapduk kızı Bacım Sultan da Balçiçek ve bebeğini korumak için onlara katılır. Moğollar oradan uzaklaştıktan sonra Yazıcı İdris, Yunus'u çilehaneden çıkarmak için yanına gider. Frik'i orada görünce ikisini de alarak Tapduk'un yanına varır. Olup bitenleri duyan Frik oğlunu kurtarmak için yollara düşmek ister. O gece zikir halkası kurulur. Yunus Emre'nin kilidi açılır, dilinden manalı sözler dökülür. Yazıcı İdris'de bütün kelimelerini unuttur. Tabduk bu olayın ardından Yunus'a yol göründüğünü söyler ve ona derviş çeyizi vererek Frik'le birlikte yola koşar. Ardından Karamanoğlu Mehmet Bey'e Moğol'u Tuz Gölü'ne değil de kuzeydeki Çankırık'a yönlendirdiğini anlatan bir mektup gönderir.

Karamanoğlu Mehmet Bey'in görevlendirdiği Sarı Orhan ve kırk askeri Çankırık'a gelerek mağarada Baltu İku'yu beklemeye başlar. Amacı Moğollar tepeyi aştığında onları ok yağmuruna tutmaktır. Ancak Baltu İku, tuzacı önceden sezer ve her atlı askerinin önüne esir aldığı çocuklardan birini yerleştirerek kendilerine kalkan yapar. Sarı Orhan tüm bunları fark eder ve askerini geri çeker. Moğol tuz almak için mağaranın içerisine girer. Burada dinlenmek için ateş yakarlar. Sarı Orhan da askerleriyle beraber üzerlerine saldırır. Baltu İku durumu görür görmez Balçiçek Gelin'in oğlunu önüne bağlayarak kendisine kalkan oluşturur, atıyla kaçmaya başlar. Balçiçek Gelin

ile Bacım Sultan peşine düşer. Ancak Batu İku bu iki kadının atlarına ok fırlatarak yere yığar. Balççek gelin ağlamaktan helak olduğu sırada Yunus Emre gelir ve kulağına bir şeyler fısıldar. Bunun üzerine gelinin ağlaması kesilir. Yunus bu kez Baltu İku'nun üzerine yürümeye başlar, kendisine atılan ok ayağının dibine düşer. Baltu İku bu kez Yunus'a kılıç çeker. Ancak Yunus daha çok yaklaşır. Baltu İku'nun kulağına bir şeyler söyler ve bebeği ondan alır. Baltu İku öylece kalakalır. Sarı Orhan dervişin ne söylediğini sorunca Balççek Hatun "Yunus'un dili kuşdilidir. Onu Süleyman bilir"(192) der.

2.15. İlhan Akın - Dördüncü Cemre

Hayatı

Düzce'de dünyaya gelen İlhan Akın, muhtelif okullarda Türkçe öğretmenliği ve sınıf öğretmenliği yaptıktan sonra, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Düzce Meslek Yüksek Okulu'nda Türk Dili ve Edebiyatı Dersinin yanı sıra Yaratıcı Yazarlık Dersi verdi. "Tabelalardaki Dil Kirliliği" adlı projesini YÖK ve TBMM'ye tanıttı. "Hindistan'a Bakış" isimli dergisinde, Hint Tarihi ve Hint kültürüyle ilgili yazılar yazdı. Türkiye İlim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Birliği (İLESAM) tarafından "2012 Yılı'nın Romancısı" seçildi.

Üçüncü Hayat, Ganj'ın Gözyaşları (Tears Of The Ganges) Güneşin Efendisi, Sılada Gurbet, Maşşerin Esrarı, Şıra Yıldızı, Maşşerin Galibi, Bir Devrin Efendisi, Sessiz Feryat- Gürcü Göçü, Vadiden Doğan Güneş ve Dördüncü Cemre romanlarının yanı sıra Bir Çocuk Bir Şehir ve Bolu adlı hikâyesi vardır.

"Dördüncü Cemre (Yunus Emre)" Adlı Romanın Özeti

2015 basım tarihli olan Dördüncü Cemre romanı Yunus Emre'nin düş-tüğü Tapduk Emre aşkını anlatmaktadır.

Yunus Emre tarlasında gökyüzünden gelecek olan bir damla yağmuru dört gözle beklemektedir. Ancak uzun bir süre olduğu gibi o günde yağmur yağmaz. Tarlaya atılan üç avuç tohumluk buğdaydan sadece bir avuç ürün elde eder. Üçüncü cemre de toprağın kuruluğuna deva olmaz. Köylünün hâli Yunus ile aynıdır. Çaresizlik deryasında boğulmakta olan köylü başkasına el açmayı bir türlü kabullenmez.

Bir gün köyün değirmencisi Hacı Bektaş-ı Veli adında bir şeyhin dara düşene yardım ettiğini, kimsenin elini boş çevirmediğini köyün büyüklerine anlatır. Yunus tüm söylenenlere kulak misafiri olur. Günler sonra tarlası için bir avuç dahi olsa buğday dilemek için yollara düşer. Yolunun üzerinde ulu bir çınar ağacına denk gelir. Orada dinlenmek için biraz mola verir. O esnada gözleri kapanır ve bir rüya görür. Rüyasında bir ses ona ne olursa olsun yolundan dönmemesi gerektiğini söylemektedir. Uyanınca rüyasını hayra yorar ve yoluna devam eder. Ardından yolunun üzerinde olan bir köye misafir olur. Kendisini konuk edecek olan bir yaşlı dededir. O gece dededen Hacı Bektaş'ın kim olduğunu onun nasıl Anadolu'ya geldiğini, Ahmet Yesevî'yi, dört kapı kırk makamın ne olduğunu öğrenir. Sabah namazının ardından tekrar yollara düşer.

Hacı Bektaş'ın kapısına geldiğinde bir dervişle karşılaşan Yunus ona şeyhi görmek istediğini söyler. Derviş Yunus'a kapıda beklemesini söyler. Bu arada Yunus'un gözü kapıda yazan "Burası Âşıklar Dergâhıdır... Eksik gelen tamam olur" yazısına takılı kalır. Geri dönen derviş adının Yunus olup olmadığını sorar. Yunus Emre bu duruma çok şaşırır. Kendisi buraya gelmeden adının nasıl geldiğini düşünür. Ardından Hacı Bektaş'ın huzuruna çıkar

ve derdini dile getirir. Şeyh ne kadar himmet vermekte ısrarcı olduysa Yunus'ta o kadar buğdayda ısrarcı olur. Bunun üzerine üç gün dergâhta misafir edilir. Üçüncü günün sonunda tekrar Yunus'a himmet teklif edilir. Ancak o buğdaydan başka bir şeyi düşünmemektedir. Bunun üzerine merkebine üç çuval buğday yüklenir. Yola revan olan Yunus'un akli dergâh kapısındaki yazıya takılır kalır. Pişman olup dergâha geri döner. Buğdayı geri verip himmet almak istese de iş işten geçmiştir. Kilidinin Tapduk Emre'ye verildiğini öğrenir. Dönüş yolunda yine aynı ihtiyar dede ile karşılaşır. Dede, Yunus'un selamını biraz geç alır ve yaptığının yanlış olduğunu söyler. Daha sonra Yunus o gece Dedenin evine misafir olur. Bu kez sohbet konusu Tapduk Emre'nin kim olduğu ve dergâhının nerede olduğudur. Ertesi gün Yunus kilidini açtırmak için Tapduk yoluna revan olur.

Yunus'a dergâhta odunculuk görevi verilir. Günler geçmekte ve Yunus dergâha düz ve kuru odun taşıyıp durmaktadır. Aynı zamanda gönlüne düşen şiirlerini ormana söylemektedir. Yıllar sonra Tapduk dergâha düz odun taşıyan Yunus'a ormanda yaş ve eğri odunun olup olmadığını sorar. Yunus başı yerde bir vaziyette Tapduk dergâhına odunun dahi eğrisinin giremeyeceğini söyler. Bu olayın ardından Tapduk Yunus dervişini gece yapılacak derviş sohbetine özellikle çağırır. İlk gece Tapduk öğütlerini sıralar. Ertesi gece konu Yunus Emre'dir. Şiirlerini bir bir sıralar.

Dergâhtaki dervişlerin ve Tapduk Emre'nin hayranlığını kazanır. Yıllar su gibi akıp geçmiştir. Yunus kırk yıl boyunca odunculuk yapmıştır. Artık içindeki benliğini neden hâlâ himmet alamadım diye sorgulamaktadır. Kendisinin dergâha yakışmadığını düşünür ve kimselere haber etmeden düşer yollara. Köyüne dönmek için iki kişilik bir kervana dâhil olur. Bu kişiler iki gece sırayla dua ederek sofrayı kurmaktadır. Yunus bu duruma oldukça

şaşırır. Yıllardır boşuna Tapduk dergâhında durduğunu bu kişilere katıl-
saydı daha iyi olacağını düşünür. Köyüne iki saat kala mola verirler. Yunus
Emre'den sofraya kurmasını isterler. Yunus utana sıkıla birazda itiraz ederek
mahcup bir vaziyette duaya durur. Gözlerini açtığı anda dervişlerin önceki
günlerde kurduğu sofralardan daha gösterişli bir sofrayla karşılaşır. Derviş-
ler Yunus'a nasıl dua ettiğini, Yunus'ta onlara nasıl dua ettiklerini sorar. Der-
vişlerin Tapduk kapısına kırk yıl düz ve kuru odun taşıyan Yunus Emre
adına dua ettiklerini öğrenen Yunus derhâl oradan ayrılır. Şeyhinin eşiğine
vardığında evin hanımı Fatma Nine ile karşılaşır. Onun tavsiyesiyle beraber
Tapduk eşiğine yatar. Kapıdan çıkmakta olan Tapduk Emre'nin değneği Yu-
nus Emre'ye takılır. Yerde yatanın kim olduğunu soran şeyhe Fatma Nine
yerde yatanın Yunus olduğunu söyler. Bir müddet bekleyen şeyh "Bizim Yu-
nus mu?" diye sorar. Böylece Yunus dergâhta hâlâ sevimde olduğunu, af-
fedildiğini anlar.

Yunus'un dönüşüyle beraber her şey eskisi gibi devam etmektedir. Yu-
nus bir yandan içindeki ben ile konuşup şiirler söylemekte öte yandan
dergâha odun taşımaktadır. Yunus şiirleri ülkenin dört bir yanına dağılır in-
sanların umut ışığı olur. Yıllar önce tarlasına can vermeyen üç cemrenin ar-
dından dördüncü cemre Yunus Emre olur. Şiirleri yüreklere ilham, nesillere
sevgi olur.

2.16. Yaşar Bedri ÖZDEMİR - Gezgin ile Pervane (Yunus Emre)

Hayatı

Trabzon Akçaköy'de 1956 yılında doğdu. Trabzon Lisesi, Fatih Eğitim
Enstitüsü, Türkçe/Edebiyat bölümünü bitirdi. Reklamcı oluşunun yanı sıra

fotoğraf sanatçısı, nakkaş, yapımcı, senarist, yönetmen, kameraman ve ressamdır. Resim sergisi, slayt gösterimleri ve cami kalem işi- hattat çalışması yaptı. Ezgi, Çıkmın adında sanat dergileri çıkardı. Mor Taka sinema, şiir ve kent kültürü dergisini yayımladı. Türkiye'nin ilk motosiklet gezginlerinden olan Yaşar Bedri, yol günlüklerini ve gezi notlarını "Sataşma Ağan Yorgun" ismiyle kitaplaştırdı. Makaleleri ve köşe yazıları vardır.

Cabülka, Yunus Emre romanları başta olmak üzere pek çok şiiri, hikâyesi, fotoğraf albümü ve yönetmenliğini yaptığı film çalışmaları bulunmaktadır.

"Gezgin ile Pervane (Yunus Emre)" Adlı Romanın Özeti

İlk basım tarihi 2016 olan Yunus Emre adlı roman on beş bölümden oluşmaktadır. Yunus Emre'nin hayatını konu alan metin, Molla Kasım'ın, kim olduğunu bilmediği bir Hak âşığının şiirlerini sigaya çekmesiyle başlar.

Molla Kasım öğrencilerinden çelimsiz olana dersini okumasını söyler. Ancak çocuk bir türlü duasını tamamlayamaz. Molla Kasım ezberini yapmadığı öğrencisini bir değnekle döver. Bu sırada önlerinde duran ateşi tutuşturması için yapılı öğrencisine elindeki kâğıtları topak yaparak atar. Yapılı çocuk bir yandan şiir yazılı kâğıtları ateşe, öbür taraftan dayak yiyen arkadaşını kurtarmak için kendisini ortaya atar. Bu kez ezberini okuma sırası ondadır. İri yapılı oduncu çocuk, ödevini takılmadan hocasına aktarır. Molla Kasım karşısındaki öğrencilerini unuttur ve kucağındaki Divan-ı Derviş Yunus kitabına dikkat kesilir. İçindeki beyitleri okudukça dudağını büker, beğenmez. Şairi şeriat düşmanı olarak nitelendirir. Sayfaları okudukça yırtar ve ateşe, suya atar. Tam divanı dereye atacağı sırada "Molla Kasım" adının

geçtiği bir şiire gözü ilişir. Yaptığı kötülüğü anlayınca deredeki kâğıtları toplamaya çalışır. Ancak birçoğu kaybolup gitmiştir.

Yunus Emre'nin çobanlık yaptığı Sarıköy'de kuraklık ve sefalet vardır. Köyün erkekleri bu duruma bir çözüm bulmak için toplanırlar. Mervan, pazarda, Karaöyük'te yaşayan Hacı Bektaş'ın kapısına gidene geri çevirmediğini duyduğunu söyler. Kimin oraya gideceği tartışması sürerken Yunus Emre'de karar kılınır. Yunus'a bu görevin verilmesine Yazgülü razı değildir ancak evli olmadıkları için sesini çıkartamaz. Yunus iki çelimsiz merkeple beraber yola düşer. Yolculuğun ikinci gününde Moğol çerileriyle karşılaşır. Önlerine gelen kimselerin canını ve malını gasb eden Moğollar, Yunus'a ses etmez hatta Hacı Bektaş dergâhına rahat gidebilmesi için yolu tarif ederler. Epey yol aldıktan sonra bu kez bir çobanla karşılaşır. Onun evine konuk olur. Evde hasta olduğundan ötürü sürekli ağlamaklı olan bir çocuk vardır. Yunus onu kucağına alır sakinleştirir ve gecesini orada geçirir. Erken vakitte çobanın evinden ayrılır. Gideceği yere boş gitmemek için yol üstündeki alıcılardan toplar.

Hacı Bektaş dergâhına varan Yunus, konuk odasına alınır. Şeyhe haber edilmesine rağmen Yunus huzura çağırılmaz. Onun yerine kendisine her alıcının sayısınca himmet-nefes verilmesi teklifi edilir. O ise buğdayda ısrarcı olur. Bunun üzerine merkeplere buğday yüklenir. Herkes şeyhin bunca zaman dergâha gelen herkesi huzura aldığını Yunus'u ise niçin almadığını merak etmektedir. Sarıköylü Yunus yola revan olur. Öğle vakti mola verdiği çeşme başında nefesi geri çevirmiş olmanın pişmanlığı içini sarar. Buğdayı geri verip, himmet almak için yola düşer.

Dergâha vardığında kilidinin Tapduk Emre adlı şeyhe verildiğini öğrenir. Yazgülü, Elif ve Kadıncık Ana, Yunus'un gidişine razı değildir. Ancak

bu âşığın içindeki ateş çoktan tutuşmuştur. Tapduk Emre dergâhına varır varmaz şeyhinin karşına çıkar. Küçük bir sohbetin ardından Derviş Salih, Yunus'a dergâhı gezdirir. Derviş İbrahim ise ona oduncululuğu öğretir. Odunculuk görevinin onuncu yılında Tapduk kızı Bacım Sultan(Gülmisal) Yunus'a âşık olur. Bahar şenlikleri yapılacağından dergâha etraftaki köylüler gelir. Tapduk dua ve nasihatlerin ardından üç telli sazını alır. Derviş İbrahim ise neyini üfler. Yunus-ı Guyende'den nefeslerini söylenmesi beklenir. Ancak dilini bir türlü döndüremez. Bu kez Tapduk, Yunus Emre'ye kilidinin açıldığını söyler. Oduncu Yunus ne söyleyeceğini bilmeden başlar söze.

Yunus odunda olduğu sıra Gülmisal yanına varır. Aşkı gizlemeyen Bacım Sultan Yunus'un yanağını öperek oradan uzaklaşır. Olanları Derviş Ali görür. Kıskacığını dindiremez ve gördüklerini dergâhta dile getirir. Dervişler arasında bir dedikodu alıp başını gider. Tapduk Emre dervişleri utandırmamak, onları günahattan kurtarmak için Gülmisal'i Yunus Emre'ye vermek ister. Ancak Yunus Emre'nin yüreğine bu dedikodular yüzünden çoktan ayrılık ateşi düşmüştür. Bu yüzden bir sabah kimselere bir şey demeden dergâhtan çeker gider.

Kış bastırıldığı için köyüne gidemeyip bir köye sığınan Yunus, burada hocalık yapar. Bahar gelince köylünün ısrarlarına rağmen oradan ayrılır. Sarıköy' e geldiğinde kardeşi Elif evlenmiş ve bir çocuğu olmuştur. Yazgülü ise hasretine dayanamamış vefat etmiştir. Köyünde geçirdiği zamanın bir gecesinde rüya görür. Aksakallı bir derviş ona "gidelim pirim" demektedir. Bunun üzerine ikinci gün Yunus, hasta haliyle yola koyulur. Eski bir hanın hücrelerinde ateşler içinde on gün yatar. Dergâhı, Tapduk Emre'yi Derviş Salih'i düşündükçe yüreği daralır. Çıktığı bu yolculukta Urum ile Şam'ı yukarı illeri, Kayseri, Tebriz, Sivas, Tebriz, Nahcivan, Bağdat, Meraş, Şiraz'ı gezer.

Buralarda Tapduk manasını dile getirir. Sonunda Tapduk dergâhına gelir. Ancak içeriye girmez, aralarında bir ok atımı mesafe vardır. Tapduk Emre, Yunus'un kokusunu alır. Lakin Yunus içeriye girmekten çekinir, sessizce oradan ayrılır. Günler sonra Tapduk Emre Derviş Salih'e Yunus'un selamının ve kokusunun kendisine geldiğini, varıp o hazineyi bulması gerektiğini söyler.

Yunus Emre vardığı her yerde şeyhin dergâhına eğri odun götürmeyen derviş olarak tanınmaktadır. Yunus, pazar yerinde bir yumurtacı tarafından hor görülür. Ancak Allah aşkından dünyalık işlere takılı kalmaz. Derviş Salih bütün olanları uzaktan görür ve yumurtacıyı oradan kovar. Yunus arkadaşının geldiğini görmeden ormanın derinliklerine varır. Ateş yakıp dinlenmeye durduğu sırada burnuna Derviş Salih'in kokusu gelir. İki derviş kavuşur. Salih, Yunus'a Tapduk'un kendisini çağırdığını söyler. Yunus Konya'ya gitmek istediğini daha sonra şeyhinin yanına geleceğini bildirir.

Gittiği her yere sırtında odun yüküyle varan Yunus, Mevlâna eşiğine de aynı şekilde varır. Ancak geç kalmıştır. Çünkü Mevlana hazretleri sultanına kavuşmuştur. Oradakilerin selam ve duasını alarak Tapduk Şeyhine kavuşmak için yola çıkar. Dergâhın eşiğine vardığında utancından içeriye giremez. Oradan ayrılmaya karar verir. O esnada Tapduk'un eşi Sultan Ana ile karşılaşır. Derdini ona anlatır. Sultan Ana'nın tavsiyesiyle bir sabah Tapduk'un eşiğine uzanır. Tapduk Emre, Yunus'unun kokusunu çoktan almıştır. Hanımına "Bizim Yunus'un kokusunu alıyorum" deyişini Yunus Emre işittir. Unutulmadığını, hâlâ sevildiğini anlar. Odunculuk görevine geri döndükten sonra Tapduk Emre, Yunus için bir icazetname yazar. Yunus bir kâğıt parçası yüzünden şeyhinin gül yüzünden ayrılmayı kabullenemez ve icazetnameyi çiğneyerek yutar. Günler sonra Tapduk Emre, Yunus ile kızı

Gülmisal'in nikâhını kıyar. Yunus Emre, Sultanının kızına dergâhta el süremeyeceğini düşünür. Bu yüzden Tapduk Emre'den izin alır ve karısı Gülmisal, Derviş Salihin ölümüyle yetim kalan Küçük Yunus ile beraber dergâhtan ayrılır.

2.17. Servet AYDEMİR - Yunus Diye Göründüm

Hayatı

1973 doğumlu yazarın Cemaatrix, Yunus Diye Göründüm (Ayna, Sır ve Işık), Kimse Bu 33 Suâle Cevap Veremedi adlı romanlarının yanı sıra sinema filmi senaryoları da bulunmaktadır. 28 Şubat döneminde gerçekleşen siyasi baskılar nedeniyle yurt dışına gitmek zorunda bırakıldı. Yaşadığı bu zor günleri “Gurbet Kuşları” adıyla belgesel haline getirdi.

“Yunus Diye Göründüm” Adlı Romanın Özeti

İlk olarak 2016 yılında yayımlanan “Ayna, Sır ve Işık” romanının adı 2018 yılı basımında “Yunus Diye Göründüm” olarak değiştirilmiştir. Ailesini kaybetmenin açısıyla yanıp tutuşan bir doktorun (Hakan), annesinin ölümünden kendini sorumlu hisseden Kasım'ın ve 13. yüzyılda Tapduk'un tapusuna kul olan Yunus Emre'nin kesişen hayatları romanda anlatılmaktadır.

Üniversite yıllarında dindarlığı ile öne çıkan Kasım'a arkadaşları tarafından Molla lakabı takılır. Kasım'ın babası yıllar önce vefat etmiştir. Annesi tekrar evlenmeyip, oğlu ile hayatını sürdürür. Gün gelir o da gözlerini hayata yumar. Bu ölümünden Kasım kendisini sorumlu tutmaktadır. Yaptığı hatadan duyduğu pişmanlıkla Allah'a sığınır. Adeta Hz. Yunus gibi balığın açılan ağzından süzülen ışık gibi bir ışık istemektedir. Bir gece rüyasında ihtiyar bir kadın yaşlı bir âmâyı kolundan tutarak, köy evine benzer eski bir evin

önünden geçer. Yaşlı âmâ, eşiğinde yatan adamın üzerine basınca “Bu kim?” diye sorar. İhtiyar kadın “Yunus” cevabını verir. Kasım gördüğü bu rüyanın etkisinde kütüphaneye gider. “Hangi Yunus?” diye kendisini sorguladığı sırada rafta duran “Bizim Yunus” kitabıyla karşılaşır. Yunus şiirlerinde Allah’ın övüp anlattığı cennetin küçümsenmesi ona oldukça garip gelir. Hatta Yunus’a karşı öfke duyar. Daha sonra kendi adının ve lakabının zikredildiği bir dörtlükle karşılaşır. Bu kez Yunus’un hikmetini anlar. O günden sonra Yunus Emre’yi anlatan bütün kitapları okumaya başlar.

Doktor Hakan Bey karısını ve iki çocuğunu trafik kazasında kaybetmiştir. Onlara çarpıp kaçan katili de bulamadığı için intihar etmeye karar verir. Kendisini denizin azgın sularına bırakır. O dibe batmaya çalıştıkça su onu yukarıya çıkartır. Tam boğulacağı sırada Kasım yetişir. Hakan artık bu gence bir can borçludur. Onu sadece ölümün kollarından çekip almamış aynı zamanda Yunus Emre şiirleriyle de tanıştırmıştır. O günden sonra Yunus’un şiirleri üzerine düşüp, onun gönül dünyasıyla hemhal olan Hakan intihar girişiminden oldukça pişman olur. Kasım ile Hakan sıklıkla buluşur. Hakan içinde bulunduğu duygusal bunalımdan gün geçtikçe kurtulur. Ancak Molla her geçen gün daha da kötüye gider. Yunus Emre’nin sabahları kendisine göründüğünü onunla sohbet ettiğini söyler. Kasım günlerce ortalıkta görünmez. Doktor meraklanmaya başladığı sırada Kasım çıkagelir. Hakan’dan kendisini öldürmesini ister. Kısasa kısas diyerek ona canını alması için yalvarır. Doktor başta itiraz eder. Daha sonra şırıngadaki ilacı Molla’nın vücuduna boşaltır. Hakan kendisinden geçen Kasım’ın cebinden evinin anahtarı alarak odadan çıkar. Amacı Kasım’ın gizlediği sırrı anlamak ve ona yardım etmektir. Evi didik didik arar. Daha sonra tozlar içerisinde bir aynanın yanına yaklaşır. Yerde Kasım’ın öldürdüm dediği annesinin fotoğrafı

vardır. Aynanın arkasında ise bir gazete parçası gözüne ilişir. Onu alıp okuduğunda dehşete kapılır. Gazetede karısını ve çocuklarını kaybettiği kazanın haberi vardır. Derhal evden ayrılarak Kasım'ın yanına gelir. Onu silkeleye silkeleye zorla uyandırır. Kasım, Hakan'ın her şeyi öğrendiğini anlar ve itiraz etmeden anlatmaya başlar. Annesinin bir gece kalp krizi geçirdiğini, onu doktora götürmek için hızlı araba sürdüğünü, o sırada önüne atlayan iki çocuk ve bir kadına çarptığını, annesini doktora yetiştirmek için durup onlara bakmadığını ve daha sonra annesinin teslim olmaması için ona yalvardığını anlatır. Hakan elindeki silahı bırakır. Bütün suçun Molla'da olmadığını düşünmeye başlar. Çünkü kaza karanlık bir sokakta olmuştur ve çocukları aniden arabanın önüne atlamıştır. Üstelik Molla çok pişman olmuş günlerce kendisini takip etmiş, hatta ölümün eşiğinden dönmesini sağlamıştır.

Selçuklu'nun Köseadağ'da Moğol'a mağlup olduğu günden itibaren Sarıköy'de korkulu bir bekleyiş başlar. Bir gece Sarıköy, Moğol baskınına uğrar. Mallarının yağmalanmasına boyun eğerek kadınlarının namusunu ve çocuklarının canını kurtarmak için köyün uzağındaki kayalıkların ardına gizlenirler. Bu esnada Yunus'un oğlu İbrahim Moğollar tarafından öldürülür. Salih, köylünün gizlendiği kayalıkların ters yönünden kâfirin üzerine saldırır. Uzun boğuşmanın ardından Salih şehit olur.

Moğollar Salih'in saldırdığı tarafa köylüleri aramak için at koşturur. Sarıköy'lüler Salih'in köylüleri kurtarmak için ters taraftan saldırdığını anlar. Viran olan köyde günlerce ot kökü yenir. Daha sonra Hacı Bektaş'ın namını duyarlar. O kapıya buğday ricası etmek için Yunus gönüllü gider. Hacı Bektâş eşiğine varıp misafir olur ve ona dileğini söyler. Hünkâr, Yunus'a alıçları mukabilinde buğday yerine nefes sunar. Ancak Yunus viran olan

köyünü ve köylüsünü düşünerek buğdayda ısrarcı olur. Şeyh bu kez her bir alıç karşılığında on nefes vermeyi teklif eder. Ancak Yunus'un cevabı yine ille de buğdaydır. Bunun üzerine Yunus bir gece daha dergâhta misafir edilir.

Ertesi gün kağnısı buğday çuvalları ile doldurulur ve uğurlanır. Yol uzadıkça Yunus'a buğdaylar yük gibi gelmeye, kalbinde pişmanlık ateşi yanmaya başlar. Bu sebeple geri döner. Buğday'ı geri verip nefes almayı ister, ancak kilidinin anahtarı çoktan Tapduk Emre'ye verilmiştir. Dönüş yolunda zihnindeki sorularla boğuşur. Sarıköy'e yaklaştığında ortalığı ağır bir koku kaplar. Tez köyün içerisine girer. Moğol her yeri yakıp yıkmıştır. Köylü feci şekilde can vermiştir. Yunus bu baskında karısı Elif'i ve annesini de toprağa verir. Oğlu İsmail ise ortalıkta yoktur. Moğol'un İsmail'i köle olarak aldığını umut eder. Yeni hayatına varmak için yollara düşer. Tapduk Emre yolundayken yaşlı bir karı koca ile karşılaşan Yunus, onlara biraz buğday vererek Sarıköy'e gitmelerini, orada başlarını sokacakları evlerin bulunduğunu söyler. Yolda yıllar önce Tapduk Emre'yi ve diğer önemli şeyhleri öldürmek için Moğol tarafından görevlendirilen Derman ile karşılaşır. Derman Yunus'a Tapduk'un kudretine nasıl yenik düştüğünü anlatır.

Dergâhta her derviş bir işe dört elle sarılmıştır. Yunus'un görevi ise odunculuktur. Bazen düz odun bulmak için zorlanmasına rağmen işini hakkıyla yerine getirmeye çalışır. Bir gün Şeyhine halini ve nasibini sormak isteyen Yunus ona tek kelime etmeden Tapduk'un "Dünya kokarsın Yunus!" ikazıyla karşılaşır. Bunun üzerine Yunus dünya kokusuyla bu kapıda daha fazla duramayacağını düşünür. Yeni yolu olarak Kâbe'de karar kılar. Hacca varmak için paraya ihtiyacı olacağını düşünerek kendisinden yaşça küçük Gûyende'ye danışır. Gûyende Tapduk Emre'den hac yoluna gidecek birisi

için altın ister. Tapduk bu kişinin Yunus olduğunu anlasa da altını esirgemeden verir. Ertesi sabah Yunus, kimselere bir şey demeden dergâhtan ayrılır. Kâbe'ye varmadan önce Konya'ya gider. Burada Mevlana Hazretleri ile konuşma fırsatı bulur. Ardından Hac ibadetini yerine getirir. Medine'den sonra bir ticaret kervanıyla Hayber'e, oradan Şam'a gider. Daha sonra gönülleri Beytullah kabul ederek dolaşır. Her vardığı yere Tapduk'un manasını saçar. Gezdiği diyarların birinde üç dervişle karşılaşır. Onların dua ile sofradaki nimetlerin bereketini artırmalarına şahit olur. Mağaradan ayrılacakları gün Yunus'un sofraya kurmasını isterler. Yunus utana sıkıla heybesindekileri çıkartır sonra duaya durur. Gözlerini açtığında ortada önceki günlere nazaran daha bereketli bir sofraya vardır. Dervişlere dualarını kimin yüzü suyu hürmetine yaptıklarını sorunca, Tapduk eşliğine eğri odun getirmeyen Yunus adına olduğunu öğrenir. Yunus duydukları ve gördükleri üzerine derhal Tapduk Emre'ye kavuşmak için yola koyulur. Dergâha vardığında Ana Bacı ile karşılaşır. Onun tavsiyesi üzerine Tapduk eşliğine yatıp beklemeye başlar. Şeyh sabah namazı için çıkar evinden, ayağı bir cisme takılır. Gözleri âmâ olduğu için hanımına yerde yatanın kim olduğunu sorar. Bacım Sultan eşliğe uzanmış olan kişinin Yunus olduğunu söyler. Bunun üzerine Tapduk "Bizim Yunus mu?" diye sorar. Böylece Yunus hâlâ şeyhinin gönlünde olduğunu anlar. Tekrar odunculuk görevine geri döner. Bir yandan Tapduk sohbetlerine katılır diğer yandan Guyende'ye şiirlerinde eşlik eder. Bir bahar günü Tapduk Emre dervişlerine dergâhı çiçeklerle donatmasını buyurur. Çok geçmeden isteği yerine getirilir. Ancak Yunus sırtında bir yük odun ile çıkagelir. Çiçek yerine neden odun getirdiği sorulunca tüm çiçeklerin Allah'ı zikir ettiğini belirtir.

Tapduk duyduklarından sonra aynı posta iki aslanın oturamayacağını bu yüzden Sarıköy'e varıp ocağını orada tütürmesi gerektiğini Yunus'a bildirir. Yunus köyüne vardığında ilk olarak küçük bir çocukla karşılaşır. Ondan köylünün cenaze için mezarlıkta olduğunu öğrenir. O sırada cemaat köye yaklaşmaktadır. Yunus içlerinden İsmail'i görür görmez tanır. Baba oğul hasret giderirler. İsmail babasına Moğol elinde esir olduğunu, onları sarhoş ederek ellerinden kurtulduğunu daha sonra da kendisini diyar diyar aradığını bulamayınca köyüne döndüğünü anlatır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNUS EMRE KONULU ROMANLARDA HALK BİLGİSİ UN-SURLARI

Sosyal hayattaki değişimler vesilesiyle; Türklere has kültür kalıpları, yeni kalıplar içerisine girer, değişir, gelişir ve sonraki dönemlerde de kendi vadisinde yol alır. Sürekli bir değişim halinde olan gelenek, görenek ve inanç halk tarafından devam ettirilir, geleceğe aktarılır. Sosyal statüsüne ve mesleğine bakılmaksızın, kültürel kalıpları devam ettiren ve yeni yaratmalar ortaya koyan kişi veya grup “halk” kavramı içerisinde yerini alır. Sayıları tespit edilemeyen bu kültür kalıp ve yapılarının oluşturduğu ve oluşturmaya devam ettiği bilgi, “Halk Bilgisi” dir (Ekici, 2000: 8).

Halk Bilgisi, halka ait olan kültürel birikimdir. Yunus Emre konulu romanlarda halk bilgisi olarak değerlendirilebilen ifadeler mevcuttur. Bunlardan en önemlisi ve toplumun her kesimini ilgilendireni geçiş dönemleridir:

3.1. Geçiş Dönemleri

İnsan hayatında var olan üç önemli “geçiş” dönemi vardır. Bunlar doğum, evlenme ve ölümdür. Geçiş dönemleri evresinde birçok ayin, tören, âdet, büyüsel ve dinsel işlem kümelenmektedir. Böylece bu kümeler söz konusu geçişleri yöneltmektedir. Bunların amacı kişinin yeni halini kutlamak ve kutsamanın yanı sıra geçiş anında yoğunlaşan zararlı etkiler ve tehlikelerden korumaktır. Kümelenen bu âdetler, törenler, gelenekler ait olduğu bölgenin folklorunun ana bölümlerini oluşturmaktadır (Örnek, 1971: 11).

Geçiş dönemi gerçekleşmeden biraz önce, o anda ve daha sonra uygulamaya konulan inanışlar, törenler, dualar, âdetler, ayinler vd. o toplumun

kültürel birikimini yansıtır. Kendi içerisinde alt bölümlere ve basamaklara ayrılan geçiş dönemleri her toplumun kendi değerlerine, inançlarına ve zevkine göre şekil almaktadır. Geçiş dönemlerinden ilki hayatın başlangıcı olan “doğum”dur.

3.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk evresi olan doğumla beraber insan beşerî hayattaki yerini alır. Doğum anne karnından dünyaya bir geçiştir. Kültürümüzde çocuğun anne rahmine düşmesinden önce, düştüğünde, doğduktan kırk gün sonrasına kadar bazı inanışlar, gelenekler ve törenler gerçekleştirilmektedir. Halkın inançlarıyla paralellik gösteren bu uygulamalar ‘halkın ürünü’ olduğundan folklorun inceleme alanına girmektedir. İnsanların inanç ve gelenekleri gebelik öncesi ve doğum sonrasına kadar birtakım âdetlere uymayı zarurî kılmaktadır. Günümüzde kadın; acı ve tatlı yerse oğlu olacağı, ekşi yerse kızı olacağı, yeni doğan çocuğun olduğu ortama et girmemesi, doğduktan kırk gün sonra ‘kırklama’ işlemi yapılması gibi pek çok inanış ve uygulama bütün canlılığı ile devam etmektedir.

Kısırlığı giderme yolları, çocuğun cinsiyeti, gebelik, aşırma, çocuğun göbek bağı, lohusalık, kırklama işlemi, ad koyma, göbek adı, takma ad, diş buğdayı, sünnet, kirvelik, hediye, doğumla ilgili büyüsel nitelikli işlemler gibi doğum öncesine, doğum anına ve sonrasına ait her türlü uygulamalar bu başlığın altında incelenebilir.

Yunus Emre’yi konu alan romanlarda doğum; öncesi, anı ve sonrasıyla ilgili halk kültürü unsurları karşımıza çıkar:

3.1.1.1. Doğum Öncesi

Yunus Emre konulu romanlarda doğum öncesiyle ilgili ayrıntı göze çarpmamaktadır. Sadece BVİ’de hatim indirme ritüeli vardır:

“Evde, (doğacak) kızı için bir hatim indirmeye karar verdi”(BVİ: 115).

3.1.1.2. Doğum Anı

Eski zamanlarda doğum yaptıran kişiler köyün güngörmüş ve tecrübeli kadınlarıydı. Bu kadınlar doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin etmenin yanı sıra, doğum anında gerçekleşen olaylara göre dünyaya gelecek olan çocuğun karakteri hakkında da yorum yapabilmekteydiler. Nitekim aşağıdaki örnekte de doğumun zor oluşu, bebeğin ileride edepsiz bir birey olacağına işaret sayılmıştır:

“Ben her sefer böyle bir doğum yaptırsam, ebelikten vazgeçerim! Mehmet Gökçe’ m, ne de güzel uslu uslu doğmuştun, ne anasını bağırttı, ne bizleri yordu! Bu kız, edepsiz olacak, doğuşundan belli!” (BVİ: 130).

“Erken bu doğum ana, hesapça daha iki ay vardı, ölürler mi, çocuk da anası da ölürler mi yoksa?” (BVİ: 128).

3.1.1.3. Doğum Sonrası

İslâm’ın gelişiyile beraber birçok halk uygulamasına İslâmî unsurlar nüfuz etmiştir. Yeni doğan çocuk için kurban kesme bunlardan birisidir. Akîka kurbanı adıyla bilinen, yeni doğan çocuklar için yedinci güne kadar kurban kesilmesi Allah’a şükretmek maksatlıdır. Aşağıdaki örneklerde yeni doğan Elif Aygül için kurban kesilmektedir:

“Bilemiyorum Zehra, acaba kurban mı kessek, hem şükür de olur Elif Aygül’ü için, şu yeni gelen göçmenlere veririz etleri, sevap kazanırız”(BVİ: 134).

“Doğumunun sekizinci günü kurban kesip, göçmen aileye verdiler; Zehra da ayağa kalktı” (BVİ: 135).

“Anabacı besmele çekti, avucuna tuz alıp bebeğin bedenini tuzla ovalamaya başladı. Yeni doğan babasız bebeyi dergâhta kalan son tuzla tuzladı... Hastalıklar ondan uzak olsun, kaderi rahmetli babasına benzemesin diye” (YE1: 76).

Yukarıdaki alıntı, tuzun çocuğu hastalıklardan korumak için kullanılması geleneğine işaret etmektedir. Yeni doğan bebek, tuz ile ovularak hastalıklardan korunması sağlanmış, sadece hastalıklara karşı bir sağaltma yöntemi olarak görülmemiş, aynı zamanda kaderini de güzelleştireceğine inanılmıştır. Öyle ki yeni doğan bebeğin kaderinin babasınıninki gibi kötü olması için tuzladıkları söylenmiştir.

3.1.1.3.1. Sünnet

“İzlenen yol, yöntem, örnek alınan uygulama, örf ve gelenek” sözlükteki bu anlamının dışında sünnetin, terim anlamı fıkıh, fıkıh usulü, hadis ve kelâm ilimlerinde farklılıklar göstermekle birlikte bunların hepsi Resûl-i Ekrem’le ilişkili olma veya onun yolunu izleme noktasında birleşir. Fıkıh usulü terminolojisinde sünnet öncelikle şer’î hükümlerin meşruiyet delillerinden ikincisini ifade eder ve “Resûlullah’ın söz, fiil veya tasvipleri” şeklinde tanımlanır (Bedir, 2010: 150-153). Bunun yanı sıra erkek tenâsül uzvunun uç kısmında bulunan deri parçasının kesilmesi işlemine de sünnet (hıtan) denir. Buradaki sünnet, doğumdan sonra erkek bebeğe yapılan sünnet işlemiyle ilgilidir. Anadolu’da sünnet geleneği büyük bir önem taşımaktadır. Genellikle çocuk yedi yaşına gelinceye kadar sünnet işlemi gerçekleştirilir. Aileler bu aşamayı bir tören boyutuna taşır. Sünnet olacak çocuğun kıyafetlerine özen gösterilir, ona hediyeler alınır, yakın eş, dost, akraba davet edilir ve

“sünnet düğünü” adı altında bir eğlence düzenlenir; bu esnada sünnet işlemi gerçekleşir. AKY’de geçen sünnet töreniyle ilgili şu örnekte dede, sünnet olan torununa işlemeli yorgan ve gümüş kemer hediye etmektedir:

“Her şeyi elde ettiğinden şatafatlı sünnet düğünlerine kadar her şeyden bahsetti. Dedesinin ona hediye ettiği altın işlemeli yorgandan; gümüş kemere kadar her şeyi sünnet düğününde evin ilk erkek torunu olmasının kerametlerini bir bir anlattı”(AKY: 167).

3.1.1.3.2. Ad Koyma

Yeni doğan bebeğe, yeni icat edilen bir ürüne, bir araziye isim verme eylemi, Türk halk kültüründe ayrı bir zenginliğe sahiptir. Ad koymada şekli, ay, gün, olay gibi faktörler önemli bir rol üstlenmektedir (Kaya, 2007: 26).

Kişinin toplumda bilinmesi ve kabul görmesi için bir isme ihtiyacı vardır. Bu amaçla çocuk dünyaya gelir gelmez, hatta doğmadan önce onun için bir isim belirlenir. Genellikle anne, baba veya bir aile büyüğü çocuğa verilecek ismin ne olacağı konusunda karar verir. Televizyon dizilerindeki kahramanların, tarihî şahsiyetlerin, ölen büyüklerin, siyasî ve dinî lider adlarının yanı sıra kişinin değer yargıları, inançları, görüşleri vb. ad verilmesinde önemli rol oynamaktadır. Müslüman Türk topluluklarında yeni doğan bebeğin sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına kamet getirilir ve adı üç kez kulağına söylenir. Çocuk bir ömür ismiyle anılacağı için verilecek olan ad özenle seçilir. Anlamlı ve değerli bulunan çocuk adları için “Adıyla yaşasın!” şeklinde duaların edilmesi, halk arasında ismin karakteri etkilediği düşüncesinden ötürüdür.

Yeni doğan bebeğe, aile büyüklerinden birinin adını vermek, ona karşı duyulan saygı ve sevgiyi göstermektedir. Aynı zamanda adı konulan aile

büyüğünün adını yaşatmak da amaçlanmaktadır. Günümüzde bu düşünce az da olsa devam etmektedir. Yunus konulu romanlarda da bu durumun varlığından söz edilebilir. Yunus, yeni doğan bebeğine annesinin adını koyar:

“Kızının adı hazırды: Aygöl’ü!... Bir de âdet diye Müslüman adı koyacaktı elbet, herhâlde annesininkini koyardı” (BVİ: 34).

YEVY’de köyün hocası yeni doğan çocuğa dedesinin adını verir:

“Öyleyse adı hem senden hem benden: Adı, Yunus olsun. Adaşın olsun torunun” (YEVY: 9).

Halk arasındaki, konulan ismin çocuğun karakterini ve kaderini etkilediği düşüncesi roman kurgusunda da kendisini gösterir:

“Şuna inandım ki isimlerin insanların kaderiyle bağı olsa gerek Yunus kardeş. Boran demek ‘fırtına’ demek, ‘sağanak sağanak yağmur’ ve ‘dolu ile sert esen yel’ demek. Yani Boran demek ‘eski ben’ demek” (YDG: 119).

Söyleniş ve manada güzellik taşıyan, Allah dostu sayılan kişilerin adları yeni doğan çocuğa verilebilmektedir. Buradaki gerekçe, mensubu olunan dine bağlılık ve çocuğun adını taşıdığı din büyüğünün karakterinde olması arzusudur. Yunus konulu romanlarda İsmail ve Yunus Peygamberin adları dünyaya gelen bebeğe konular. Bu adlar peygamber kıssalarına birer göndermedir ve romanlarda kurgu zenginliği meydana getirmektedir:

“Hatta babasının isteğiyle İsmail koyuldu ismi ağabeyinin nazarları karşısında. Bir de küçük not eklenmişti sağ kulağına fısıldanırken ismi: “İsmi İsmail olsun. O kutlu Peygamber’in feda etmek için boynuna kınından çıkmış keskin bıçağı dayadığı kutlu şahıs gibi olsun” (AKY: 195).

“Ben küçük oğlumun adını Yunus koydum. O da her zaman bu balıklar gibi neşe içinde, dedi “Ben de balıkçı adamın oğlunun ismini çok sevmiştim. İçinden bir gün oğlum olursa ona bu adı vereceğim dedim. Yıllar sonra sen oldun ve adını Yunus koydum.” (YE: 22).

Bebeğe, genellikle göbeği kesilirken konulan geleneksel ad olarak ifade edebileceğimiz “göbek adı” DD romanında görülmektedir. Yeni doğan erkek çocuğunun göbeği kesildiği esnada ona “Mehmet” adı verilir:

“Horasan’ın Nişabur şehrinde bir oğlancık dünyaya geldi, göbeğini Mehmet diye kestiler” (DD: 39).

Hız. Muhammed’in adına bir gönderme olarak Mehmet adı sıklıkla tercih edilmekte, Hız. Muhammed’in bir diğer adı olan Ahmed ismi de yeni doğan çocuğa ad olarak verilmektedir. “Muhammed” adı yerine “Mehmed” ve “Ahmed” adlarını kullanmak, peygambere karşı duyulan saygı ve sevginin bir tezahürüdür:

“Fark etmişsindir belki, biz adı güzel, görklü Muhammed’e saygımızdan, tam onun ismini vermeyiz de, çocuklarımıza Mehmet, deriz. Sana da artık Mehmet diyelim ne dersin?” (BVİ: 318).

“Allah’ın izniyle bir canımız daha oldu Tapduk Emre’m... Adını sen koy, yaşını Allah versin,” dedi Anabacı, pamuk gibi sesiyle. Tapduk Emre ayağa kalktı ve bebeğin kulağına ezan okumaya başladı (...) Sonra da bebeğin adını kulağına fısıldadı; “Ahmed... Ahmed...Ahmed...”” (YE1: 77).

Ad verme konusunda dikkat edilecek bir diğer husus ise sünnete uymaktır. Buna göre yeni doğan bebeğin sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına kamet getirilir. Ardından adı kulağına üç kez söylenir. Günümüzde

halâ bütün canlılığı ile devam eden bu uygulamaya incelenen romanlarda karşılaşılır:

“Ertesi sabah, namazdan sonra Yunus, ezanla birlikte, kızın ismini kulağına okudu; Elif Aygül’ü!” (BVI: 131, YEVY: 6, DD: 97).

Yunus konulu romanlar vasıtasıyla Türk geleneklerinden ve dinî inançlardan gelen uygulamalar ve kabuller bir kültür aktarımına dönüşmektedir.

3.1.2. Evlilik

Evlilik, yuva kurmak isteyen erkek ve kadının, dinî ve resmî çerçevede birleşmesidir. Evliliği gerçekleşen şahıslar toplumda önemli bir konuma sahip olmuş, artık söz konusu kişiler belli bir olgunluk ve yaşa ulaşmış demektir. Toplumun yapı taşı durumunda olan aile, evlilik kurumunun da öneminin göstergesidir. Bireylerin nasıl tanışıp evlendiğinden kız isteme anında hangi geleneklere uyulduğuna, düğünde ne tür uygulamaların ortaya konulduğuna kadar pek çok kültürel unsurun varlığından söz edilebilir.

Evlilik her toplumun kültürel yapısına bağlı kalınarak gerçekleştirir. Mesela büyük kentlerde tanışıp, anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlaşıyorken, geleneksel kültür izlerini taşıyan kesimlerde görücü usulü evliliğin halâ devam ettiğini gözlemlemek mümkündür. Sedat Veyis Örnek’e göre evlilik tören, âdet, töre, gelenek, görenek ve inanma bakımından oldukça zengin bir tablo çizmektedir (2016: 255).

Evlenme biçimleri, evlilik çağı-yaşı, evlenme aşamaları, hediye, çeyiz, nikâh, gerdek, söz kesimi, evlenme ile ilgili büyüsel işlemler vb. evlilikle ilgili her türlü işlem bu başlığın altında incelenir.

Evlilik konusunu düğün öncesi, anı ve sonrası olmak üzere üç safhada ele almak mümkündür. Bir geçiş evresi olan evlilik, Yunus Emre konulu romanların kurgusunda önemli bir yer tutar:

3.1.2.1. Evlilik Öncesi

Bir yuva kurmaya hazırlanan bireyler evlilik öncesi, sırası ve sonrasında bazı uygulamalar gerçekleştirirler. Bu uygulamalar kültürden kültüre ve hatta aynı kültür içinde yöreden yöreye değişiklik göstermektedir. Evlilik öncesinde kız isteme, çeyiz, söz, nişan ve bu aşamalarda gerçekleşen kültürel işlemler, gelenekler, görenekler, âdetler bu başlığın altında değerlendirilebilir.

İncelenen romanlarda evlilik öncesi gerçekleşen uygulamaların bir kısmı İslâmiyet'in kabulünden sonra Türk kültürüne yerleşmiş olanlardır. Bunlardan en önemlisi evlilikte, İslâm dininin iki temel kaynağına vurgu yapılmasıdır. Hatta bu iki kaynağın kız isteme anında dile getirilmesi, yapılan işin inanç boyutunda da önemini ortaya koymaktadır. Yunus Emre konulu romanlarda evlilik Allah'ın emri, peygamberin sünneti olarak ifade edilir:

"Evlenmek Allah'ın emri, peygamberin sünneti" (YE2: 45).

"Yûnus... Kızımız Fatma Sultan'ı sana verdik. Evlenmek adı yüce Muhammed'in sünnetidir. Evlilik bereket doğurur hay oğul, saadet doğurur. Kişi nefsini yenecekse böyle yenecektir... Gayrı damadımız oldun" (Y:148).

Günümüzde az da olsa devam eden, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da uygulanan bir evlenme biçimi de berder evliliğidir. Kızları ve oğulları bulunan iki aile, karşılıklı olarak hem kızlarını hem oğullarını birlikte evlendirmesiyle gerçekleştirilir. Berder sayesinde başlık verme sorunu ortadan kalkar, çünkü iki aile de kız alma karşılığında kız vermiştir. BVİ' de berder

evlilik söz konusudur. Kurguya göre Yunus Emre oğluna en yakın arkadaşının kızını alır ve kendi kızını da onun oğluna gelin verir. Yunus Emre'nin kızını 16 yaşına girdikten sonra verme şartı da dikkat çekicidir:

“Senin dilinde konuşacak olursam; aklıma bir şey geldi, gönlüm de, aklım da kabul etti, hem de pek sevinip bayram ettiler... Diyeceğim o ki Yunus, senin bir oğlun var, benim kızıma uygun. Senin bir kızın var, benim oğluma uygun! Anladın mı?” (BVİ: 322).

“Oo maşşallah! Kız al ama kız verme! Nerede bu bolluk yârenim, ama istersen ille de on altıyı bekleyelim dersen, şimdiden söz keselim, çocuklara haber verelim, nişanlı sayımlar kendilerini, düğün için bir sene bekleyelim!” (BVİ: 323).

Berder evlilik gibi günümüzde karşılaşılabilecek bir diğer evlilik biçimi de görücü usulüdür. Daha çok geleneğin ağır bastığı yörelerde görülen görücü usulünde, kız seçme işini anne, baba veya diğer yakınlar üstlenir. Seçilen kız değerlendirilirken belirli özelliklerine bakılır ve evlenme işi erkek ailesi tarafından seçilen “görücü” kadınların kız evine ziyaretiyle başlar. İncelenen romanlarda Yunus Emre bir evlilik şekli olan görücü usulüyle evlendirilir:

“Anacağım, dedi, eğer vakit geldi, diyorsan, evlenirim tabii... Münasip gördüğün biri var mı?” “A oğlum, sen şehre gideli, konuşmayı unuttun, münasip biri var mı diye sorulmaz, kimi uygun görüyorsan, onu al, denir” (BVİ: 55).

“İstişareler edildi, fikir alışverişlerinde bulunuldu. Yûnus'la Verde'nin evlenmesine karar verildi. Nişan yapıldı. Düğün hazırlıkları başladı”. (YE3: 91).

Romanlarda Allah'ın emri ve peygamberin sünneti olarak görülen evlilik, İslâmî kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Öyle ki Müslüman olmayan

bir kız, Müslüman erkekle evlenmeden önce İslâm dinini kabul eder, ardından imam nikâhları kıyılır:

“Uçhisar’da zorlu bir kadı var. Önce yengeyi Müslüman eder, sonra nikâhınızı kıyar” (DD: 91).

Evlenecek gencin kız tarafına ödediği paraya “başlık parası” denmektedir. Bu ödeme her zaman para ile yapılmamaktadır. Nitekim Yunus Emre konulu DC ve GİP’de başlık karşılığı olarak para yerine kırk yük altın istenmektedir:

“Fatma Sultan’ı ilk görüşte beğenmiş ve istemek için annesini, Saruhan Beyi’nin konağına yollamış dünürlüğe. Tapduk Emre’nin annesi, kızı Fatma Sultan’ı oğluna istemiş Allah’ın emriyle. Saruhan Beyi, küplere binmiş haliyle. Koskoca Bey... Tapduk Emre’nin annesine: “Git oğluna söyle... Bana kırk yük altın getirirse, ancak o zaman kızım Fatma’yı veriririm kendisine” demiş. (DC: 82-83).

“Şeyhim, Saruhan Bey’inin kızı Fatma Sultan’ı rüyasında görüp durur, sabah olunca rüyasını bana anlatırdı. Rahmetli zevcem ile dili kelim eden iki hatunu gönderdik saraya. Fatma Ana’yı bulup gizlice sordular; o da rüyasında görmüş şeyhimizi beğenmiş. Bu evliliğe rızası olmayan Saruhan Beyi, Bektaş-ı Veli pirden imtina eder; Şeyhi küstürmek için ‘yok veremem’ diye kestirip attıramaz. İşi yokuşa sürmek

için, 'başlık olarak kırk deve altın isterim' der" (GİP: 75).

İncelenen romanlarda bir kadının medenî hâlini başındaki çatmanın rengine göre anlatabildiği görülür. Çatma; renkli ise nişanlı ya da sözlü, beyaz renkte ise nişanlı olduğu anlaşılır. Kocasını ölmüşler ise kara yazma bağlar, nikâhlılar kâkül keser:

"Bir kızın alnının üstünden bağladığı çatma renkliyse bu, onun henüz sözlü, ne nişanlı olduğunu gösterir. Çatması beyazdan çatılmışsa bu, o kıza el kondu, sahip çıkıldı, ya söz kesildi, ya nişanlandı demektir. Nikâhlılar kâkül keser. Dullar, kocasını ölmüşler kara yazma bağlar" (DD: 81).

Yunus Emre konulu romanlarda evlilik, geleneksel bir tablo içerisinde gerçekleştirilmektedir. Evliliğin bereket getirdiğine, nefsi yenmeye yaradığına inanılır. Yapılan işin dinî değerini belli etmek için kız "Allah'ın emri, peygamberin kavli" ile istenir. Berder ve görücü usulü evliliğin yanı sıra Yunus Emre şu örnekte köyde gördüğü kızı büyükler aracılığıyla istetir: "Aklında hiç evlilik yoktu; ancak köyün en güzel kızını pınar başında görüp çok beğenmişti. Köyün büyüklerini araya koyarak evlendi ve mutlu bir yuva kurdu" (YE: 5). Giyim kuşamın sembolik bir değer taşıyor oluşu evlilikte de kendisini gösterir. Nişanlı, sözlü ya da dul olduğunu belli etmek için belirli renkte çatma takar. Kadınların medenî halini gösterici bu giyim erkeklerde görülmemektedir.

Evlilik öncesindeki geleneklerden, âdetlerden biri de çeyiz hazırlanmasıdır:

3.1.2.1.1. Çeyiz

Çeyiz, gelin olacak kız için hazırlanan her türlü eşyaya denir. Genellikle evdeki kız, gelinlik çağa gelmeden ailesi tarafından hazırlanmaya başlanır. Geleneksel evliliklerin yaşandığı bölgelerde daha özenli hazırlanan ve gelinin olmazsa olmazı olarak görülen çeyizin içeriğinde el emeği göz nuru eşyalar yer almaktadır.

Yunus Emre konulu romanlarda evlilik öncesi çeyiz hazırlıklarından bahsedilir:

“Çok sevdiği heybenin gözlerine –ki bu heybe onun çeyizinin en sevdiği parçasıydı, kendisi dokumuştur ve içine özel eşyalarını koyardı; söylediğine göre nakışları işlerken hep beni düşünürmüş” (OD:26).

“ ..Ben en büyük servetimi sana kendi ellerimle teslim ediyorum!” dediği günü hatırlıyor musun, iki sofralık düğün yemeğimizi. Bir de kerpiç evimize sürüp götürdüğümüz çeyizimiz Sarıkız’ı” (OD:38).

“Kızı için istiyormuş, demek ki bir çeyiz sandığı olacak!” (BVI: 224).

“Fâtıma Anamızın çeyizinde bir tek dut ağacı fidanı var idi, derler” (BAYE: 87).

“Bir seccade, bir yatak bağı, bir heybe, bir tabut örtüsü... Herkes, çeyizine bunları ille kendi eliyle dokur. Yunus oğlan güz gelende sana dümür gönderirse, çeyizsiz kızı nidecek?” (DD: 66).

“O heybe de Elif Kız’ın çeyizine dokuduğu Türkmen heybesidir” (DD: 96).

“Elif, çeyizin tamam mı? Yaz evine mi güz evine mi? Ne zaman bana gelin geleceksin, geç kalmadım değil mi?” (DD: 290).

“Bir yıl murat ettiği Ayşe’sinin çeyizliğinden kalma kilim nakışlı, üç çift yün çorabını, anasının hazırladığı urbaları heybesine yerleştirdi”(YEVY: 51).

“Hep seni sayıkladı, çeyiz bohçasıyla gelir doğacak çocuğunuzun elbiselerine varıncaya kadar ahlatın dallarına asar...” (GİP: 121).

Yukarıdaki örneklere bakıldığında Yunus konulu romanlarda çeyizin evlenecek kız için mühim bir nesne olduğu söylenebilir. Gelinlik çağına gelen kızın çeyizi, bir sandık ya da bohçanın içerisinde toplanır. İçerine el dokuması; seccade, yatak bağı, tabut örtüsü, kilim nakışlı yün çorap ve urbalarını koyabilir. El emeğinin öne çıktığı çeyiz, aslında gelinin gittiği evde rahat etmesi için düğüne kadar hazırlanmış eşya ve malzemelerdir.

3.1.2.2. Evlilik Anı ve Düğün

Kız isteme, söz, nişan gibi aşamaların ardından nikâhla beraber evlilik gerçekleşir. Düğün, evlenecek iki insanın tanıdıkları ve dostlarıyla bir araya gelerek bu evliliğin kutlanmasıdır. Düğünler gerçekleştiği toplumun kültürel dünyasını yansıtır. Geleneksel çalgılar, halk oyunları, geleneksel oyunlar, yemekler vb. yöreye ait pek çok kültürel unsur düğünde yer almaktadır.

Düğünler, insanları bir araya getirerek; sosyal bağların güçlenmesine, ortak değerlerin oluşmasına, geleneğin yeni nesillere aktarılmasına imkân sağlar. Bu sosyal iletişim esnasında düğün yemeği (velime) adıyla verilen ikramlar, o toplumun mutfak kültürünü temsil etmektedir. İncelenen romanlarda, düğün sırasında yemek ikram edilmektedir:

“Allah’ım bu... bu... bu sofraya değil, bu toy düğün sofrasıdır, şaştım!” (BAYE: 122).

“Sayılı günler çabuk geçer, Aygülü on altısına girdi; bir bahar günü yapıldı düğün. Tabiat uyanmıştı, yerlerdeki papatyalardan, gökteki beyaz bulut toplarına kadar her şey neşe içindeydi, yine bütün köylüler davetliydi. Pek tabii Aziz’in ki kadar zengin değildi düğün, zaten burada kesilecek koyunları da o getirmişti armağan olarak. Koyunlar kızardı, bulgur pilavı tepsileri dolup dolup boşaldı, üzüm hoşafına kaşıklar çalındı. Bütün düğünlerde âdet olduğu üzere tekkeye, koyun kızartması, pilav ve hoşaf gönderildi” (BVİ: 327).

“Aziz, hep Yunus’tan daha varlıklı olmuştu, eh düğün de ona göre yapıldı. Bütün köy davetliydi; kuzular kesildi, tepsi tepsi pilavlar, tatlılar pişti...” (BVİ: 324).

“Düğün günü geldi. Nikâhı Sayyad kıydı. Danalar kesildi, keşkek ve pilav yapıldı. Herkes doyusıya yedi içti. Fakir fukaraya, garip gurabaya çok çok yemek ikram edildi. Dergâhın dervişleri ilâhîler okudu. Köyün gençleri meydanda oyunlar oynadı” (YE3: 91).

Düğünler toplumun töre ve geleneklerine uygun olacak şekilde yapılır. Yunus Emre konulu romanlarda yemeğin yanı sıra düğünlerde, eğlenmek için davul, zurna gibi müzik aletlerinin çalındığı ve ok atma, at yarışı, güreş, halay oyunlarının oynandığı görülür. Bu ritüeller, romanlarda Yunus Emre’nin yaşadığı tahmin edilen 13. yüzyılın düğün geleneğini gözler önüne serer:

“Bu kadar davetliye, davul-zurnaya gerek yoktu. Ok atma, at yarışı, güreş, bunlar da gereksizdi (YE2:201).

“Belki de son gücünü toplayıp katılmıştı kızının düğününe. Bir köşede oturmuş, eğlenen, halay çeken gençleri izlemiş, keyiflenmişti” (YE2:231).

“Erkekler arasında türlü yarışmalar yapıldı, at koşturuldu, ok atıldı, kılıç çalındı... Ozanlar kopuz çalıp türküler yaktılar. Kadınlar, hem yarışmaları seyrettiler, hem de evlerde kendi aralarında eğlendiler, oynadılar” (BVI: 324).

“Onun geldiği köyde erenler hürmetine düğünler davulsuz ve zurnasız yapılır idi” (HÇ: 110).

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Düğünün üçüncü veya dördüncü gününe rastlamaktadır. Gelin alma genellikle pazar gününe denk gelir. O gün erkek ve kız evinde hazırlıklar yapılır. Kız evinde hüznün, erkek evinde sevinç hâkimdir. Oğlan evinden kafile olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan kız evine gelirler. Evin önünde eğlence olur. Kız evindekiler, evden kız ayrılacağı için eğlenceye katılmazlar. Hazırlıklar tamamlanıp, aileyle vedalaşıldıktan sonra kız, davul-zurna eşliğinde köyü veya şehri dolaşırlar (Artun, 2013: 209). Gelenek haline gelmiş olan gelin alma törenine Yunus Emre konulu romanlarda rastlanır. Gelin alayı, beyaz ata binmiş gelini ve atlara yüklenmiş çeyizi alır. Gelin alma sırasında nikâh kıyıldığı görülür:

“Sandık bittikten bir zaman sonra, köyden ozanlı kopuzlu, davullu bir gelin alayı, gelini bindirecekleri çiçeklerle, altın gümüş paralarla, parlak kumaşlarla, kurdelelerle süslü bir beyaz gelin atıyla çıkıp geldiler. Arkadaki atlar ise kızın çeyizini taşımak

içindi. Yunus'un özenerek yaptığı gül gül oymalı sandık, yataklar, yorganlar onlara yüklendi. Damat adayı, babası ve köyün büyükleriyle birlikte, Hazret'in yanında Mustafa Dede, Bodur Musa ve Kara Mehmet vardı. Orada, onların şahitliği huzurunda, Tapduk, kızı ile damadının nikâhını kıydı. (...) işte şimdi de kızının nikâh şahidi yapmıştı onları. İkisi de kendilerine verilen bu payeden pek memnun oldular... Hele Bodur Musa, o akşam, köyden gelen kuzu pilavı yerlerken, Tapduk'un nikâh duasını anlata anlata bitiremedi" (BVİ: 228).

"Sayyad ve Yûnus hoş beşe devam ediyorlardı ki davul sesleri duymaya başladılar. Sesin geldiği tarafa dönüp baktılar. Bir gelin alayı gördüler. Gelin alayı çeşmenin başına kadar geldi, yavaşladı. Mola verecekleri anlaşılıyordu. "Gelin şatafatlı bir arabaya bindirilmişti. Gelin arabası mübalağalı bir şekilde süslenmişti" (YE3: 236).

Düğün toplumsal bir olaydır. Hayatını birleştirmek isteyen kişiler, düğün anında ailelerini, akrabalarını ve tanıdıklarını yanlarında görmek isterler. Düğünün zamanı ve yeri, kimler arasında olduğu "okuyucular" tarafından duyurulur. Bu işe "okuntu" çıkartmak da denir (Örnek, 2018: 272). İncelenen romanlarda da civar köylere oku / okuntu gönderildiği görülür:

"Dergâhtakilerin yanı sıra, köyde herkes düğüne çağrıldı. Komşu köylerden, başka yerlerden de hatırlı kimselere oku gönderildi" (YE3: 91).

Dinsel yahut medenî nikâhın ardından gelinle güveyin bir araya gelmesine gerdek denir. Böylece evlilik yasa, din ve bağlı bulunan toplum

tarafından onaylanmış, geçerli sayılmıştır (Örnek, 2018: 197). Yunus Emre konulu romanlarda düğünün ardından gerdek gerçekleşir:

“Düğünün sonu yaklaşıyordu. Biraz sonra gün batacak akşam olacaktı. Yatsı namazından sonra da gerdek olacaktı” (YE3: 91).

Kına yakma âdeti Hz. İbrahim’in, oğlu Hz. İsmail’i kurban etmek istediği sırada Allah tarafından kınalı bir koçun İsmail yerine kurban edilmesi için indirilmesi olayına kadar dayanır. Türk gelenek ve göreneklerinde hâlâ korunmakta olan kına Allah yoluna kurban edildiği düşünülen kurbanı, askere giden dekikanlıya ve yeni geline yakılır. Gelenek ve göreneklere göre geline kına yakılarak, kocasına ve yeni evine kurban edilir (Yardımcı, 2). Yunus Emre konulu romanlarda da yeni gelinlerin ellerinde kınalar vardır:

“Düğünler, şöyle böyle, baştan savma tutulmuş, gelin kızlar, gelin kınalarıyla işe koyulmuşlardı” (DD: 33).

“Parmaklarının ucunda pırıl pırıl gelin kınası vardı güzel Elif’in...” (DD: 32).

“Böylece Yunus, on sekizini doldururken, on altı yaşındaki Zehra ile evlendi. Sonradan nikâhı ve bahçelerinde yaptıkları mütevazı küçük töreni pek hatırlamadı, fakat odalarına girip de işlemeli kırmızı elbiseyle yatağın yanında ayakta duran Zehra’yı gördüğünü çok iyi hatırladı. Akşamki heyecanı doruğa ulaşmıştı, kızın yüzünü kırmızı ince bir duvak örtüyordu. Zehra’nın yüz görümlüğü altınını takıp kırmızı duvağı kaldırırken elleri titriyordu. Titrek ellerle belindeki kırmızı kuşağı da çözdü fakat bu

arada anneannesinden kalma, Türkistan'dan gelme
yeşim taşıyla süslü yüzüğü takmayı unutmuştu!..."
"(BVI: 56).

Yunus Emre konulu romanlarda evlilikle ilgili örnekler bakıldığında geleneksel bir tablo çizildiği fark edilir: Elleri kınalı kızlar düğün için yemek hazırlığı yapar. Eğlenceli bir hava ile gelinliğini giyinmiş özenle hazır bekleyen gelini almaya gelen 'gelin alayı' vardır. Davul zurna gibi müzik aletleri çalınır, ok ve cirit atma, kılıç çalma vb. geleneksel oyunlar-yarışmalar düğünlerde öne çıkmaktadır. Düğün şenlikleri eğlenceleri erken başlasa da nikâh gerdek gecesi öncesi kıyılmaktadır.

İncelenen romanlarda düğün sonrası kültürel izlere ise rastlanılmaktadır.

3.2. Ölüm

Geçiş dönemlerinin sonuncusu "ölüm" dür. Ölüm, dünya hayatından, ahirete geçiş eşiğidir. Anne rahmine düştükten sonra başlayan beşerî hayatın içerisinde geçirilen aşamaların sonuncusudur. İnsan bilincinde, eski zamanlardan bu yana, ölüm kavramı dinî inanışlarla iç içedir. Bu nedenle ölüm etrafında pek çok ritüel şekillenmiş ve uygulanmaya gelmiştir. Bu uygulamalar, diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi ölüm öncesi, ölüm anı ve sonrasını kapsamaktadır.

Ölümü gösteren ön belirtiler, ölüm sırasında ve sonrasında yapılan işlemler, ölümün duyurulması, ölüne gömülmeye hazırlanışı, anma günleri, iskat, defin ve mezarlıkta yapılan işlemler, mezar saçısı, ölüye kına yakma, sürme çekme, ölü kazanını ters çevirme, günlük tüttürme, ölü aşı, ölü evini temizleme, şişe kırma, mezar ziyareti, kefen âdetleri, kazma kürek takırtısı,

(Artun, 2013: 232-237) gibi ölüm öncesine, anına ve sonrasına ait her türlü uygulamalar ve inançlar bu başlık altında değerlendirilebilir.

3.2.1. Ölüm Öncesi

Ölüm korkusunun ve geleceği tahmin etme isteğinin bilinçaltında yarattığı baskıyla halk, alışlagelmişin dışındaki birtakım olayları, hayvanların hareket ve seslerini, meteorolojik olayları, düşlerinde gördükleriyle hastadaki değişiklikleri, hayvanların seslerini ve hareketlerini ölümün bir ön belirtisi saymaktadır (Örnek, 1971a: 15).

Yunus Emre'yi anlatan romanlarda ölüm öncesi gerçekleştirilen uygulamalar ve inanışlara dair ayrıntılı bir bilgi yer almamaktadır:

“Çıkamazsın, seni kefene sarıp sarmalayacaklar, üstüne toprak yığacaklar!

Zaten ölüler kımlıdayamaz bile, ne konuşurlar, ne bir haber verirler, ne de işitirler zaten” (BVİ: 69)

3.2.2. Ölüm Anı

Ölümün gerçekleşeceğini anlayanlar, dini inancın yanına kültürel alt yapıyı da ekleyerek bazı işlemler gerçekleştirir. Ölecek olan kişinin ayaklarının kibleye uzatılıp başında Yasin-i Şerif okumak bu uygulamalardandır.

Sedat Veyis Örnek, ölümü; ölüm olayının duyurulması, ölümden hemen sonra yapılan işlemler ve ölünün gömülmeye hazırlanması şeklinde üçe ayırır. (2016, 292) Ölüm anıyla ilgili ritüel ve uygulamalara Yunus Emre'yi anlatan romanlarda rastlanmaktadır. Ölüyü hazırlama esnasında geleneksellik, İslâmî ritüel ve zorunluluklar öne çıkmaktadır. Yunus Emre konulu romanlarda ise geleneksellikten ziyade İslâmî kaideler ağırlıktadır:

“Sekerât-ı mevt halindeyken zaviyede çok kalabalık toplanmış idi. Gurbetten gelenler, Sarıcahöyükülüler, bildiklerin, bilmediklerin. Başucunda Yasinler okunuyor, esma virt edinilip zikirler ayyuka çıkıyordu” (OD:335).

“Kimisi bir eski çula sarılmış, kiminin beyaz kefenini karlar örtmüş her yaştan otuz dört kişi... Genişçe bir çukurun içine yan yana dizerek üstlerini örttüğümüzde gün inmiş, gece karanlığı karları bürümüştü” (OD:64).

“Köylüler vakit kaybetmeden gömmek için acele etmiş de ben yanlarına vardığımda gördüm ki soğuk suyla yıkarlar o garibi”(YDG: 68).

“Tabut küçük bir kafilenin omzunda gidiyordu” (GİP: 167).

“Köye haber edin sala verilsin; harcı tedarik edilsin; garip öldü, garip gömülmesin!” (GİP: 166, YE2: 28).

Yukarıda verilen ölüm sırasında gerçekleşen uygulamaların İslâmî boyutta olduğu göze çarpmaktadır. Ölen kişi İslâm'ın kaidelerine göre hazırlanıp defin işlemleri gerçekleştirilmektedir. Örneklerde yer alan; ölecek olduğu anlaşılan kişinin başında Yasin okuması, ölüm gerçekleşikten sonra ölünün yıkanması, kefenlenmesi, selasının verilmesi, cenaze namazının kılınması bugün de geçerliliğini sürdürmektedir.

3.2.3. Ölüm Sonrası

Ölümden hemen sonra; ölen kişinin gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması, yatağının değiştirilmesi, karnına bıçak konması ve başında Kur'an okunması gibi işlemler yapılmaktadır. Bunların yanı sıra gömülme hazırlıkları olan; yıkanma, kefene sarılma, tabutun üzerine ölünün cinsiyetini veya mesleğini belirleyecek bir nesnesini serme, tabutlu veya tabutsuz

gömmе, imamın “talkın” vermesi, devir ve ıskat işlemleri uygulamalarıyla karşılaşmaktadır (Boratav, 2016: 222).

Yunus Emre’yi anlatan romanlarda ölüm sonrası, gerçekleştirilen uygulamalara ve inanışlara rastlanmaktadır. Bu inanışlar ve uygulamalar genellikle İslâmî çerçevededir:

“Eğer insanlar sadece ölüm anının yani sekeratı mevtin acısını bilseydi, dünyadan hiç zevk almazdı.
-Ya sekerattan sonrası, şeyhim?

-İsrafil meleği Allah’ın izniyle sûra üfürür ve âlem yerle bir olur. Ardından âlemin yaratıldığı gündен kıyamet koptuğu güne kadar geçen zaman kadar bir zaman geçince ikinci kez üfürür. Bütün varlıklar mezarlardan kalkarak mahşer meydanına varırlar. Bitkiler de hayvanlar da, can taşıyan her varlık da dirilir. Huzuru ilahide toplanırlar. Onlar insanlarla hesaplaştıktan, haklarını aldıktan sonra cennetle cehennem arasındaki arasata gider toprak olurlar. Ardından insanların hassas sorguları başlar. Din gününün sahibi herkesi sorguya çeker. Eğer iman ve salih amelî yoksa cehennem yaklaştırılır da onun horultusu ortalığı kaplar. Yetmiş bin yularından yetmişer bin melek onu ancak zabt eder. Bazıları o gün yalancı perçeminden tutulup ateşe atılır. İnsanın derisi yanar, kemiği tüter, feryadı figanı hiç dinmez. Malik, meleklere emirler verir, o yalancı günahkârlara azap etsinler diye. O gün herkesin yeterince derdi vardır.

Allah'tan korkmayan kalpler tir tir titrer. Cehennem de Allah korkusundan zarı zarı inler. O gün herkesin ameli mizan denilen terazide tartılır. Herkesin gizli âşikar neyi var neyi yok ortaya dökülür. Bütün perdeler kalkar, bilmediğimiz nice günahlarımız gözler önüne serilir" (AAD: 119-120).

"Bir gün kabre vardıkta, hani Münker Nekir geldikte ve bize sual kıldıkta dilim döne mi idi?" (OD:140, BVİ: 23).

Ölen kişinin kimliğine dair bilgi veren mezar taşlarına, İslâm dinine göre ölenin adı yazılması yeterlidir. Ancak Yunus Emre konulu romanlarda bu taşlara özen gösterilmekte, üzerlerine neredeyse bir hayat hikâyesi sığdırılacak kadar yazı yazılmaktadır. Aşağıdaki verilerin dışında OD:198, BVİ: 20, YE1: 146, GİP: 146, YE3: 8, YE2: 189 sayfalarında mezar taşı geçmektedir:

"Mezar kazılırken çıkan kayalardan birini, hece taşı gibi onun başucuna diktik. Dervişlerden biri, yanında boya yapacak kuru ot taşırılmış. Bir tasta otları kar ile ezerek boya yaptı. Kara Budak da taşın üzerine "Burada, Çekikgöz zulmünde can veren otuz üç masumlar yatar (OD:66) diye yazdı."

"Ölümü anlayabilir miyim endişesiyle biraz oyalandım, ilerledim, kabir taşlarını inceledim. Her taşa ayrı bir hikâye vardı sanki... Kiminin başucunda taş yok, taş olsa bu sefer dili yok... Sonunda yeni ve yakası olmayan bir kefene sarılacak olduktan sonra bu yalan dünyanın ibreti ne olabilir ki? (OD:118).

"Her sinin, her mezarın başında hece taşı vardı. 'filân oğlu veya filân kızı' diye kısa şecereler yazılıydı hece taşlarında. Bazılarında ağa, bey gibi unvanlar yazılıydı"(YE3: 247).

Romanlarda ölen kişinin mezarı başında ölenin ruhuna Yasin-i Şerif ya da Fatiha Suresi okunur:

“Mezarlıkta Yunus; dedenin mezarı yanına çökmüş, gözlerini yummuş, önce Yasin, sonra bir Fatiha, üç İhlâs okudu. Sevabını, Hazreti Peygamber ve ailesinin,

Nureşan’ın ve dedenin ruhlarına yolladı; evde kız için hatim indirmeye karar verdi...” (BVİ: 115, 382, 324, OD:335, YEVY: 14, 43, 54).

“Hz. Ali’ye vardım önce. Mezarı başında durup selam verdim. Bir Fatiha üç de İhlâs okudum”(YE2: 150, BAYE: 160, YE2: 31, YDG: 186, BVİ: 62, BVİ: 67, AAD:

139, BAYE: 9, 181, YDG: 186, YE2: 31).

Kabir ziyareti, ölümü hatırlamak ve ibret almak için yerine getirilmesi gereken bir sünnettir. Mezarın başında Kuran-ı Kerim ve Yasin-i Şerif okumak gibi ritüellerin, İslâm dininin Türk kültürüne kattığı uygulamaların ölüye faydası olduğu düşünülür. İncelenen romanlarda mezarın başında dua edildiği görülür:

“Yunus’un önünden geçip, ileride al, yeşil boyalarla nakışlanmış, üzerinde güller açan bir mezarın önünde durdular, dua ediyorlardı” (BVİ: 21, YE2: 186, AAD:

234, GİP: 200, YDG: 60, BVİ: 306, AKY: 174, DYO: 210).

“Hayır dedi genç adam... Hayır... Dualar, niyazlar ölenlerin ardından. Onların kârı. Onlara lâzım.” (DD: 32).

İncelenen romanlarda ölen kadın ise tabutu üzerine serilen yazmanın oyalı olup olmaması medenî hâlini belli eder. Burada giyim-kuşam ölümün sembolleşerek karşımıza çıkmış halidir.

“Üstelik tabutlukta, akşamdan ölmüş bir kişinin bekletildiği tabut da vardı... Üstündeki yeşil yazmadan anlaşıldığına göre yaşlıca bir kadın idi... yemeni oyasızdı, pulsuzdu, sırsızdı... gelin kız yemenisi değildi” (BAYE: 242).

“Dullar, kocası ölmüşler kara yazma bağlar” (DD: 81).

İslâmiyet öncesi âdet ve inanmalarda görülen ölenin ruhu için “ölü aşısı” verilmesi hakkında Sedat Veyis Örnek şunları söylemektedir: “Ölü yemeği” ölenin öte dünyada da yaşamını sürdürdüğü, yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımını ve geçiş töreninin gerekliliğini vurgulamaktadır. Dinsel ve geleneksel kuralların, işlemlerin yerine getirilmesi ölünün öte dünyaya tam ve geçerli bir şekilde uğurlanmasını sağlar. Aksi durumda ölenin ruhu geride kalanları tedirgin edeceğine inanılmaktadır (2018: 304). Günümüzde geçerliliğini devam ettiren helva kavurma, yemek dağıtma şeklinde karşılaşılan ölenin ruhu için “ölü aşısı” verme uygulamasına Yunus Emre konulu romanlarda da rastlanılmaktadır:

“O zaman Sultan kızımınla ikiniz, hanım misafirlerimize Kur’ân-ı Kerim okuyun yarın. Ölmüşlerimizin ruhuna... Bir de helva kavur, sana zahmet” (YE1: 73).

“Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsın. Bize yol gösterdi, birliğimizi sağladı... Onun ruhuna verdik bu yemeği. El Fatiha ” (YE2:82).

Başağılığı dilemek, sözün etkileyici gücüyle ölenin yakınını teselli etmek içindir. Ölüm sonrasında ölenin yakınına dilenen başsağılığı, incelenen romanda yer almaktadır:

“O, hakkın rahmetine kavuşmuştu. Başın sağ olsun” (YE2: 132).

Ağıt, ölümün ardından duyulan üzüntüyü ifade etmek için dile getirilen sözcüklerdir. Kafiyesiz olanlarının yanı sıra, ezgili olanları da vardır. İncelenen romanlarda ıkkk” cenaze evinde ağıt yakıldığından bahsedilir:

“Her zamanki gibi cenaze evine gitti ve bir güzel mevtayı yıkadı. Ardından da evin erkeğinin ölmesi sebebiyle yakılan ağıtlara biraz olsun kulak verdi” (AKY: 109).

Gömülme işleminin ardından, mezara su dökülme işlemi, kazılan toprağın sıkışması amacına yöneliktir. Ancak bu işlem zamanla bir ritüel haline gelmiştir.

Yunus konulu romanda da bu durumla karşılaşmaktadır:

“Hem içmek hem de mevtaları serinletmek, sevaptır!” (GİP: 148).

Yukarıdaki veriler dışında Yunus Emre konulu romanlarda ölüm farklı yönleriyle kurgudaki yerini alır:

“Ne ki Keşişdağı’na gelince vadesi dolmuş, burada ebedi istirahata çekilmiş” (OD:332).

“Kara toprak!.. Genç adam “Günün birinde beni de içine alacak” diye düşündü. Beni saracak, kaskatı bağırında bana kapkaranlık bir çukur verecek. Orada ne dost, ne ana, ne yâr... Yapyalnız, ışksız ve susuz... Orada kurtlarla baş başa. Kurtlar bedenimi kemirecek... lime lime edecek, ne ağzım kalacak, ne gözüm... pis pis kokacağım, döküleceğim, çirkin olacağım. Elif Kız da böyle olacak, anam da böyle

olacak. Seyid Ahmet böyle olmadı mı, babam böyle olmadı mı, dedem, onun dedesi, onun dedesi... hep böyle olmadılar mı?" (DD: 14).

"Duyduğu her vefat haberi ile ölüm râbitası yapar, "Ya Hak" çekerdi" (HÇ: 133).

İncelediğimiz romanlarda ölüyü gömmeden önce birtakım hazırlıkların olduğu görülür. Bu hazırlıklar İslâmî usullere göre yapılmaktadır:

"Evin önünde durdular. Köy akın edip geldi. Ağlaştı. Cesedini yıkadılar, kefenlediler, namazı kılındı ve yürüyüp mezara vardı köy. Susuz toprağa cesedi yatırdılar..." (Y:11).

"Birlikte cesedi eve taşıdılar, salona yatırıp üzerine beyaz çarşaf örttüler. Yunus, titreyen elleriyle çarşafı hafifçe okşadı. "Mezarı Hacılar köyü yönüne bakan bir tepede olsun..." dedi" (YE2: 221).

"Cenaze töreni çok kalabalık ve görkemli olmuştu. Çoban Veli cenaze namazını kıldırmişti. Elif'de kocasının son isteğini yerine getirmiş. Yunus'u zaviyenin hemen dışındaki bahçede defnetmişlerdi" (YE2: 237).

Yunus Emre konulu romanlarda ölüm sonrasıyla ilgili uygulamalarla karşılaşmaktayız: Ölünün ruhuna mezarı başında ya da herhangi bir mekânda dua okuma, ölümünün ardından "ölü aşı" verme, mezar taşlarının özenle hazırlanması, baş sağlığı dilenmesi, mezara su dökülmesi şeklinde özetlenmesi mümkündür.

Halk kültürünün romanlardaki bir başka yansıması da formülistik sayılardır.

3.3. Formülistik Sayılar

Türk kültür yapısının köklerine işlemiş mitolojik ve dinî kökenli bir, üç, yedi, dokuz ve katları, kırk, kırk bir, yetmiş iki, bin bir gibi sayılar vardır. Bu sayılar muhtelif etkilerle toplum kültürü içine girmiş ve günlük hayatta olduğu kadar, ortaya konulan edebî ürünlerde de varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kültür ve dil, uzun süre farklı kültürlerle karşılaşır, onlardan etkilenerek kendisini geliştirir. Bu gelişim sırasında, sayılara belli anlamlar yüklenir ve farklı amaçlar için kullanılır. Edebiyat: mitolojik dönemlerden günümüze kadar geçen süre içerisinde gelişerek, içinden çıktığı toplumu tanıtan bir kimliğe sahip olur ve o toplumun maddî ve manevî değerlerini yansıtan ayna vazifesi görür. Kültürü gereği toplum nesnelere, sayılara, kelimelere vb. anlamlar yükleyerek onlara simgesel özellikler kazandırır. (Güvenç, 2009: 87).

Sayıların, birbirinden bağımsız metinlerde, tekrarlarını nitelikte yer alması, sembolleştiklerinin göstergesidir. Mesela İ.Ö 4. yüzyılda oluşmuş, Oğuz menkıbesinde, Oğuz'un iki karısından üçer oğlu olmuştur. 15. yüzyılda yazıya geçirildiği bilinen, "Dede Korkut hikâyelerinde de üç sayısının 43 defa yer aldığı görülmektedir" (Artun, 2013: 371). Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Araya yüzyıllar girmesine rağmen metinlerin oluşumuna yardımcı olabilecek bazı hususlar kalıplaşarak, eserlerdeki yerini almışlardır.

Türk kültüründe sayıların önemli oluşunun arka planında din ögesi vardır. Dinsel inanışlar; sayılara, sembolik değerler yüklemiştir. İnançları doğrultusunda hayatını düzene koyan insanoğlu için de bu sayıları

kullanmak zorunlu hale gelmiştir. Dinin sayılara yüklediği anlamları, gündelik hayatın yanı sıra üretilen eserlerde de görmekteyiz. Edebî eserlerde sayıların sembolize edilmiş haliyle karşılaşmaktayız. Masallarda kırk gün kırk gece düğün yapılır, kırk tarakta bezi olmak deyimi kullanılır. Destanlarda, kırk akçe, kırk kız-oğlan, kırk yerde otağ kurulması, kırk harami vb. ifadeleri yer alır. Bunların yanı sıra öldükten kırk gün sonra, ölen kişi adına Kur'an-ı Kerim okutulur, Hz. Musa Sina Dağı'nda kırk gün kalır², Hz. Muhammet'e kırk yaşında peygamberlik gelir, halk arasında bir şeyi kırk kere söylersen olacağı inancı vardır. Örneklere bakıldığında dinî anlamlar yüklenmiş sayıların günlük yaşamla kaynaştığı görülür.

Anadolu'da bazı sayıların sıklıkla kullanılmasının arka planında sadece İslâm dini yoktur. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de bu sayılar dışında on, on iki, üç bin, beş bin vd. sayılarda dikkat çekecek derecede tekrar edilmektedir. Ancak bunlar günlük hayatta pek kullanılmamaktadır. 3, 7, 9, 40 sayılarının sıkça kullanıyor oluşu, Şamanizm ve Türklerin eski dini inançlarıyla da ilişkilendirilebilir. İslâmî dönemde dinin etkisiyle bu sayıların daha çok benimsenmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

3.3.1. Bir Sayısı

Bir sayısı bütün sayıların ortak ölçüsü olarak tüm sayılara nüfuz etmiştir. Sayıları kendisinde birleştirmenin yanı sıra her zaman aynı ve değişmezdir. Bu yüzden kendisiyle çarpıldığında yine kendisini verir. Parçası olmasa da bölünür, bölme parçalarından çok yeni birimler doğurur. Bu birimler, bütün birimlerden büyük ya da küçük değildir ve en küçük parçası yine

---

² Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli: Bakara Suresi, 51. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 51.

kendisidir. Agrippa von Nettesheim tarafından yapılan bu tanımlamanın matematikçiler tarafından doğru bulunmasa da 1'in dinî geleneklerdeki değerini ortaya çıkarmaya yaradığını, (...) ikincisi olmayan ilahinin, başlangıçsallığın, kutuplaşmış varoluşun simgesi olan birin, kendi içerisine dönüklüğü ve birliği, bütünlüğü kapsadığını belirtir. Ancak yaratılmış varoluşun ötesinde durur. Schimmel bir hakkındaki görüşlerini İslâmî açıdan da şöyle dile getirir: Birlik meselesi İslâm'da "Allah'tan başka tanrı yoktur" ifadesinde ortaya çıkar. Arayanın, ilahi olanda yok olduktan sonra Tanrının kendisini, kendi ağzından, kendi birlik inancını formüle ettiği sufilerin görüşünde yer alır (...) Bir sayısının ilahilik sembolü oluşu, ilahiliğin ruh oluşuyla ilgilidir. Çünkü ilahilik ruhtur ve maddi niteliğin çoklukla birlikte olma zorunluluğundan uzaktır. Bu sebeple 1'in zıttı yoktur ve tanrının karşıtı olan olumsuz ilkeler ya Birlik'le bütünleşir ya da en sonunda iptal olur. Bir'in kendi varlığı içerisinde benzersiz olması gibi Tanrı Mutlak Bir'dir (1998: 51-53).

Bir sayısı, İslam dininde Allah'ın tekliliğinin, yegâne oluşunun simgesidir.

Allah'ın tek oluşu Kur'an-ı Kerim'in 112. âyetinde: "De ki; O Allah bir tektir. Allah

Samed'dir. O'ndan çocuk olmamıştır. Kendisi de doğurmamıştır. Hiçbir şey O'na denk ve benzer olmamıştır"³ ifadesiyle açık bir şekilde belirtilmektedir. Tanrı'nın tek oluşu Türk inancında geçmişten bu yana var olan bir durumdur. Bunun en büyük göstergesi de Göktanrı inancıdır. Yegâneliğin

---

³ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli: İhlâs Sûresi, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 704.

ve tekliğin simgesi olan “bir”, pek çok edebî eserin temeline yerleştirilmiştir: Hikâyelerde çocuğu olmayanlara, veli veya büyücü bir meyve verir ve çocuğu olur, sultanın genellikle bir oğlu vardır. Masalların klişe bölümleri “bir varmış bir yokmuş padişahın bir güzel kızı/oğlu varmış” şeklinde başlayabilmektedir.

‘Tek ve mutlak’ oluşu akla getiren “bir” sayısı ebced hesabında ‘elif’ harfinin karşılığıdır. “Elif” in, vahdeti yani Allah’ı temsil ettiğine inanılır. Noktadan meydana geldiği kabul edilen elif harfi, bütün varlıkların Allah’tan sudûr ve zuhûr edişini temsil eder. Çünkü diğer bütün harflerin eliften meydana geldiği ve elifin farklı şekillere sokulmuş hali olduğu söylenir. Elif ve elf tevriyesi kullanılarak Allah’ın birliğini simgeler. Elif ve Allah’ın birliği arasındaki bu bağlantı pek çok şairin söz sanatlarına vesile olmuştur. Vahdetin karşılığı olarak kullanılan elifin, ilahi olanda tamamen yok olmayı ve sonra Allah’ın kendi ağzından, kendi birlik inancını dile getirdiği şeklinde formüle edilmiştir. Yunus’un şu dördlüğü buna bir örnek teşkil edebilir:

Dört kitabın mânâsı bellidür bir elifte

Sen elifi bilmezsün bu nice okumakdur

Yedi mushafın manisi bellidür bir elifte

Dedirtmeniz bana, ben bu yoldan azaram (Bozkurt, 2012 719).

Allah’ın yegâne oluşuna bir rakamıyla gönderme yapılır:

“O vardır ve **Bir**’dir” (OD:107).

“Varsan, **Bir**’sen ve beni duyuyorsan ya onu bana getir...” (OD:108).

*“Ey yüce Allah! Ey tek olan, **bir** olan Allah!..” (OD:126).*

*“Çünkü Yunus, belki işittiğin gibi, din **birdir**, tektir!...”(BVİ:46).*

Bir sayısı O'nunla bir olmayı da simgelemektedir:

*“Eğer isterse, bir şekilde O'nunla “**bir**” olacağım””(BVİ: 135).*

*“Ey gül yüzlü dervişlerim; gelin bilmeye, gelin varmaya, gelin duaya ve gelin, O'nu **birlemeye**. O'nu **birlemeye**. O'nu **birlemeye**!” (BVİ: 271).*

*“Doksan dokuz bende olsa, bende olmayan “**bir**” in tutkusunu çekiyorum” (DD: 240).*

Romanlarda bir rakamı daha çok Tanrı tekliğini/vahdeti dile getirmek için kullanılmaktadır.

3.3.2. Üç Sayısı

Schimmel “kapsayıcı sentez” olarak tarif ettiği üç sayısının, İslâm'ın tektanrıcılığında bile kendisine yol bulabildiğini ve Şii'lerdeki “Allah'tan başka Tanrı yoktur; Muhammed Allah'ın habercisidir; Ali Allah'ın yakınıdır” inancının şiir ve süslemelerde Allah-Muhammed-Ali üçlemesini meydana getirmiş olduğundan bahseder (Schimmel, 1998: 78).

Üç sayısı; halk edebiyatı, mitoloji, tasavvuf ve hayatın pek çok alanına yayılmıştır. Bunun sebeplerinden biri de dini bir köke sahip olmasıdır. Yaratılışla ilgili

Türk destanlarında Tanrı, “üç” kat yerin altında, ay ve güneşi olmayan bir dünyaya şeytanı atarak onu cezalandırır. Şamanist özellik taşıyan Sagay metinlerinin birinde defin törenine iştirak edenler için evde et pişirildiği, daha sonra evin üst başında “üç defa” rakı saçıldığından bahseder. Yakut

kadınları “ayısıt çıkarma, teşhi” törenini doğumdan üç gün sonra “Son” bir çukura gömülür, etrafına ağaç kabuklarından yapılmış üç küçük çadır yaparlar ve bunları erkeklere göstermezler. Küçük çadırlara ateş soktukten sonra, kayın ağacı kabuğundan sığın, geyik, güneş, ay, küçük yay ve “üç tane ok” (doğan çocuk kız ise makas, inek ve kısrak) resimleri yaparlar. Savaşlar dağ tepelerinde “her üç yılda bir”, “Üç yaşını doldurmuş beyaz koçları” kurban ederek ayin yaparlardı (İnan, 1986: 20-53). İslâmî boyutta da pek çok kez “üç” sayısı uygulamaya konulmuş vaziyettedir: Abdest alırken ağza, buruna üçer kez su verilmesi, diğer uzuvların üç def yıkanması, Fatihâ'nın yanında üç İhlas okunması.

İncelenen romanlarda üç rakamıyla karşılaşmaktayız:

“Mektubu üç nüsha yazdırıp, üç ayrı haberciyi farklı yollardan göndermiştim” (OD:301).

“Ses dolabın dibinde oturan üçlere kadar geliyordu” (DD: 312).

“Doğar, yaşar ve ölür insan. Üç kapılı bir han dünya” (Y:16).

“Üç deroış, ağır ağır yürüdüler” (BVI: 276).

Üç sayısının romanlarda gün, gece, yıl gibi zamanı ifade etmek üzere kullanıldığı görülür:

“Sübhanallah, üçüncü gün, birbirinin tıpatıp aynı üç gece, üç düş” (Y:23, AKY: 294, OD:50, 337, AAD: 194).

“Bahçedeki kuyunun üç yıl evvel suyu çekilmiş... Bir sarnıç vardı ve yarım saat mesafedeki pınardan her gün bu sarnıca kırk kırba su taşımam gerekiyordu” (OD:201).

Üç dinî ritüel ve pratiklerin sayısıdır:

Üç, büyük ve uğurdu. Mesela abdestte **üç** defa buruna su verilir ve yine **üç** defa ağza verilir. **Üç** defa yüz yıkanır. Guslün de farzı **üç**tü. Temizliğin maddedeki adıydı, **üç**" (AKY: 294).

"İnsan **üç** günlük dünya için bu kadar haris olmamalıydı" (AAD: 147).

"Son ayeti okuduktan sonra, rahlenin üstündeki Kur'an-ı Kerim'i kapattı. **Üç** kez öpüp başına koydu" (YE1: 28, AKY: 31, GİP: 56).

"Murdar dünyayı **üç** talak boşayarak..." (Y:36).

" "Hafazana'llah" dedi, tam **üç** defa" (HÇ: 29).

"**Üç** ihlâs bir fatiha okudu" (HÇ: 81).

"Birden aklıma (...) Resullah'ın "**Üç** cumaya üst üste gitmeyen kalbi mühürlenir" hadisi geldi" (AAD: 33).

Yukarıdaki örneklere bakıldığında, saygı mahiyetinde Kur'an-ı Kerim'in üç kez öpülüp altına konulması, yeminin üç talak üzerinden yapılması ve Fatiha suresinin yanında üç ihlas okunması üç sayısının inancımıza yansımalarının birer göstergesidir. İslamî kaynaklardan gelmeyen örneklerde ise; yolların genellikle üç günde bitmesi, üç gün üç gece tören düzenlenmesi, üç gece üç düş görülmesi "üç" sayısının gündelik hayattaki yerini belli eder.

3.3.3. Yedi Sayısı

Eski inançlarla ilgilisi kurulabilen ve sıkça karşılaştığımız bir diğer sayı da yedidir. Eski Türkler yerin yedi veya dokuz kat derinliği olduğuna inanırlar, eski Türk tanrısı Ülgen'in yedi kızı, dokuz oğlu vardır. Erlik'in yedi, bir rivayete göre de dokuz oğlu vardır. Tufanla ilgili A.V. Anohin'in tespit

ettiği rivayette, demir boynuzu bulunan bir teke yedi gün dünyanın etrafında dolaşmış, yedi gün deprem olmuş ve yedi gün yağmur yağmış, yedi gün dağlardan ateş fııkmış, yedi gün fırtına olmuş. Anohin'in bir başka tespitine göre; iyilik eden varlık Ülgen, ay ve güneşin ötesinde yedi engelli (bazı rivayete göre dokuz) yolun sonunda yaşardı. Altaylılar Ülgen'e yedi göbek ta'zim ettiklerini ve ona taptıklarını söylerler (İnan, 1986: 23-46) . Şamanizm inancının kök saldığı boyların kültürel değerleri ve rivayetlerin içeriğinde yedi sayısının örnekleri görülmektedir.

Eski Türk inancında işlevselliği olan yedi sayısının, İslâmî dönemdeki Türk kültüründe daha da yaygın olduğu görülmektedir: Kur'an-ı Kerim'de yedi gök yaratılmış olduğundan bahsedilir⁴⁵. Klasik Edebiyatın önemli eserlerinden biri sayılan ve pek çok şair/yazar tarafından ele alınan, Yusuf ile Züleyhâ mesnevisinin doğmasına vesile olan kıssa Yusuf kıssasıdır. Bu kıssada yedi besili inek, yedi zayıf inek, yedi başak, yedi yıl ibareleri kullanılmıştır⁶. Kur'an-ı Kerim'de yedi sayısına gönderme yapılan bir diğerkonu da, Allah'ın altı günde Arş'ı yaratıp sonrasında (7.gün) Arş'a hâkim oluşudur.⁷

---

⁴ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli: Fussilet 12. âyet, Bakara 29. âyet, Muminun

⁵ . âyet, Talak 12. âyet, Mülk 3. âyet, Nuh 15. âyet, Nebe 12. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

⁶ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli: Yusuf Sûresi; 46-47. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

⁷ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli; A'raf Sûresi 54. âyet, Yunus Sûresi 3. âyet, Furkan Sûresi 59. âyet, Secde Sûresi 4. âyet, Hadid Sûresi 4. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Mekke ile Medine arası yedi kale oluşu, Hac'da Kâbe'nin yedi kere tavaf edilmesi de İslam'ın içinde barındırdığı yedinin örneklerindedir.

Annemarie Schimmel'in "Bilgeliğin Sütunları" olarak tanımladığı (Schimmel, 1982: 82) "yedi" rakamı; Yunus Emre konulu romanlarda formülistik anlamdadır:

İncelenen romanlarda her yeri belirtmek amacıyla "yedi iklim", devletleri anlatmak için "yedi düvel" ifadesi kullanıldığı görülmektedir:

*"Birinciler, güzel giysi ve yiyecekler içindeyken bile bir kilimi ele geçirmeye çalışıyorlar, ikinciler bir hurka ile **yedi iklimden taşıyorlar**" (OD:156, 122, Y:50).*

*"Öyle ki Konya'mda içlerinden çıkan o ulu bilgelerini dahi "Rumî" diye bildiler; onu öyle sevdiler, öyle övdüler, **yedi düvele** öyle tanıttılar" (YDG: 30, HÇ: 55).*

Cehennem katları ve nefsin basamakları yedi rakamıyla ifade edilir:

*"**Yedi tamuya** uğradım. Kendimi değil nefsimi yaktım. Yedi nefis basamağının hepsine vardım" (YEVY: 235, OD:140, HÇ: 20, AKY:110).*

Yedi rakamı da üç'te olduğu gibi zaman kavramını anlatmak için kurgudaki yerini alır:

*"Kulunuz, **yedi yıl** öncesine kadar babam ve oğlumla oturur, şehirde sakalık ile geçinirdim" (OD:157, DD: 245).*

Göğün yedi kat olduğu inancı, Yunus konulu romanlarda görülür:

*"**Yedi kat semayı** ışıklar bürümüş" (Y:158, AKY:210).*

İnsanın yedi kalıp, yedi tavırda yaratıldığı dile getirilir:

*“Allah insanı **yedi kalıpta** ve yedi tavır üzerine yaratmıştı” (OD:283).*

*“Şeytan öyle bir tuzak çevreliyordu ki onun **kalbinin yedinci katında** bulunan mefhumu” (AKY: 104, 208).*

Yukarıdaki örnekler dışında Yunus Emre konulu romanlarda yedi sayısının tekrarlanarak kullanıldığı görülmektedir. Bazen yedi kez üst üste aynı rüya görülür, bazen de yedi yıl ülke dolaşılır, yaraya yedi merhem sürülür, yedi gece ölünün peşinden Kur’an okunur. Yedi sayısının tekrarlanır vaziyette kullanılması, romanların olay örgüsüne gelişi güzel konulmadığının bir kanıtıdır.

*“Ama tam **yedi** kere aynı rüyayı gördüm” (HÇ: 121).*

*“Zemzem gibi nihayetli bir su sanki **yedinci** seferini de tamamladığında dağın hemen aşağısından akacak gibiydi” (AKY: 288).*

*“...**yedi** gece biz burada topluşıp annen için okuduk” (BVI: 306).*

*“Hemen bütün hastalıkları bu **yedi** merhem ile sarmaya başlamıştım” (OD:284)*

*(Kız çocuğu doğalı) “**Yedisi** dolmuş iş bitmişti, sağlıkları ve neşeleri yerindedir, dedi Bodur Musa” (BVI:137).*

*“O doğmadan önce ölen tam **yedi** kardeşi varmış” (Y:85).*

*“Akçaçoban’ın **yedi** çelimsiz ak keçisiyle, Karacaçoban’ın **yedi** çelimsiz kara keçisi, ulu ağacın geniş gölgesinde öylece dururlardı günün bu saatinde” (YE1: 16).*

*“Namazdan sonra **yedi** sofraya kurulmuştu yere” (YE2:82).*

3.3.4. Dokuz Sayısı ve Katları

Annemarie Schimmel “Büyütölmüş 3” olarak adlandırdığı bu sayı için şunları söyler: Dokuz sayısı olumsuzluklarla ve acı çekmeyle alâkadardır. Bunun nedeni ise

İsa'nın güneşin doğuşundan itibaren, yani öğleden sonra 3 olarak bilinen günün dokuzuncu saatinde ölmesidir. None olarak adlandırılan bu saat, günümüzde halen kullanılmakta olan noon'a (öğleden sonra) dönüşmüştür. Daha sonra ise özel bir bağlılığın simgesi olmuştur (...) 9 rakamı hakkında ortaya konulan bir başka yorum da mükemmelliği temsil etmesidir. Odysseus 9 yıl seyahat etmiş, Truva ise aynı sürede kuşatılmıştır (...) 8+1'den türeyebilecek olan zenginleştirilmiş ve çoğaltılmışın belirtisi sonsuz mutluluk ise bir diğer “cennetsel” yorumudur (...) Dokuz sayısı, Hristiyan dünyasında pek fazla yer işgal etmediği gibi daha çok Orta Asya (Türk-

Moğol) ve Hint Germen dünyasının kuzey kısımlarına özgü gibidir (Schimmel, 1998: 117).

Türk gelenek ve inançlarına bakıldığında, dokuz sayısının sıklıkla kullanıldığı ve bu sayıya ibadet, tören vb. kültürel uygulamalarında sıkça yer verildiği görülür. Bir dönem Şamanizm inancını benimseyen Türkler hakkında tespit edilen eserlerde bu durumla karşılaşılır. Radloff'un derlediği Yaratılış Destanı'nda Tanrı'nın insanı dokuz dallı bir ağaçtan yarattığı anlatılır: “Dokuz kişi kılınsın, dokuz dalın kökünden,/Dokuz oymak türesin, dokuz kişi özünden!"; Yaratılışın anlatıldığı bir başka efsanede Körmös'ün aşını yiyen Törüngey'e “Şimdi senin dokuz oğul, dokuz kızın olsun. Bundan sonra ben kişi yaratmayacağım” demiş ve onu cezalandırmıştır. Yine bir inanca göre Tanrı Ülgen'in dokuz kızı ve yedi oğlu vardır; Sayagların dağ

kurbanı ayininin bitiminde, şamanlar pişmiş olan eti yemeden önce kayın ağaçlarına dokuz defa rakı serper. Maral veya beyaz koyun derisinden yapılan Şaman cübbesinin yanında dokuz Ülgen kızını temsil eden dokuz kukla yer alır (İnan, 1986: 16-96).

Dokuz sayısı günümüzde; yeniden doğuşu sembolize eder. ‘Dokuz doğurmak, dokuz canlı’ deyimlerinin yanı sıra ölünün üzerine toprak atmadan önce dokuz tahta dizilmesi bunun bir göstergesidir.

Yunus Emre konulu romanlarda dokuz rakamının formel anlamda kullanıldığı göze çarpmaktadır:

“Yedi tamu içinde tam **dokuz cennet** yatar”(HÇ: 20).

“On süvari, **dokuz katır** yük ile ilerliyoruz” (OD:149).

“Abakay Deroiş’in şurup ve merhemleri haricinde her gün sade yağ sürülmüş bir dilim ekmek ve **dokuz zeytin** ile yaşadım” (OD:269).

“Hani bir konuk **dokuz nafakasıyla** gelir derler...” (DD: 293).

“**Dokuzuncu yolcunun** tatlı elâ gözlerinde çocuksu bir gülüş vardı” (DD: 328).

Dokuzun katı olarak kullanılan doksan dokuz sayısı ise Allah’ın doksan dokuz ismini akla getirmektedir. İncelenen romanlarda bu sayı, Allah’ın isimleriyle ilişkili bir biçimde kullanılmayıp, kurguya gelişigüzel dâhil edilmiştir:

“**Doksan dokuz** bende olsa, bende olmayan “bir”in tutkusunu çekiyorum” (DD: 240).

“Kösedag’da Selçuklu’yu yendiği yılda müritlerinin sayısı **doksan dokuz** imiş” (OD:73-74).

“Yatakta tam **99 gün** kaldım” (OD:268, 274).

“Kendi koynundan çıkardığı **doksan dokuzluk yeşil tespihini**, Yunus’un koynuna koydu”(YEVY: 114).

Allah’ın Esmâül-hüsna’daki 99 ismi, cennetin dokuz kat olarak tasvir edilmesi, konuğun dokuz nafakayla geldiği inancı Türk kültüründe dokuz ve katlarına verilen önemi gösterir. Bunların dışında dokuz sayısı roman kurgusunda çeşitli şekillerde yerini almıştır; kısmen çokluğu ifade etmek üzere formel bir ifade olarak dokuz katır yük, dokuz zeytin, dokuz yolcu örnekleri karşımıza çıkar. Romanlarda dokuzun katlarından 99 da en az 9 kadar sık geçer.

3.3.5. Kırk / Kırk Bir Sayıları

Kırk sayısı hem dünyada hem İslâmî kaynaklarda hem de Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu yaygınlıkta semavî dinlerin katkısı büyüktür. İnançlarımıza göre şekillendirdiğimiz beşerî hayatta, dünyaya geldiğimiz doğum ve Allah’a kavuştuğumuz ölümle beraber insanın karşısına kırk sayısı çıkmaktadır. Doğduktan kırk gün sonra çocuğun kırkı çıkartılır, ölen kişi adına kırkıncı gününde Kur’an okutulur.

Hazırlık, bekleme ve cezalandırma anlamları kırk sayısına yüklenmiştir. Kitabı Mukaddes’te büyük olaylar, özellikle de kurtuluş yolları bu sayıya bağlanmıştır. (Güvenç, 2009: 87).

Annemarie Schimmel’e göre 40 hazırlama ve tamamlama sayısıdır. Türkiye ve İran başta olmak üzere Orta Doğu’da da yaygın olarak

kullanılmaktadır. Yahudi ve Hıristiyanlık geleneğinde olduğu gibi İslâmî gelenekte de bu sayı sabırla bekleme ve yas vaktiyle alâkalıdır. Adem'in yaratılması için çamurunun Tanrı tarafından 40 gün yoğurulması, kıyamet yaklaştığında Mehdi'nin 40 yıl yeryüzünde kalacak olması, yeniden dirilişin 40 yıl sürecek olması ve 40 gün göklerin dumanla kaplanması örnekleri 40 sayısının İslâm boyutunu göstermektedir (Schimmel, 1998: 268).

Dinî uygulamalarda sayılara önem verilmesi onların kültürel değer haline gelmelerine vesile olur. Şamanizm etkisindeki metinlerde buna rastlamak mümkündür: Taceddin Yalçıkoğlu'nun eserinde yer alan 18. yüzyıla ait bir efsanede, Hümay Kuşu bazen yeryüzüne kırk arşın yaklaşarak geri döner; Şaman ayinlerinde okunan duada kırk dişli kayın anadan bahsedilir; definin ardından geçen kırkıncı günde, mezarlığa varıp yedinci gün yapılan tören tekrar edilirdi (İnan, 1986: 37-190). İslam inancının mukaddes kitabı olan Kuran-ı Kerim'de kırk sayısına rastlamak mümkündür: Allah, yoldan çıkmış bir topluma buldukları yeri 40 yıl haram kılar⁸, Hz. Musa'ya 40 gecelik vâde verilir⁹.

Yunus Emre konulu romanlarda kırk sayısı formel anlamda, muhtelif konularda kullanılır. Bunlardan bir tanesi de zamandır:

"Pirin hizmetinde olmak, tarikatın diğer bir makamıdır. Mürid kırk yıl boyunca şeyhine hizmet etmezse şeyhlik, fakirlik ve dervişlik makamı ona verilmez..." (AAD: 183, OD:266, 338, HÇ:101, BVİ: 157, 158, 330, 393; YEVY: 141).

---

⁸ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli: Mâide 26. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 116.

⁹ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli; Bakara 51. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 11.

“Tapduk Emre’nin, Yunus’u, mana kazanlarında **kırk gün kırk gece** kaynatıktan sonra koklamasının ve “hâlâ dünya kokuyorsun” diye paylamasının üzerinden yıllar geçmiş” (DD: 43, 321, AAD: 110, 171, Y: 145, BVİ, 180, 182, 184, 256, 267, YE1: 34, OD:215, AAD: 60).

Zaman kavramını ifade dışında Yunus konulu romanlarda kırk sayısının çeşitli konularda formel olarak kullanıldığı görülür:

“Tilkinin **kırk** hikâyesi vardır, **kırkı** da tavuk üzerinedir” (BVİ: 342).

“**Kırk** benikli saçının her bir beliğinde **kırk** ümit örgülüydü” (DD: 22).

“Seyid Ahmet, Yunus’un en iyi arkadaşıydı, **kırklara** karışmıştı” (DD: 25).

“Suluca Höyük’teki **kırk** budaklı şamdan gibi...” (DD: 310).

“Hocaların hocası Ahmed Yesevi, **kırk** yarenini toplamış evinde”(YEVY: 56).

“Dervişlik makamı **kırktır**. (...) O kırk makamın onu şeriat makamında diğer onu tarikat makamında diğer onu mârifet makamında ve diğer onu hâkikat makamındadır. “Yarenim, halvet odasında buluşmamızın gayesi, işte bu ‘dört kapı kırk makam’ dersleri ve her bir basamağın kendi dünyanda karşılığını bulduğunu kontrol etmendir...” (AAD: 170-171).

“İşi yokuşa sürmek için, ‘başlık olarak **kırk** deve altın isterim’ der”(GİP: 75).

“**Kırk** makamın her birinden on merdiven aştım”(AAD: 138).

“Bahçedeki kuyunun üç yıl evvel suyu çekilmiş... Bir sarnıç vardı ve yarım saat mesafedeki pınardan her gün bu sarnıca **kırk kırba** su taşımam gerekiyordu” (OD:201).

“Horasan erenlerinden tam **kırk pir** geldi” (OD:259).

“Fakat ben heybenin içine yalnızca on bir torba koymuştum o **kırk** tane çıkardı!” (OD:263).

“**Kırk birinci gün** idi (OD:17)”.

Yukarıdaki verilerden yola çıkarak söyleyebiliriz ki Yunus Emre konulu romanlarda en çok kullanılan formülistik sayı kırktır. İlk olarak kırk sayısının romanların konusu gereği daha çok tasavvufu ilgili olduğu açıkça görülmektedir. İkinci olarak günlük hayat anlatıldığı anlarda karşımıza çıkmaktadır. Yunus’un, Tapduk’un dergâhında kırk yıl hizmet etmesi, çilenin kırk gün sürmesi, başlık olarak kırk deve altın istenmesi, dervişlik makamının kırk olması, kırk yıl-kırk gün gibi zaman ifadelerine tekrarlanır vaziyette yer verilmesi vb. bu sayının önemini ortaya koyar. Yukarıdaki örnekler, kırk sayısının hem dinî hem de gündelik yaşantıya yerleşmiş olduğunun bir göstergesidir.

3.3.6. Otuz Üç-Bin Bir Sayıları

İslam dini gereği farz sayılan namaz ibadetinde, her vakit namazının ardından tesbih çekilir. Namazın tohumu sayılan tesbihatta otuz üç kere ‘Sübhânallah’, otuz üç kere ‘Elhamdülillâh’, otuz üç kere de ‘allahuekber’ okunur. Bu yönüyle otuz üç sayısı gündelik hayata tesir etmiştir.

Yunus Emre konulu romanlarda formülistik otuz üç- bin bir sayıları:

“Burada, Çekikgöz zulmünden can veren **otuz üç** masumlar yatar” (OD:66).

“**Otuz üç** sene ümmetini hak inanca çağıran, ancak iki kişinin kendine inandığı çileli Peygamber” (Y:82).

“Hazret’le bütünleşme, **bin bir** nurlu Muhammed’le bütünleşme ve işte nihayet

Yaradan'la bütünleşme!.." (BVİ:160)

"Yorula dura, **bin bir** çileli yolculukla vardılar Sulucakarahöyük topraklarına" (YEVY: 61).

Grafik 1: Romanlarda kullanılan formülistik sayıların dağılımı

3.4. Karşılımlar-Uğurlamalar

Türk kültür yapısı içinde fazlaca önem verilen misafir, özel bir şekilde karşılanır ve uğurlanır. Bu misafire verilen değer bir göstergesidir. Genellikle misafir kapıda "hoş geldin, sefa getirdin, ne iyi ettin de geldin" gibi sözlerle karşılanır ardından en iyi şekilde ağırlandırmaya çalışılır. Uğurlama esnasında ise "güle güle git, tekrar gel, yolun açık olsun, Allah'a ısmarladık,

Allah'a emanet ol, selametle git, uğurlar olsun vb." sözleriyle o mekâna iştirak etmesinden duyulan memnuniyet dile getirilir.

Anadolu'nun bazı kesimlerinde uzak yolculuğa çıkan kişinin, gideceği yere su gibi gitmesi ve aynı şekilde geri dönmesi için ardından su dökülür. Türk kültüründe askere giden kişiler için "asker şenlikleri" yle uğurlama, vatanî görevini yerine getirip sağ salim bir vaziyette evine döndüğünde ise kurban kesme işlemi yapıldığı görülmektedir. Karşılama ve uğurlamaya verilebilecek bir diğer örnek Hac ibadetini yerine getirmek amacıyla yollara düşecek olan kişinin, tanıdıklarını dolaşarak "helallik" istemesi ve komşuları tarafından dualarla uğurlanması, Hacdan geri döndüğünde de ziyaretine gelenleri evinde çeşitli hediyelerle karşılamasıdır.

Karşılama geleneğinin Yunus Emre'yi anlatan romanlarda yansıması şu şekildedir:

"Tanrı selâmı üzerine olsun, sefa gelmişsin, nereden gelip nereye gidiyorsun? diye selâmladı" (DD: 250, HÇ: 66, YE2: 106, AKY: 21).

"Sarı İsmail, dergâhın kapısını, dışarıdan gelenleri karşılamayı Yusuf'la Derviş İbrahim'e bıraktı" (HÇ: 38).

"Dergâhın kapısına varınca artık dizlerimin üzerinde duramayacak kadar heyecanlı bir haldeyken, üzerimde yolculuk izi gören bir derviş koşarak geldi, beni içeri buyur etti" (AAD: 30).

"Oraya yeni gelenler, "Vay Bâyezîd Bestamî Amca gelmiş. Hoş geldin hoş geldin." Diyerek Bâyezîd Bestamî Amca'nın elini öpüyor, onunla kucaklaşıyorlardı" (YE3: 79).

“Dergâhın canları, ufuktaki Tanrı misafirlerini görür görmez koşup yanlarına vardılar. Güler yüzle karşıladılar” (YE1:71).

“Zaten gelen gidene hiç eksik olmuyordu (...) içeri gelenlere bir papuç ve külah...” (OD:71).

İncelenen romanlarda, karşılanan kişi ister yabancı olsun, ister olmasın sorgulanmaksızın eve/dergâha buyur edilir ve genellikle “Hoş geldin, sefa getirdin” sözleriyle kucaklanır. Bu kalıp ifade yukarıdaki örneklerin dışında şu sayfalarda geçmektedir: DC: 24, 26, 46, 88, 89, 102, 155, GİP: 159, 170, 181, 198, YE2: 44, 90, 129, 191, 193, BVİ: 236, BAYE: 96, 266, Y:44, 179, 188, YE: 40, YEVY: 23, 28, 38, 102, 143, AAD: 32, AKY: 21, 229, YDG: 7, 36, 86, 82, YE3: 35, 73, 14, 84, 96,

BAYE: 183, HÇ: 66. OD’da dergâhın bir uğurlama geleneği olarak gelene papuç ve külah hediye verme geleneğinden bahsedilir. Örneklerin çokluğu karşılama âdet ve geleneklerinin Türk halk kültüründeki önemini göstermektedir.

Yunus Emre konulu romanlarda uğurlama da en az karşılama kadar geniş yer tutar. Bunda Hz. Peygamberin misafirini kapıya kadar geçirip uğurlamasının da etkisi vardır. Dergâha ait bir uğurlama geleneğinden bahsedilmektedir. Buna göre gidene keşkül ve teber verilir.

“Zaten gelen gidene hiç eksik olmuyordu. Dışa gidenler için keşkül...” (OD:71).

Bugün de yaşayan yolcunun su gibi gidip dönmesi temennisiyle ardından su dökme uygulaması incelenen romanlarda karşımıza çıkmaktadır:

“...Yunus aldı kağnıyı yedeğine, ağır ağır tutturdu yolu, bu su kıtlığında anası ile karısı, bir kova yerine, bir çanak dökmüşlerdi ardından” (BVİ:61).

“Frik ile Yunus yola koyuldular. Anabacı arkalarından bir bakraç su döktü” (YE1:127, GİP: 34).

Uğurlama; genellikle helallik alınarak, kucaklaşılarak ve belli kalıp sözleri söylenerek yapılmaktadır:

“Beni bıraktığın gibi bulacaksın döndüğünde. Allah yolunu açık etsin”(YE2: 23, 95, YEVY: 53, 133).

“Allah’a ısmarladık sizi, duadan unutman bizi!. diyip Tapduk dergâhından ayrılıyor” (DD: 159, Y:22, 60, 149, BAYE: 97, Y:67, Y:177).

“Bohçayı uzatıp murıldandı. “Bacım Fatma Sultan’ın’da selâmı vardır. Uğuru açık olsun demekte.” (Y:107).

“Misafirler giderken bahçe kapısına kadar uğurladı. Hünkâr Hazretleri, giderken de el etti” (HÇ: 26).

“Neysel, kal sağlıcakla, Uğurlar ola. Selametle”(AAD: 88, YDG: 160, GİP: 52, 143, 156, YE2: 163).

“Sağ kalanlarla helalleşmiş. Yine yollara revan olmuş...” (YE1:39, YDG: 106, 185).

“Gidesin! Tez günde sağ salimen dönmen için dua edeceğim”(GİP: 33).

İncelenen romanlarda yolcu, “Allah’a ısmarladık”, “Yolun açık olsun”, “Selâmetle git”, “Allah yolunu açık etsin” vb. sözlerle uğurlanır. Bunun yanı sıra uğurlayan ve uğurlanan kişi ya da kişiler birbiriyle helalleşir, kucaklaşır. Yola revan olanların ardından su gibi gidip, dönmeleri için su dökülür ve

gidecekleri yerlere kendilerinden selâm götürmeleri istenir. OD:71'inci sayfasında, dergâhın bir karşılama ve uğurlama geleneği olarak; gelene papuç ve külah verildiği, gidene ise keşkül ve teber hediye edildiği göze çarpmaktadır.

3.5. Selamlaşma

İnsanlar bir karşılaşma esnasında, birbirlerine esenlik ve barış dilemek amacıyla çeşitli sözler söyler. İletişimde anahtar görevi gören selamlaşma ülkeden ülkeye, hatta bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir. Selam, Türk kültüründe saygı, sevgi, dostluk gibi pek çok kavramı içinde barındırır. Hoş karşılamak, değer verdiğini göstermek için verilen selamı, karşı taraf bazen sadece sözle bazen de hem söz hem de elini kalbinin veya başının üzerine götürerek, şapka çıkararak, belden yukarısını hafifçe öne eğerek vb. şekillerde alır. Selam vermeden toplumun içerisine girmek, saygısızlık olarak görülür.

İslâmiyet'in kabulünden sonra "selamun aleyküm" veya "es - selamü aleyküm" ibareleri yahut "selam" kelimesi Türk kültürüne yerleşmiştir. "Selam" Allah'ın 99 isminden biridir. Namazdan çıkmak için başı sağa sola çevirerek okunan dua cümlesi" (Efendioğlu, 2009: 342) anlamını da taşır. Kur'an-ı Kerim'de de bu konuda ayetler mevcuttur: Nisâ Sûresinin 86. âyetinde¹⁰ selama daha güzel ve aynı şekilde karşılık verilmesi gerektiği, Nûr Sûresi 27. ve 61. âyette¹¹ ise başkalarının evine gidildiğinde ev halkına selâm vermeden

---

¹⁰ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli: Nisâ Sûresi 86. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 101.

¹¹ Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, Kur'an-ı Kerim Meâli: Nûr Sûresi 27. ve 61. âyet, 12. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 386-392.

içeriye girilmemesi öğüdü verilir. Hadis-i şeriflerde de selamın toplumda yaygınlaştırılması vurgulanır.

Yunus Emre konulu romanlarda jest ve mimiklerle selâm verilir, alındığı görülür:

“Hamamcı baş koydu yere, öbürleri baş eğip başır bastılar, selâmlaştılar”
(BVİ: 268).

“Elini göğsüne koyup kadınlara doğru eğilerek selam verdikten sonra köye doğru yürüdü” (YE2:38, 85, 106, YEVY: 66, YE3: 75).

“Yunus, başıyla selam verip çıktı” (YE2:120, 128, AAD: 167).

“Sığirtmaç çocuklar tepeden koşarak geldi, elleri önlerinde selam verdiler”
(GİP: 14).

İncelenen romanlarda sağ eli kalbin üzerine götürerek, baş eğerek, elleri önde bağlayarak, eğilerek selam verilir, alındığına sıkça rastlanmaktadır. YE1: 56’da *“Köprüden geçerken tuğlarını, teberlerini, mızraklarını, kılıçlarını ve yaylarını havaya kaldırıp “Abaka Han’ım!” diyerek onu selamlıyorlardı”* şeklinde geçen selamlaşma ise, kurguya göre Moğolların, komutanlarını selamlamasıdır. Öte yandan incelenen romanlarda söz ve hareketlerle bizzat verilen selam, aracılar vasıtasıyla uzakta bulunan insanlara iletiildiği de görülmekte, DD: 56’da ise Fatma Sultan, ezelden gelen erenler selamına karşılık vermektedir:

“Erenlerin cümlesi bir Fatma Bacı’ya bakmış, bir etrafa bakmış. Oysa, ortalıkta ne bir kimse var, ne bir ses duyuluyor. Öyleyse de Fatma Bacı kime

sesleniyor, kimin selâmına karşı duruyordu? Bunu kendisine sordular:

-Kimin selâmını aldın?

Fatma Bacı, sanki ezelden kendisine ulaşan sesin geldiği yönden başını sual soranlara görölür bir gayretle çevirmiş:

-Şu demde Rûm'a bir gerçek er erişti, siz erenlere yönelerek selâm verdi, onun selâmını aldık!" (DD: 46).

"Eğer gider, benim selamımı söyler ve kendini tanıtırırsan o armağanı alabilirsin" (AKY: 302, Y:182, 22, 67, YE2:196, GİP: 143, Y: 60, 91, 104, YEVY: 24, 52, YDG: 131, YEVY: 87, AAD: 18).

"Selamı getiren götürren sağ olsun" (YEVY: 71).

"Şeyhim ben geldim! Allah'ın selâmı, inayeti üzerine olsun" (YE2:209).

"Allah'ın selamı onun ve siretinden gelen nebilerin üzerine olsun" (AKY: 163).

"Gönül mülküydü artık Anadolu beldesi. Yıllar önce, Yesi'de taht kuran ustanın ustasına bir selâm saldı gönül mülkünden" (HÇ: 11).

"Yunus'un selamı geldi" (GİP: 71, 157, HÇ: 39).

Namaz ibadetinin bir gereği olan ve tam hali "esselamu aleyküm ve rahmetullah" olan selamdan bahsedilir:

"Yunus, dereye abdest alır, namaz kılar. Selam verir" (GİP: 90).

“Namaz kılıp selam verdikten sonra kalkar...” (GİP: 38).

Kur’an-ı Kerim’in Ahzab Suresi 56. âyetinde *“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât ve selâm edin”* denilmektedir. Bu âyetin de romanların kurgusunda benzer cümlelerle yer aldığı görülür:

“Yüce Allah’ın ve sevgili peygamberimizin selamı üzerinize olsun” (YE2:59).

“Peygamberimizin ayağını bastığı her yerde taşlara selam verdim” (AAD: 144).

“Duadan önce Efendiler Efendisine salat u selam getirdi” (AKY: 293).

“O’nun iki cihan nuru Peygamberine de sonsuz selâmlar olsun” (Y:79).

“Sevgili Habibine, ehline, yaranına salât ü selâm olsun” (HÇ: 81).

Selam, sadece bir ortama girildiğinde değil, Türk kültüründe çok yaygın olmasa da mekândan çıkarken de verilmektedir:

“Şeyhime selam vererek mescitten çıkıyordum” (AAD: 158).

“Baltu İku, Hunan Noyan’ı başıyla selamlayıp çadırdan ok gibi fırlayıp çıktı” (YE1: 61).

Selamlaşma, kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini etkileyen önemli bir gelenektir. İletişimin başlamasında ve devam etmesinde etkin rol oynamanın yanı sıra her kültürde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Türk kültürünün hâkim olduğu Yunus konulu romanlarda selamlaşma esnasında İslâmî etkilerin varlığından söz edilebilir. Yukarıdaki alıntılarının dışında *“Selâmü-naleyküm-Aleyküm selâm”* ifadesi AKY: 24, 152, 177, 248, 330, 334; YE3: 18,

39; AAD: 38, 86; DYO: 105, 150, 164; Y:33; HÇ: 93; AAD: 224, 288; YE1: 58; DC: 26, 76, 87, 102; GİP: 13, 216; YE2:42, 81; BVİ: 341; YEVY: 93. sayfalarında yer almaktadır. Selamlaşma sadece “selam verdi” şeklinde de belirtilmektedir. “Selam verdi” ifadesi YE2:33, 115, 119, 168, 204; Y:59, 52, 105, 106, 121; YE: 12; AAD: 222; YE1: 137; BAYE: 9; DD: 46; YDG: 70,82; DC: 85; GİP: 94, 132, 135; YEVY:69; DD: 126; HÇ: 141; DC: 168 sayfalarında görülmektedir.

3.6. Misafir Ağır lama

Arapça da seferden dönmüş, sefere çıkmış, “Yolcu” anlamındaki misâfirin Türkçe anlamı “konuk”dur. Görüşme, davet, ziyaret vb. amaçlarla bir kişinin evine veya bir yere gelip geçici süre burada kalan kişi misafir ya da konuk olarak tanımlanır. Geçmişten günümüze varlığını koruyan misafir ağır lama geleneği, edebî eserlerde görülür. Bu durumun en iyi örneği bir geçiş dönemi eseri olan Dede Korkut’ta geçen ve misafirliğe dair “Konuğu gelmeyen kara ivler yıkılsa yığ” (Ergin, 1994: 73) cümlesidir.

Yunus Emre konulu romanlarda kişi evine gelen misafire, ocağında ne var, ne yok ikram eder, onu yedirir, içirir:

“Evin bahçesinde bir sofr a hazırladık. Azdan çoktan ne var ise sofraya koyduk.

Sarıcaköy’ün yaşlılarını ve çocuklarını da çağırdık...”(OD:17).

Uzun yoldan geldin. Yemek yememişsindir. Derviş Ömer, Yunus’u mutfağa götür ki kardeşimiz karnını doyursun” (YE: 58).

DYO: 165, GİP: 81, GİP: 104, DYO: 220, DC: 41, YE3: 73, Y:19, 43, DD: 95, BAYE: 68, BVİ: 65, 67, 267, 359, OD:58, 122,259, 322, HÇ: 111 sayfalarında da eve gelen misafire ikramda bulunulduğu görülür.

İncelenen romanlarda, aniden gelebilecek misafir için hazırda bekletilen yiyecek-içeceğin bulunduğu görülür. Bu durum misafire verilen önemin göstergesidir. Kurguya göre sürekli yoklukla mücadele eden Türk halkı, her şeye rağmen misafirini en iyi şekilde ağırlamak için tedariklidir.

“Rabbim riya görmesin. Miskinin de gün gelir bir konuğu olur. Tedarikli olmak gerekir” (GİP: 177).

“Sitare misafir için sakladığımız tarhana suyuna tirit ile karınlarımızı doyurdu...” (OD:50).

Romanlarda Türk misafirperverlik kültürünün yansımalarından biri de eve gelen misafirin kimliği sorgulanmaksızın baş tacı edilip ağırlanmasıdır:

“Tek bir mumun isli kör ışığında çorba içip ekmeğe acı soğanı katıyorken kimse bana neyim, nerden geldim, nereye gitmekteyim... sormadı. Onlar için konuk idim, sofraya fazladan bir yabancı idim...” (BAYE: 57).

“...kimin nesi olduğunu merak ediyordu yaşlı dede. Lakin bilinen âdetlere göre karnı doyurulmadan sebep sorulmazdı misafire” (DC: 28).

“Gelenleri, Yunus, ne de güzel ağırlıyor, ikramlıyor, sevgiye bezlediyor. Onun için suçlu, suçsuz yok. Gâvur, Müslüman, yok. İnsan var” (DD: 274).

Misafirlğe eli boş gitmemek, gidilen yere karşı gösterilen hürmeti gösterir. İncelenen romanlarda misafirlğe eli boş gitmenin değirmene buğdaysız gitmek gibi olduğundan bahsedilir. Bu nedenle gidilen yere küçük de olsa bir hediye götürülür:

“Dost evine eli boş gitmek değirmene buğdaysız gitmek gibidir’ demişti bir zaman Mevlâna efendim” (AAD: 23).

“Gidilen yere eli boş gidilmezdi. Bir hediye götürülmeliydi” (YE3: 11).

“Üstelik eli boş gelmemek için yıldız nakışlı heybeme dağdan ahlat toplamış, eski âdetimdir diye sırtıma odun yüklenip getirmiştım. Ahlatın en olgunundan, en tatlısından seçmişim ki taliplerin erenlere tatlı şeyler götürmesi âdettendi” (OD:230).

“Veli, elim boş gelmediğim için, ince düşüncemden dolayı benim yardım istemeye gelen diğer garipler gibi olmadığımı söyleyip bir müddet dergâhta misafir edilmemi istemiş” (AAD: 24).

Romanlarda, dergâha gelen misafirle özel ilgilenen görevliler vardır. Bu kişi, gelen misafiri karşılar, konuk odasına yerleştirir ve bütün ihtiyaçlarını görür:

“Dergâhta herkesin bir görevi vardır, benim görevim buraya gelip gidenlerle ilgilenmektir, yani şimdi ben senin hizmetinde oluyorum!” (BVİ: 81)

Türk milletinin örf, âdet, gelenek ve göreneklerine göre misafir berekettir. Evine, yurduna gelen misafire her zaman özenle davranılır. Bu durumun en büyük göstergesi gelen kişinin kim olduğuna bakılmaksızın, “Tanrı misafiri” ifadesiyle adlandırılmasıdır. Tanrı misafirinin bereketiyle geldiği inancı incelenen romanlarda da görülmektedir:

“İki kadın beraberce tutuşturdular ateşi. Uzak yerden gelen kim olursa olsun, Tanrı misafiridir ve çorbası derhâl pişirip önüne konur” (BVİ: 138, DD: 95, Y: 52, GİP: 41, YE2:164, DC: 25)

“Hani bir konuk dokuz nafakasıyla gelir derler ya, gelenler de gerçekten, kismetleriyle, uğurlarıyla geliyorlardı” (DD: 293).

““Biz Tanrı misafiriyiz. Kabul eder misiniz?” “Adeta içimizi okuyan Hünkâr, “Misafir bereketiyle gelir Yunus” diyor”(YDG: 90).

“Mesela bir de misafirperverlik, hem de onca yokluğa rağmen... Vardığım hemen hemen hiçbir köyde kuyusundan suyunu, bağından üzümünü, testisinden ayranını eksik eden olmadı. Her ne kadar hiçbir yerde kimseden bir şey istemesem de ve bir kap yemeğe mukabil elimin erdiği bir iş varsa yapmayı şart tutsam da bu böyle. Misafirperverlik, hanından köyüne kadar bereketiyle yaşamaya devam ediyor” (YDG: 188).

“Nur damlayan yüzünü çevirip Tanrı misafirini baştan aşağı süzdü ışık saçan gözleriyle. Yüzünde beliren tatlı bir tebessümle: “Seni misafir eden ben olmak isterim oğul. Amma bilesin ki, açlığını giderecek çok şeyim yoktur evimde.” diyerek, Yunus’un, davetine vereceği cevabı beklemeye koyuldu çeşmenin önünde. Anadolu insanı işte... Elden geleni esirger miydi hiç Tanrı misafirine? Tanrı misafiri bereket demektir ev sahibine. Hem Tanrı misafiri imtihan demektir, sevap demektir inancına göre. Fakir olsun, zengin olsun, misafir baş tacı edilirdi geleneklere göre” (DC: 27).

Romanlarda belli başlı birtakım misafirlik geleneklerinden de bahsedilmektedir. Misafiri konuşturmak, Lokma ayırması yapmak, kim olduğu

ayırt edilmeksizin yedirip içirmek, gelene saygı duymak, karnını doyurmadan niçin geldiğini sormamak da karşılaşılan misafirlik geleneklerindedir:

“Önce misafiri konuşturmak, bir nezaket ve ona duyulan saygı meselesiydi, ayrıca Yunus’un bilgisini tartmak da istemişlerdi” (BVI: 353).

“Bizim soframızda töredir. Sultan, önüne konan yemekten “Lokma ayırması” yapar. Bir sahana böler “Gayb erenler hakkına” der, bir köşeye koyar. Misafir hakkıdır bu!” (DD: 95).

“Oysa âdetlere göre, fakir olsun zengin olsun, bir evin ocağında, kilerinde ne varsa serili verirdi misafirin önüne” (DC: 79).

“Kervancı başının yanında üçüncü kişiydi Yunus, misafirlik âdetleri gereğince” (DC: 137).

“Misafire saygımız vardır” (YE2:165).

“Misafirlik üç gündür. Misafiri üç günden fazla ağırlamak ise sadakadır” Hz. Muhammed’in bu hadisinden hareketle Türk kültüründe misafirliğin üç gün olduğu söylenebilir. Romanlarda da misafirliğin üç günle sınırlı kalmasının uygun olduğu göze çarpmaktadır. Ancak YE2’de bir aylık misafirlik süreci olabileceği görülmektedir:

“Uzun Ali başını sallayıp onay verince yaklaşık bir ay sürececek misafirlikleri başladı” (YE2: 213).

“Derviş ağa, demişti, üç gün bize mihman oldun. Gayrı misafirlik bitti. Sen de bir “Hu” çek de Allah nafakamızı göndersin, karnımızı doyursun” (DD: 254).

“...kervanın yola çıkacağı güne kadar evinde misafir etmişti beni” (YE2:182).

Türk kültüründe misafire verilen önemin bir diğer göstergesi de her evde misafire ayrılan odaların varlığıdır. Konuk bu odalarda ağırlanır, ihtiyacı olabilecek her şey karşılanmaya çalışılır. İncelenen romanlarda da özellikle dergâhın içerisinde misafire mahsus konuk odaları olduğu görülmektedir. Gelen kişinin burada rahat etmesi için bütün imkânlar sağlanır:

“En rahat mekânlardı, konuk odaları... Misafir, padişaktır konuk odalarında”
(HÇ: 26, 43, 97).

“Dergâhın canları, ufukta Tanrı misafirini görür görmez koşup yanlarına vardılar. Güler yüzle karşıladılar. Selamlayıp, kucakladılar. Yüklerini omuzlayıp hayvanlarının yularlarını kavradılar. Usulünce kapılarına buyur ettiler. İlk yol yorgunudurlar diye hepsini avluda gölgeye oturtular. Sonra şeker şerbet ikram ettiler. Denkler, sııklar, kelimler hayvanların sırtından indirildi. Hemen dergâhın önündeki açıklığa üç Türkmen çadırı kuruldu. Hayvanlar dinlenip yemlensinler diye ahıra alındı.

Tapduk Emre dahi çıkıp Tanrı misafirlerini teker teker selamladı. Dergâhının önünde, büyük bir kazan tarhana çorbası kaynatılmasını buyurdu”
(YE1: 71).

“Külliyenin altında misafirler ve ziyaretçiler için bir dizi odalar inşa edilmiş, önu bir duvarla çevrilip korunaklı hale getirilmişti” (YE2:113, 164, 197,).

“Siz Şu çadıra gidin hele... Ağırlasın sizi kardeşler... Ben de gelirim birazdan...” (YE1: 155).

“...deroiŐin naiŐe işaret ettiği yere. Belli ki gelen misafirleri ilk olarak buraya buyur ediyorlar” (YDG: 83).

Romanlarda misafir baş tacıdır. Sadece kendisi değil, yanında getirdiği hayvanı da yedirilir, içirilir. Misafirin zengin ya da fakir olmasına bakılmaksızın gösterilen bu

hrmet, misafirperverliğe verilen önemi gösterir:

“Bir de çıkmadan Şunu duy ki bu gece dergâhın sayılı misafirleri vardır. Şu sıra buyurmuŐ olsalar gerek. Varıp hizmet edilmelidir. Tapduk Emre'nin konuğu başa tatır” (Y:94).

“BaŐımızın üstünde yeriniz var” (YE1: 155).

“Konuğumuz vardır ağırlansın” (Y:106).

“Misafirperverdir. Buraya gelen her ziyaretçinin yıkanıp dinlenmesini, karnının doymasını ister” (YE: 52).

“Demek yolcunun, sade kendisi değil, hayvanı da bakılıp barındırılıyordu bu ocakta” (YEVY: 70).

“Hamd olsun bugün misafirlerimiz çoktur bre Yûnus kardeş” diye fısıldadı.” (Y:121).

“Bal kaymak ağırlamaktan mutluluk duyduğumuz misafirlerimiz bile uğramaz oldu” (YEVY: 41).

“Has konuk olduğu belli ki gelişiyle bir ocak başına geçirilmiŐtir” (YEVY: 103).

“...dergâhına misafir olması onu mutlu etmişti ziyadesiyle” (DC: 51).

“Sandıklı’dan ayrılınca Bey Köy’den geçip Dina+r derler yeşil bir beldeye aktım. Suyu serin, yeşili enfes, insanı misafirperverlikleri bir başka...” (AAD: 234).

Misafir ağırlamak, toplumda birlik ve beraberlik değerlerinin oluşmasını sağlar. Romanlarda bu birliği sağlamak için eve misafir çağırılır ve en iyi şekilde ağırlanmaya çalışılır:

“Otur, misafirim ol, sohbet edelim” (YE2:119).

“Türkmenin hasını devşiren Kumral Dede, işleyip cevahir eden o muhterem zat da ‘konuğumuz olsunlar’ deyû haber iletmiş” (Y:96).

“Ey derviş, nereden gelip nereye gidersin? Buralara pek yabancı uğramaz.

Gel, konuğumuz olmak dilersen, başımız üzresin” (YEVY: 130).

“Rahman, Yunus’a şehri gezdireceğine söz vermiş, gece konuğu olmasını istemişti” (YE2:173).

Misafirperverlik, konuğa değer vermek onu en iyi biçimde ağırlamak demektir. Misafirperver kimse konuğunu yedirir, içirir, bütün ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Romanlarda da misafirperverliğin atadan kalma bir görenek olduğuna ve Anadolu insanının bunu en âlâsıyla yerine getirdiğine vurgu yapılır.

“Misafirperverliği atalarımın bilirim. Diyar-ı Rum’un her yanında aynı kökün çiçekleri böyle böyle açar, bunu da bilirim. Asya’nın bağrından buralara kadar kaybolmadan ve eksilmeden atalarımızla geleni karşılıyor, hem de en âlâsıyla. Yine de buradaki sadece misafirperverlik değil, başka bir şeyler daha var” (YDG: 84).

İncelenen romanlarda Türk misafirperverlik anlayışının olduğu görülmektedir: Tanrı tarafından gönderildiği düşünülen konuya özel hizmet edilmektedir. Misafirler dergâhın özel konuk odalarında adeta padişah gibi ağırlanırlar. Gelenler için toylar düzenlenir, kim oldukları sorulmaksızın eve kabul edilir. Her zaman misafirlere özel sofralar hazırlanır, kuraklık, yokluk, kıtlık dönemlerinde bile evde bulunan bir parça ekmek gelen misafirden esirgenmez.

3.7. Hediyeleşme

Armağan ya da hediye kelimesi Türk toplumlarında “lütuf, ihsan, çorba parası, eşantıyon, behiyye, bahşiş, hörmet, inayet, bahş, yadigâr vb.” kelimelerle ifade edilmekte ve bunun sonucunda sosyal yaşamı ayakta tutan bir sistem, kültürü oluşturan bir gelenek olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2008: 468). Hediyeleşme kişiler arasında bir sosyal bağ oluşturmanın yanı sıra ilişkileri de belli bir düzene koymaktadır.

Hediye özel günlerde yahut bir sebep olmaksızın verilmektedir. Karşılıksız olunması tercih edilse de bazı durumlarda eşit bir şekilde karşılık beklenir. Doğum, düğün, ölüm gibi insanların maddi konuda sıkıntıya girdiği belli dönemlerde verilen hediyeler maddi açıdan kişinin rahatlamasına imkân sağlar. Bu durum sosyal bağların güçlenmesine vesile olur.

“Çam sakızı çoban armağanı, “Yarım elma, gönül alma”, “Bahşiş atın dişine bakılmaz” gibi hediye az ve küçük de olsa makbul olduğunu ifade eden deyimler ve atasözleri kültürümüzde yer almaktadır. Her ne kadar bu deyimler sıklıkla kullanılsa da uygulanmamaya özen gösterilir. Çünkü hediyeyi veren kişi mahcup olmamak için fazla ve pahada ağır olanı tercih eder. (Tezcan, 1989: 34).

İncelenen romanlarda hediyeleşmenin sosyal bağları güçlendirdiği görülür. Yunus Emre'nin buğday için gittiği Hacı Bektaş kapısına alıç hediye ettiği romanlarda sıklıkla yer alır. Bu hediye onun şeyhin huzuruna çıkmasına vesile olur. Aşağıda verilen alıntı dışında BAYE: 267, YE2:115, AAD: 60, HÇ: 41, GİP: 54 sayfalarında, dergâha alıç hediye olarak götürülmektedir. Alıç dışında çeşitli nedenlerle, farklı hediyelerin muhatabına verildiği görülür:

“Yunus, kağnıya kadar gidip, topladığı alıçları koyduğu heybeyi, adama: “Çam sakızı çoban armağanı!” diyerek uzattı” (BVİ: 72)

“Gidilen yere eli boş gidilmezdi elbet. Bir hediye götürülmeliydi gideceği yere.

Mevsim yaz sonuydu. Alıçların olgunlaştığı zamandı. Alıç hediye etmeyi düşündü” (YE3: 11).

Hediyeleşme sevginin bir nesne ile ifadesidir. Kişi dile getirdiği sevgiyi, saygıyı ve değeri bir nesne üzerine yükleyerek onu vermek istediği insana ulaştırır. Hediye sadece hissedilen duyguları anlatmak için değildir. Bazen yapılan bir işin karşılığı, bazen aradaki husumetin giderilmesi yahut hatıra bırakmak gibi muhtelif amaçlarla da verilebilmektedir:

“Davetlenenler hemen yollara döküldü. Kimi bir pirinç şamdan, kimi bir bakır sini, kimi bir gümüş kandil donatıp yollara düzüldü” (DD: 296).

“Bu tahta bir kılıçtı, gür şimşirden oyulmuş. Şaşkın gözler edeple etrafı süzüyordu. Bilinmez hediyeyi alıp yanarken Recep...” (HÇ: 30).

“Hepiniz dağa çıkın ve en güzel çiçeklerden demetler getirin. En güzelini getirene bir hediyem olacak, dedi” (AAD: 86).

“Lakin Abdullah Efendi medresede gösterdiği gayretlerden dolayı, zamanın birinde yetiştirdiği bir öğrencisi Süleyman’ın babasından önce bu dükkânı satın almış, Abdullah Efendi’ye hediye etmiş” (AKY: 47).

“Dedesinin ona hediye ettiği altın işlemeli yorgandan; gümüş kemere kadar her şeyi sünnet düğününde evin ilk erkek torunu olmasının kerametlerini bir bir anlattı” (AKY: 167).

“Mendil saf ipektendi, lakin Abdullah Efendi bu mendili kendisine hediye edildiği günden beridir eline almamıştı” (AKY: 73).

“Halı Acem dokumasdır, bu odada kalan Acem bir tüccarın memnuniyetinden sebeple odaya hediyesidir” (YDG: 168).

“Karınca kararınca bir şeyler götürmek lazımdı dergâha hediye niyetine” (DC: 19).

“Hediyeleşmek sünnettir” ki, bu hediyeyi veren kişi davalımın öğrencisiyse bunda bir mahzur yoktur” diyerek olay kapatmıştı” (AKY: 47).

Verilerde “hediyeleşmek sünnettir” düşüncesiyle gittiği yerlere eli boş gitmeyen bir Yunus portresi çizilir. Kuraklığın hüküm sürdüğü dönemlerde bile bir avuç alıcı armağan niyetine Hacı Bektaş-ı Velî’ye sunmaktadır. Bunların dışında şimşirden oyulmuş tahta kılıç, Acem halısı, ipek mendil ve sünnet olduğu için dedenin torununa altın işlemeli yorgan, gümüş kemer armağan edişi ile karşılaşılır. Hediyeleşmenin genellikle maddî ve manevî yönden değeri yüksek nesnelere sağlandığı görülmektedir.

3.8. Ocak Kültü

Kült, “Tapma, tapınma, din, dinî tören, ibadet, ayin” (TDK, 2005; 1282) manalarına gelmektedir. Türk kavimleri muhtelif kültürlerin tesiri altında

kalmıştır. Bunlardan bir tanesi de ocak kültürüdür. Tespit edilen bazı eski Türk inanışları bu durumu öne çıkartmaktadır: Tanrı Ülgen, ocakları yaratmış, içerisine de saçıklarını yerleştirmiştir (...); Yakutlar ocaktaki külün kıpırdayışını çocuk ruhunun oynamasına bağlayarak, ailede bir bebek dünyaya geleceğine inanırlardı (...); Kırgızlarda gelin eve girdiğinde Aksaykal'a selâm verir, Aksaykal ise ateşe yakın gelir ve eğilerek ateşe selâm verirdi (...) Ocağın, ateş olarak adlandırmasının yanı sıra, aile ve atalarla ilişkilendirdiğinin de örneklerine rastlamak mümkündür: Şaman dualarında "atamız yakıtı ocak" denir (İnan, 1986: 32-71). Dede Korkut kitabında; eve gelen misafiri yedirip içiren kadınlar için "ocağına buncılayın 'avrat gelsün" denmektedir. Eşine karşı saygısızlık yapan, eve misafir geldiğinde eşini mahcup eden, gün boyu gezerek eviyle ilgilenmeyen kadınlar için ise "Ocağına buncılayın 'avrat gelmesün" (Ergin, 1994: 73) sözleri söylenir. Burada da görüldüğü üzere ocak kelimesi aile, ev, soy olarak anlamlandırılır ve ona önem verilir. Kelimenin bir diğer anlamı ise, belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücüne sahip olup, bu işin yolu ve yöntemini bilerek bunu uzmanlık edinmiş kişilerdir; Fıtık ocağı, sarılık ocağı tabirleri bunun birer örneğidir (Boratav, 2016: 129).

Türkçede muhtelif amaçlarla ateş yakmak için düzenlenen yere ocak denir. Bu kelime mecazî olarak içeriğinde kök, boy; dirlik düzenlik anlamlarını da barındırır. Kontrollü biçimde ateş yakmak ve kendileri için önemli olan ateşin sönmemesi amacıyla insanoğlu ocakları yapmıştır. Zamanla ocağın yanması, ailenin devamı gibi görülmüş. Bu durum mekân ve ev ile özdeşleşmesini sağlamıştır. Aile ocağı ve ailenin kutsiyeti eski uygarlıklardan günümüze kadar ulaşmıştır. Türklerin saygı duyduğu bir unsur olan ocak, ailenin devamı niteliğindedir. Soyun devamı olarak görülmesi Eski

Türklerdeki atalar kültüyle alakalıdır. Atalar kültü inancına göre aile ocağı ataların mukaddes yadigârıdır. Aile ocağında büyük ananın ve atanın ruhları daima hazır bulunur, bu sebeple bunların hürmetine ocağı söndürmek ve takdis etmek gerekir (Şahin, 2007: 316).

Yunus Emre konulu romanlarda, Türklerin önemli kültlerinden biri olan “ocak kültü” örneklerine rastlanmaktadır. Ocak ifadesinin asıl manasının yanı sıra ev-bark, soy, yurt ve dergâh için kullanıldığı görülmektedir:

“Yedirdikçe sofrası bereketlenmiş, içirdikçe evi ocağı bolluğa kavuşmuş kısa zaman içinde” (DC: 32, Y:40, DC: 79, 17, 93, 113, 121 YDG: 227, GİP: 104).

“Ve dünya başıma yıkılıveriyor... Eyvah, ocağımız tümünden sönmüş!” (YDG: 108, 221).

“...köylüm açken, ben nasıl ocak tütürürüm evimde, gönlüm dayanmaz buna” (BVB: 74, YDG: 107, 220).

“Rivayetler, Suluca Karahöyük köyünün Selçuklu hükümdarı Alâeddin

Selçukî tarafından Yunus Makrî adlı bir ulu kişiye yurtluk- ocaklık olarak verildiği söylenir” (DD: 44, 56, 274, DYO: 63, BAYE: 69, 161).

“Yesevî'nin ateşini yeni beldelere taşıyacak, yeni ocaklar tütürecek erenlensin ha unutma, o ocaklar ki birimize değil; binimize, binlerimize yüzyıllar, bin yıllar tütecek” (YEVY: 139, 22, 47, 57, 70, AAD: 170, Y:67, 57, 97, 128, DD: 98, 277, YE2:83, 104, GİP: 72, HÇ: 11)'de de ocak yukarıdaki anlamları ile sıkça geçmektedir.

Türk kültüründe ateş ve ateşin yandığı yer olan ocak kutsal kabul edilip, tanrısal bir varlık olarak görülmüştür. İslâm'ın kabulünden sonra Tanrısallık kaybolmuş olsa da önemini devam ettirmiştir. Verilerde ocak ifadesi

genellikle ailenin, dergâhın, soyun ve evin sembolüdür. Yeni ev, dergâh kucacak kişiler “ocak tüttürme”, ailesini kaybedenler ise “ocağı sönmek” deyimleriyle durumunu belirtir. İslâm ışığını yayan ocaklar ise, insan kayırmaksızın herkese kapısını açar.

3.9. Giyim Kuşam

Giysi insanın bedenini örterek dış etkilerden koruması, doğal şartlara karşı önlem, hoş gözükmeye gibi pek çok sebeple işlevi olan bir nesnedir. Giyim kültürünün şekillenmesinde çeşitli faktörler etkilidir. Anadolu’nun zengin kültürel mirası giyimkuşamın çeşitli olmasını sağlamıştır. Bir toplumun kültürünü yansıtan ve bu sayede kültür taşıyıcılığı yapan giyim kuşam, ait olduğu toplumu görsel açıdan tanıtır. Bu görsellik karşı tarafa kişinin inancı, yaşadığı yerin özellikleri ve kültürü hakkında bilgi verir. İlk çağlardan bu yana insanın bedenini muhtelif yollarla örtme çabası zamana, mekâna, inanca, kültürel yapıya, cinsiyete, toplumsal statüye, ekonomik duruma, zevk duygusuna, iklim şartlarına göre farklılık göstermiştir.

Bütün özelliklerine bakılarak kültür ve sanat olayı diyebileceğimiz giyim, Anadolu insanının manevi dünyasını yansıtan motif ve biçimlerle bezelidir. Bu sayede törelere bağlı kalmışlardır. Türkler, Orta Asya’dan gelip Anadolu’yu yurt edinmesiyle, kendi giyim-kuşam kültürlerini Anadolu’daki yerli giyim-kuşam geleneğiyle harmanlamışlardır (Artun, 2013: 421-422).

Kültürel süreçte yaşanan değişiklik, giyim geleneğinin farklı nitelikler kazanmasını ve bu geleneğin günümüzde toplumsal farklılıkları ortadan kaldırıp, tek tipe dönüşmeye başlamasına sebep olmuştur (Artun, 2013: 418). Değişim yaşayan kültür kadın-erkek giyim-kuşamını etkilemiştir. Ekonomi ve sanayinin etkisiyle el dokumalarının yerini fabrikasyon ürünler almaya

başlamıştır. Bu sebeple Anadolu insanını giysisi çeşitlenmiş ve bu ihtiyacını daha rahat karşılayabilecek duruma gelmiştir. Öte yandan medeniyet, kadın-erkek eşitliği, toplumsal statü, inanış gibi birçok unsur giyim-kuşam geleneğine tesir etmiştir. Eski dönemlerde sadece erkek tarafından kullanılan pantolon artık kadınlar tarafından da tercih edilmekte; Çarşaf, fistan, yazma/çember, peştamal gibi taşraya ait kıyafetler de artık sadece geleneğin ağır bastığı yerlerde görülmektedir. Aynı zamanda tören, düğün, kına, bayram, kız isteme gibi önemli günlerde bazı yöre insanının kendine has kıyafetleri vardır.

Giyim-kuşam geleneğine etki eden kültürel değişimin yanı sıra sosyal yaşama ayak uydurmak ve muasır medeniyetler seviyesine erişmek amacı da bu geleneğin değişmesinde etkili olmuştur. Şalvar giyen Anadolu insanı, yürürlüğe konulan kanunla pantolonu tanımış, sarık ve cübbe ise yasaklanarak, kravat bir kültür unsuru haline getirilmeye çalışılmıştır.

İncelenen romanlarda erkekler mintan, aba, şalvar, hırka, gömlek, yelek, çedik, cübbe, sarık, çarık, fanila, pijama, şalvar, yün kazak, papuç, kuşak, takke, çepken, tiftik çorap, kıl çorap, yün çorap ve çobanların giydiği kepenek adı verilen kıyafetleri kullanmaktadır.

“Eşikte asılı abamı kapıp, alevlerin arasından hızla koştum” (OD:24).

“Başındaki yarığı mintanımın yeniyle bastırıyor...” (OD:27)

“Param yoktur, dedi Yunus, üzerinde şu hırka, gömleğim ve ayağımda bir şalvarım var işte, eğer bunlar işini görürse...” (BVI: 297).

“Yeleşinin iç cebinde köşesi nakışlı bir çevre vardı” (DD: 82, 86).

“ Yunus, iki rekât nafilâ namazını kıldıktan sonra, üzerine bir beyaz örtü örtüler, boynuna “tığbent” denilen bir beyaz mendil bağladılar” (DD: 125).

“Sır Baba’nın cübbesini usulca omuzlarından indirdi” (DD: 184).

“Yüzü aydınlık bir tebessümle sevimlileşmiş, başında kocaman sarığı, sırtında kendisine çok bol gelen cüppesiyle ihtiyar bir adam” (Y:43).

“Kepeneğine sarılmış çoban tepede, kolları iki yana açılmış, upuzun yatan adama yaklaştı korkuyla” (Y:62).

“Kuşağı arasından kilidini çıkartıp deliğe soktu” (Y:24).

“Çepkeni, kuşağı ve şalvarını bir köşeye bıraktı”(AKY: 128).

“Ninesinin ördüğü tiftik çoraplarına şal pantolonunu iyice kapatarak, dizlerine çekti. Yine tiftik papağını kulaklarına indirdikten sonra dede yadigârı kaputunu giyip, fırladı dışarıya”(YEVY: 12).

“Şalvarının yerine pijamasını giydikten sonra karısının yanına oturdu”(YE2: 51).

“Devlet Şah, bir beze döktüğü suyla vücudunu temizledi, yedeğindeki fanilayı giydi, üzerine de hırkasını geçirdi”(YE2: 57).

Baş örtülen/giyilen giysi adlarına rastlanılmaktadır:

“Takkesinin etrafına ak bir tülbent dolamıştı” (YE1: 18).

“Takkelerimiz başımızı korurdu da kulaklarımız donardı yine” (DYO: 104).

“Mendilin uçlarını bağlayıp küçük bir şapka yaparak onu başına geçirdi”(YE: 34).

“Başına geçirdiği kıl yünü fesi kulaklarına indirdi” (GİP: 149).

İncelenen romanlarda ayak giysisi olarak yün ve kıl çorap, çedik ve çarık göze çarpmaktadır:

“...Satı ninesinin ördüğü kendinden desenli, boyunları sarı nakışlı, beyaz yün çoraplarını çimenlerin üzerine bıraktı” (YEVY: 20).

“Atik Hasan uzun yolculuk sonrası deri papuçları içerisinde sıkışmış ayaklarını odanın derin havasıyla soluklandırdı” (AKY: 127).

“Bizim Mehmet, çediklerini ayağından çekmiş, usulca başının altına koymuş...” (DD: 215).

“Yunus’un abası, başının poşusu, çamaşır bohçası, yedek çarıkları, hepsi kilimin altındaydı” (DD: 81).

“Ayağındaki çarıklar ve kıl çoraplar parçalanmıştı” (GİP: 171).

Yunus Emre; şiiirlerinde, dervişliğin hırka ve taç ile olmayacağını, asıl işin gönlü derviş eylemek olduğunu, bunu başarabilen insanın hırkaya muhtaç olmayacağını söyler. Romanlarda dervişin giyim ve kuşamı hırkalı, tesbihli, asalı, külahlı, takkeli, entarili, cübbeli, abalı, feraceli, sarıklı olarak tasvir edilmiştir:

“Bütün dünyaları asa, destar, kemer, hırka, tesbih ve ibrikten ibaret” (OD:71).

“Rüyasında Bodur Musa’yı gördü, üzerinde sırma işli yeşil ipekten bir ferace vardı...” (BVİ: 385)

“Ellerini göğsünde birleştirmiş, abası içinde kaybolmuştu. Başındaki derviş külahlı hafifçe yana eğilmişti” (Y:135).

“Kocaman külâh başını iyice kapatıyordu. Çöp kadar ince bacaklarına sımsıkı geçirilmiş, eski kumaş parçası, üzerindeki giyile giyile tutar yeri kalmamış kırmızı hırkası, ayaklarındaki kalın yün çorabıyla daha çok yoksul bir çobanı hatırlatıyordu” (Y:156).

“Üzerinde kollarının ağzı geniş, topuklarına kadar uzanan çizgili bir entari vardı” (Y:165).

“Dervişlik hırkalarımız sırtımızda, takkelerimiz başımızda, dervişliğimiz ayan beyan ortadadır” (YEVY: 139).

“Siz, hırka ve külâha talipsiniz. Lakin yanlış yerde aramadasınız. Varın onları bit pazarında arayın, dedim ve ordan ayrıldım” (AAD: 223).

“Derviş kıyafeti içindeydi Sayyad. Hırkası, sarığı vardı” (YE3: 34).

Hırka, alem ve seccade dergâhta karşılaşılan maddî kültür objelerindedir. Bunların yanı sıra sûfi menkıbeleri ve merasimleri sembolik birer unsur özelliği taşımaktadır. Derviş çeyizi olarak adlandırılan bu nesnelere, kullanılan şahıs için alalade, günlük unsurlar değildir (...) tâc, hırka, şedd, teslim taşı, kemer ve tığbend gibi elbiseler ya da post ve alem gibi farklı amaçlar için kullanılan bazı eşyalar derviş topluluklarının görünüşte birbirinden ayrılmasını sağlamıştır. Hakk’a ulaşmada bir vesile olan bu sembolik değer taşıyan eşyaları aynı zamanda dervişin eğitiminde kazanıp, hak ettiği vaziyette koruması gerekir. Derviş, pîrine ettiği hizmetin sonucunda, şeyhinin rızasını kazanmışsa seyr ü sülûkunu yerine getirmiş olur. Böylece tarikat ve şeriat ilimlerini öğrenerek amel etmiş sayılır. Sofra, çerağ, tuğ ve alem gibi sembolik değer taşıyan emanetler dervişe şeyhi tarafından verilir ve posta geçirmek suretiyle onu icazetle ödüllendirir. (Gündüzöz, 2017: 79).

“Yunus Emre (Kıvanç Nalça)” adlı romanda Tapduk Emre, Yunus Emre’ye derviş çeyizi vermektedir:

“Yunus işte bunlar derviş çeyizidir. Allah ü Teâlâ, Hz. Peygamber’i miraca daveti esnasında Cebraîl Aleyhisselâm ile bir çeyiz göndermiş idi. Bu çeyizde; Tac, hulle, kemer, asa, na’leyn, Burak, Refref var idi. Cebraîl Aleyhisselâm, peygamber efendimizi nasıl bir usul üzere giydirdi ise biz de dervişe çeyizini o usul emanet ederiz. Çeyizdeki her bir kıyafet ve eşyanın ince bir sırrı vardır ve mürit bu sırları düşünerek emanetleri giymeli ve taşımalıdır.

Tapduk Emre, Yunus’a asayı verdi. “Sana erden asa gerek bu yolda... Dayanırsan asaya dayanırsın...”

Tapduk Emre, Yunus’un beline kemer bağladı. “Eline, beline, diline hâkim olası...”

Tapduk Emre, Yunus’un boynuna keşkülü astı. “Bu kovandır, maşrapandır, ibriğindir, sofrandır.”

Tapduk Emre, Yunus’un kulağına bir küpe taktı. “Mürşidin sözlerini guşuna menguş edesin...” (126-127).

Tapduk, Yunus’a öğüdünün yanında, derviş çeyizi olarak asa, kemer, keşkül ve küpe verir. Bu nesnelere her biri belirli sembolik değer taşır: Kemer; eline, beline, diline hâkim olmayı; küpe, bir dervişin şeyhinin sözlerini

unutmaması gerektiğini; asa ise irşad yolunda yol arkadaşını, koruyucusunu simgelemektedir. Yunus, şeyhinden aldığı derviş çeyiziyle irşad yolculuğuna çıkar. Sarık kefeni sembolize eder ve onu başının üzerinde taşıyan kişi dünyaya kapılıp gitmeden ölüme her zaman hazırdır:

“Başındaki yeşil keçe külaha bembeyaz bir sarık dolanmış... Bilirim ki sarık diye dolanan o bez, kefendir ve başa sarık dolamak kefenini başında taşımamanın ifadesidir. Dünyaya dalıp gitmemek, dünyanın debdebeli dert ve meşgale dalgalarına kapılarak boğularak gitmemek, daima ölüme hazır hâlde yaşamak, onu daima hatırlamak ve akıldan çıkmamak için baş üstünde taşınan bir hatırlatıcı ve uyarıcı nişanedir” (YDG: 82).

Yunus Emre konulu romanlarda kişilerin, ait oldukları derviş sınıfını giyim kuşamlarıyla belli ettikleri görülür:

“Gelen dervişleri hatırlar Yunus, handa gördüğü Babaî dervişleridir. Saçları sakallarını kazımış, pala bıyıkları abartılıdır. Omuzlarında ucu eğik çengel asaları, başlarında keçeye bağlı boynuzları vardır. Kolyelerinde kına ile boyanmış aşık kemikleri, halka ve ziller sıralıdır” (GİP: 190).

“Bir Kalenderi dervişi gibi görünmek için kılık kıyafetini tümünden değiştirmiş; saçlarını, sakallarını, bıyığını ve hatta göğsündeki kılları kökten kazımış. Artık belinden üstü çıplak bir vaziyette, elinde bir su kırbası ve üzerinde bir şalvar ve bir kuşak varmış. Şalvarın üzerine doladığı kuşağına bir hançer

gizleyerek öldüreceği kişinin sohbetine varmış”
(YDG: 122).

İncelenen romanlarda dergâha gelene giysi hediye edildiği görülür:

“Dışa gidenler için bir keşkül ve teber, içeri gelenlere papuç ve külah...”
(OD:71).

Giyim aynı zamanda güçlü bir iletişim aracıdır. Kişinin kıyafeti; zarafetini, gücünü, maddî durumunu, dinini ve toplumsal statüsünü yansıtır. Sultanların da milletin temsilcileri olarak giyim ve kuşamlarına dikkat etmeleri gerekmiştir. Yunus Emre konulu romanlarda adı geçen sultanların giyimlerine, az da olsa değinilir:

“... altın işlemeli kaftanı ile mücevher kakmalı tahtı ışıl ışıl parlıyordu”
(OD:155).

İncelenen romanlarda Horasan erenlerinin giyimi renkli serpuş, destar, doma, sarık, kuşak, hırka ile tasvir edilmiştir:

“Hepsinin elinde elvan elvan sancaklar, başlarında rengârenk serpuşlar, destarlar, domalar, sarıklar vardı.” (OD:259).

“İçinde Horasan işi bir kuşak vardı” (Y:104).

“Giyiniş tarzından Türkmen olduğunu anladım. Hırkandan, tavorından bir derviş olduğun anlaşılmaktadır” (YE3: 199).

Şeyhlerin giyimi dervişlere göre daha görkemlidir. Börklü sarık, bol yelek, külah, sarık ve bunların yanı sıra mavi, yeşil, siyah renklerde ferace giydikleri görülür:

“Bilginlerin ve şeyhlerin giydiği önü açık, yakasız, geniş kollu ince yünlüden bir ferace giyerdi, yüzü hep gülerdi” (BVİ: 13)

“Derken Tapduk Emre içeri girdi. Üstünde yakasız, önden açık, kolları bol, mavi bir ferace, başında yeşil bir sarık vardı... Herkes ayağa kalktı, selâmlaştılar. Bu renkli giysilerden pek hoşlandı Yunus, Yağmur Ali, Hazreti Peygamber’in de böyle renkli giydiğini söyledi. Yunus da ona, gördüğü zaman Mevlâna’nın üzerinde de renkli ferace bulunduğunu, fakat şimdi rengini hatırlayamadığını anlattı” (BVİ: 169).

“Tapduk’un üzerinde yeşil bir ferace vardı, sarığı da yeşildi” (BVİ: 236).

“İşte o anda Mevlâna ayağa fırladı, mavi feracesi ile baştan ayağa mavi bir nur gibi dönmeye başladı” (BVİ: 271).

“Giyimi dervişlerinki gibi ama külâhı ve sarığı sanki herkesinkinden daha büyük... Ya da diğerleriyle aynı ama belki de heybetinden bana öyle geliyor. Görkemli bıyıklarına yakışan uzun ve iyice kırılmış sakalları yeşil feracesine kadar iniyor” (YDG: 87).

“Börklü sarığı, nur yüzlü, haki kaftanıyla Şeyhim Hacı Bektaş Veli Hazretleri, küçük bir taşın üzerine oturmuş beni seyrediyordu” (AAD: 135).

“Hacı Bektâş-ı Veli aniden ayağa kalktı. Üzerindeki geniş, bol kesimli uzun yeleşindeki simli şeritler loşluğu aydınlatıyordu”(YE: 53).

“Karışıklık içinde insanlar çekişirken bir yeşil cübbe ile Yüce Hünkâr göründü” (HÇ: 41).

“Başındaki beyaz takkenin altında yüzü süzölmüş, göz kenarları çökmüş şeyhi gören Yunus, yatağının kenarına diz çökmüşü” (YE2: 194).

İncelenen romanlarda kadın giyimine de yer verilmiştir. Oyalı yemeni, ak ipek şalvar, üç etek, kemer, hotoz, külâh, pürümcük gömlek, şal, cepken, yazma, çarık, entari, etek kıyafetleri kadın karakterlerin giyim tasvirinde görülür:

“ Nurefşan, ak ipek şalvarın üstüne beyaz ipekle işlenmiş bir ak ipek “üç etek” giymişti. Eteklerin ikisini de çok şık toplayıp ince süslü gümüş tokalı kemerinin iki yanına sıkıştırmıştı. Kömür karası saçlarını beyaz bir tül örtüyordu, ne hotoz vardı başında, ne külâh” (BVİ: 31)

“Zehra doğrulup nefeslendi, kenarları sarı çiçek oyalı siyah yemenisiyle, al olmuş yüzünün terlerini kuruladı” (BVİ: 124).

“Her zaman sıkı sıkıya kapalı olan pürümcük gömleğinin düğmeleri açtı.

Belinden şalını, yeninden cepkenini, başından yazmasını çıkarmıştı” (DD: 32).

“Başındaki oyalı yemeni, ayağında kırmızı atlas şalvar, sırtındaki uzun, mavi yeleşleyle bir melek gökten inmiş dua ediyordu sanki” (Y:39).

“Beyaz, oyalı yemeni gelinciklendi” (Y:42).

“Kadıncağızın uzun kahverengi saçları vardı. Boyu yerlere kadar değen kırmızı çizgili önden açık bir giysi giymişti, altında mor şalvar, üstüne ipek bir gömlek... elini başına götürüp başlığını düzeltmek için yemenisini açıp tekrar bağladı” (YE: 8).

“Üzerinde üç etek olan kadın ayağa kalkıp ocağın başına gitti” (YE: 18).
“Üzerinde beyaz bir giysi, ayaklarında taba renkli çarık vardı” (YE: 64).

“Lahor kumaşları çok güzeldir. Lahorî şallar kadınların çok hoşlandığı mal-
lardır” (YE3: 199).

“Kadının siyah saçları dağınıktı ve üstünde desensiz siyah bir entari vardı”
(DYO: 184).

“Abla, kardeşinin burnundan akan sümüğü yırtık entarisinin eteği ile siler”
(GİP: 27).

“Yaşmağının ucundan dökülen saçı akşam rüzgârıyla uçuşuyordu” (GİP:
32).

“Kocasının yanında yabancı bir adam görünce yaşmağıyla ağzını örttü” (GİP:
41).

“Elif, uzun eteğini iki yanından tutup hafifçe eğildi” (YE2: 208)

Yiğitlik ve cesaret timsali olan alplerin giyim tarzı da romanlarda yer
alır:

“Börk biçimi başlığından taşmış dümdüz saç...” (BAYE: 22).

“... dolaklarını çözdü, çarığını çıkardı. Kollarını dirseklerine kadar sığadı, iç-
liğinin bolca yenlerini dirsek üstlerinde bir güzel kıvrırdı, büktü, bağladı” (BAYE:
153).

“Aceyle çarığını giyindi, çarçabuk dolağını sardı. Salını omuzluyorken kalk-
tım, yanına vardım.” (BAYE: 157).

Çelebi giyimi de incelenen romanlarda yer almaktadır:

“Çelebi düşünürken cüppesi, sarığı, tespihi de düşünmekte” (Y:16).

“Yahya Çelebi’ye kaftanı, sarığı ağır geliyor gibiydi” (Y:22).

Romanlarda çocuk giyimine pek verilmemiş olsa da şalvar, siyah yelek, beyaz gömlek, takke, basmalı fistan ve mintan giyimli çocuklardan bahsedilmektedir:

“Ertesi gün Küçük Yunus babasıyla hayvan otlatmaya dağa çıktı, üzerinde dar paçalı şalvar, siyah yelek, beyaz gömlek, başında takkesi vardı” (YE: 19).

“...mintanının eteği ile gözyaşlarını kuruladı” (GİP: 17).

“Dallı fistan basması var mı?” diye sorar kız çocuğu” (GİP: 129).

İncelenen romanlarda damatlıktan ve gelinlikten bahsedilmektedir. İşlemeli, duvaklı, altın sırma işlemeli kırmızı gelinlik ve damatlığın poçusu yeni evlenen bireylerin kıyafet tasviri için kullanılmaktadır:

“Damatlık mintan içindeydi. Boynunda damatlık poçusu vardı” (YE3: 91).

“Böylece Yunus, on sekizini doldururken, on altı yaşındaki Zehra ile evlendi. Sonradan nikâhı ve bahçelerinde yaptıkları mütevazı küçük töreni pek hatırlamadı, fakat odalarına girip de işlemeli kırmızı elbiseyle yatağın yanında ayakta duran Zehra’yı gördüğünü çok iyi hatırladı. Akşamki heyecanı doruğa ulaşmıştı, kızın yüzünü kırmızı ince bir duvak örtüyordu. Zehra’nın yüz görümlüğü altınını takıp kırmızı duvağını kaldırırken elleri titriyordu. Titrek ellerle belindeki kırmızı kuşağı da çözdü fakat bu arada anneannesinden kalma, Türkistan’dan gelme

yeşim taşıyla süslü yüzüğü takmayı unutmmuştu!..”
(BVİ: 56).

“Aygülü’nün gelinliği, Gülveren kızın, altın sırma işli al ipek gelinliğinden
aşağı olmayacaktı elbet! Zehra da Aygülü de kararlıydılar” (BVİ:325).

“...doğudan getirilmiş ipeki elbiseler müşterilerini bekliyordu” (GİP: 194).

Bir çeşit yelege neden Haydarî denildiği şöyle anlatılıyor:

“Hani bir rivayete göre Hazreti Ali, Hayber Kalesinin kapısını omuzlayıp kırar, koca kale kapısını yerinden kopardığında da hırkasının bir kolu kapının tahtasına takılıp kopar. Kendisi de diğer kolu çekip koparır. O günden sonra hırkayı kolsuz giyer. Hırkaya Haydari denilir” (YE1: 41).

Müslümanların yanı sıra Moğol ve Hristiyan kimselerin giyimlerine de incelenen romanlarda yer verilmektedir. Moğol Abaka Han samur kürklü bir börk takar. Hristiyan Frik karakterinin ise, siyah keten cübbesine sardığı kuşağı, ayağında manda yününden çarıkları, boynunda haç kolyesi vardır. Yukarıda verilen Müslüman giyiminden çok faklı olduğu görülen Hristiyan ve Moğol giyimi, dinî ve kültürel ayrımın giyim kuşamı nasıl etkilediğinin bir göstergedir:

“Abaka Han’ın usturayla tıraş edilmiş saçsız başında pırl pırl parlayan samur kürkten bir börk vardı” (YE1: 54).

“Kuzu postundan yapılmış börkünden taşan tüyler savaştının çekik kara gözlerini kapatıyordu” (GİP: 36).

“Siyah keten cübbesinin belinde yine siyah bir kuşak vardı. Hızlı hızlı yürürken sağ eli gayri ihtiyarî boynundaki tahta haç kolyesine giderdi sıklık.

Ayaklarındaki manda gönünden delik deşik çarıkların, en az on yıldır giyildiği bel-liydi (YE1: 87).

Giyisinin toplumsal statüyü belirlediği şu cümleden anlaşılır:

Giymeye çulu olmayan birinde ne buluyorsun?”(88).

Giyim-kuşam kültürel değerlerden zamanın değişimine kadar pek çok unsurdan etkilenir. Yunus Emre konulu romanlarda belli başlı birtakım kı-yafetler vardır. Döneminin ekonomi, inanç, iklim gibi birçok özelliğini yan-sıtan bu giysilerin bazıları günümüzde dahi kullanılmaktadır. Aba ve cübbe en sık geçen derviş kıyafetidir. Papuç, külah, hırka, işlemeli kaftan, kuşak, sarık, ferace, üç etek, hotoz, yeşim taşlı yüzük, yemeni, gömlek, çarık, çep-ken, yelek, tığbent, nikap, çedik, kepenek, yün çorap, tiftik çorap, tiftik pa-pak, takke, fanila, kazak, kıl yünü fes, mintan, yaşmak, tülbent o devir in-sanlarının giydiği kıyafetler olarak romanlardaki yerini alır:

Yelek; YE2: 13, 29, 46, 51. **Sarık;** YE2: 51, 199, 217. GİP: 35. AKY: 112. YE3: 82,

144. **Şalvar;** YE2: 29, 51, 81, 82. YE: 29, 36, 29. GİP: 22. BVİ: 382. **Aba;** BVİ: 333.

Kuşak; YE2: 80, 81. OD:211. YDG: 160. AKY: 170. YE: 89. YEVY: 24. **Külah;** YE2: 114. Y:171. DD: 188, 209. **Kaftan;** YE2: 114, 187. DD: 72. Y. DYO: 105. **Heybe;** YE2: 115. BAYE: 157. DD: 47, 80, 159, 210, 258. AAD: 145. YDG: 165.

GİP: 88. YEVY: 59. **Fanila;** YE2: 185. **Aba;** BVİ: 183. DD: 17, 69, 115, 210, 258; Y: 117. YEVY: 59, 77. **Yemeni;** Y: 10. DD: 185 **Cübbe;** Y: 15; DD: 176;

AAD: 164. **Çarık**; GİP: 39, 42, 102. Y: 69. YEVY: 20. **Ferace**; AKY: 28, 44. Min-tan; DD: 288.

Gömlek; BVİ: 382. YE: 36

3.10. Halk Hekimliği

Deneme yanılma yoluyla öğrenilen ve tecrübeye dayanan halk hekimliğini Erman Artun şu şekilde açıklar: “Hastalıkların nedenleri, belirtileri, süreleri konusundaki görüş ve inanışlarıyla hastalıkları geçirmek ve onları sa-ğalmak için kullandıkları geleneksel, yöresel ilaçların, büyüsel ve geleneksel işlemler, halk kültüründe halk hekimliği ve halk eczacılığı olarak adlandırılır.” (2013: 239). Tıbbın henüz gelişmemiş ve hastanelerin olmadığı dönemlerde insan, hastalıklara imkânlarının el verdiği kadarıyla çare aramıştır. Bunlar bazen otların işlenmesiyle bazen de din adamlarının çeşitli uygulamalarıyla olmuştur. Deneme-yanılma yoluyla çözümler aranmıştır. Günümüzde tıbbın ilerlemiş olmasına rağmen hâlâ halk hekimliği devam etmektedir: Baş ağrısında et veya patatesi alına bastırmak, arının soktuğu bölgeye demir değdirmek, eldeki siğili yok etmek için ay’a bakıp üç kez ihlas suresini okumak, nazardan korunmak için kurşun döktürmek bu pratiklerden bazılarıdır. Hastalıklardan korunmak ve onları sağaltmak amacıyla, inanışa dayalı olarak kutsadıkları nesnelere; yatırlara mum dikme, yatır etrafındaki ağaca çaput bağlama, yatırın toprağından karıştırıp su içme vb. gibi uygulamalarla da şifa aramışlardır:

Hastalıkları tanıyarak, sağaltma işlem ve yöntemlerinin bir bölümü sadece büyü- lük niteliğindedeyken; ikinci bölümü ise akıllılık (rationnel) ve büyü- lük olmasıyla birbirini tamamlar (Boratav, 2016:140). İncelenen romanlarda halk hekimliği akılllıkla ortaya çıkmakta, büyüsel işlemler görülmemektedir.

Baygınlık geçiren kişinin alın ve ellerine gül suları serpilir, tütsüler yakılır:

“Sonunda âşıkı huzuruna getirdiler. Getirdiler getirmesine de yüzü öyle safran kesildi, bedeni öyle mecalsiz düşüp bayıldı ki can kuşu kafesinde yoktu sanki. Kuru bir dal gibi yere düşmüş oldu. Nedimler, nedimeler koştular, yüzüne gül suyu serptiler, buhurlarla tütsülediler” (OD:126).

“Cümleni bitirdiğimde padişahın yanındakilerden bazıları yere düştüler.

Diğerleri derhal atlarından inip onların alın ve ellerini gül sularıyla ovdular” (OD:192).

Romanlarda Yunus Emre senelerce Tapduk’un dergâhına odun taşır. Bir müddet sonra çok odun taşımaktan sırtında yaralar oluşur. Bu yaralar bitki kökleri ve çamur karışımıyla, çam sakızıyla ve kaynatılmış bitki köklerinin mumla hamur edilmiş merhemle iyileştirilir:

“Bitki köklerinden ezdiğim hamuru toprakla karıştırıp yarasını yeniden yenden sarmam gerekiyordu çünkü” (OD:143).

“Lakin Abakay Derviş unutmamış, vaktiyle onun için getirdiğim bitkilerden macun şeklinde bir merhem kaydattı, mum ile hamur eyledi, bir yakıya sürüp sırtıma yapıştırdı” (OD:203).

“Yarayı ateşle dağlarlar Yunus’um, oku bana” (BVI: 250).

“Sırtı yara olmuştu. Merhem bulamadı. Odunluğun yanından biraz çamur alıp sürdü” (HÇ: 105).

*“... ağacın dibinden baş veren otlardan yoldu.
Yerden de bir sivri uçlu taş aldı ve sağ tarafındaki*

mutedil boyda bir kayanın başına geçti. Kayanın yanındaki ağacın yere yakın dallarından birkaç yaprak kopardı. Matarasından bir avuç su alıp kayanın üstüne döktü ve yapraklarla kayayı sildi. Sonra da yolduğu otları koyup elindeki taşlarla ezmeye başladı. (...) Ezme işi bittikten sonra otları avucuna aldı. Çıkından tahta bir tas çıkarıp otları içine koydu ve üstüne de su döktü. Biraz çatalladıktan sonra oğlanın yanına çöktü yine. Bir eliyle kafasını kaldırdı. (...) Yunus taşı oğlanın ağzına yanaştırdı içmesini işaret etti. (...) Bu ot beşeri mayıştırır kardeşler. Uykuya dalmasını sağlar. Böyle yaralıları tedavi etmek için onları uyutmak en iyisidir. Zira aksi takdirde yaralarını temizlerken canı çok yanar” (DYO: 158).

“Kısa mola vererek kanayan ayaklarına çam ağacı sakızı sardı. Çarıklarının yırtığını katladı, ayağına bağlayıp yoluna devam etti” (GİP: 39).

Kimyasal ilaçlardan uzak olan 13. yüzyıl Anadolu insanı, hastalıklarına çareyi bitkilerde aramıştır. Çünkü doğadaki her otun bir işlevi, bir faydası olduğu düşünülür. Yunus Emre konulu romanlarda da bazı bitkilerin özelliklerine ve insan sağlığında ne işe yaradıklarına değinilir:

“Hastadan, yaşlıdan her kim gelirse bu defne yapraklarından demleyip şifa diye sunarsa onlar Allah’ın izniyle şifa bulurlar.” Eğer onun suyuyla gözlerimi yıkasaydım perde kalkar uzakları da yakınım gibi görebilirdim. Onun yerine avucumda kalan tozları gözüme sürdüm o günden sonra hiç gözüm ağrımadı” (OD:332).

“... taze dağ kekiği isterdi. Zihnini açtığını, halet-i ruhiyesini pür ü pak ettiğini söyler dururdu” (AKY: 171).

“Kendinden kaçmak için afyon, hatırlamak için haşhaş... yutacaksın, yutacaksın, yutacaksın... uyuyacaksın!” (BAYE: 237).

“... bir damlacık çocuk, hastalanır diye korkuyordu. Az önce süzme balla çörek otunu karıştırmış, Gülmisal’in odasına götürmüştü. “Her sabah bundan bir kaşık yut, gülüm. Balla çörek otu mübarek bir nimettir, unutma yut emi!”” (DD: 162).

“Nane-limon etkisiyle inen bademcikleri hırslanıp dakikasında tekrar şişiyordu” (DYO: 88).

“Haşhaş desem size sanırsınız sadece Haşhaşyanların nebatıdır. Böyle düşünürseniz nasıl yanılırsınız hâlbuki. Ondan öyle merhemler yapılır ki. Bir yerin yansa sürersin geçer, kışın soğuktan ellerin çatlasa sürersin. (...) Kanarya otundan bir şurup yapılır ki ne öksürük kalır boğazda ne acı. Yumuşacık olur, bülbül gibi şakırsın. Nefese de iyi gelir ayrıca... Hakeza Sığırkuyruğu çiçeğinden de aynı neticeyi alırsınız” (DYO: 138-139).

“Hangi bitkilerden ne derece etkili zehirler yapabileceğini çok iyi biliyor, el yordamıyla iş görüyor, kaynatarak elde ettiği sıvı zehirleri ve ilaçları küçük toprak kaplara dolduruyor” (OD:136).

Yunus Emre konulu romanlarda şifalı bitkileri bilen, hekimlik görevini üstlenen şifacılar göze çarpmaktadır:

“Belki bir hastalık bu” diye düşündü bu kez, köyde, hastaların ihtiyaçlarına göre, otlar toplayıp içiren Nefise Ana geldi aklına” (BVİ: 68)

“Benim elimin şifalı olup olmadığını bilmiyorum,” dedi, “sanmam ki yüce Allah bana böyle bir şey bahşetmiş olsun, siz önce rahmetli Nefise Kadın’ın torununa başvurun, onun ilâçları iyi gelmezse, en iyisi bir hekime gönderin” dedi” (BVİ: 325).

““Köyde şifacı bir insan var mıdır?” diye sordu”(YE: 9).

“Köyün yaşlı otacısı ateşte çeşitli otlar kaynatıyordu. Tere kesip baygın yatan Yunus’un adamakıllı şişip mora kesen ayağındaki yılanın diş izlerinden sızan kanı boşaltmaya, zehrini akıtmak için geç kalınmıştı. Zehir kana karışmıştı. Otacı başını umutsuzca salladı. Kaynattığı otları yaraya bastı, mintanından yırttığı uçkurla sardı ayağını. Ocak başında bekleyen köylünün yardımıyla, Yunus’un başını kaldırıp Otacının kaynattıkları ilacı içirdiler” (GİP: 106).

İncelenen romanlarda sirke, kar, ot, bal ve ıslak bez ateşlenen kişinin ateşini düşürmek maksadıyla kullanılmaktadır:

“...ateşlenmişti, saçma sapan sayıklıyordu. Sirke ile ovdular bütün vücudunu, o da kâr etmedi” (BVİ: 126)

“Soyduk seni, kusura kalma, çünkü bütün vücudunun karla ovulması gerekiyor, öyle yaptık, sonra sarıp sarmaladık, bu benim odaya taşıdık, akşama ateşin çıktı, sayıkladın” (BVİ: 380).

“Heybesini açtı. Havan istedi. Bir sürü otu havana doldurdu, içine bir kaşık bal döktü. Azıcık su damlattı. Dövdü, dövdü, dövdü... Şerbet yaptı. Yûnus’a içirdiler. Yûnus terliyordu, Yûnus’un sesi soluğu kesilmişti” (Y:13).

“Ahmet can, bu garibi soyup karla ovmalı. Hele tez kar yığasın şuraya”
(YEVY: 119, YEVY: 46).

“Vücutu sıcaktan yanıyordu. Annesi başını sirkeli suya batırılmış bir bezle siliyordu.” (AKY: 271, YEVY: 82-83).

“Alev topuyla sanki kocası, ateşi giderek yükseliyordu. Elindeki ıslak bezi

Yunus’un alınına koyuyor, sonra sıkıyor, su dolu tasa batırıp tekrar ıslatıyordu” (YE2:235).

Ateş düşürmek, yarayı iyileştirmek, bir kadının sütünü çoğaltmak ve korkuyu gidermek amacıyla çeşitli bitkilere ve yiyeceklere başvurulur:

“Tatlı iyi gelirdi korkmuşlara, ağlayıp inleyenlere; yatıştırdı...” (BVİ: 119).

“Kaynanası ona, bol bol yemesini, pekmez içmesini tavsiye ediyordu. Kendisi iyi beslenmeliydi ki, kızı da beslensin... Sütü pekiyi değildi...” (BVİ: 135)

“Soğanın zararını ayırdım özene bezene; Şam’da bir yarı meczûp deroîş, bir vakitler, soğan zararının mideyi kurutacağını söylemişti...” (BAYE: 141).

“Etrafımı duvarlar çeviriyor gibi oluyor, ma-pushaneyeye düşmüşüm gibi, dedi, gönlümü bir ağırlık basıyor ki, ne basma... Hep bir yerlere ulaşım, o duvardan kaçıp kurtulmak istiyorum. Var mıdır bunun bir çaresi, var mıdır ferahlık verecek bir otun. Vardır, dedi Nefise Ana, elbet hatırlarım, böyle hâllerde, gelincik şurubu bire birdir... Onun tarif ettiği gibi, her gün üç defa içti Yunus şuruptan, bir hafta, on gün, on beş gün... Fakat hiçbir faydası dokunmadı, o da içmekten vazgeçti” (BVİ: 127).

Tuzun ve suyun şifalı olduğuna yönelik ifadeler Yunus Emre konulu romanlarda görülmektedir:

“Hem dememişler miydi, “su ilaçtır” diye” (AKY: 252).

“Anabacı besmele çekti, avucuna tuz alıp bebeğin bedenini tuzla ovalamaya başladı. Yeni doğan babasız bebeyi dergâhta kalan son tuzla tuzladı... Hastalıklar ondan uzak olsun, kaderi rahmetli babasına benzemesin diye” (YE1: 76).

“Sen suya soksana ellerini, soğuk su şişini alır, acısını da!” (GİP: 20).

Bitkilerden elde edilen çeşitli ilaçların yanı sıra hastayı iyileştirmek amacıyla duaya başvurulduğu incelenen romanlarda görülmektedir. Yunus Emre sürekli ağlayan çocuğu okuyup üfleyerek iyi eder:

“Yunus dua mırıldanır, üfler. Çocuğun sırtını sıvazlar. Avucunu, parmak aralarını ovar” (GİP: 44).

Yukarıdaki örneklere bakıldığında hastalıklara çözüm olarak bitkilerden yapılan macun ve şurupların yoğunlukla kullanıldığı göze çarpar. Yunus’un odun taşımaktan yara olan sırtına bitkilerden yapılmış merhem sürülür, ateşler içerisinde yandığında ise bitkilerden yapılmış şuruplar içirilir. Diğer bir ateş düşürme yöntemi olarak karla ya da sirke ile vücudun ovulmasıdır. Her bitkinin kendisine has iyileştirici etkisinden bahsedilir: Defnenin demlenip içilmesi hastalıklara iyi gelir, suyunun gözlere sürülmesi göz perdesinin kalkmasına vesile olur, tozunun ise göz ağrısına faydası vardır. Bal ve çörek karışımı, romanda hastalıklara deva olarak görülmektedir. Haşhaşın merhemi el yanığı ve çatlaklığa; şurubu ise boğaz ağrısına iyi gelmektedir. Boğaz ağrısına iyi geldiği söylenen bir başka karışım da günümüzde halen sıklıkla kullanılan nane-limondur. Hastanelerin yokluğunda kendi

hastalığının çözüm yolunu arayan insanlar, devayı etrafındaki bitki ve nesnelere aramıştır.

3.11. Halk Veterinerliği

Halkın, veteriner olmadığı ya da veterinerlere başvurmadığı zamanlarda, hayvanlarını hastalıktan korumak veya onları tedavi etmek için başvurdukları uygulama ve pratiklerin tümüne “halk veterinerliği” diğer bir adıyla “baytarlık” denir (Artun, 2013: 248). Göçebe yaşam tarzı süren toplulukların geçim kaynağının büyük bir kısmını hayvancılık oluşturuyordu. Eski Türklerde ata zarar vermenin cezası ölümdü, bu durum ata verilen değeri göstermektedir. Türkler günlük yaşam ihtiyaçlarını hayvanlar üzerinden sağladığından onlara önem vermiş, kurallarıyla onları korumuş, hastalanmalarına karşı önlemler almıştır. Bu durum halk veterinerliği konusunda bir birikime vesile olmuştur.

Boratav’a göre eskiden hayvan hastalıkları akılcı, büyüsel ve her ikisi birlikte olmak üzere üç yöntemle tedavi edilirdi. (2016: 148). Yunus Emre konulu romanlarda görülen halk hekimliği uygulamalarında büyüsel işlemler görülmemekte, imkânlar doğrultusunda hayvanlara tedavi uygulanmaktadır:

“Sarıcaköy’e ilk uğrayan bir karabaş oldu. Ayağını tuzağa kaptırmıştı.

Yarasını çamurla sardım, iyileşmesi için dua ettim” (OD:282).

“Üçüncü günün akşamında bir dağ keçisiyle birlikte çıkageldi... Ama gördüm ki, böğrününün tam ortasında avcının ok temreni vardı... Çam sakızı topladım, ufaladığım melengiç yaprakları ve yulaf samanlarıyla yoğurup bir yakı hazırladım” (OD:282).

“Sultanım, ben hemen yaralı köpek için gerekli şeyleri getireyim. Sargı tahtası, merhem, bez filân yani” (YE3: 70).

Yunus Emre konulu romanlarda baytarlık başlığı altında değerlendirebileceğimiz az sayıda örneğe rastlanır. İlk örnekte hayvan yarasının çamurla, ikinci örnekte ise çam sakızı, melengiç, yulaf samanı karışımından elde edilen bir yakıyla, üçüncü örnekte ise bir merhem ile iyileştirme çabasına girildiği görülür.

3.12. Halk Botaniği

Halk botaniği, halkın bitkiler âlemiyle ilgili uygulama ve bilgilerinin derlenip, incelendiği bir bilim alanıdır. Halkın bitkileri adlandırmada ve sınıflandırmada kullandığı ölçütler, onlardan yararlanma yolları, uygulamalar, inanışlar, sebze ve meyveler, ev-kır çiçekleri kısaca bütün bitkiler halk botaniğinin inceleme kapsamına girer (Ortakçı, 2012: 71).

Yunus Emre’yi konu edinen romanlarda halk botaniği kapsamına girebilecek pek çok bitki adına yer verilmiştir:

“Çobanlar **ebegümece** topluyor...” (DD: 106). “Ova yeşillikten çıldırmuş gibi. Dağ taş bir kol çengi. **Sarı papatyalar** oynuyor, **mor ballıbabalar** oynuyor...” (DD: 106). “O pencereden bakınca, **karadut ağacı** ve **dut ağacının** ardından ovalar görünüyor” (DD: 113). “Hamuralanı tarafındayım, **dişbudakları** keseceğim” (DD:

151). “...Yunus, dergâhın **gül bahçesine** doğru yürüdü, vakit nasıl geçti bilmiyordun” (DD: 173). “Az ileride koca bir **meşe ağacı** görünüyordu” (DD: 185). “Yaa, o illerde de **yediveren gülleri**, sizin Meram’dakiler gibi katmer katmer açıldı şimdi” (DD: 199). “Yollar, beller çıldırmuş gibi yeşil dolu, kucak kucak... **Çadır otları**, **Peygamber çiçekleri**...” (DD: 228). “Dergâh bahçesinin tahta kapısı

önünde ki **karanfillerin** kuruyan yapraklarını yolarken bir ateşin yüzünü alazladığını hissetti" (DD: 256). "Doyumsuz, **kuru gül yaprağı, papatya, ıtır kokusu** bu. **Bozkır çiçeğinin kokusu**" (Y: 24). "**Papatyalar, nergisler, çiğdemler** açtı" (Y: 27). "Çevre yanında otlar, **gelincikler, papatyalar**" (Y: 33). "**Haşhaşın** tütsüsüne bırak vücudunu." (Y:56). "**Sümbüller, fesleğenler, süsen çiçekleri**. Bazı **çakır dikenleri, deve dikenleri**, keskin, parçalayıcı otlar." (Y: 60). "**Üveyikler** konuşur mu bre?"(Y:62). "Şimdiye kadar görmediği iki **al gelincik** belirdi yanı başında. **Sütleğenler** salındı, **sümbüller** boyun büktü nazlıca" (Y:72). "Tekkenin **gülşenini** geziyor. **Al, beyaz, sarı güller, yaseminler, menekşeler, karanfiller**" (Y:80). "**Güllere** aş yapıyor şeyh babası. **Çiçekleri** buluyor, dikenlerini ayıklıyordu" (Y:85). "**Pembe, beyaz çiçeklerle** donanmış **kayısı ağaçlarına, asma** gibi, ağaç gövdelelerine sarılmış, **salkımlarla**, yeşil öbekli **nergislere, sülünlere** bakıyor, içini büyük bir coşku ve sevinç dolduruyordu" (Y:125). "**Çam, köknar** kokusu dolu havayı ciğerlerine her çekişinde bin şükür getirmek ister..."(Y:126). "Yunus yolda **iğde ağacı** gördü." (YE: 20). "**Kekik** kokuları, kuru **papatyalar, sümbüller...**" (YEVY: 77). "Dalları duvarı aşan büyük **kayısı ağacının** gölgesinin altına oturdum" (AAD: 37). "Bu gördüğün koca ağaç **Gökçemeşedir**" (YE3: 36). "**Kardelen** güneşi görmek için karları yarıyor, gün ışığına çıkıyordu" (YE3: 58). "**Menekşenin** boynu büküktü" (YE3: 58). "**Süsenler** öbek öbek nasıl safâ sürüyordu" (YE3: 59). "**Sümbüller** perişandı" (YE3: 59). "**Lale** al kan içindeydi" (YE3: 59). "**Çiğdem**in rengi sapsarıydı" (YE3: 59). "**Papatyalar, gelincikler** cennetin güzelliğinden nişan kırıntılıydı elbet" (YE3: 59). "Şu **sarmaşık** sevdiğine aşkla öyle bir sarılıyor..." (YE3: 59). "Şu **reyhanın**, şu **kekiğin** kokusu nereden geliyordu?" (YE3: 59). "**Gül** bir yandan güzellik ortaya koyarken, bir yandan mahzundu" (YE3: 59). "**Sarı çiçeği** bir **gül** oymağının yanına diktiler." (YE3: 63). "Neredeyse gün boyu dağ bayır geziyorum; **efeleden kuzukulağına, madımdan ebegümecine...**" (YDG: 62). "Yunus yerden kopardığı **küre çiçeğine** üfledi, yüzlerce okçuk rüzgârla buluştu"

(GİP: 31). “Konya’nın batısındaki **karaçam, ardıç ve meşe** ormanlarından toplanıp getirilen odunlar yemekhanede kullanılıyor...” (YE2:65). “... **ardıç, çam, meşe ağaçlarının** altında oturup bazen saatlerce düşünüyor” (YE2:157).

İncelenen romanlarda bitki adlarının dışında, ölmekte olan bir bitkiyi iyi etmek için çamura, gül bitkisini çoğaltmak için tohumuz üreme yöntemi olan aşya başvurulduğı görülür:

“Besmele çektim, birkaç ayet okuyup avucuma nefes ettim. Ellerimi birbirine sürtüp yerden bir miktar nemli toprak aldım. Mataramdan bir damla su ile çamur eyledim ve Muhammed Mustafa’ya salavat ile sarı nergisin dalını ovmaya başladım” (OD:320).

“Beşir bir gül fidanına aşy yapıyordu” (Y:132).

Yunus Emre konulu romanlarda bahar ve yaz aylarında hangi çiçeklerin açtığına, menekşe ve alıç bitkisinin özelliklerine dair bilgi verilmektedir:

“Bahar olunca yayla çiçekleri göz alıcı güzellikleriyle kendilerini gösteriyorlardı. Çiğdemler, sümbüller, menekşeler, lâlelerle çiçekler devri başlıyordu.

Bunlarla badem, dağ eriğı, ahlat, dağ elması gibi ağaçlarda çiçek açıyordu” (YE3: 222).

“Çiçekler devri yazın da kadife, fesliken, kekik, nane, hüsnü Yusuf gibi çiçeklerle devam ederdi” (YE3: 223).

“Alıç en geç bozulan meyvedir. Onlardan sepette çok fazla var. Sadece üzüm ve böğürtlen uzun yola dayanamaz”(YE: 37).

“Tez açar, geç solardı menekşeler” (YEVY: 37).

“Sobran’ın arkası hep meşelikti. Meşeler, kalın, kısa gövdeliydi. Toprağa bütün güçleriyle yapışırdı meşeler. Meşe öyle bir ağaçtı ki üstünde yaşadığı toprakta kendisinden başka bitki yaşatmazdı. Bu sebepten Frik meşeliğe hiç uğramazdı. Kozluk Tepesi öyle miydi ya? Geven, çoban yastığı, üzerlik, yavşan otu, sığırkuyruğu, koyun yumağı, çayır üçgülü...” (YE1: 86).

İncelenen romanlarda yer verilen bitki adları Yunus’un yaşadığı, gezdiği coğrafyanın tasvirini yapmak açısından önemlidir. Aynı zamanda bitkilerin çeşitliliği halk botaniğinin zenginliğini gösterir. Bu çeşitlilik romanlarda, çiçek adları üzerinde toplanıp, meyve adı olarak sadece kayısı ve alıçtan bahsedilmektedir. Genellikle bitkilerin sadece adları sıralanmakta, özellikleri hakkında bilgi verilmemektedir.

YE3’te bitki adlarının daha çok kullanıldığı dikkat çekmektedir.

3.13. Halk Meteorolojisi

Halk meteorolojisi, halkın edindiği birtakım tecrübe vesilesiyle havanın durumu tahmin etmesidir. Tarımla ve hayvancılıkla geçinen halk, ürünlerin verimliliğini artırmak adına hava durumunu önceden bilme ihtiyacı hisseder. Bu tahminler bazen inançlarla süslenmiştir. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber, halk meteorolojisi geçerliliğini yitirse de devamlılığı sürmektedir. Bunun en bariz örneği kırsal bölgelerde, halkın bir araya gelerek, kuraklık sorunundan kurtulmak adına belli teknik, uygulama ve nesnelere “yağmur duası”na çıkmalarıdır. Hava durumunun tahmin edildiği örneklerle de günümüzde rastlanmaktadır: Karıncaların yuvalarından çıkması ve birçok kuşun toprak üzerinde dolaşması yağmur yağacağına

işaret sayılır, akşam vakti güneş bulutların içine batmıyorsa ertesi gün hava güneşli olacaktır.

Yunus Emre konulu romanlarda halk meteorolojisi verilerine rastlanır. Birtakım işaretlere bakılarak hava durumunu tahmin edilmeye çalışılır.

“Atın ışığı... üşüyor” dedi; “Kemiklerimde ay ışığının soğuması var. Gökte ayın çevresi buğulanmış mı?” Küreğiyle harcı karıştıran derviş bir an için işini bıraktı, aya baktı, az önce benim gördüğümü gördü o da; “Buğulanıyor...” dedi. İşine döndü. (...) Olamazdı!.. Bu kadar bilmek..? Arkamsıra gelen ince uzun dervişin, benim sesime yakın sesi; “Öyleyse yağmur var” dedi: “Yaradan yarattığını korur elbette, fakat kötü yağmurlar yağacağa benziyor.” (BAYE: 81).

“Hadi koğaladınız yoldaşlarınızı, şunları siz yeseydiniz ya, yemeden uçup gitmenin âlemi mi var a kuşlar, a kuşçuklar, sizde de mi günah denilir korku kalmadı?

Yoksa havanın bozması bu kadar mı yakın? Yağmur mu..?” (BAYE: 96).

“Güz gelende, kâh yıldızlara bakar, kâh Takkeli dağın ardından kopup gelen yumurta büyüklüğünde bir bulutu izler, kâh deve dikenlerinden okur... Öndeki kışın tez mi geç mi geleceğini, sert mi yumuşak mı geçeceğini haber verirdi” (DD: 20).

“Ve bu yağmurlar öyle aldatıcıydı ki her ne vakit kendini gösterirse orada kuraklık peydahlanırdı. Eğer eylül ayında böyle bir yağmur olmazda sürekli yağarsa, işte o güzel bir sezonun geleceğini gösterir ve o zaman anası aç kalmazdı” (AKY: 20). *“İnsan ömrünün bir nisan yağmuru kadar gelip geçici olduğu daha önce de bilindiği gibi bundan yıllar hatta asırlar sonra da aynı şekilde bilinecekti”* (AKY: 103).

Yukarıdaki örneklere bakıldığında birtakım işaretlerin yağmur yağacağına işaret olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu işaretlerin, yorumu yüz yılların tecrübesine dayanmaktadır. Yani daha önce gölün buharlaşması sonucu yağmur yağdığını gören insan her göl buharlaşmasında yağmur yağmasını bekler. Yahut yağmur yağmadan hemen önce dizleri ağrıyan kişi, yağmur yağacağını dizlerinin durumuna göre tahmin eder.

Kırkikinci yağmurlarının yaz ve kış başlangıcında, genellikle öğleden sonra ikinci sıralarında yağdığı bilinir. Halk arasında bu yağmurların 40 gün süreceği inancı oldukça yaygındır. İncelenen romanlarda kırkikinci yağmurlarının şiddetine değinilir:

“Kırkikinci yağmurları selinin kıyılarını yardığı bereket tarlalarının ortasında, kağı arabasının tekerleklerinin geçtiğı yer hariç her yanı yemyeşil olan yoldan”

Cemre baharın habercisi olarak bilinir. Hayvancılık ve tarımla uğraşan Anadolu halkı için cemre düşme vakti oldukça önemlidir. Cemre toprağın işlenmesi ve hayvanların otlaklara çıkarılması için bir zaman belirleyicisidir. İlk iki cemre şubat ayının sonunda, üçüncü cemre ise mart ayında düşer. İlk olarak havaya düşen cemre, ardından suya en son da toprağa düşer. Romanlarda baharın ve bereketin müjdecisi cemreden bahsedilmektedir:

“Ne birinci cemre çare olmuştu haline, ne ikinci cemre... Üçüncü cemre düşsün, toprak ateşle buluşan buğdayını yürütsün diye bekle diyse de nafile... Olmadı işte... Birer hafta arayla baharı ve bereketi müjdeleyen üç cemre de, toprağına can olup su yürütmedi ekine” (DC: 13).

Kuraklık dönemlerinde yağmur yağması için edilen duaya yağmur duası denir. Genellikle cemaatle birlikte yerleşim yerinden uzağı gidilerek

edilen bu dua yöreden yöreye farklı uygulamalarla gerçekleştirilebilir. Yunus Emre konulu romanlarda “yağmur duası” ifadesi geçmekte, ancak uygulanan biçimine değinilmemektedir:

“Köyün ileri gelenleri tepelere çıkıp yağmur duası ediyordu ama tek damla inmiyordu toprağa” (YE2:50).

3.14. Halk Ölçü Birimleri

İçerisinde bulunulan dönemin şartları ve ihtiyaçları halk ölçü birimlerinin çeşitliliğini ve niteliğini değiştirmektedir. Halkın teknolojiden uzak, kendi imkânlarıyla ortaya koyduğu ölçü birimleri, halkın sosyo-ekonomik durumunu da yansıtmaktadır. Günümüzde artan ihtiyaçlar, iyileşen sosyo-ekonomik durum ve gelişen teknoloji ölçüm araçlarını çeşitlendirmiştir

Osmanlı zamanında, altın ve gümüş alaşımlarının kalitesini ölçmek amacıyla kullanıldığı bilinen mihenk, incelenen romanlarda halk ölçü birimleri arasında yer almaktadır:

“Para, şimdi şu sıra ölçüde mihenk...” (BAYE: 148).

“Kuyumcu, elde ettiği altını mihenk denilen bir taşla ölçer. Ayarı istenilen düzeye gelmemişse tekrar eritir. Bir demir örs üzerine koyar ve altını istenilen ölçüye gelinceye kadar döver” (AAD: 46-48).

“Kaysarıyeli ise – Ermeni'nin iddiasına göre –bir okka pastırmadan bir kırat eksik tartmıştı” (AKY: 142).

3.15. Beslenme ve Mutfak

Artun'a göre mutfak kültürü beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türlerini, bunların hazırlanma, pişirme, saklama, tüketme sürecini; mekân ve ekipmanı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve

uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ifade eder (2013, 403).

İnsanoğlu yaşamak ve yaşatmak, ihtiyaç duyduğu besin kaynağını elde etmek için çalışmış. Beslenme ihtiyacını karşılayabilmek adına muhtelif yollara başvurmuştur. Ancak bu yol kişinin; bulunduğu yerin iklimine, dini inanışına, yaşam tarzına, kültürüne, değerlerine, inançlarına, etkilendiği bir başka kültüre vb. göre değişiklik arz edebilmektedir. Ayakta bir şeyler yemek oldukça sakıncalıdır inancı, sol elle yemek ve domuz eti tüketmenin günah olması, yemeğe başlamadan önce besleme çekilmesi, sofradan kalkarken şükür mahiyetinde “elhamdülillah” denmesi gibi örnekler dinî unsurların beslenme ve mutfak kültürünü etkilediğinin göstergesidir. Bölgelerin iklim şartları ve toprak türünün de sofraya kültürüne etkisi vardır. Bir bölgede hangi besinler yetişiyor ise daha fazla onlarla yemek yapılır ve o ürün üzerinden bir kültür oluşturulur. Örnek verecek olursak, Karadeniz yemeklerinde mısır ve mısır ununun fazla kullanılıyor olması mısır üretiminin yoğun oluşundan; Ege yemeklerinin zeytinyağlı oluşu ise bölgede zeytin yetiştiriliyor oluşundandır.

Türkiye'nin coğrafi konumu, kurulan uygarlıklar, iki büyük imparatorluğun yeme içme geleneğine etkileri Türk mutfak kültürünün çeşitlenmesini sağlamıştır (Artun; 2013, 403). Bu yorumdan yola çıkarak Türklerin, Orta Asya'dan getirdikleri mutfak kültürü ile Anadolu'da yaşayan çeşitli uygarlıkların mutfak kültürünü birleştirerek yeni bir mutfak kültürü oluşturduğu söylenebilir.

Geleneksel Türk sofrasının kültürel sınırlar çerçevesinde oluşmuş, uyulması gereken kuralları vardır. İncelenen romanlardaki sofraya adabıyla ilgili alıntılar, ele alınan dönemin kimliğini yansıtmaktadır. Ancak YDG: 118

de 13. yüzyıl âşığı Yunus Emre'nin konuk olduğu bir sofrada, yemek esnasında sohbet etmenin sünnet olduğu söylenmesine rağmen AKY: 32 de ise kurguya göre 16. yüzyılda yaşayan Molla Kasım'ın yer aldığı sofrada, yemek yerken konuşulmasının sofrada adabına uymayacağı belirtilmektedir. İki roman arasındaki bu farklılık sofrada adabının zamanla değişen; değerlere, hayat şartlarına, fikrî yapıya göre dönüşebileceğinin göstergesidir:

“Ardından, “Yemekte sohbet sünnettir” dedikten sonra ben sormadan isminin hikâyesini anlatmaya başlıyor” (YDG: 118).

“Sofra adabına göre yemek yerken konuşulmazdı” (AKY: 32).

İncelenen romanlarda; Anadolu insanının, sofrada bezi üzerine kurduğu sofralarıyla karşılaşmaktadır. Yer sofrasının dışında HÇ: 110-111 sayfasında ise dergâha gelen misafirlerin yemek yiyebileceği taş bir sofradan bahsedilmektedir:

“Yere serili sofranın çevresine dizildiler” (YE2: 14).

“Tapduk Emre Dergâhı ortasında bir kara taş var idi. Yuvarlak, ovale yakın bir taş idi ki, çoğu kara, az bir yeri kahveye çalar bir taş idi. Yemek yenirdi bu taş üstünde. Yaklaşık kırk kişi aynı zamanda yemek yer ve doyar idi” (HÇ: 110-111).

“Bezi serdi. Tahtayı, kaşıkları, içtikleri kupaları, testiği getirdi; özenle dizdi hepsini” (BVİ: 117).

“Sofra bezini yere serpip, hamur açtıkları tahtayı üzerine koymak Yunus'un göreviydi her zaman...” (BVİ: 109).

“Her zamanki gibi sofrayı oturma odasına sermişti” (AKY: 31).

“Dertli “Dolap”ta alevîlerin “lokma” olarak bilinen, herhangi bir yiyeceğini paylaşma geleneğine rastlanmaktadır. Romanda lokma, gayb erenlerine yani hak dostlarına ayrılmıştır:

“Bizim soframızda töredir. Sultan, önüne konan yemekten “Lokma ayırması” yapar. Bir sahana böler “Gayb erenler hakkına” der, bir köşeye koyar. Misafir hakkıdır bu!” (DD: 95).

Kültürün oluşum, gelişim ve değişimini etkileyen inançlar, sofrayla ilgili nezaket kurallarını belirlemede de kendisini göstermiştir. Yunus Emre konulu romanlarda yemeğin başında besmele çekilmesi İslâm’ın Türk mutfak kültürüne kattığı gelenek ve uygulamalardandır.

“Çorbadan besmeleyle ilk yudumu aldığımda hemen içimden geçen şey, az önce gizliden izlediğim o iki misafirden helallik istemek oluyor” (YDG: 84, 89).

Türk sofra gelenek ve göreneklerinden biri de Allah’a şükür mahiyetinde yemeğin peşine “sofra duası” yapmaktır:

“Bismillahirrahmanirrahim!” dedikten sonra ortada duran yemeğe ilk kaşık batıran her zamanki gibi aile reisi namına Kasım olmuştu” (AKY: 32).

“Küçümencik dervişin sofrası sonu duasına katıldım hemen” (BAYE: 97).

“Yûnus yemek sonrasında bir dua yaptı. Azer “amin” dedi” (Y:67).

“Yemeğin ardından Kerim Baba şükür duası okumuştur” (DYO: 220).

“Bu sofrası duasına, rızıklanarak “âmin” diyen konuklar, Fatihalarını tamamlayıp ellerini yüzlerine sürerek birer ikişer sofradan kalktılar. Ondan sonra da bu aş evini boşalttılar” (YEVY: 68).

Yunus Emre konulu romanlarda özellikle çorba ve ekmek yapımından önceki hazırlıklara da değinilmiştir:

“Otacı sac üzerinde otlu pide pişiriyordu” (GİP: 109).

“Kadın Ana tarhana eziyor” (DD: 16).

“...sonra ekmek için hamur mayaladı” (YE: 18).

“Buğdayı öğütür, unu eler, hamuru pişirir, karnımızı doyururuz” (HÇ: 47).

“Erişte kesiyordu” (DD: 311).

“Kekik ayıklıyordum, tuzla karıştırınca, iyi bir şey gibi yeniyor” (DD: 72).

“Kadın Ana, elindeki tavşan ayağıyla hamur tahtasının üzerindeki yufkayı acele acele yağladı, hamuru katladı, yuvarladı, yuvarladı, siniye koydu. Elleri, ömrü boyunca tekrarladığı bu hareketi, tatlı bir düzen ve hızla kim bilir kaçınıcı kere yapıyordu. Yunus, gözleme severdi. İçine çökelek koyup dolma gibi sardığı gözlemeyi yerken, her sefer çocuklaşır, gözleri ışıltılı olurdu” (DD: 16).

“Annesi yine un ezip, yoğurtla karıştırıp çorba yapmıştı” (BVİ, 19)

“Analar ot geveleyip bebeklerinin ağzına sokuyordu” (Y:9).

“Kadının yufka açan elleri duruverdi tahtanın üstünde, hayretle baktı oğluna” (BVİ: 235).

Kültürel değerlerin yanı sıra toplumun yaşam biçimi ve ürettiği ürünler mutfak ve beslenme kültürünü belirlemektedir. Eski Türklerin, göçebe yaşam dolayısıyla tarıma eğilemedikleri, bu nedenle hayvansal gıdalar tükettikleri bilinir. Zamanla değişen şartlarla beraber yerleşik hayata geçilmesi

tarımın öne çıkmasını sağlamıştır. Anadolu'daki tarımsal yapının zenginliği yemeklerin çeşitliliğine yansımıştır. İncelenen romanlarda, kurgu gereği kuraklık yaşanmakta, toprak ürün verememektedir. Ancak buna rağmen Yunus'un önüne gezip gördüğü yerlerde çok özel sofralar kurulur. Bu sofralarda pek çok bitkisel ve hayvansal ürünlerden elde edilen yemekler vardır.

Yunus Emre konulu romanlarda hayvansal gıdalarla karşılaşmaktadır:

"Her akşam yediği tavuk ve butlardan bana da verdi" (OD:99).

"Yunus, sofranın orta yerinde duran ayran aşının, sıcacık buğusunu nicedir özledi..." (YEVY: 102, 36).

"Ocakta kalaylı tencere içindeki süt kaynamaya başlamıştı"(YE3: 64, 86, YE2: 97).

"İçinde ocaktan yeni inmiş, dumanı savorulan koyun kavurması" (Y:67).

"Kadınlar koyun ve ineklerden sağdıkları sütlerden yoğurt, ayran, sade yağ, peynir yapıyorlardı"(YE3: 222, DYO: 106, YE: 8).

"Sonra keçi peyniri... Üstünde ayran kabarcıklarıyla yayıktan yeni çıkmış bir topak tereyağı" (YE1:155, BVİ: 385).

"Az sonra, birkaç yufka ekmeği, biraz yağ ve balla birlikte geldi" (DD: 45).

"... son çökelek parçası da bittiğinde, sanki her şey beni bırakmış gibi hissettim" (OD:88, BAYE: 145, YE2: 97, DD: 122).

"Bir sahan dolusu kehribar rengi bal koydular ortaya (YE1:155, DD: 79).

"...bir tas koyun sütüyle karnını bir güzel doyuran Yunus'un diyecek yoktu keyfine"(DC: 27).

“Ekmeğim var idi; omuzumdaki yol heybemde peynirinden çökeleğinden bir yeyimlik katığım da eksik değildi” (BAYE: 24).

“Kaşıkla ekmeği deşip, açtığı boşluğa tahta küleekten aldığı tereyağını koydu. Haşlanmış patates ve çökeleği yerleştirdi sofraya. Karısı ayran testisini siniye koydu.

Çoban tahta taslara ayran döktü” (GİP: 43).

“Sonra kızarmış kuzular, pilavlar ve zerde yendi.” (BVİ: 272).

“Yunus’a bir tabakta kurutulmuş et ve ekme getirdiler” (YE2: 119).

Romanlarda bitkisel gıdalar görülmektedir:

“İsmail, böğürtlenli çayından bir yudum aldı” (YE2: 46).

“İslatılmış yufkaya elma kurusu veya erik pestilini katık ederek ilerliyorduk” (OD:31).

“...tarçın şerbeti ile geri döndü” (OD:322, DD: 212).

“Ferhat Hoca, geçip sedire oturduğundan, Satı Kadın’ın ikram ettiği adaçayı ile bazlamayı bitirişinden sonra baktı ilk Yunus’un yüzüne” (YEVY: 17).

“Kuşburnu ezmesinden, bazlamanın da incesinden hazırlamışımıdır” (YEVY: 41).

Yunus Emre konulu romanlarda yemek yapımında ve sofrada kullanılan bir takım alet ve eşyaların adları yer alır:

Şimşir kaşığı (YEVY: 102), saç, tavşan ayağı (DD: 16), hamur tahtası, oklava (DD: 284), sini (YE2: 165, Y:20, YEVY: 84) bakraç (Y:20), sofru bezi (YE: 13), bakır kap (YE2: 15), semâver (HÇ: 93).

İncelenen romanlarda aşağıda verilen yiyecek-içecek adları tespit edilmiştir:

Çorba, pilav ve et (HÇ: 79, BVİ: 65, 67, 138, BAYE: 120, Y: 23, DD: 87, 250 YEVY: 136, 67, YE1:71), *kabak dolması* (YE2: 68), *keşkek* (HÇ: 49), *ballı hamur* (BVİ: 289), *tarhana suyu* (OD:50, GİP: 91, GİP: 175), *haşlanmış yumurta dürümü*(YE2: 26), *et, tavuk haşlama, mercimek köfte, pilav, domatesli kabak, peynir, yeşil soğan* (YE2: 82) , *nohutlu pirinç pilavı* (YE2: 45), *buğday çorbası, bulgur pilavı* (YE2: 92), *darı çorbası* (BVİ: 182), *mercimek çorbası* (BVİ: 209, YE: 8), *patlıcan yemeği* (DYO: 106), *bulgur pilavı* (BVİ: 107, BVİ: 361, YEVY: 136, OD:211), *etli pilav* (YE: 49), *içi yağlı gözleme* (Y:31), *helva* (OD:139, DD: 191), *pekmeze suyu* (BVİ: 119, DD: 79),

Yumurta haşlamaları, yufka ekmekleri, tandır böreği, tulum peyniri, hoşmerim (DD: 185, 79), *kızarmış kuzu, pilav, zerde* (BVİ: 272).

Yunus Emre ve köylüsü kuraklıktan ötürü kıtlıkla mücadele etmektedir. Yunus Emre çareyi Hacı Bektaş-ı Velî'nin dergâhından buğday istemekte görür. Oradan gelecek buğday sayesinde evlerde ekmek pişecektir. Romanlarda yemeğin, olmazsa olmazı olan ekmek çeşitleriyle sıklıkla karşılaşmaktayız:

Yufka: YE1:155, YE2: 97, 165, YDG: 194, BVİ: 382, Y:20, YEVY: 136, DD: 16 **Ekmek:** GİP: 43, 175, BAYE: 24, YE2: 119, DYO: 106, BVİ: 67, DD: 45, YE2: 165 **Bazlama:** YEVY: 14, 36, BVİ: 63, **Tandır Ekmeği:** GİP: 43 **Ballı Hamur:** BVİ: 333, 382, **Kuru Arpa Ekmeği:** DC: 27 **Çavdar Ekmeği:** YE1:71, **Somun:** OD:122.

Romanlarda dergâh içerisinde yemek pişirilen aşhanelerin bulunduğu, yiyeceklerin saklandığı kilerin de belli bir görevlisi olduğu görülmektedir:

“Aşhanenin önünden geçerken nefis yemek kokuları aklımı başımdan almıştı” (GİP: 194).

“Kilerci Recep derler bir yiğit varmış. Mutfağın da kilerin de sorumlusuymuş” (HÇ: 28).

Her yiyeceğin kendisine has bir dayanma süresi vardır. Eskiden insanlar yiyeceklerin ömrünü uzatmak amacıyla belli birtakım uygulamalara başvurmuşlardır.

Yiyeceklerin yazın sıcağından korunması, soğuk tutulması için toprağa gömülür:

“Yaz mevsiminde zembillerle yiyecek sakladığımız kör kuyunun çıkığına tutundum” (OD:195).

“Toprağa gömdüğümüz tahıllar tükeneli iki hafta olmuştu. Meşe odunundan un yapmaya çalışıyor, kayalardan kına kazıyıp suyla kaynatılıyor, dağlardan kekik ve ağaç yaprakları toplayıp çorba niyetine suyunu içiyorduk” (OD:63).

“...kilerden malzemeleri indiriyor, nemli toprağa gömdükleri peynir çanaklarını çıkarıyordu. Büyük odanın bitişiğindeki, mutfak olarak kullanılan loş odada pirinç, bulgur ve nohut torbaları ahşap raflardan indiriliyor, eskimiş dolapların çekmecelerinden çıkarılan bıçaklar bilenmek üzere bir kenara ayrılıyordu” (YE2: 21).

Türk sosyal hayatı içerisinde önemli bir yer edinmiş olan düğünlerde ve bayramlarda sofralar her zamankinden daha özenli biçimde hazırlanır:

“Ramazan geçip bayram geldiğinde sofralar da zenginleşmişti. Kavurmalar, taze dereotu, fasulye, bulgur, hoşaf, yaş nane...” (YE2: 35).

“ ...Ben en büyük servetimi sana kendi ellerimle teslim ediyorum!” dediği günü hatırlıyor musun, iki sofralık düğün yemeğimizi.” (OD:38).

Mutfak kültürü başlığı altına alabileceğimiz diğer veriler şu şekildedir: “...bir cılız oğlakçığımız vardı onu kestik pişirdik, evde bizim Köroğlu suyuna pilâv saldıydı, ayran, hoşaf derken demek bereket sizin bereketinize imiş inşallah; arpaya, buğdaya, taneye de uğrar bereketiz” (BAYE: 121).

“Sâkilerin dolu getirip boş götürdüğü şarap testileri; afyon yutup bengübâde esrüklüğünde mestlikler, etten tandır kebabları, tatlıdan kadayifler mi? Tepsinin altı kızarmış, üstü nar gibi yanmakta; şerbeti buram buram buğulu.. ya parası nereden gelecek bunların?” (BAYE: 237).

“...hepsini toptasak birer çuval arpa ve buğday, birbirine katsak bir testiye doldurmayacak kadar yağla her haneye birkaç bellediğimiz ve olmazsa olmaz saydığımız yarımca çömlek pekmez” (YDG: 54).

“Yiyecek dediğim kara yufka, tarhana kurusu ve çiğneme. Onlar bittiğinde ise diğer dervişin çıkınındakilere sıra gelmişti; pestil, ceviz ve deriye basılmış peynir” (YDG: 194).

“Biz de dergâhta yazdan kaynatılan pekmez, kurutulan tarhanalar ve sebze meyvelerle, kurutulup tütsülenmiş etleri azar azar tükettik de yokluğa düşmedik el-hamdüllillah” (YDG: 216).

Romanlarda pek çok yemek adına rastlanmıştır. Günümüzde de bu yemeklerin birçoğu sofralarda yerini almaktadır. Kıtık zamanında buğday bulamayan halkın meşe ağacından un yapmaya çalışması, kayalardan kına kazıyıp biraz da kekik ekleyerek çorba niyetine içmeleri dikkat çekicidir. Yukarıdaki verilerden yola çıkarak dergâhların bir aşhanesi, evlerin de mutfağı

olduğu söylenebilir. Buralarda pişen yemekler sofraya bezinin, taş sofranın yahut sinilerin üzerinde yenmektedir. Yemekler tarımsal ürünlerin yanı sıra hayvansal ürünlerden yapılmaktadır. Yemeğe başlamadan önce besmele çekmeye özen gösterilir. Yemeğin sonunda sofraya dua yapılır. Yiyecek pişirmek ve yemek için kullanılan alet ve eşya adları da az değildir; testi, tavşan ayağı, şimşir kaşık, sofraya bezi, sini, tahta kaşık vb. Eve gelen misafirlere ve bayram, düğün gibi törenlere mahsus yemek pişirildiği görülür.

3.16. Halk Mimarîsi

Halkın kendisi için oluşturduğu nesnel yaşam çevresi diyebileceğimiz halk mimarîsi, genel etmenler etkisiyle gelenekselleşen kimin yaptığı bilinmeyen bir tasarım sürecinde oluşan yapılardır. Bu mimarî yapı söz konusu toplumun gelenek göreneğini, akrabalık bağlarını, değer yargılarını, komşuluk ilişkilerini, dünya görüşlerini anlatmada ve anlamada kaynaklık edebilmektedir. (Baran, 2006: 141-142).

Genellikle bölgenin coğrafya ve iklim şartlarının şekillendirdiği halk mimarîsini, halkın kültürü ve ekonomisi de etkilemektedir. Orman ve yeşillik açısından zengin olan Karadeniz bölgesinde ahşap evlerin varlığı söz konusu iken, ağaç yoksunluğu yaşayan Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde taş konutlar göze çarpar. İklimin Türk mimarîsindeki etkisine örnek olarak da sofalı evler verilebilir. Buna göre sıcak olan bölgelerde sofasız evler tercih edilir çünkü sofalılarda üstü açık veya kapalı olma durumu vardır. Yetiştirilen ürünü uzun süre saklamak amacıyla farklı mimarî yapılar da oluşturulmuştur. Bu yapıya Orta ve Doğu Karadeniz'de karşılaşılan "serender"leri örnek vermek mümkündür. Ahşap serenderler dört direk üzerine oturtulmuş bir yapıdır. Yerden yüksekliği genellikle beş veya yedi metre olan bu yapılarda hava döngüsünü sağlamak amacıyla ızgaralar bulundurulur.

Mısır, patates, elma gibi yiyecekler bu hava döngüsü sayesinde bozulmaz ve yüksek bir yapı olduğu için ve direklerle serender arasına ters taş konulduğu için fareden korunmaları sağlanır. Anadolu'nun her bölgesinde değişiklik arz eden mimarî yapının, modern mimarîden uzak tamamen halkın uzun yıllar içinde edindiği tecrübe ve ekonomik imkânlar çerçevesinde oluşturulduğu söylenebilir.

İncelenen romanlarda pek çok mimarî yapıya değinilmektedir. Bunlardan biri de köy mimarîsidir. OD: 244, BVİ: 326, 381, 389, BAYE: 19, 59 ve Y: 21, 166, YE3: 8' de köy evlerinin yapımında kerpiç kullanıldığı, iki odasının ve ambarının bulunduğu bilgisi yer alır.

“Cehennem ateşinin girdiği bacayı daha iki ay evvel, karlı tipili bir havada tamir etmiştim. Herkes gibi ben de yağmurlar başladığında evimizin damını yumuş, tavan merteklerini elden geçirmiş, kurumlanan bacanın iç duvarlarını çamurla sıvamıştım. Sarıcaköy'e varınca yeni evimizi taştan yapmak geçti içimden (OD: 40).

“biz altı kişi kerpiç kestik, mertek ve germe yonttuk, üç günde üç oda ve ev yaptık. İçine birer hasır yadık.” (OD: 50, OD: 122). YE: 46'da mimarî yapının sembolik değer taşıyabileceğini görmekteyiz:

“Meydan odasının tavanı içine geçmiş karakterlerden oluşuyordu. Tavanı dikkatli süzünce oranın derinliğine şaşırıldı. Yüzündeki ifadeyi gören eren açıklama yaptı. “Bu kubbe yedi katlı göğü sembolize eder” (YE: 46).

Yunus Emre konulu romanlarda umuma ait sayılan medreselerin, camilerin, hamamların, vakıfların, imarethanelerin, hastanelerin ve kervansarayların taştan yapıldığı görülmektedir:

“Gerçi bozkırda ancak mescit, hamam gibi umuma ait yerler taştan yapılyordu ama ben evimi taştan yaparsam kim ne derdi?” (OD: 40).

Bir yerin mimarî yapıları oranın ikliminden, kültürel yapısına kadar pek çok konuda bilgi vermektedir. İncelenen romanlarda şehir ve köy mimarisine değinilmiştir. Köy mimarisinde kerpiç malzemesinin sıklıkla kullanıldığı görülür. Özellikle Yunus Emre'nin yaşadığı ev ve çevresi tasvir edilirken kerpiç, çamur ve taş olan yapılardan bahsedilir. Kerpicing yapımında kullanılan saman, toprak ve su köy insanının kolaylıkla bulabileceği malzemelerdendir. Aynı zamanda kerpiç az yağış alan ve iklimin kurak geçtiği yerlerdeki yapılar için daha elverişlidir. Bu açıdan bakıldığında bahsedilen bölgenin ekonomik yapısı, iklimi tahmin edilebilir. Şehir mimarisinde ise daha taş işçiliği öne çıkmakta, ahşap yapılardan az da olsa bahsedilmektedir. OD: 276'da şehirlerde ve kasabalarda bulunan camilere, medreselere, imarethanelere, hastanelere, kervansaraylara, çeşmelere, hanlara, hamamlara, köprülere, aş evlerine ve kervansaraylara değinilmiştir. OD: 40'da mescitlerin, vakıfların ve hamamların bozkırda taştan yapıldığı; ev içlerinin çamurla sıvanıp yapımında mertek ve tuğlanın kullanıldığı görülür. Samanlık ve ahır eve bitişiktir.

Konya ve Selçuklu yapılarının köy ve şehir mimarisine göre daha gösterişli olduğu görülür. BVİ: 269'da, AKY: 63 ve YE2: 128'de camiler, medreseler, imarethaneler, hastaneler, kervansaraylar, çeşmeler, sebiller, hanlar, hamamlar, köprüler, taç, oymalı ve kemerli kapılar, havuzlu avlular, gümüş fiskiyeler, taş işçiliği ile süslenmiş bordürler ve yüksek, gösterişli kubbelerle Selçuklu mimarîsi resmedilir.

Romanlarda birçok olay kurguya göre dergâhlarda geçmektedir. BVİ: 80, 151, 163, 165, 188, DD: 92, 113, YE2: 16, 36, 30, 44, HÇ: 26, 42, 64, YE: 43,

45, AKY: 168, YEVY: 25 sayfalarında dergâhların mimarî özelliği tasvir edilir. Bunlara göre dergâhlar taş, mermer ve kerpiç malzemeleriyle inşâ edilmiş; içerisinde ahır, çamaşır evi, meydan evi, mihmân evi, kiler evi, kışlık oda, sohbethane, zikirhane, yatakhane, yemekhane, fırın, hamamlık, mut-fak, haremlık, selâmlık, hücre, değirmen, marangozhane, dershâne, nalbant evi, dokumahane gibi türlü işlevi olan odalar bulunur.

3.17. Aydınlatma Gereçleri

Teknolojinin yetersiz olduğu dönemlerde insan yaşamını daha verimli hâle getirebilmek için birtakım aydınlatma araçlarına ihtiyaç duyulmuştur. Eski dönem aydınlatma aracı olarak bildiğimiz mum, kandil, gaz ve lüks lambaları günümüzde de kullanılmaktadır. Geçmişte sıklıkla başvurulan bu aydınlatma araçları teknolojinin gelişmesiyle beraber yerini ampul, avize, florasen gibi nesnelere bırakmıştır. Yunus Emre konulu romanlarda aydınlanma ve ısınma gereçleri olarak mum, çıra ve kandil dikkat çekmektedir:

“Şamdandaki mum bu nadide çiçeğin gözyaşına eşlik ediyor, tıpır tıpır, yavaş yavaş ağlıyordu” (Y:39). Y: 42, 155, BVİ: 269, YEVY: 81, GİP: 118, 66, 149, DC: 80; YE2:79, 81, 230, GİP: 48’de “mum” un geçtiği benzer ifadeler vardır.

“Vurup gelmiş bir gece köye. Gizlice eve girmiş. Usulca yakmış çirayı” (Y:67, DYO: 172, GİP: 134, YE2:225).

“Dergâhın kandilci, mumcu ve kokucuları da vazifelerini titizlikle yapıyorlardı. Akşam olunca dergâhın kandilleri yanıyor, bu nûr merkezini aydınlatıyordu” (YE3: 56).

“Abdullah Efendi’nin verdiği tüm kitapları geceleri okumak için bir kandil ve kandil yağı bile almıştı” (AKY: 120, 207, 235, YE3: 44, Y:51, YDG: 107; DC: 29; GİP: 159, YE1: 125).

3.18. Geleneksel Oyun

Oyun, zorunlu kılınmadan, üretim çabası olmadan, genellikle çocukların ve az da olsa büyüklerin eğlenmelerini sağlar (Boratav, 2016: 267). Oyunlar geleneksel olarak yeni nesillere öğretilir, böylece kültürel aktarım gerçekleşir. Yunus Emre'yi konu alan romanlarda kurgu çerçevesinde çeşitli oyunlara yer verilmiştir:

Savaşla ilgili oyunlar:

“Cenk oyununda nice erkekleri dize getiren Sitare...” (OD:25).

“Alp erenler, harran gürra kılıç oynamışlar, kalkan yarıştırmışlardı” (DD: 93, 57, BVİ: 110, OD:49).

“Yarın çelik çomak oynayacağız kesin gelecek misin? (AKY: 316).

“Ok atma, at yarışı, güre, bunlar da gereksizdi” (YE2:201).

“Çocukların Hayme Ana'nın anıt mezarları etrafında cirit oynaması, güreş tutması, kılıç çalması bir gelenek haline gelmişti” (YE3: 226).

Gündelik hayatla ilgili oyunlar:

“Bu şiir bana küçükken oynadığımız tahterevelli oyununu hatırlattı, bir yukarıya bir aşağıya ve galiba...” (BVİ: 293).

“Köylüler Karagöz-Hacıvat oyunlarının gölgelerinden farksız, kendi kıpırtılarında hareketlenmişlerdi” (BAYE: 229).

“Ama bu sefer, çocuklarla meydanda aşık oynayan görünüşü çocuk akıllı, Yunus'a seslendi” (DD: 30, 258).

“Ne Körpedüzü’nde kuzu yayarken arkadaşlarıyla oynadığı çelik çomağın, ne tekerleme yarışında çoğunluk kazanışın, ne de Sarıköy yazılarından toplayıp, iplere dizerek boynuna astığı alıçların doyumsuz tadı vardı şimdi” (YEVY: 10).

“...bizimle oynardı bazı bazı, seksek oynardık, oturup konuşurduk” (BVI: 23).

Oyunları savaşla ilgili ve günlük hayatla ilgili olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Cenk oyunu, ok atma oyunu, kılıç oyunu, tahterevellî oyunu, Karagöz ve Hacivat oyunu, aşık oyunu, çelik-çomak oyunu, güreş oyunu Yunus Emre romanlarında geleneksel oyunlardandır. O devirde bu oyunların nasıl oynandığı hakkında ayrıntılı bir açıklama bulunmayan bu oyunların bir kısmı günümüze kadar hayatiyetini sürdürmüştür. Özellikle Hacivat ve Karagöz oyunu, tahterevallî, seksek oyununa az da olsa günümüzde de rastlanır.

3.19. Şamanlık

Orta Asya ve Sibiryâ topluluklarında devam ettirilen merasimlere ve inanişâ verilen ad olan Şamanizm, Paleolitik çağdan günümüze kadar gelmiştir. Şamancılık diğêr adıyla Kamcılık, bir din olmaktan ziyade başkanlığı şamanın yaptığı kendine has ritüeller ve inançlarıyla farklı formlarıyla olan, kendinden geçme haline dayalı bir yöntemdir (Güngör: 2010, 325).

Eski Türklerin Şaman olduğunu söyleyen Abdulkadir İnan, Şaman ifadesinin âyin ve törenleri yapmak, fâni insanlar ve ruhtar arasında elçi olmak gibi pek çok görevi bulunan kişinin Türk kavimlerinde “kam” olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Aynı zamanda Mahmut Kâşgâri “kam”ı eserinde “Kâhin” olarak tercüme etmesinin, şamanlığın Müslümanlar zamanında unutulmadığına bir kanıt olarak görür (1986: 72).

Şaman kelimesi Mançuca ve Tunguzcadan dünya dillerine ve Türkçeye geçmiştir. Tunguzca şaman; Mancu dilinde “sama”dır. Kişinin şaman olabilmesi için bazı ruhsal belirtiler göstermesi ve bunun şaman bilginleri tarafından görülebilmesi gerekmektedir. Bu belirtiler genellikle ergenlik çağında cin, peri, dev görme ve onlarla konuşma şeklinde kendisini gösterir. Bu kişi ruhsal ve bedensel acılar çekmektedir Bunun dışında babadan oğluna geçerek ve bir şamanın yanında eğitim alarak şaman olmak da söz konusu olabilir (Örnek; 1971: 47-53).

İslâmî dönemin anlatıldığı Yunus Emre konulu romanlarda şamanlar da kurgudaki yerini almıştır:

“Temür Alp Ata’nın yaptığı da şamanın yaptıklarına benzer şeylerdi. Ancak o her vakit, bir şaman olmadığını itiraf eder ve hiçbir kimseden asla menfaat temin etmezdi. Bozkırdaki zor hayat şartlarının ve fakirliğin ortaya çıktığı bu tür adamların hepsi, yaşlanasıya kadar tarihte olup bitenleri anlatırlar, yaşlandıkları zaman da genç ve zeki bir anlatıcıya bütün bildiklerini ezberletirlerdi. Şamanlar, on iki hayvanlı Türk takvimine göre yılları, ayları, günleri bile ezberlerler, her şeyi zamanı ve mekânıyla görmüş gibi anlatır, dinleyiciler de bunu merakla dinlerlerdi. Bu yüzden olsa gerek, Temür Alp Ata’nın anlattıkları hüznüyle ilerleyen kabilemiz için adeta gıda gibiydi” (OD:37).

“O yıllarda bozkırda hâlâ babaların yolundan gider, halifelerinin dediklerini yapar Türkmen

boyları vardı. Bunlar, elli yıl kadar önce bozkırı dolaşarak şamanlıktaki eski kam ve şifacılar gibi davranan babaların takipçileriydi. İslamiyet'in akait ve amel kısmıyla fazla ilgilenmezler, şaman âdetlerine göndermeler yaparak iyi niyetli ve saf Türkmen obalarını gezer, kendilerine taraftar toplarlardı" (OD:226).

"Hem şamanlar da tuz olmadan koruyucu büyüler yapamazdı" (YE1:58).

"...Baltu İku, oldum olası büyücülerden, şamanlardan korkardı. Çünkü onların iblislerini kılıç kesmezdi. Göz görmezdi"(YE1: 104).

Yukarıda geçen şamanlıkla ilgili cümlelerden yola çıkıldığında Yunus Emre döneminde şamanların hâlâ bilinen, saygı duyulan ve korku duyulan kişiler olduğu söylenebilir. Şamanların yaptığı uygulamalardan derinlemesine bahsedilmez ancak onların takvimi ezberleyip olayları zaman ve mekân ayrıntısı ile gerçekleşmiş gibi anlatabildiği; insanlara şifa dağıtabildiği; tuz olmadan koruyucu büyü yapamadıkları ve onların iblislerini kılıcın kesmediği anlatılır. Bu bilgiler aynı zamanda Yunus'un yaşadığı dönemin kültürünü şekillendiren dinî alt yapı hakkında okuyucuyu aydınlatır.

3.20. Törenler ve Günler

Tören; anma, mükâfatlandırma, kutlama, evlenme, karşılama, uğurlama vb. vesilelerle, birtakım kaidelere bağlı kalınarak yapılan merasim, toplantı ve bu toplantı sırasında uyulan kurallara denilir (Doğan, 1996:1083). Anadolu halkı da bağlı olduğu gelenekler doğrultusunda dini günlerde, geçiş törenlerinde, mevsim geçişlerinde vb. hayatlarının birçok kesiminde bir araya gelir. Sosyal bağları güçlendiren bu toplantılarda belli kurallara bağlı

kalınarak çeşitli törenler gerçekleşir. Romanlarda bahsedilen bu tören ve günlerden biri de ayrıntısıyla anlatılan Hıdırellez'dir.

"Hıdırelleze az kaldı Elif Kız" (DD: 72).

"Oysa ne kadar da çok dualar etmişti geçen seneki Hıdırellez'de... Hızır ile İlyas'ın yeryüzünde buluştukları gece... Hatta o gece herkes gibi, tamtakır kalan buğday ambarının kapaklarını açık tutup, bereket dileği göndermişti Rabbine Hızır ile..." (DC: 14).

Mevsimlik bayramlardan bir tanesi olarak kabul gören ve bahar bayramı niteliğinde kutlanan Hıdırellez, hâlâ canlılığını koruyan Türk geleneklerindedir. Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, birtakım törenleri yerine getirdiği bayramlardandır (Artun, 2013: 313). Baharın gelişini, doğanın canlanışını kutlamak amacıyla kutlanan Hıdırellez, Hızır ve İlyas peygamberin her yıl buluştuğuna inanılan 6 Mayıs' günü olarak da bilinmektedir.

14. yüzyılda yaşayan Emir Sultan'ın (Şemsaddin Muhammed) Bursa'da bulunan dergâhında dinî ve sosyal konular hakkında yaptığı sohbetler, erguvan çiçeklerinin açtığı döneme denk geldiğinden, erguvan bayramı olarak adlandırılmaya başlandığı bilinmektedir. İncelenen romanlarda erguvan bayramında neler yapıldığına değinilir:

"Bugüne ulaşman tuhaf; biliyor musun, bugün erguvan bayramı?"

"Bilmiyorum. Erguvan bayramı? Ne güzel bayram."

"Bugün Emir Sultan dervişlerinin yedi iklim dört bucaktan buraya geldikleri gündür. Türbenin,

çevresinde büyük bir Erguvan bahçesi var. Türbenin, çevresinde büyük bir Erguvan bahçesi var. Emir Sultan'ın en sevdiği çiçekler... Bütün dervişler ellerinde erguvan dallarıyla türbenin etrafına gelir, tavaf eder, ilâhiler okur. Sonra erguvan dalları altında söyleşir, sohbet edilir. Kuzular çevrilir, helvalar dökülür. İşte bugün o gün..." (DD: 247).

"Sevişmeler, söyleşmeler o gün akşama kadar sürdü. Gece, erguvan bayramı şenlikleri, ellerinde meşalelerle şehri dolaşan dervişlerin yaşama sevinci içinde sabaha ulaştı" (DD: 249).

Perşembe akşamından başlayıp Cuma gününe kadar devam eden bugün Müslümanların ibadet günü olması açısından mühimdir. Bu gece maddî ve manevî yönden temizlenmek gerekir. Nitekim aşağıdaki örnekte de kutlu ve mutlu gün olarak belirlenen Cuma gecesinde hatme yapılmaktadırlar. Özel kabul edilen diğer bir gün de Muharrem ayının 10. günüdür. İslamî kaynaklar pek çok mühim olayın Muharrem ayının 10'da yaşandığını belirtir. Aşure günü olarak da adlandırılan günde Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçü, Hz. Yunus'un balığın karnından çıkması, Hz. Âdem'in affedilmesi vd. İslâm tarihinde önemli görülen pek çok olayın gerçekleştiğine inanılır.

"Gece, Regaip Kandilidir. Mübarek, eşi menendi bulunmaz Regaip Kandili" (Y:78).

"...bu gece Regaip gecesidir. Ahvâl başka ahvâl olmak gerek bu gece. Kandiliniz mübarek olsun. Yarın bizim için yeni bir yıl başlayacaktır." (Y:79).

“Fecr suresinden konuştuk. Gece yolculuğudan, kuşluk vaktinden, on gece diye anılan Muharrem ayının ilk on gecesinden...” (AAD: 157).

“Bak unutmadan söyleyeyim. Bugün Çarşamba. Yarın Perşembe yani. Yarın ki gece Cuma gecesidir. Bizim hatme gecemizdir. Bu kutlu ve mutlu günde geldin Yûnus. İnşallah hayırlara vesile olur” (YE3: 40).

“ ‘Recep ayının 27. Günü!’ diye söze atıldı, İsmail. ‘O zaman o gün bol bol tövbe istiğfar etmeli, sabahında oruca niyetlenmeli, hatta namaz kılmalıyız’ (AKY: 54).

Recep ayının 27. günü, Hz. Muhammed’in (S.A.V) göğe yükselerek Allah’ın huzuruna çıktığı gece olarak bilinir. Miraç gecesini olarak adlandırılan bu gecede Müslümanlar çokça ibadet ve dua eder.

Ramazan ve Kurban Bayramı İslâmî bir değer taşımaktadır. Ramazan Bayramı, 30 gün tutulan orucun sonunda kutlanır. Kurban Bayramı ise, Zilhicce ayının 10. gününden itibaren dört gün boyunca kutlanan bayramdır. Bu iki bayramda hicrî takvim ve milâdî takvim arasındaki fark nedeniyle her yıl 11-12 gün erken kutlanır. Bu bayramlarda özel törenler, kutlamalar, ibâdetler gerçekleşir. Nitekim incelenen romanlarda da Ramazan bayramı sofrası, bugünde oynanan geleneksel oyunlardan, Kurban bayramında kurbanın kesilişinden bahsetmektedir.

“Nihayet bayram, yağmurlu bir günde başladı. Caminin önündeki büyük alanda kurbanlar kesiliyor, kanlı etler parçalara ayrılıyor, kemikler tepsilere konuyordu. Koyunların boğazına bıçağı vurma işini Devlet Şah’ın genç yardımcısı İmam Uzun Ali üstlenmişti. Üç kez Bismillahi Allahü Ekber” diye

mırıldanıyor, “Kul inne salâtî ve nüsükî ve mahyâyi...” diye kan toprağa karışıyordu. Ter içinde dua okuyarak kestiği hayvanın derisini yüzüyor, usulüne göre etleri tasnif ediyor, kalan işleri kadınlara havale ediyordu. Tahta direklerin üzerine çekilen çadır bezlerinin altında kurulan ocaklarda kazanlar kaynıyor, odun kömüründe pişen etin buğusu çevreye yayılıyordu” (YE2: 21).

“Ramazan geçip bayram geldiğinde sofralar da zenginleşmişti. Kavurmalar, taze dereotu, fasulye, bulgur, hoşaf, yaş nane... İkinci gün davullar, zurnacılar çıkmıştı ortalığa. Gençler halay çekip eğleniyor, geleneksel güreş yarışmaları yapıyordu. Ok atma ve ata binmede gözde delikanlılar kıyasıya rekabet ediyordu” (YE2: 35).

Yunus’u anlatan romanlarda Hıdırellez, Erguvan, Ramazan, Kurban

Bayramları ve Muharrem ayının ilk on gecesini ve Cuma gecesine mahsus kutlamaların, birtakım uygulamaların gerçekleştiği görülmektedir. Bu günlerin dinî bir değer taşıması onları halk için de önemli kılmıştır. Erguvan Bayramı ve Hıdırellez gününde eğlenceli bir hava hâkimken adı geçen diğer günlerde törenlerin yanı sıra sevap sayılabilecek ibadetlerin yapıldığı da görülmektedir.

3.21. Halk İnancı

Fransızca ve Almanca ifadeleri olan Superstitio ve Aberglaube sözcükleri Türkçede batıl inanış, batıl itikat, yanlış inanış, hurafe deyimleriyle ifade edilir. Ancak inanç kelimesinin sözlük anlamı “kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgusunun bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun

kabul edilmesi" demektir. Sözlük anlamı ile çok geniş bir bölümü içerisine alan bu kavramı halkbilim, belli çerçeveye içerisinde inceler. Halkbilimi, inancın din ve ahlak yönüyle ilgilendiği gibi bir toplumun yeni dininde, eski dininden alıp yaşattığı, kendi çağında yaşamının müsaade ettiği kadarıyla yeni içerikler, yeni biçimler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir. (Boratav, 2016: 13).

Halkın, dini algılayış ve hayata geçiriş biçimi olarak tarif edebileceğimiz halk inancı bu yönüyle ne dindir ne de dinin tamamen dışındadır. Halkın tarihî inancını yansıtmakla beraber, sürekli yenilenir ve kökleri ilk inanç sistemine dahi uzanabilir (Kalafat, 1999: 88). Günümüzde halk inançlarına dayanan çok sayıda gelenek hâlâ hayatini sürdürmektedir. Şamanizm'de kötü ruhların çaldığı "kut"u geri döndürmek amacıyla "kut kuyma" işlemi yapılırdı (İnan, 1986: 29). Şamanizm inancında saadeti, talihi geri getirmek amacıyla yapılan bu uygulama günümüze kurşun dökme âdeti olarak yansımıştır. Kurşun dökmekteki amaç ise kişinin üzerindeki nazarı ortadan kaldırarak talihini geri getirmektir. Günümüzde hala geçerliliğini koruyan bir takım Şamanizm inançları vardır.

YE1'de şamanların iblislerine dair bir inanç yer alır:

"...Baltu İku, oldum olası büyüçülerden, şamanlardan korkardı. Çünkü onların iblislerini kılıç kesmezdi. Göz görmezdi" (YE1: 104).

Bir başka halk inancı da İslâmî kaynaklara dayanan ölüm ve kabir hayatıyla ilgili inançtır:

"Alevlerin içinden kara kara zebaniler çıkacak! Seni alıp o alevlere, ta diplere götürecekler (...)Tamunun ateşinde yanacaksın... Yanacaksın zebaniler gelip..." (BVİ: 9).

“O zaman Yunus, önüne bakarak anlattı; babaannesinden bahsetti, çocukken sorgucu melekler Münker Nekir’le karşılaşmamak, kabirden gelen iniltileri duymamak için mezarlıktan geçemediğinden...” (BVİ: 41).

“Çıkamazsın, seni kefene sarıp sarmalayacaklar, üstüne toprak yığacaklar! Zaten ölüler kımıldayamaz bile, ne konuşurlar, ne bir haber verirler, ne de işitirler zaten” (BVİ: 69).

“Dedi ki cehennem odunları işte bunlar için hazırlanıyor...” (BVİ: 121).

“Bak Yunus, Elest Bezminde Kâlû Belâ günü, bütün ruhlar bir araya getirilmiş, ilahi sorularla getirilmiş, İlahi sorularla şereflenmişti tüm insanlık, işte o birlikteliklerde bazı ruhlar diğer bazılarıyla ünsiyet peyda etti, yakınlık kurdu. Bazılarıysa birbirine hiç yaklaşmadı, böylece birbirlerine soğuk ve yabancı kaldılar. İşte bu nedenledir ki, dünyada kimi kimini çabucak sever ve ısınır, kimi de kimine hiç sebep yokken alışamaz, ısınamaz, yaklaşamaz. İşte bu hal Bezm-i Eleste ruhların birbirine olan yakınlığıyla ilgilidir” (AAD: 126-127).

Ayrıntısı dile getirilen bir diğer inanç da doğum üzerinedir:

“Sana sancı çekerken, hep geziyordum evin içinde, zaar bu yüzden sen gezgin ruhla doğdun!” (BVİ: 16).

“Bazı zamanlar hamilelik şüphesi olan bir kadın korkuyla geçirdi o evin önünden. Sanki ahşap evin içinde yaşayan al’dı; doğum yaptıktan çocuğunu ve kendisini alıp götürecekti bu diyardan” (AKY: 176).

“Ben her sefer böyle bir doğum yaptırısam, ebelikten vazgeçerim! Mehmet Gökçe’ m, ne de güzel uslu uslu doğmuştu, ne anasını bağırttı, ne bizleri yordu! Bu kız, edepsiz olacak, doğuşundan belli!” (BVI: 130).

Albastı, doğum esnasında ve sonrasında lohusa kadınlara ve nadir olarak gelin, güvey, gebe, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir hastalık ve ruh olarak bilinmektedir. Bu ruh Türk folklorunda, Al, Albastı, Alkansı, Alanası, Alkızı, Alki, Albız, Almıs gibi adlarla anılmaktadır (Artun, 2013: 180). Yunus Emre konulu romanlarda albastının ne olduğu açıklanmaz, ancak roman kişisi kollarındaki ağırlığa sebep olanın albastı olup olmadığını düşünür:

“Kolları, kollarının üzerinde tonlarca taş yükü mü var ne? ‘Bre al mı basıyor beni’ diye düşündü” (YEVY: 82).

Hızır, ab-ı hayattan içtiğine ve darda kalanların imdadına yetiştiğine inanılan bir ermiş kişidir. Hızır (as) oldukça yaygın olan bir rivayete göre Hz. İlyas ile yılın belli bir döneminde, Yûşa Tepesi denilen yerde buluşurlar. Bu gün, 6 Mayıs Hıdırellez günü olarak kutlanmaktadır. Boratav’a göre en köklü ve en yaygın inançlardan biri, Hızır’ın bereket sağlayıcı gücü üzerine olanlardır (Boratav, 2016: 111). Yunus Emre konulu romanlarda da Ab-ı hayat suyunun varlığına ve Hz. Hızır ile Hz. İlyas’ın buluştuğu günün bereketine dair inançlar görülmektedir:

“Oysa ne kadar da çok dualar etmişti geçen seneki Hıdırellez’de... Hızır ile İlyas’ın yeryüzünde buluştukları gece... Hatta o gece herkes gibi, tamtakır kalan buğday ambarının kapaklarını açık tutup, bereket dileği göndermişti Rabbine Hızır ile...” (DC: 14).

“Âb-ı hayata bizde bengisu da denir. Bu sudan içenin bir daha ölmeyeceği söylenir. Buna aynı zamanda âb-ı hayvan ve âb-ı zindengâni de derler” (DYO: 230).

Bir başka inanç da uğurla ilgilidir: Uğur, bir nesnenin, bir zamanın, bir hayvanın, bir işin, bir yerin özündeki olumlu nitelik ve güçtür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün zamanlar, davranışlar, yönler çevresindeki nesnelere, hayvanlar, kişiler uğurlu ve uğursuz olarak kümelenmiştir (Boratav, 2016: 109). Yunus Emre konulu romanlarda uğursuzun sebep olabileceği felaket dile getirilmiştir:

“Bir uğursuz, bir obayı haklarmış” (DD: 33).

“Daha ne dururuz Merdan’ım, varıp kulağına ezan okuyasın, adını sen veresin; Binboğoların nefesi uğurlu olur” (YEVY: 6).

İncelenen romanlarda Seyyid Battal türbesine uğramayanın yoluna taş konulacağı, kişi uyuduğunda ruhunun gezdiği ve sağ göz seyirmesinin tez habere işaret olduğu inancı görülmektedir:

“Sakin Seyyid Battal türbesini ve dergâhını ziyaret etmeden bir yere gitme, celâllidir, sonra yoluna taş koyar” (DD: 83).

“Hayırdır inşallah, sağ gözüm seğiriyor (...) Allah Allah... Bana bir tez haber mi var? (...) Sağ gözün seğirmesi iyidir, diye onu yatıştırdı” (DD: 281).

“Uyuyunca ruhlar çıkar gezermiş, uyandığımızda karşılaştığımız yer ve olayların daha önce görülmüş veya yaşanmış hissedilmesinin sebebi ruhun bu tür gece yolcuları sebebiyleymiş” (AAD: 29).

“O duyar! Onun cinleri, perileri var diyorlar” (GİP: 20, HÇ: 11, 68, AKY: 170, BVİ: 259, AKY: 225).

Romanlarda ölümle ilgili inançların çokluğu dikkat çeker. Bunun sebebi Yunus'un ölüm üzerine yazdığı şiirlerin çokluğu olabilir. Ölülerin ne bir ses ne bir haber verdiği inancı buna örnektir. Yukarıda yer verilen cin, perilerin varlığı ve hareketleri akıl dışı olan insanların, cinlere karıştığı da halk inançları dâhilindedir. Alıntılarda doğumla ilgili inançlara da rastlamaktayız; kadının doğum sancısı çektiği esnada çok gezmesi bebeğinin gezginci ruhlu olacağına, doğumu zor gerçekleşen bebeğin ise yaramaz olacağına, lohusa kadının yalnız bırakıldığında al karısı/al basması (kötü ruhlar) tarafından öldürüleceğine yahut aklının alınacağına inanıldığını da görülmektedir. Seyyid Battal türbesine uğramadan gidenlerin yoluna taş konulacağına, Elest Bezmi'nde birbirine yakınlık duyan ruhların dünyada birbirine çabuk ısınacağına, ab-ı hayat denilen ölümsüzlük suyunun varlığına, it ve tavşan olarak adlandırılan yıllarda bazı olumsuzlukların veya güzelliklerin yaşanacağına, Hıdırellez'de ambarlar kapakları açılacak bereket sağlanacağına dair inançlara Yunus Emre konulu romanlarda rastlamaktayız.

3.22. Gelenekler, Görenekler ve Âdetler

Gelenek, sözlük anlamı olarak bir toplulukta, zaman içerisinde meydana gelen kültür birikimin neticesinde olan her şey, an'ane ve sözlü nakille geçen şeylere denir (Doğan, 1996: 404). Sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılan gelenekler, yaşamın denetlenmesi ve düzeltilmesinde önemli bir rol üstlenirler. Nitelik olarak tutucu olmalarının yanı sıra bilim ve sanatı çok fazla etkilemez, politika, aile, din ve hukuk gibi toplumsal kurumları ise daha çok etkisi altına alır (Örnek, 2018: 178). Yunus Emre konulu romanlarda gelenek kavramı içerisinde değerlendirilebilecek ifadeler yer almaktadır:

“Medine bekçileri bir yolcu gördükleri zaman, hemen “kelime-i şahadet” getirir, Allah’ın birliği ve Muhammed’in onun elçisi ve resulü olduğunu ilân ederler. Karşıdan gelenin de geleneğe göre bu gerçeği tekrarlaması şarttır. Sonra herkes yolunda gerek” (DD: 236).

“Fakir olsun, zengin olsun, misafir baş tacı edilirdi geleneklere göre”(DC: 27)

Görenek en sade manasıyla bir şeyi görüle geldiği gibi yapma alışkanlığıdır. Gerekli ve uygun görülenleri kapsar, ancak mutlaka yerine getirilmesi istenmez. Âdet durumunu kazanmamış, öteden beri devam edip gelmiş olan alışkanlıklardır (Örnek, 2018: 179-180). Kalıplaşmadan, geçmişten bu yana yapılagelmekte olan davranışlara dayandığı için değişmeye ve yeniliğe açıktır. Yani bu kapsamdaki davranışlara yenileri eklenip, değiştirilmeleri sağlanabilir. Bunun sonucunda ise bazı görenekler ortadan kalkabilir (Artun, 2013:144).

Âdet, toplumun tarafından genel kabul görmüş ve tekrarlanarak yaşama yerleşmiş olan uygulama manasında bir terimdir (Karaman, 1988: 369). Tanımdan hareketle alışlagelmiş davranışların toplum içerisine tekrarlanma yoluyla kök salması diyebileceğimiz âdet, toplumsal yaşamın akışın düzene koymak adına önemlidir.

Aşağıdaki alıntıları bu başlık altında değerlendirmek mümkündür:

“Kızımın adı hazırды: Aygül’ü!... Bir de âdet diye Müslüman adı koyacaktı elbet, herhâlde annesininkini koyardı” (BVİ: 34).

“Âdet bu, sen de erken evlendin! Yenge de on altı yaşındaydı! Sen de on sekiz falandın galiba” (BVİ: 324).

“Oysa adetlere göre, fakir olsun zengin olsun, bir evin ocağında, kilerinde ne varsa seriliverirdi misafirin önüne” (DC: 79).

Lakin bilinen adetlere göre karnı doyurulmadan sebep sorulmazdı ki misafire” (DC: 28).

İncelenen romanlarda dergâhların kendilerine has âdetleri vardır:

“Olmaz ki, dedi. Töremizde yok. Akşam namazından sonra buradan kimse çıkmaz. Sabah ola, hayır ola. Ama gecenin hangi vakti olursa olsun gelene kapımız açıktır. Gele hırlı, gele hırsız... Onu sorup aramayız. Konuk konuktur. Anca, gidene destur yok. Âdet böyle” (DD: 88).

“Derviş Mehmet, nereye gittiklerini pek merak ediyormuş ama, bizim yolumuzda âdettir, böyle şey efendiye sorulmaz” (DD: 214).

“Her gün yapılması gerekli olan bazı tespihlerimiz, okunması gereken dualarımız vardır, buna vird denir. Yön kible, oturuş edepli, gözler kapalı olacak... Nedenise burada âdet olmuş, hemen herkes, akşamla yatsı arasına sıkıştırır bu işi...” (BVİ: 167).

“Sırtını şâhına dönmeden geri geri uzaklaştı” (HÇ: 44, Y:135).

“Destur efendim.” diye konuşmak için müsaade istedi” (BVİ: 152).

“El öptü, etek öptü, affını diledi üst üste” (DC: 85, 73, 158, YE1: 33, 121, YE2:82, YE2:53, 61, 131, 149, 194, 196, 23).

“Senden öğrendiğim eşik öpme, kuşak bağlama ve aynı keseden şerbet içme adetlerini ilk kez yapacağız.” Dedi Hacı Bektaş Veli” (YE: 55).

“Âdetti, eve bir erkek gireceği zaman, kadınların toparlanması için, müsaade diye bağırılıp haber verilirdi” (BVİ: 137).

Yunus Emre konulu romanlarda göreneğe dair örneklere rastlanılmakla beraber âdetlere oldukça geniş bir yer yerilmiştir. Bir erkek meclise girmeden önce kadınların toparlanması için “müsaade” diye çağırılması, bebeğe Müslüman adının takılması, konuşmak için müsaade istenmesi, erken evlenilmesi, misafirin önüne kilerde ne varsa serilmesi, dergâhtan akşam namazından sonra yola çıkılmaması ve virdin akşam ile yatsı arası yapılması, el-etek öpülmesi, kapıdan çıkarken sırtın dönülmemesi, halvete girilmesi âdetleri dikkat çekmektedir. Âdetler genellikle Tasavvuf erbabı tarafından benimsenir, dergâhlarda sıkça uygulanır.

İncelenen romanlarda “Medine bekçileri ile yolcuların karşılıklı kelime-i şehadet getirmesi, sol eli göğse götürerek teşekkür etme” eylemlerini gelenek içerisinde değerlendirebiliriz.

3.23. Halk Takvimi ve Zaman

Toplum hayatında izleri olan bir olayın bellek taşı amacıyla kullanılarak, belli bir olayın zamanını göstermek halk takvimi yöntemlerinden bir tanesidir. Bu uygulamaya örnek olarak 93 Harbi (1876), Balkan Harbi (1912), Seferberlik (1914-

1918) verilebilir. Öte yandan bir olayın tarihini, anlatan kişinin kendi yaşı üzerinden belirtmeye çalışması da halk takvim uygulamalarındandır. Bunun için “Ben 15 yaşında iken” gibi ifadeler kullanılabilir. Bireylik değerinde olan bu ifadeler, halk takvim kavramının çeşitliliğini gösterir (Boratav, 2016: 151). Halk takvimi, yerel takvimden farklı olarak gün, ay ve yılları farklı biçimlerde isimlendirebilmektedir. İnanç, doğa olayları, tarihsel olaylar, tarım gibi pek çok muhtelif unsur bu adlandırma için kullanılabilir. “Kiraz ayı” olarak adlandırılan haziran ayı, “Orak ayı” ifadesine karşılık gelen temmuz ayı günümüzde halâ kullanılmakta olan halk takvimine örnektir.

Halk takvimi ile paralellik gösteren zaman kavramının adlandırılması, toplumsal hayatın içerisinde sürekli tekrar haline gelip, tecrübe edinilen olaylar vasıtasıyla olabilmektedir. “Kuşluk vakti”, “Öğle ezanından sonra”, gibi ifadeler bu duruma örnektir.

Yunus Emre’yi anlatan romanlarda zaman başlığı altında değerlendirilebilecek ifadeler yer almaktadır. Zamanın ifadesi “ezan” a ve horozunun ötüşüne göre belirlenir:

“Az sonra da sabahın ulaştığını haber veren horozlar ötmeye başladı” (DD: 165).

“Rahmet gökten boşalırken, bardaktan boşalır gibi, sabah ezanından azıcık sonra doğurdum seni” (Y:27-28).

“Sabahın kuşluk vakti geçeli epey oldu. Vakit zevalde değildi, amma öğlene durdu” (HÇ: 36, OD:5).

“Akşam geçmiş, kara yatsı yetişmiş...” (HÇ: 51).

Köye dönülecek vakit ay’ın hareketine göre hesaplanır:

“Ay dolanıp aynı yere gelinceye kadar sürebileceğini söylediler” (GİP: 32).

Ezan vakitlerinin yanı sıra zamanı belirtmek amacıyla muhtelif ifadeler dikkat çeker:

“Gün inmeye yakın ağlamaktan yorulmuş, halsiz düşmüş, kendimi ırmağa attığım şiiirlerin peşinde akarken buldum” (OD:6).

“Hele perşembeyi cumaya bağlayan akşamlarda bir başka azametli, bir başka vakarlı olurdu” (HÇ: 77).

“Göz kırpasıya kadar evimizin içini kaplayan bir dehşetti bu” (OD:25).

Eski Türk takvimlerinden bir tanesi olarak bilinen “12 Hayvanlı Türk Takvimi” 12 yıldan oluşur. Her yıla farklı bir hayvan adı verilmiştir. Romanlarda “YE1” de , Moğollar’ın Anadolu sahasına girişi anlatılıyorken İt ve Tavşan yıllarından bahsedilir:

“Yıllardan İt Yılı idi. Derler ki İt Yılı, fitne yılıdır. Karışıklık ve kan dökücülük zamanıdır. İt yılında, at ve katır ölümü çok olur. Bu yüzden hayvanların kıymeti kat be kat artar. Hırsızlar ve yol kesiciler hem çoğalır hem de gitgide gaddarlaşır. Kış ayları gayet soğuk geçer. Çok hastalık olur. Bebeler, anaların koynunda ölüp giderler” (YE1: 49).

“Ertesi yılı takvimler Tavşan yılını gösteriyordu. Derler ki Tavşan Yılı’nda, nimet ve feragat çok olur. Bazı memleketlerde, kadın ve çocuklarda hastalık ve ölüm çoğalır. Hükümdarlar Tavşan Yılı’nda pek adaletli ve pek insafli olurlar. Eğer zulüm hâkim olursa yalnızca adalet için olur. Yağmur artar, çeşme ve ırmak suları çoğalır. Yemiş, zerzevat ve her türlü nimet bollaşır” (YE1: 52).

Romanlarda zaman ifadelerinin insanın günlük hayatındaki nesnelere üzerinden kurguya dâhil edildiği görülmektedir. Sabahı haber veren horoz ötüşü, gün inmeye yakın, Ay dönüp aynı yere gelince sözleri somutlaştırılarak verilen zaman ifadelerindedir. Sabah ezanından az önce, akşam ile yatsı arasında, perşembeyi cumaya bağlayan gece gibi sözler İslâm inancının sağladığı zaman anlatımıdır. İncelenen romanlarda Eski Türklerin kullandığı Oniki Hayvanlı Türk takvimi, İt ve Tavşan yıllarının özelliklerinden

bahsedilmektedir. 13.-14. yy.'ların anlatıldığı bu romanlarda İslamiyet öncesi zaman öğeleri ile İslamiyet sonrası öğeler bir aradadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YUNUS EMRE KONULU ROMANLARDA HALK EDEBİYATI

Anonim yani ilk söyleyenleri bilinmeyen veya ferdî eserlerin oluşturduğu edebi kol Halk Edebiyatı olarak adlandırılmaktadır (Güzel ve Torun, 2015: 137). Halkın içinden doğan bu edebiyat, üreticisinin değerlerini, inançlarını, kültürel yapısını, düşüncesini, hayatını, vb. toplumsal düzeydeki yaşantısını yansıtır niteliktedir.

Halk Edebiyatı Anonim, Âşık ve Tasavvufî Halk Edebiyatı olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Saim Sakaoğlu; bugün için kimliği belirlenemeyen kişilerin ortaya koyduğu ve çok az değişikliğe uğrayarak günümüze kadar varlığını sürdürebilen ürünlerin ortak adına Halk Edebiyatı demek, şairi belli olan Âşık ve Tasavvuf Edebiyatı ürünlerinin Halk Edebiyatından bağımsız ve müstakil bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (İvgin, 1996:200).

Tür ve şekillerin yer aldığı Halk Edebiyatı denince mensur ürünler (fıkra, efsane, masal), manzum ürünler (mani, düzgü, destan, ağıt, türkü), manzum-mensur ürünler (halk hikâyeleri, tekerleme, bilmece, Orta oyunu Karagöz metinleri, kukla, meddah, atasözleri), âşık edebiyatı ürünleri (destan, ağıt, koşma...) akla gelir (Kaya, 2007: 361).

Yunus Emre konulu romanlarda Halk Edebiyatı başlığı altında incelenebilecek birçok edebî ürün kurgudaki yerini almıştır. Bunlar içinde en çok kullanılan tür “deyim”lerdir:

4.1. Deyim

Kalıplaşarak, asıl manalarından uzaklaşarak yeni kavramlar ortaya çıkaran, iki veya daha fazla kelimenin kurulumundan meydana gelen, dikkat çekici bir vaziyette duygu ve düşüncelerin anlatımını sağlayan sözlerdir (Elçin, 2004: 642). Özel bir söz dizimi ve yapı içerisinde oluşturup gerçek anlamlarından farklılaşarak, yeni anlamlar üreten deyimler, duygusal ve bedensel durumu, yapılan eylemi ve bu eylemin şahısta uyandırdığı izlenimi, kısa ve vurgulayıcı ifadelerle anlatmamıza yardımcı olur.

Deyimler, genel kural niteliğinde sözler değildir, bu yönüyle atasözlerinden ayrılır. Deyimler bir durumu hoş biçimde aktarmayı amaçlarken, atasözleri ise ders ve öğüt vermeyi, ibret almayı hedefler. Kalıplaşmış ve birçoğu mastar halde bulunan deyimler, mübalağalı bir anlam barındırır (Oğuz, vd. 2016: 212).

İncelenen romanlarda en çok kullanılan halk edebiyatı unsuru deyimlerdir. Verilerin çok olması sebebiyle deyimler yer aldıkları romanlara göre sınıflandırılmıştır:

“Od” Romanda Yer Verilen Deyimler

“Tabduk Sultan’ım da böyle yaşadı Molla Kasım!” diye sözü **kestirip atmış...**”

(8). “Kalpten **söküp atmadan** yarası asla iyileşmeyecek bir ok” (8). “Cenk oyununda nice erkekleri **dize getiren** Sitare, bir gelincik yaprağı gibi titriyor...(25). “...her yeni gelen kedere rıza ile **boyun eğ**er olmuşlardı” (33). “Tepeyi aşamazsak **kurda kuşa yem olurduk**” (43). “Bu ermişin **eteğine yapışıp**, orada her şeye **boyun eğ**er hareketten kalmak, dünya nimetlerinden uzak yaşamak bana bir nevi ruhbanlık ve miskinlik gibi geliyordu” (53). “Babama benziyor olmaktan ilk orada **gurur**

duydum" (58). "Hemen herkesin **canı burnunda** gibiydi" (64). "Konaktaki tuzakta **can veren** arkadaşlarının intikamı için döneceklerini düşünüyorduk" (69). "Mama-fih, duyduklarımın bazı bazı ruhumda **fırtınalar koparıp** beni hayretlere sürükledikleri de oluyor" (71). "Bu yangın ile **yollara düştüm** ama ne yapmam gerektiğine henüz karar verebilmiş değilim" (83). "**Doluya koyuyorum almıyor; boşa koyuyorum dolmuyor!**..." (96). "**Taşı sıkırsa suyunu çıkaracak** yiğitlerin yokluk ve yoksulluk elinde zebun oluşlarını gördüm" (110). "**Kalbini ferah tut;** kimsesizlerinde bir kimsesi vardır..." (120). "**Kolum kanadım kırılmıştı** sanki" (134). "Tedirginliğim üzerimdeyken **ayak verdi**" (67). "**Yer yarılıyordu da içine girseydim!**" (170). "İşkenceyi **hak ettiklerini** düşünüyordum" (175). "Bana açır gibi bakması **ağırımaya gitmişti**" (180). "...sebebini kendinde ara ve **haddi aşma**" (188, 270). "...**kolumun kanadımın kırılıverdiği** bir anda yere yığılışım yüzünden beni kim ayıplayabilir?" (190). "**Kurda kuşa yem olmadan** Sarıcaköy'e varabilsem yetecek" (197). "**Murada ermek sabır iledir**" (224). "**Yüreğim yandı**" (232). "...**ayaklarına kapan,** kendini bağışlat" (235). "Gidişin o vakit **yüreğimizi dağlamıştı...**" (240). "Ama konuşmalarına **kulak verdiğimde** aynı hayatın derin, zengin ve ulvi olduğunu da görebiliyordum" (245). "...hiçbirine **gönül koymadım,** dervişlik adabımı yürüttüm" (250). "Kafiye veya rediflerime **kulak tutmuyor**" (255). "...dedeme benzediğim için de **göğsüm kabardı**" (215-266). "Gerçi onlara **pabuç bırakmadılar...**" (303). "Bir cellat olmak yahut **cana kıymak,** dağlarda **mekân tutmak**" (315). "...**kulak kesilip** sesleri dinlediler" (344).

"Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri" Romanında Yer Verilen Deyimler

"...sakın **gönül kırma,** hep söylemişimdir ya, yine de tekrar edeceğim; sevmeyi öğren" (15, 53, 215, 256). "İçine **düşen ateşten** konuşacak takati mi kaldı onun" (22). "**İçine doğmuştu**" (31). "İşitenler **gülüp geçmişlerdi...**" (35). "...**haddi**

aşmamak için sustu, önüne baktı" " (BVI: 41). "...bakışına **hayran oldum**" " (42). "Oğluma **nazım geçer...**" (43). "Yunus'un **burnu büyüdü, gitti!**" " (53). "Konya'da tahsil edip bizleri **hor görür oldu!**"(53). "**İşim başımdan aşkın** be Aziz..." (54). "...daha fazlasında **gözü yoktu**" (57). "Kendisi **alıp başımı gitme-**liydi artık!..."(58) "Durum iyice ciddiye binmişti artık gayrı, **bıçak kemiğe dayan-**mıştı"(59). "**Canım çekiyor** demek, olmazdı!"(60). "...onca adam **umut bağladı** bana" (61). "**Göz açıp kapayıncaya kadar** döneceğim ben, merak etme" (61). "**İçti sudan kana kana ...**" (63). "Yunus, rüyasını düşündü, **hayra yordu**" (65). "... Hünkâr'a, ben **akıl edemedim**, kimse de **akıl etmedi**" (65, 77, 101). "Benim kitap- larla işim yok diye **kestirip attı**" (66). "Zehra'nın **hakkını yediğimi** söyleyecekti" (71). "...**hayal kırıklığına uğramıştı**" (74). "Genç adam kalktı, **bağır bastı**, geri geri çıktı odadan" (75 84,155). "Ama o, beni **lâyık gördü** ki..." (76). "... **dili tu-**tulmuştu âdeta" (76). "Ya ben, herkesin önünde, **ayaklarına kapanır**, bağışlama dileyebilir miyim?" (78). "Yunus, dikkatle dinlediğini sanıyordu ama pek **kulak** verdiği yoktu..." (88). "Gerçi **gönülden geliyor...**" (91). "Nefis, **burun büktü**, ce- vabı yapıştırdı" (92). "Nefis **alay etti**" (93). "**İçini çekti**, öküzlere baktı..." (96). "Böyle şeylere Yunus'un **aklı pek ermiyordu...**" (98). "...hele oğlunun babası ol- maya hiç **hak görmedi** kendinde!" (100) "**Uzun etme** Kasım Hoca..." (106). "O buğdaylar, **zehir zıkkım olacak...**" (107). "...**umudunu keser** her şeyden" (109). "Bu çocuk, biliyorum ki senin **yolunu gözleyecek...**" (109). "**Aklım ermez...**" (110,363). "**Mâlum olmuş** bana" (112). "...mezarda **saçını başını** yolacağı hiç **aklına gelmiyordu**, hiçbir şüphesi yoktu" (113). "...uzun uzun **tartıp biçmiş ve** aralarına **girmeye karar vermiş**"(118). "...oğlu ile **iftihar ediyordu...**" (118). "...o da acısını **kalbine gömmüştü**" (119). "...yokluğunda elbet **kol kanat gerece-**ğim senin ailene..." (121). "...karısına **hak veriyordu**" (122). "**Ağzından yel alsın** Yunus" (128). "**Şimdi** senin kıt aklını ele alacak olursak; **aklın kıttır, gönlün ge-**niştir, demektir o..." (146). "...**kam çekildi** sanki, bayılacak gibi oldu" (151). "bu

konu ayrıntıda kaldı, kimse **ağzına almadı**" (156). " içimden geçiyor fakat ne **di-lime düşüyor**, ne aklımda kalıyor" (BVI: 164). "...ömrüne **ömür katılasıca** Bodur Musa!" (166). "**Ağız alışkanlığı olmalı...**" (168). "...**kafasına takılan** bir gözlemini sordu" (168). "...**can kulağı ile dinleyen** dervişlerin gönülleri zikir hâlindeydi" (171, 303). "...Yunus, **ayağına yer et** hele..." (188). "...soğuklar yavaştan **yüz gösteriyordu**" (231). "...keşke herkes **kulak verse**, **kulak vermekte yetmez**, dediklerini yapabilse" (232). "...sanki kızın **hakkını yemiş** gibi bir duygu içindeydi" (234). "Evet, **hak eden**, ha diyen, Hakk'a giden olunuz kardeşlerim..." (238). "**Gözüm tutmadı** bu adamı, dedi" (245). "...ta baştan beri mi **gözden çıkarmıştı** Tanrı?" (260). "Kimdir bu Halil ki, bize **hakkı geçsin**, diye sızlandı Yunus"(266). "...**gönlü olsun** diye, he dedim" (281, 289). "... Hak ona **kapı açar**" (286). "Doktorun taavrından zaten şüphelenmiş olan Yunus'un **kalbine bıçaklar saplandı**, bir tencere **kaynar su**, **başından aşağıya döküldü**"(291). "**Canı çekilmiş** kollarından..." (357). "Yunus **kana kana içti...**" (365). "...tohumlar **baş vermiş** mi?" (19). "...kızcağız, **bir deri bir kemik** (kal-), çirkinleşmiş, **sararıp solmuş**" (23). "...**aklım başına topla** ben gelinceye kadar" (26). "Başka türlüünü **aklım almaz**" (44). "Yunus, Sultan'a **kâtip** mi **olacaksın?..**" (49). "Yunus'un **burnu büyüdü** gitti" (53). "**İşi başından aşkın** (-ol) be Aziz..." (54). "...güldüğü zaman sanki **güller açılmakta...**" (55). "...ya **gönlün akıverirse** ona?" (61). "...**kırılıp dökülmeyi** masrifet sayan İranlı var!" (66). "Kitaplar **karın doyurmaz**" (66). "**Gönlünü dinledi** ama o artık susmuştu" (67). "Yunus **iki gözü iki çeşme ağılıyordu**" (69). "...Epey **ağzımı aradı** çünkü..." (71). "...o gece değil ama sonra **aklım çıktı**, anlayacak bir şeyler diye" (71). "...yine **hayra yordu**" (72). "Yunus'un **yiureği** çarpıntıdan **duracak** sanki..." (75). "...koşup kendini **ayaklarının altına** atacaktı, fakat **çıkmadı!**" (77). "Yunus'un **ağızı açık** kaldı..." (84). "Yunus, **bağır bastı**, **selâm verdi...**" (89). "...şeffaf duvarlar **üstüne üstüne geldi**" (90). "Sevdiğin bir karın, **tüyü bitmedik** bir oğlun var..." (93). "Yunus'un **aklı** pek

ermiyordu..." (98). "Tadın yok bugün" (142). " Nefis öldürmek laf gelişi..." (142). "Şimdi senin kıt aklını ele alacak olursak; aklın kıttır, gönliin geniştir, demektir o..." (146). "...bağır bastıktan sonra ayak bağlanıp, baş eğmektir" (163). "İçini çekti derin derin" (163). "Bağır bastı, baş eğdi ve ayak bağladı Yunus..." (181).

"Benim Adım Yunus Emre" Romanında Yer Verilen Deyimler

"...etten kemikten sıyrılabilmenin sırrını öğrenebilmek için yeni bir ömre adım adacığım" (5). "Canı çekilmiş bedenlerin hareketsizliğinde bir sıkıntı hanın üstünde bulutlanmış, çöğmekle ağmak arası, görene azap veriyordu" (7). "Çoban'ın ağız arayıp duyduklarını birilerine ileten kişilerden olmadığı apaçaktı..." (10). "Sonra alıp başımı gidecektim" (10). "Lâkin Kırşehir yöresinden sekiz on Türkmen yiğidi, oralarda Moğol'a başkaldırıp bozulunca başka da sığınacak yerleri kalmayınca burada barındılar..." (11). "Eee, yıl uğursuzun deyip kollarını sıvayanlardan birkaç soysuz bizim Konya'mızda da var, yok değil" (11). "Ne sırt çevirmektir bu, ne de başkalarının acılarına sırt çevirmek kendimi yaşamayı seçmek bencilliği" (12). "...yanık yüreklere yarım avuçluk serinlik olabilmek elimden gelirse" (14). "Ben kim idim ki medet umulan?.." (15, 18). "Moğol bu bizim Anadolu toprağımıza ayak bastı basalı kurudu ortalık.." (17). "Gelenin geçenin, varsılın yoksulun çekinmeden çıkıp ağacına silkelenip dalını, yemesi; balından can bulması haram sayılmazdı..." (88). " "Herhalde bize de okuyacaktır, dinleriz" deyivermesi küçümencik dervişin, aklımı başımdan aldı" (91). "Yola koyulduk bir daha" (104). "Neden elimizi kolumuz bağlıdır...?" (130). "Çünkü Türkmen, soyunu bilmediğine gönül vermez" (162). "Moğol yaman kırdı kolunu kanadını" (162). " "Gözümünden kaçmış yazık" dedi" (163). "...hoş gör, başışla; kalbini kırmadım ya?" (173). "Desene ki kıtlık aldı başını gidiyor?" (175). "...gönlüümü yaktı, yüreğim yarıldı" (177). " "Demeee" dedim, çözüldü ayaklarımın bağı, olduğum yere

çöktüm" (178). "Yıllardır dolaştığım yerlerde kuraklık **kasıp kavurdu** toprağı..." (185). "Hiçbir sözüüm **kâr etmedi**" (184). "İnsan denemelerden korkmamalı diyerek **cesaret verdi yine**" (117). "..."yılışık ses bütün **tadımı kaçırdı**" (173). "... beni seçmek nerden **aklınıza geldi a babam?**" (186). "**Yer yarılrsa da yere girsem** duygularında bunalıyordum" (186). "İhtiyar köylünün **aklı almadı**" (192). "Şimdi onların **ağızına bir parmak bal çalınmış...**" (194).

"Dertli Dolap" Romanında Yer Verilen Deyimler

"...sapı savurup buğdayı samandan ayırmaya bir türlü **eli varmıyordu**" (DD:13). "Ne **murat ediyor?**" (14). "**Yüreği oynadı...**" (33). "...rivayet karanlığında, masallar, efsaneler ormanında kendimize **yol açacağız**" (39). "Hacı Bektaş, **emre uyup baş kesti**" (42). "Asıl mesele bu sırta **parmak basabilmekte**" (50). "Şimdi bunlar, bu irfan ocaklarında **kafa kafaya vermişler**" (56). "**Kış bacayı sardı...**" (60). "Sarıköy'de kimsenin **ağızını bıçaklar açmıyordu**" (60). "Yolum **sarpa sardı**" (64). "Ben isyan bahrına düştüm Elif, Allah'tan **ümidimi kesmek**" (64). "**Elimi, ayağımı kesiyor, beni yakıyor**" (67). "Beni **gözden çıkarmışsın** görüyorum" (68). "Hem de bilirsin, bir **gönül yapmak, Kâbe yapmak** kadar sevaplı bir iştir" (75). "Hak kabul etsin, gayri **sırtın yere gelmez...**" (86). "Vakit hayli ilerlemiş, ortalıktan **el etek çekilmişti**" (99). "**Dizleri kesilmişti**" (102). "Gizlice Baba, kavi kollarıyla Yunus'u sarmış, **bağrına basmıştı**" (112). "Elbette buğday! Diye **ayak direttim**" (118). "Yoluna **can koymuş**" (119). "Yunus gidiyor, gel **gönlünü yıkma** da gönlü rahat gitsin" (120). "Anam **eteğime yapışıyor, yârim eteğime yapışıyor...**" (121). "Sen de burada kalanları anla, onlara **gönül koyma...**" (121). "**Ağız dili kilitlendi, boynunu büktü**, sanki vücudunu kalesinin içine kapandı, sonra sonsuz bir suskunluk..." (125). "Yunus **boyun kesti**, "Eyoallah" dedi..." (126, 175). "...vahdet deryasına dalmış, **elini eteğini dünyadan çekmiş** kimsecikler yok" (128, 321). "...**hatır almasını bilir, gönül yapmasını bilir...**" (131). "Bu **ağız**

var, dili yok garibi..." (137). "O zaman genç dervişin **bununun direği sızım sızım sızılıyor**" (137). "O, **ölmek var, dönmek yok demiş...**" (137). "Yağlı kapıyı **buldu telâşi bundan**" (138). "...Tapduk Sultan'ın **kulağına gitti**" (146). "Yunus, yılların verdiği tuhaf bir alışkanlıkla bütün bir kulak, bütün bir **dikkat kesiliyor...**" (186). "İçinin **kan ağladığını** görür gibi olurum" (153).

"Gülmisal'in **ağzını bıçaklar açmaz** olmuştu" (161). "... kızın **gönlünü yıkmış, taş taş üstünde koymamıştı**" (162). "...tez **yol alıyor, vakti daralıyor**" (162, 225) "Kahra düştü, gönlünce ikramlanamadı diye başkalarına **gönül koyacak değiliz**" (163). "...Tapduk Emre ile Ana Bacı'nın kendi hakkında hoşbeş ettikleri o demde yatağına uzanmış, **ince elek, sık doku**, kendisiyle söyleşmekte, **boşa koyup, doluyu taşırmaktaydı**" (164). "Yalnız yapabilirim zannedenlerin yolu, nerede olursa olsun **sarpa sarmış, bunu da bilmek gerek**" (164). "Bazı dervişlerin korkudan, bazılarının da hayretten **dili tutuldu**" (164). "Yunus'un **dili damağına yapıştı**verdi" (171).

"Şemseddin Muallim, bu sualden sonra **baş koydu ve cevap verdi**" (198). "Dediğime **kulak ver**, beni bekle, uyuma"(164). "Ellerine sarılısam, ayağının türebına **yüz sürsem ne olur?**"(227). "Sonra da bir bakıyor ki, Yunus **kendinden geçmiş**" (228). "Gecenin bir saatinden sonra sokaklarda dolaşan azalır, yavaş yavaş **el ayak ortalıktan çekilir**" (236). "**Kulakları paslanmış meğer**" (253). "Tapduk Şeyh'inin uğurlu ayakları dibine bırakmak için **can atıyor**" (257). "Sanki **ağzı dili bağlanmış, kulakları mürşidin bu tatlı seslenişini duymaktan kesilmişti**" (164). "Ol mahalden çıkıncaya değin Yunus'un **gönlü açıldı**" (261). "Derviş Yunus **ağzı var dili yok bir kuldu**" (265). "Ne zaman o mezara doğru yürüse Yunus'un **içi kan ağlıyor**" (268). "...hem sözden kurtulursun, hem kızın **gönlü olur**" (269). "**Taşı bağrına bastı** ama elbette bunun da Hak katında bir ayrı vebali olmalıydı" (270). "Ama Gülmisal, onu hiç mi hiç anlamamış, hiç mi hiç **mazur görmemiş, gönül**

koymuştı. Kalbi kırılmıştı" (270). "...Elif aklına düşüyor" (271). "Bu Elif ne zamana kadar, uçan kuştan medet umacak, esen rüzgârdan haber soracak?" (281). "Yunus'un adını bile ağzına almadan" (281). "Yerin dibine geçer gibi oluyor, kendine kahrediyor" (287). "Sözler boğazına düğümlendi" (294).

"Yûnus" Romanında Yer Verilen Deyimler

"Kollarının, ayaklarının *dermanı kesilmiş* gibiydi"(13). "...kapı arkasında *divan durdu*" (18). "Dişsiz *ağzını bıçak açmaz*" (25). "Ellerini koyacak yer bulamamış gibi birbirine kenetlenip *bağrına basmış* Yûnus"(33, 60,133). "... *güllük gülistanlık olur* bre Yûnus'um"(37). "*Eteğini tuttum*, bırakmadığım, bırakmayacağım Tapduk Emre'm" (37). "Tenin bu zehre dayanacak *gücü kalmadı*" (41). "*Adını bağışlamadın* daha oğul" (46). "Bugün Yûnus'un *vakti dolmuştur*" (59). "Babasından *el almıştır*" (65). "Çevresine *göz gezdirdi* adam" (69). "Ana Bacı'nın bazı kereler *dalıp gidişi*, inceden *iç çekışı* bu. Hepsi, gözlerinin önünde birer birer *can vermiş yedi çocuk*" (85). "... *içini okur*, anlar her şeyini" (87). "*Yüreciği ağzına geldi* sanki" (89). "...buraları *yurt tutmuş*, tekke kurmuş, dergâh açmışlardı" (97). "... Rızayı Bârî için *cihad ettiğini* ve dahi edeceğini beyan etmekte..." (97). "... Müslümanlara solukları *dar gelir*" (98). "... sanki bütün vücudu *kulak kesilmiş* gibi"(113, 138). "...elime *ayağıma kapanmaya çalışıyordu*" (119). "... gelip elime *peşkir*

tutsun!"(119). "Sık sık da Osman isimli bir adamdan *söz açıyordu*" (121). "... *duasını aldıktan sonra gitmek dileriz*" (123). "Tekkede *taş üstünde taş, baş üstünde baş bırakmayacak*"(133). "İsminiz *dillere destan olmuştur*" (136). "Malının mülkünün *haddi hesabı yokmuş*" (142). "İşlere böyle *can baş vermesi* bu yüzdenmiş" (143). "Ana Bacı hastalandı, *yatağa düştü*" (144). "Dizlerinin *bağı çözülmüş* gibiydi"(155). "...nasıl oduncu Yûnus *kendinden geçmesindi*" (157). "... onu *canından bezdirdi!*"(160). "Ben en zalim uzvuma *pranga vurdum*,

onu mahpesine kapattım" (168). "Hissediyordu ki, artık olanca dertler **derman kesilmişti**" (176). "Takdire **boynu kıldan ince**" (180). "... Tapduk Emre dergâhının **yoluna düştü**". (187). "...çiçeklerle **haşır neşir olan** Beşir'i böyle göreceğini, böyle bütün vücudunda yaralarla mecalsiz göreceğini hiç düşünmemişti"(186). "Şimdi **peşime düş öğlum**" (189). "Tapduk Emre'nin eşiğine **yüz sürdü**" (189).

"Hak Çalabım" Romanında Yer Verilen Deyimler

"**Yüz sürdü** Yesevî'ye" (12). "Bir gönülden gönle, **huzura ermek** gibi..." (13). "Aynı şerbetten içti, er kişi, **sırdaş oldu** bize" (17). "Şimdi **yaş kemâle** ermiş, gönlü genç" (18). "Anadolu **şen olur, şad olur, mâmûr olur**" (20). "Kara Ceren... **yaş yetmiş iş bitmemiş**" (24). "Bakamıyordu bile, bu sırra **aklı ermez**" (29). "Kilerci Recep olup **gönüller dağlasa mı?**" (31). "Diğerleri ile birlikte Molla Saadeddin'in **biat etti**" (32). "...ama **içine bir kurttur düştü**" (34). "... birbirlerini **teskin etmişlerdi**"(37). "**Tedarikli olmalı**" (39). "Bütün canlar **güvercin donu giymişti**"(39). "**Devlet kuşu konmuş** garip Türkmen'e" (43). "**Âlim olsun, ârif olsun, tâlip olsun**" (45). " "Anadolu Anadolu, Türkmen yurdu Anadolu" iğnesiyle **gergef gergef işlemek**" (46). "**Kan ter içinde kaldı**" (51). "İçinden bir ses **ikaz etti**"(56). "Şahım emretti dedi amma kendisine **söz geçiremedi**"(56). "Yeniden **kara kara düşünmeye** başlıyor" (60). "Her şeyi **göze aldı**"(60). "**İki gözü iki çeşme**..."(61). "Cânânına **kurbân olup** çıkarsın meydânına" (66). "**Emir baş üzre pîrim, baş üzre cân efendim**"(67). "Öyle kelimeler var ki, mizacı **ele verir**" (70). "**El bağladı, gönül bağladı**" (75). "Eğri odun **gönül koymaz mı sana?**"(76). "**Berhudâr ol** evlâdım"(78). "**Dua kıldı**" (78). "Tapduk Emre, pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmaya **gayret ederdi**"(79). "**Mahçup oldu**" (82). "**Kulak verdi**"(85). "**Çevir kazı yanmasın, diyor mutfak deroişi**"(87). "Yunus, **af diledi**"(91). "**Zahmet vermeyelim Nâmdar Ağa**"(93). "**Medet dileriz, bir altı anahtar Zikrullah**"(98). "Yunus Emre'nin **gönlü doldu**" (117). "Tapduk Emre'yi daha fazla

meşgûl etmek istemiyordu" (128). "Ne kadar *yalvarıp yakardıysa da orada durmadı*" (134).

"Yunus Emre (YE)" Romanında Yer Verilen Deyimler

"Sana söylediklerimi *kulağına küpe et*"(3). "İsmail Efendi *pür dikkat konuşmaları dinliyordu*"(6). "*Dört nala atı koşturan adam İsmail Efendi'yi görünce durdu*"(9). "O hiçbir zaman *kan dökülmesini istemiyordu...*"(10). "Onlara *selam verip evine girdi*"(12). "... herkesin *elini kolunu bağlamıştı*"(15). "*Elinden geldiğince çevresindeki insanlara öğütler verip yol göstermeye çalışıyordu*"(15). "Büyüdüğünde *ayakları yere sağlam basan bir insan olmalısın*"(16). "Küçük Yunus şerbeti bir dikişte *kafasına dikti; ama gözleri dalıyordu*"(16). "Halkın perişanlığı Yunus'u *çileden çıkarıyordu*"(18). " "Oğlum sakın sen sevgi yolundan ayrılma, insanlara *kem gözle bakma, dedi*" (20). "Yunus'da *halini hatırını sordu*"(32). "Derin bir *iç çekip yoluna devam etti*"(35). "*Kulak kabarttı*"(38). "Köylüler ona *minnet borçlu*"(42). "Kıtlık herkesi *perişan etti*"(45). "Ondan *af dileyeceğim*"(52). " "Sen *kemale ermişsin, inşallah cemale de erersin,*" dedi"(57). "Yunus onun sözlerini dinledikçe *düşündü, sonra iyice kafası karıştı*"(56). " "Sizin öğütlerinizi yan odadan *işittim ve onlar beni kendimden geçirdi,*" dedi"(56). "Rum keşişleri bu rivayeti duyunca çok *panik olmuşlardı*"(61). "Tekkeye vardığında *dizlerinin bağı çözülmüştü*" (64). "Küçük testiyi kafa dikip *kana kana su içti*"(64). "*Betin benzin atmış*"(69).

"Yunus Emre Var Yar'ına" Romanında Yer Verilen Deyimler

"Bir daha *içti kana kana*"(20). "Bunu çoktan *hak etmiştin*"(33). "Buyur Yunusum, *gözlerin aydın ola!*"(33). "Anasının *sözünü kesmekten korkarak sustu, dinledi hep*"(39). "Oncağızı da *akıl edemedik...*"(74). "...Kimsenin

ağzında dili yoktu”(113). “Dizlerinin bağı çözüük, gözleri bir tatlı uykuya meyilli ki ne ayaz, ne fırtına”(117). “...can kulaklarıyla dinliyorlardı”(131).

“Aşka Ağlayan Derviş” Romanında Yer Verilen Deyimler

“Dünyaya meyil vermeyin, yalan dünyanın sıkıntı ve meşakkati çoktur” (25). “O zaman dünya sizin peşinizden koşar, istediğimize nail olursunuz”(25). “Bir çilingir diğer çilingire havale etti hepsi bu”(27). “Hemen verin, yerine getirmek boynumun borcu olsun”(34). “Açabilene aşk olsun!”(35). “Şimdi anlaşılıyor şeyhimin seni neden kapı önüne koymadığı”(39-40). “Aşkın, dergâhta kalma samimiyetimin ahşap direğine kurt düştü”(41). “Dergâhta kalma sebebimin içine fitne karışmıştı”(43). “Sesim soluğum kesilmişti”(45). “Taptuk’un gülen yüzü karşıladi beni, göz göze geldik”(46). “Elbette kibri şeytana pahalıya mal olacaktı”(53). “Sohbetimize başlamadan şu diyeceğime kulak verin”(57). “Erenlerin sohbetinden nasiplenmek dilerseniz alçak gönüllü olmalısınız”(57). “Yolcu yolunda gerek”(59). “Abid zatın, dünyevi amellerinin salih oluşu sayesinde sevap kefesi fazlasıyla ağır basmıştı”(61).

“Dersin ardından kalbimdeki ilahi tatminin aksine dünyevi adın aşkı aklıma düştü”(65). “Onun verdiği nimetlerden istifade edip de onu zikretmeyen beden ellerde solsun, yerlere düşüp toprak olsun”(88). “Hemen dergâhın yolunu tuttum”(88).

“Aşkından yanıp tutuşmuş”(92). “Tabi efendim her dediğinizi harfiyen yerine getiririm”(92). “...evliya olduğunu düşünüp ziyadesiyle saygı ve hürmet göstermeler”(93). “Onunla yüz yüze konuşacağımı söyledim İsmail’e”(95). “Onların bu hallerini mazur görüyorum”(109). “Dervişler aşkımı hoş görmüyorlar”(109). “Artık ilahi aşka yelken açabilecektim”(111). “...kendisine her daim minnettar olacaktım”(111). “Zira aşk meydanı söz konusu oldu”(113). “...Allah

yoluna **baş koymuştur**"(114). "Her ne desen kabul eder de senin **gönlünü kırmaz**"(114). "...aşkıma **dil uzatırken** biraz **insaf edin**"(114). "...aşka hapsolüp bu **tuzaga**

düşmedim"(115). "...her şeye bizzat **şahit olmuşlardı**"(119). "**İçi kan ağlayan** Necef acısını kalbine gömüp olanı biteni sineye çekmişti"(139). "Dilimde dualarla Kâbe'ye **yüz sürdüm**"(145). "...Sulucakarahöyük'ü bana yurt **tahsis etmişti**"(147). "...hoşgörüsüzlük **kol geziyordu**"(AAD: 147). "Bu el, o gün size **velayet veren** ele benziyor mu?"(150). "Bakma sen **aklı ermelerin** "sabahın körü" dediklerine"(152). "...dünyadan **el etek çekmişti**"(153). "...günaha **gark oluyolar**"(152). "Bizi **memnun ettin**"(163). "Bu yolculuğun özü ve esası dünya nimetlerinden **yüz çevirmektir**"(165). "Bir an meramımı **dile getirmiş** olmaktan utanacağımı düşündüm"(167). "Mekânstızlık âleminde gönüllere **taht kurmuş...**"(173). "**El etek çekmez** masivadan"(175). "Bu makam; acımak, duymak ve **merhamet etmekten** teşekkür eder"(177). "Çıktığım bu yolda beni **mahcup etmesini** istemiyordum"(178). "Çünkü salık artık **vuslata** ermiş, manayı hâkimi **elde etmiştir**"(181). "Sen hemen Hakk'a **yüz tut**"(185). "Kendini görenin sırrı bir zaman sonra **ifşa olur**"(191). "...zekâda **teşvik etmiş** olur"(193). "...uzun zamandır dervişlik yolunda **yol almış** birisi olarak şiirsiz söyledim"(193). "Halime bakın ki dert ile **hayran oldum**"(195). Bu makama ulaşan dervişe iki cihan **ayan olur**"(200). "Mala mülke **itibar etmez**"(200). "Hepsi **pür dikkat** beni dinliyordu"(211). "Ya **meydan vermesini** ya yol göstermesini isteyecektim ondan"(216). "**Dünya başıma yıkıldı**"(217). "Neredeyse bir ömür onun eşğine **yüz koymuştum**"(218). "Nefsikle **baş edip** edemeyeceğimi de tam olarak bilemiyordum"(223). "...hocamın huzurunda **divan duracaktım**" (230). "...lakin "bizim Yunus mu?" derse **ayaklarına kapan**"(230). "Şeyhimin ellerini öpüp **helallik aldıktan** sonra dergâhtan bir daha

dönmemek üzere ayrıldım”(233). “Buraya kerametın **zahir oldu**”(234). “Ama bende sayılı **hatrı kaldı**”(235).

“Yunus Emre (YE3)” Romanında Yer Verilen Deyimler

“İsmâil iç geçirdi”(8). “Öyle ki açlıktan nice gül benizler **sararıp solmuştu**”(10). “Daha önce **kulağına çalınmıştı**”(10). “...**kana kana su içtiler**”(11). “Yüreğinde bir ılıklik **meydana gelmişti**”(16). “Pek **aklım ermedi ya, neyse**”(19). “...Dürdane'nin içine bir **ateş düşürdü**”(26). “Onun aşkıandan nasıl deli **divane olmuştur**”(28). “Bu kadınlar hep aşk için **bedel ödemişlerdir**”(28). “Bir grup Yûnus'a **haset etmişti**”(62). “İçi içine sığmıyordu”(65). “Deme **vefa gösterdin ha**”(75). “**Ağzı var dili yok dedikleri, mecbur olmayınca konuşmayan** Yûnus şimdi karşısındaydı Verde'nin”(85). “Kızının âşık olduğuna **kanaat getirdi**”(90). “Yani Verde ve Yûnus'u **baş göz etsek** gerektir”(90). “Etrafta **göz gezdirdi**” (91). “Onbaşı, “**Gafil avlandık**” dedi”(103). “... **sadâkat ve sabır dillere destan olmuştur**”(111). “...**müdahale etmeyi gereksiz gördü**”(115). “Sayyad'ın anlattıkları bir **kulağından girmiş ötekenden çıkmıştı sanki**”(118). “Vücudunu **ter basmış, kan ter içinde kaldı**”(119). “Yûnus'un da diğer dervişlerin de şaşkınlıktan **gözleri fal taşı gibi açıldı**”(119). “Bir anlık **gaflete düştüm**”(123). “Ben **bağrıma taş basmaya devam edeceğim**”(130). “Dürdana kocası Yûnus'un okuduğu şiirleri **cân kulağıyla dinliyordu**”(132). “...bir pınar gözü olarak **gün yüzüne çıkıyorlar**...”(133). “Aşk ise kendini yıpratır, **harap düşer**”(140). “...Yûnus'u **bağrına basmıştı**”(144). “...aşk uğruna **cân vermek gerektiğine işaretler**”(150). “**Metîn oldu**”(151). “Sen, kötü bir kulsun, benim dinimi **inkâr ediyorsun**”(156). “Öyle olduğu halde 'Ahad' diyerek **baş koymada**”(157). “Senin rızan için **azad ettim**”(159). “Hendek Savaşı gözünü önünde **ceyran ediyor** gibiydi”(170). “...Muhabbetullah **gark olmuştu**”(72). “...sadece O'nun rızasını **talep etsen** gerektir”(173). “Sanki bu büyük insanları **kast etmiş** gibiydi”(175). “Gönüller **ihya etmeye devam**”

et”(205). “Molla Kasım’ın tam mânâsıyla **nutku tutulmuştu**”(YE3: 215). “Beni **dövmelisiniz. Hemde eşşek sudan gelinceye kadar**”(219). “Bu bilişle **başım göğeri sanki**”(220). “Oğlu İsmâil bile yaşlanmaya **yüz tutmuştu**”(234). “Bey oğlunuz gelinimizi **dört gözle bekliyordur**”(239). “Zaten işlediğim günahlar **haddi aştı...**”(246).

“Aşkın Kandili Yunus Emre” Romanında Yer Verilen Deyimler

“Orada bir güle vurulan arı gibi gülün etrafında **dört dönüyordu**”(21). “Lakin onun **kapısını çalan** ölüm Abdullah efendiyi derslerinden ayırmış, öğrencilerini **ihmal etmesine neden olmuştu**”(27). “Bu yüzden **umudu kesmemek gerekir**”(38). “...töbeistiğfar ile **haşır neşir oluyordular**”(38). “Alnının aklıyla bu **yola baş koymuşluğun gururunu taşıyordu**”(39). “**Elini eteğini çeker** artık senden”(52). “**İki derede bir arada kalmak** denen şeyin bu olduğunu kestirmişti zihninde”(52). “...Evine girdiğinde göreceği sıcak sestem **mahrum olmak** onu oldukça üzüyordu”(53). “Yakup’un babasına yaptığı haksızlığa **göz yumacak kadar gafil değildi**”(88). “Önce Yunus’un yırtık pırtık elbisesini **teşhir etti**, ardından da bebek gibi surata sahip olan İsmail’i **baştan ayağa süzdü**”(111). “Eğer bu cinayeti çözümlerse işin diğer kısmı da **çorap söküğü gibi gelecekti**”(129). “... şu **-başına çorap öreceği-** cinayeti çözmenin zamanı gelmişti”(141). “Lakin Molla Kasım almıştı; içeriden **burnuna çalınan pas kokusu ve taze sünen ocağın burnundan tüten mis gibi köz kokusu...**”(149). “Belki medrese de dönen dolapları bugün **idrak edebilecek...**”(168). “Öyle ki büyük bir zaman ticareti sonlandırmaya **yüz tuttu ve ermeni diye dışlandığı oldu**”(199). “Sanki iyilikler bir bitkideydi de insanoğlu bilerek bu bitkinin **köküne kibrit suyu dökmüştü**”(211). “Keza aşk için **baş vermek** onun için oydu”(212). “Odaya **dikkat kesilmişti şimdi de**”(268). “Kendi içlerinde, arada sırada **boy gösterdiklerini, ama bu güne kadar hiçbir cinayet girişiminde bulunmadıklarına kadar her şeyi anlatmıştı**”(277). “Kadı Tahsin dut yemişi **bülbül gibi**

dinliyordu karşısındaki Er'i"(281). "Bu yolda **baş** verdik..."(289). "Dem onları **yad etme** demiydi"(295). "Uyandıığında **kan ter içinde kalmış** vücudunu yokladı"(298). "Birçok zat-ı şahane bu uğurda **can vermişti**"(302). "Mırıldandıkları uyku mahmurluğuyla Hasan'ın **kulağına çalın**sa da pek bir şey anlamıyor..."(315).

"Deryada Yunus Olmak" Romanında Yer Verilen Deyimler

"Kıraç araziler **peyda olmuş**. Bereket zoraki **can bulmuş** kimi yerde"(116).

"Sonra etrafa **göz attık**"(119). "Asabımız **bozulmuştu**"(119) "Şu sabiyi anabacılarımıza **teslim etmek boynumuzun borcudur** artık"(121). "Geçmiş **yâd** ediyordu, belliydi"(122). "Sonra bu taraftan **sesler çalındı kulağımıza**"(159).

"Sesimizi duyunca-özür dilerim ama-**kulak misafiri oldum**"(218).

"Yunus Emre (YE1)" Romanında Yer Verilen Deyimler

"Hani insan biraz **kulak kabartsa**, susuzluktan çatlamış toprağın için için eski bir değirmen gibi gıcırdadığını, çitirdadığını işitecek" (15). "Konuştuğunda kendisini **can kulağıyla dinleyen** canlar, hep sözlerinde olağanüstü manalar bulurlardı" (31). "Açlık **kapıya dayanmış...**" (35). "... o nasipten **mahrum kaldım**" (38). "Bu fikirle **eli ağayı birbirine dolaşmıştı** Yunus'un"(39). "...Moğollar Anadolu'yu **istila ettiklerinde çok kan döktüler...**" (50). "Abaka Han, Anadolu'nun tamamına **hâkim olmayı aklına koymuştu**" (55). "Abaka Han'ın bu son buyruğu yetmiş bin çadırda **kulaktan kulağa yayılmıştı**" (60). "İçi içine **sığıyordu...**"(61). "Yunus ve Frik bu dayanılmaz manzara karşısında **gözyaşlarına boğuldular**" (166). "Şu Karahanlılar, Moğollarla gerçekten **baş edebilir mi sence?**" (183).

“Yunus Diye Göründüm” Romanında Yer Verilen Deyimler

“İçime hayli kemirgen bir **kurt düşüren soru ...**” (8). “...duyduklarına da **kulak vermemiştim**” (20). “...bıkkınlıktan olsa gerek hemen **burun kıvrımış**; “Peh!” demiştim”(24). “O gece yüreklerimizde binbir yangınla köyümüzden hızla ayrılırken **dizlerimizin bağı çözülüp dermanımız tükenmişti...**” (54). “Gördüğüm ilk kişiye **selam verip Hünkâr’ın dergâhını soruyorum**” (70). “**Tüylerim diken diken olmuştu**” (80). “...**dizlerimin bağı çözülerek yanı başlarına yığılıyorum**” (109). “...yüreğime **serin sular serpiyorlar**” (116). “İbretlik hikâyesini **can kulağıyla dinlerken, en çok da Boran’ın nasıl Derman olduğunu merak ediyordum**” (119). “Boran iş bilmez, ticaret bilmez, **eli bir meslek ve ekmek tutmaz hâlde, sudan çıkmış balık misali bir başına öylece kalakalmış**” (120). “Böylece **nam salmış...**” (120). “Bunun için harcanacak Moğol altını ise **devede kulak bile değilmiş elbette**” (123). “**Yüzünde güller aça aça anlatmaya koyuluyor**” (125). “Ve sonra fark ettim ki yıllardır “**dolap çevirmek**” deyimini kullanıyordum ama bu sözün aslının ne olduğu **aklımın ucuna bile gelmiyordu**” (141). “Oysa **bir arpa boyu yol alabilsem sevineceğim**” (143). “Niyazi sürüyü bir arada tutmaya çabalar-ken **kan ter içinde kalmış**” (146). “Niyazi **can kulağıyla dinlemeye devam ediyordu**”(149). “Yine bana **kol kanat gerdi**” (152). “Kâbe’nin **yollarına düşmeye sabırsızlanırken bir an aklıma gelen şeyle içime bir kurttur düşüyor**” (157). “...Tapduk Emre **gözümde tütüyor, dergâhtakileri ayrı ayrı özlediğimi hissediyorum**” (165). “...nasıl yaparlar hiç **akıl sır ermez!**” (194). “O dervişin sözleriyle **dizlerimin bağı çözülüverdi...**”(197). “Sanki **dünya başıma yıkılıyor!**” (206). “İçime bir hayli kemirgen **kurt düşüren soru** ise bunu neden ve bu kez çok daha ciddi bir şekilde tekrar sorduğuydu” (210). “...o panikle **pes etmiştim**” (212). “Dergâhtakiler artık yaşım **kemale erdi...**” (217). “Aklıma yıllar önce Tapduk

Emre'yi ararken karşılaştığım, adeta **gökte ararken yerde bulduğum Derman** geliyor..." (219).

"Dördüncü Cemre" Romanında Yer Verilen Deyimler

"**Kaşla göz arasında kaybolup** giden bulutun ardından, göğe bakan ellerini indirmede yere" (12). "...sohbetine **kulak misafiri oldum** ister istemez" (15). "Hayatı boyunca başkalarına **boyun büküp avuç açmamıştı** bir kerecik bile" (17). "...huzura çıkıp dert anlatacak, **aman dileyecekti** kuraklığın **büktüğü beline**" (17). "Oysa herkes **dinlemişti onu, hem de can kulağı ile**" (20). "**Gözünü dört açma** lısın ki, fırsatı kaçırmayasın boş yere" (24). "Kıtlık, bütün Anadolu'yu bir baştan bir başa **kasıp kavuruyordu** bu sene..." (25). "...misafir **baş tacı** edilirdi geleneklere göre" (27). "Derin bir **iç çektikten sonra...**" (29). "**Tuttuğunu koparan**, kopardığını bırakmayan, varın yoğunu ihtiyaç sahipleriyle paylaşan, **iş başa düşünce** de bir erkeğin yapamadığı işleri bile beceren..." (32). "Ne anlattıysa dede, **kulağına küpe edecek...**" (40). "Geç vakte kadar sohbet ettiği dede, **ufkunu açmış...**" (41). "Böyle şeyler düşününce, **kafası karışır** giderdi her seferinde" (43). "**Aklının erdiği** işlere baksan daha iyi edersin" (44). "Yunus'u **tepeden tırnağa süzdükten sonra...**" (47,52). "Asıl maharet, Allah neyi **murad eylediye** onu **baş tacı** edebilmektir" (54). "Hacı Bektaş-ı Veli'nin **ağzından düşürmediği** himmet neydi böyle" (59). "Kendine göre **haklıydı yerden göğe...**" (60). "Sebebini bilmiyordu ama her attığı adımda **dizlerinin bağı çözülüyor...**" (63). "Nasıl da **yüz çevirmişti** Hacı Bektaş-ı Veli'nin himmet teklifine" (67, 73). "İçini boşaltan bu duyguya direnir **göğüs gemesi**, içinde hissettiği pişmanlığa dayanabilmesi mümkün değildi" (67). "...**aman diliyordu** düştüğü hallere" (75). "Derin bir **iç çekti** Yunus..." (76). "**dil döktümse** de, pişmanlığımı kabul ettiremedim Hacı Bektaş-ı Veli'ye" (80). "Yunus'un pişmanlığına hiçbir şey **kâr etmiyor...**" (81). "...**dergâha baş olmuş**, insanlara ön olmuş doğru yolu tanıyıp bilsinler diye" (82). "Tapduk Emre, annesini tebessüm içinde,

ama **can kulağıyla dinledikten sonra...**" (83). "...**aman dilemişti dilinin döndüğünce**" (87). "...**yalvarıp yakarmış, medet bulmaya çalışmıştı kendine**" (88). "Sonra anladım neyin ne olduğunu, lakin **iş işten geçmişti bir kere**" (90). "Demek yeni hizmetkâr Yunus bu işe **gönül verendi**" (94). "...söylediklerime **kulak veriyor musun söyle**" (98). "Dağın başında **dili çözülmüş, yüreği genişlemiş, ufku açılmıştı gere gere**" (99). "**Yer yarılısın, içine girsin istiyor, dili tutulsun, söz diyemesin bir an önce**" (104). "... Tapduk Emre'nin sözlerine **dikkat kesilmişler...**" (110). "...en azından **düşünüp taşınmak için zamanı olacak, kendini hazır edeceği cemi-yete**" (118). "Hem bütün kardeşler, **ağzının içine bakarken...**" (121). "...Tapduk Emre ise **mutluluktan havalara uçuyordu sevinciyle**" (123). "...**bağrına taş basıp dergâhı terk edecekti bu gece**" (134). "Heyecandan **dilini yutacaktı Yunus neredeyse**" (140). "Ne derse desin, ne kadar sitem ederse etsin kendine, olanlara **akıl sır erdiremiyordu yine de**" (141). "Başla ki, **karnımız zil çalmakta**" (143). "Sanki **dili lâl olmuş, nutku tutulmuştu yaptığı işe**" (148). "Yine **gaflete düştün, hem de ikinciye**" (149). "Mübarek **yüzünde güller açmıştı adeta**" (158). "Hem yıldızlar kayıp karanlığın içinde **can çekişirken dilek tutmam ben**" (163). "Şimdi dili **bül-bül kesilmiş, içi sığmıyordu içine**" (170).

"Gezgin ile Pervane" Romanında Yer Verilen Deyimler

"Sis çekilince vadinin **gözü gönlü açılmıştı**" (13). "...duyacak olursa **canımızı okur!**" (20). "Onların yanında yolculuk etmek için **can atar, tutuşur, hayaller kurardı**"(31). "Hadi dön sen! Böyle yaparsan **aklım sende kalacak**" (35). "Sürmeli çok mu susadık, **kana kana içebilirsin**"(39). "...mutlu olacaksan ben **bağrına taş basar, seni ölene kadar beklerim**"(68). "...Derviş Salih'in sorularının **ardı arkası kesilmiyordu. Yunus, olup biteni anlamaya çalışsa da bir anlam veremedi bu ilgiye**"(73). "...Yunus'un **canla başla çalışmasını gururla seyretmektedir**"(76). "...**can kulağı ile dinler nasihatleri**"(82). "...**dizlerinin bağının çözüldüğünü**

hissediyordu”(99). “Verdiği vaaz ve nasihatleri **can kulağı ile dinleyen köy halkı**nın düşünme tarzları da değişmiş”(103). “Onun, Tapduk Emre dergâhının müridi olduğunu öğrenince karşısında **el pençe divan durmaya başlamışlardı**”(104). “...sanırım gene **sırta kadem basmıştır**”(132). “Yunus’un sözlerine **kulak misafiri olan genç hoca sarışını düzeltti**...”(137). Yunus oturuşun **çeki düzen verir**”(138). “...gördüğünü biz görsek **dilimiz tutulur**”(169). “...kavga etmeye **gözü yemez**”(173). “**Dünya gözüyle gör onu!**”(174). “Kurumuş yaprakların arasındaki kımiltıya **kulak kesilir**”(176). “Çobanın **yiüreğine su serper** Yunus’un sözleri”(193). “...tarifsiz bir sevinç duyuyor, **içi içine sığmıyordu**”(207).

“Yunus Emre (YE2)” Romanında Yer Verilen Deyimler

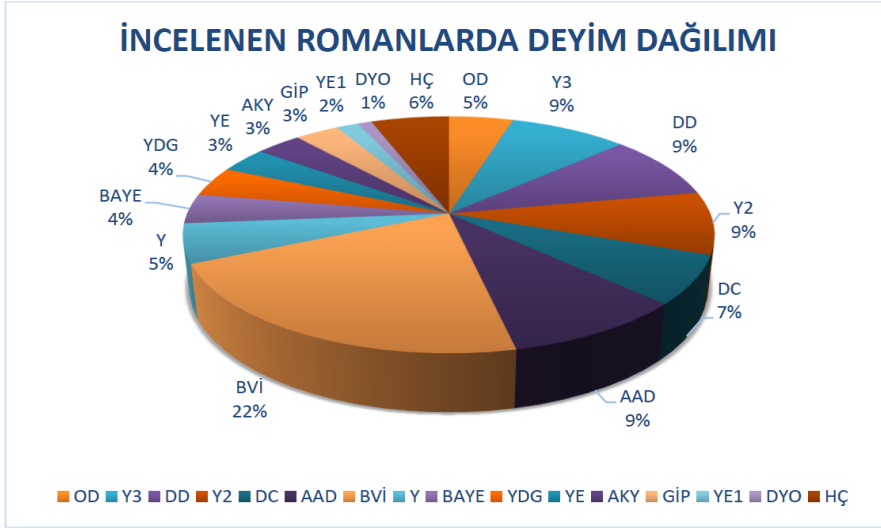
“Devlet sahip çıkmadığı gibi **bıçak kemiğe dayanıncaya** kadar zulüm uyguladı onlara” (6). “...karısının kaçmasıyla ilgili hiçbir söylentiye **kulak asmayan** dayısı, köydeki insanların düzeyinin çok üstündeydi” (10). “**Ok yaydan çıktı bir kere**” (20). “Ben **göz kulak olurum**, kimselere bırakmam onu” (22). “Yunus’un **dili tutulmuştu sanki**”(34). “Ali, **donup kalmış, allak bullak olmuştu**” (41,47). “**İçi içine sığmıyordu**” (48). “**İçine kurt düşmüştü** Yunus’un”(53). “Yunus’un **dili tutulmuştu adeta**”(54). “Kimse **ağızına alamamıştı onun adını**”(54). “Çok **kan döküldü**” (54). “...tahta perdelerin arasından içeriye **göz attı**”(65). “Türkmen menkıbelerinden söz ettiler, **can kulağıyla dinlerdim**” (70). “Ancak düşüncelerinin hiçbirini **dile getiremedi**”(71). “Kocasının nasıl bir yola çıktığına **aklı ermiyordu**”(75). “Kimsenin malında namusunda **gözün olmayacak**...” (85). “Meolana ise **içine kapanmıştı biraz**” (88). “**Yüreği daralıyordu** Yunus’un belli etmemeye çalışıyordu”(92). “İsmail derin bir **iç çekti**” (94). “Kış, **göz açıp kapayınca**ca kadar geçmişti”(95). “Çocuklar **bayram edecek**...” (97). “Düşmanının bile malına **göz dikmeyeceksin**” (105). “...köyleri basıp mallara **el koyuyolardı**” (105). “Adı **dilden dile dolaşırken**, sadece ‘Hacı Bektaş’ değil, aynı zamanda ‘Veli’ olarak

anılmaya başlandı" (107). "...**içi içine sığmaz** olmuştu" (108). "...**baş göz etsinler ama Gülşah'ı rahat bıraksınlar**" (109). "Birilerinin, üzerimde **kol-kanat** germesine gerek yok" (111). "Her ayrılışta yüreğine **ağırlık çökmüş**, bağışlanması için **dil dökmüştü**"(127). Onlara **selam verip evine girdi**" (12, 33, 115, 119, 168, 204). "Onun yanına gelmek için **can attığını** biliyordu" (135). "...bütün dikkatiyle onlara **kulak veriyordu**" (137). "Elbette kimsenin açıkça **dile getirdiği** yoktu..." (137). "...başkalarından **medet umuyordu**" (142). "...yüreğinin sesine **kulak veriyor**, içinde parlayıp duran ince sızıya aldırış etmemeye çalışıyordu" (147). "...olduğumuz yerden kıpırdamayacağımızı bilmek **içimi parçalıyor**" (150). "**El ayak çekildiğinde** Devlet Şah ve İsmail, Yunus'la uzun bir sohbete daldılar" (151). "...Yunus'a olan güvenini de **dile getiriyordu**" (159). "...kimsenin olmadığına **kanaat getirince içeri girdi**" (162). "Ali Baba, **iç çekti**, sesi buruktu" (169). "Dünya malına **bel bağlamak**, yeryüzünde bunlarla oylanmak Tanrı'ya ulaşmayı da geciktirdi" (171). "...yüreğine **taht kurmuş** şeytanın sahte ışığından, aldatıcı görünüşünden başka bir şey değildi" (172). "Rahman, Yunus'la gezdikçe coşuyor, duyduğu gururdan kendisine de **pay çıkarıyordu**" (175). "**Yüzünden nur akar** derler ya, öyle biriydi"(181). "Erzurumlu, **kaderine boyun eğmiş**, bu durumu benimsemiş gibiydi" (179). "Birbirlerine de düşmandırlar ve herkesin yaptığının **yanına kâr kalacağını** sanmaktadırlar" (187). "Aklımızı **esir aldın...**" (187). "**İçine kapandı**, eridi bitti adeta" (191). "Dilerim anam-babam, dayım bana **gönül koyup** gitmediler bu dünyadan" (192). "Sakın 'işim bitti' deyip dünyadan **elini eteğini çekme!**" (195). "Benim yaşıma gelip **elden ayaktan düşmeden**, gücün yerindeyken var git" (196). "Bundan sonrası taraflar arasında **mekik dokur ...**" (201). "Çünkü özgürlüğünü eşine **teslim etmesi** istenirse, çaresiz **boyun eğecekti**" (202). "Bu arada **kulağına çalınan** bazı sözler, Sarıköy'de işlerin sanıldığı kadar kolay yürümeyeceğini göstermişti" (203). "...dünyadan **ayağını kesmemiş...**" (206). "Lârende ve civarını yağmalamış, **taş üstünde taş bırakmamıştı**" (212). "Daha da acısı **kan dökmeyi**

meşru kılmak için fetva vermiş, doymamış ölümlere bile el kaldırmışlar” (217). “Yüzünü kara çıkartacak tek kusurlarını görmemişti” (232).

“İç geçirirken düşündü” (233). “Elif gencecikti kendisine ayak uydurmasını bilmişti” (234).

Duygu ve düşüncelerin kısa ve öz bir şekilde ifadesi için toplum içerisinde sıklıkla kullanılan deyimlere incelenen romanlarda oldukça geniş bir yer ayrılmıştır. Kurgunun farklı bir boyuta kaymaması, olay çizgisinden çıkılmaması ve durumun etkileyici bir şekilde anlatılması için deyimlere başvurulduğu görülür. Kullanılan deyimler karşılıklı konuşmalarda bir durumu veya tipi tasvirde, akıcılık sağlamada, halkın konuşma tarzını kurguya taşımada etkindir.

Grafik 2: İncelenen romanlarda deyim dağılımı

4.2. Atasözü

Türk halkının dünya görüşünü özetler nitelikte olan atasözlerinin her biri, söz arasında atalarımızdan birinin dilinden dökülmüştür. İlk ağızdan çıktığı gibi kalmayarak, toplumsal değişime, sosyal havaya ayak uydurarak bir kısmı tutulmuş, bir kısmı da unutulmuştur; bazıları da yeni anlam ve ifadelere bürünmüştür; böylece az bir değişimle kalıbını ve kıvamını bularak toplumun malı olmuştur (Güney, 1971: 175). Atasözü, yüzyılların vermiş olduğu tecrübenin sözlü ifadesidir. Ders niteliğinde bilgiler barındıran atasözlerinin devamlılığı kuşaktan kuşağa aktarım yoluyla gerçekleşmektedir. Karşılaşılan durum, içerisinde bulunulan hal gibi hayatın her anında kullanılabileceğimiz özet niteliğinde kalıplaşmış ifadelerdir. Diğer bir deyişle anlatılmak istenen her neyse uzun ve birden fazla cümle yerine tek bir cümle ile ifade edilebilir. Mesela, birikim yapmanın, az da olsa her gün biraz daha çalışmanın, küçük ve önemsiz gördüğümüz şeyleri her gün biriktirerek daha büyük bir şey haline getirilebileceğini anlatmak için atalar “damlaya damlaya göl olur” ifadesini kullanmıştır.

Arapça da mesel, darb-ı mesel, durub-ı emsal, emsal hikmet, hisse ve Farsça pend(nasihât/öğüt) kelimeleri ile ifade edilen atasözü, Divanü Lügati't-Türk'te “sav” terimiyle ifade edilir. Türk atasözlerinin kökeni çok eskidir. Göktürk kitabelerinde birkaç tane, Divanü Lügati't Türk'te 290 kadar sav mevcuttur. En büyük özelliği konunun öz bir biçimde ifade edilmesini sağlamasıdır. İçeriğinde tezat, teşbih ve tenasüp barındırmasının yanında hece ve ses zenginliği ön plandadır (Kaya, 2007: 110).

Atasözleri, anonim halk edebiyatı türlerinden biridir. Atasözleri her dil ve kültür dairesinde bir sözlü kültür ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. “Orhun Anıtları”, “Divânü Lügâti't Türk” ve Uygur dönemi yazılı

metinlerinde atasözlerinin bilinen en eski yazılı örneklerini bulmaktayız. Atasözleri 14. yüzyıl Kıpçak kaynaklarında “sav/sab” sözcüğüyle karşılanmaktaydı. Orhun yazıtlarında ise “Sab” kelimesi söz anlamında kullanılmıştır. İlerleyen dönemlerde “atalar sözü”, İslâmiyet’i kabulün ve Arap-Fars kültürlerinin de etkisiyle “mesel”, “emsâl”, “durub-ı emsal” terimleri kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye sahasında “atasözü”, “atalar sözü”, “mesel” gibi terimler sıklıkla kullanılırken, diğer Türk bölgelerinde “hohonoo”, “samahı”, “takmak”, “takpak”, “üleger çomok”, “söspek”, “makal”, “çomak” terimleriyle karşılık bulmaktadır. Nazım ve nesir şeklinde kullanılmaktadır. Kısa, kesin ve açık ifadeler olan atasözleri bir veya iki cümledir, daha uzun olanı azdır (Oğuz, 2016: 207-209).

Yunus Emre konulu romanlarda atasözü sıkça başvurulan bir anlatım yoludur:

“Çam sakızı çoban armağanı işte.” (OD:70). “Kör istedi bir göz, Allah verdi iki göz” (OD:204). “Abdala malum olur, dediklerinin doğru olduğunu görmek içimi ürpertti” (OD:208). “Velhasıl yukarı tükürsem bıyık, aşağı tükürsem sakal, ortada kalmıştım” (OD:246). “Hayır hayır, bu çabam, “Kuzguna yavrusu şahin görünür!” darbimeselini haklı çıkaracak bir övünme değil” (OD:256). “Bir posta iki aslan sığmaz” (OD:271). “Belki de Konya’daki, erenlerin en makbulü olduğu için, meyvesi olan ağaç taşlanır, bilirsin” (BVİ: 53). “Kolay iş her kişinin, zor iş er kişinin kârıdır çocuğum” (BVİ: 152). “Derman, iyileşecek hastanın ayağına gelirmiş...” (BVİ: 127). “Evet bir musibet bin nasihatten iyidir derler, dedi...” (BVİ: 238). “Evlî evinde, köylü köyünde olmalı, paran artarsa eğer, bir de tarla alıp geçimine bakacaksın” (BVİ: 239). “Tilkinin kırk hikâyesi vardır, kırkı da tavuk üzerinedir” (BVİ: 342). “Başım üzre yerin var, dedi genç adam” (BVİ: 349). “... Allah’ın düzeninde ne ekersen onu biçersin” (BVİ: 371).

“Evet, haklısın, yolcu yolunda gerek, gitmelisin” (BAYE: 18). “Yemeyenin malını yiyecekler!” (DD: 30). “Danışan dağları aşmış, danışmayan düz ovada yolunu şaşmış” (DD: 79-89). “Dünya ahretin tarlasıdır, diyor. Burada ne ekerseniz orada onu biçersiniz” (DD: 128). “İnsanoğlu çiğ süt emmiştir, Yunus” (DD: 141). “Hele dur bakalım, gün doğmadan neler doğar...” (DD: 163). “Artık vakit tamam oldu kadının, bir postta iki aslan oturamaz...” (DD: 170). “Meyveli ağaçlar taşlanır, kar yüksek dağlara yağar, o da başka mesele...” (DD: 299). “Sözün gümüş, sükûtun altın olduğunu bilenlerdeniz, velâkin yeri geldiğinde susmak da kusur sayılır” (Y:49). “Bir posta iki kişi oturamaz” (Y:153). “Sabrın sonu selamettir”(AAD: 189). “Çam sakızı çoban armağanı derler ya”(YE3: 11). “Her geceyi Kadir, her gördüğünü Hızır bil”(YE3: 18). “ ‘Kepenek altında er yatar’ derlerdi”(YE3: 25). “Köpek bile yal dediği kapıyı bilir”(YE3: 75). “ ‘Yılanın başını küçükken ezmek gerekir.’ Bu söz anasından yadigâr; atasından kalan bir mirastı”(AKY: 158). “Kasım yukarı tükürse bıyık; aşağıya tükürse sakal durumundaydı”(AKY: 154). “ ‘Besle kargayı oysun gözünü’ dedi”(AKY: 217, 259). “Ateş düştüğü yeri yakar, hele de şu zamanlarda”(YDG: 9). “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş”(YDG: 15). “Körün istediği bir gözken Allah iki tane vermişti işte!”(YDG: 42). “Hani basitçe, ‘Denize düşen yılanı sarılır,’ denir ya; hah işte tam da o sebepten, kınayamazdım onu”(YDG: 47). “Ateş düştüğü yeri yakıyor lakin bu yer yürek ise öyle kolay kolay da sönmüyor işte”(YDG: 55). “Sakınan göze çöp batar derler ya, tam da öyle işte”(YDG: 74). “ ‘Boş giden boş döner’ di ya atasözüne göre...”(DC: 19). “ ‘Tekkeyi bekleyen çorbayı içer’ misali...”(DC: 58). “ ‘Dilin kemiği yok konuşur’ diye düşündü” (GİP: 16). “Körün istediği bir göz Mevlam verdi iki göz”(GİP: 32). “Yolcu yolunda gerek, gidelim”(GİP: 189).

İncelenen romanlarda atasözleri, deyimlere nispetle oldukça az kullanılmıştır. Deyimlerin konuşma cümlelerinde geçmesi gündelik hayatta daha çok kullanıldığıнын bir işaretidir. Atasözleri, deyimlere göre daha az kullanılsa da bir toplumun kültür yapısını onlarda görebilmek mümkündür. Çünkü kabul edilip benimsenmiş bu sözler yılların tecrübesini yansıtmaktadır. Muhtevasında öğüt barındıran atasözleri, başa gelen olayın ve yapılması ya da yapılması gereken işlerin kısa ifadesidir. Deyimler ve atasözleri en halkî edebî türlerdir.

4.3. Dua/Alkış

Dua kelimesi, “çağırarak, seslemek, istemek; yardım talep etmek” anlamlarındaki da’vet ve da’vâ sözcükleri gibi mastar halde olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” manasında ad olarak da kullanılır. Yazılı ve sözlü olarak Allah’tan talep edilecek şeylerin metinlerine de dua denir. İslam inancında bu kelime aynı zamanda kulun Allah karşısındaki acizliğini ifade eder (Cilâcı, 1994: 529). Dua aynı zamanda iyiliğe karşı verilen bir cevap olabilir. Yani bu kez bir kimsenin hakkında bed bir dua değil iyi ve güzel bir dua söz konusudur.

Yunus Emre’yi konulu romanlarda muhtelif zaman ve olaylarda duaya başvurulduğu görülür. Bunlardan bir tanesi de ölüm sonrası, ölenin ruhuna, ölen kişinin yakınına edilen duadır:

“Allah babama rahmet etsin”(YE3: 245, BVİ: 99, YE2:82).

“Abdullah Efendi vefat etti. Allah kabrini nurla doldursun, toprağı bol olsun”(AKY: 123).

“Sizlere ömür, Allah geride kalanlara sabır versin...” (YE2:210).

“...mezarın önünde durdular, dua ediyorlardı” (BVİ: 21).

Yemek öncesi ve sonrası edilen dua Allah'a şükür mahiyetindedir. Bu duaların bereketi artırdığı düşünülür. İncelenen romanlarda yemekten sonrası şükür ve Allah'ın rızık artırması için dua edildiği görülür:

"Yunus, "Kesene, evine bereket, Hak razı olsun" deyip teşekkür etti, kucaklaşıp ayrıldılar" (BVİ: 67).

"Yûnus yemek sonrası bir dua yaptı. Azer "amin" dedi" (Y:67, OD:17).

"Ellerini açıp içli, yanık bir sesle dua etti: "Allah'ım hayırlı rızık kapısı aç, hayırlı nasip ver. Habibin hürmetine." Elini yüzüne sürdü" (YE3: 8).

"Yûnus-ı Gûyende'nin getirdiği şerbetten dolu bir yudum aldı. Ellerini açıp duaya başladı "-Yarabbi! Senin verdiğin güçle oruç tuttuk. Sana dayandık. Sana inandık. Senin verdiğin nimetler ile orucumuzu açtık. Hamdolsun verdiğin bütün nimetlere. Sağlık ve âfiyetle. Ey bağışlanması zor Rabbim.

Beni, anamı, babamı, ihvânı, dervişleri, yarânı, bütün insanları koru. Rahmetini, yardımını esirgeme ülkemizden. Senin her şeye gücün yeter. Âmin" (HÇ: 78-79).

Yunus Emre konulu romanlarda kişilerin kendi adına ettiği dualar oldukça geniş bir yer kaplar. Aşağıdaki alıntılar dışında BVİ: 38, 135, AAD: 57, 80, AKY: 19, 162, YE2: 228 sayfalarında bu muhtevayı barındıran dualar yer almaktadır.

"Ya Rabb'im, nedir bu benim aklımdan, nefsimden, hatta gönlümden çektiğim, bir barış, bir teklif lütfet şunlara, ben üçünden de usandım!" (BVİ: 93).

“Şöyle hayran eyle beni. Aşkın oduna yanayım yâ Rab... her nereye bakarsam, Seni göreyim, Seni anayım. Her dem enin haberin söylenmekte, her dem Senin eserinden bahsedilir yâ Rabbi... Gözlerini bilmesini bilen gözlere görünürsün. Seni istiyorum Yâ Rabbi. Canımdan, tenimden, her şeyimden geçtim, sadece Seni istiyorum. Yedi denizi geçsem ben, yetmiş ırmağın suyunu içsem yine kanamam. Senin şerbetin gerek bana ya Rabbi. Susuzluğum anca gider. Benliğimi söküp al, içime aşkından gayrı nebze şey doldurma, sonra bu sevgiyle öldür beni. Öldür ki katına varıp, ölmeyeyim. Yunus bir fakir kulundur yâ Kerîm... Efkârı gökleri tutmuş, figanı dağı taşı eritmiş. Münkirlerin gözüdür seni görmeyen. Beni münkirlerden eyleme ilahî. Beni kör eyleme” (Y:140). “*Ya Rabbim, aklımı bana başışla*” (YEVY: 106).

“ “Allah’ım sana hizmete mi nefsimi tatmine mi geldim bilmiyorum. Ne olur beni sensiz bırakma. Bana yar sen ol. İsterse bütün dünya ağyar olsun. Döneceğim, varacağım, kapısını çalacağım bir sensin. Senden kaçmaya kalksam yine sana varmak zorundayım. Zorunlulukları atmak istiyorum sana varan yolda. Yoluma çıkan engelleri aşmak, sana vasıl olmak istiyorum aşkın adında. Gözümü sana aç ya Rabbi...” Amin” (AAD: 52).

“Ey Rabbim! Göğsümü aç, genişlet. İşimi kolaylaştır. Dilimde bulunan düğümü çöz ki beni anlasınlar” (AKY: 19).

““Allah’ım affet beni” diye inledi” (YE2:49).

İncelenen romanlarda kişinin kendi için ettiği duanın yanı sıra başkası adına, edilen dualarla da karşılaşmaktadır: BVİ: 62, 93, 166, 347, GİP: 166, YDG: 123, Y:11, sayfalarında iyiliğe bir cevap olarak dua edilmektedir.

“Yarasını çamurla sardım, iyileşmesi için dua ettim” (OD:282).

“Allah, gönlüne göre versin” (BVİ: 292).

“Allah uzun ömür versin bu aslan parçasına...” (YE1: 76).

“Bir çocuk sahibi olması için, kendisine bolca dua etmelerini talep etmiş dostlarından. Yürekler Mevla’ya dönmüş, eller semaya açılmış günlerce. Dualar edilmiş, Kur’an’lar okunmuş, hatimler indirilmiş peş peşe” (DC:30).

“Hanenize Halil İbrahim bereketi ihsan edilsin inşallah” (GİP: 102).

“Allah onun yardımcısı olsun” (YE1:118).

“Allah razı olsun” (YDG: 121, 131 84, 146, 159, 147, 169 DD: 251, DC: 41, YE2:62, 232, GİP: 164, BVİ: 77, DYO: 162).

“Allah yolunu açık etsin” (YE2:162).

“Tanrı selâmı üzerine olsun...” (DD: 250).

“Kadir Mevlâ’m muinimiz Sensin tek. Yusuf’umu bağışla...” (Y:26).

Romanlarda Yunus’un yaşadığı yıllar gereği Selçuklu Devleti’nin yıkılma, Osmanlı Devleti’nin kurulma zamanı işlenmiştir. Moğol zulmünün hâkim olduğu bir havanın kasvetinden kurtulmak isteyen halk ve Allah

dostu olan insanlar Selçuklu'nun dirliği, Osmanlı'nın büyümesi ve Moğol zulmünün sona ermesi için dua etmişlerdir:

“Dua et demiş Yusuf. Yûnus dua etmiş... Osmanlı çınarı büyüsün, büyüsün, cihanı adalet, huzur ve hayatla doldursun diye. Çaresizler dalından tutsun, mazlumlar gölgesine sığınsın diye” (Y:191).

“Selçuklu ülkesinin dirliği için ettiği dua bitene kadar yerinden kalkmadı” (YE2:68).

“Aşır okumasının sonunda Tapduk Emre dua etmeye başladı. Duasından bazı cümleler şunlardı:

“Ey Allahımız...Sana hamd ü senalar etmekteyiz. Rasûlüne salât ü selâm etmekteyiz. Sana açtığımız ellerimizi açmaktayız. Sana yüreklerimizi açmaktayız. Boş çevirme yâ Rabbî. Dünya ve âhîret müşküllerimizi halleyile yâ Rabbî. Öbür dünyada cennet ve cemalinle müşerref eyle yâ Rabbî. Diyâr-ı Rûm'u Müslümanların mülkü eyle yâ Rabbî. Senin dinin için cihad edenleri yücelt, zafere eriştir. İslâm ordularına dirlik düzenlik ver. Moğol belâsından halâs eyle yâ Rabbî” (YE3: 46-47).

Nikâh, evlenmelerine mâni bulunmayan kadın ve erkeğin şahitler huzurunda bir takım ifadelerle hayatlarını birleştirmesidir. Günümüzde dinî nikâh ya da imam nikâhı olarak bilinen nikâh, dinin öngördüğü şartlara göre kıyılmaktadır. Aşağıdaki alıntı da, romanın anlattığı dönem göz önüne alınırsa dinî nikâhtan bahsedildiği anlaşılır. Nasıl kıyıldığına değinilmez ancak nikâhın ardından “nikâh duası” edildiği söylenir.

“Hele bodur Musa, o akşam, köyden gelen kuzu pilavını yerlerken, Tapduk’un Nikâh duasını anlata anlata bitiremedi” (BVİ: 228).

Duada amaç, insanın Allah’a hâlini arz etmesi ve ondan dilekte bulunmasıdır. Duanın kabulü için şart olmasa da mensup olunan dinin hatta mezhebin uyguladığı bazı şeklî unsurlar vardır. Yunus Emre konulu romanlarda el açarak dua edildiği, ardından “Âmin” denilerek ellerin yüze sürüldüğü sıklıkla görülür:

“Sonra ellerini açıp dua okudu ve avuçlarını yüzüne sürdü” (YE2:33, Y:152, 173, GİP: 34, DC: 144-145, YE1:155, YE3: 97, AAD: 20).

“Tesbihatın ardından duayı tamamladık. Yanık sesli bir derviş Hüvallahüllezi’yi okudu. El Fatiha demesiyle de Fatiha’yi okuduk. Ellerini yüzüne süren dervişler işlerinin başına dönüyordu” (AAD: 156).

“Tapduk elini bulutsuz gökyüzüne kaldırmış dua ediyordu” (AKY: 228, HÇ: 16). “...avuçlarını açıp dua etti” (GİP: 214).

“Hoca, talebe el açıp Hak divanında duaya durdular. Mehmet niyaz etti. Lokman âmin dedi” (DD: 40).

Bir başkasından dua istemek, yine dolaylı olarak Allah’tan istemek demektir.

Yunus Emre konulu romanlarda özellikle şeyhlerin hayır duası istenir:

“Bütün amacımız size ulaşmak, hayır duanızı almaktı” (YE2:115, YE2:121, YE2:127, 131, Y:67, YEVY: 54).

“Küçümencik dervişe: “Hoşca kalasınız, Allah’a emanet olasınız” dedim; “Beni duadan eksik etmeyin” demek üzereyken güldü...” (BAYE: 97).

“ ‘Şimdi Allah’u Teâlâ’ya dua et de elimi geri versin, dedi.’ Bunun üzerine ellerimi semaya kaldırıp Allah’u Teâlâ’ya dua etmeye başladım. Beş bine yakın veli de kabirlerinden kalkıp benimle beraber dua etti. Nihayet Allah’u Teâlâ dualarımızı kabul ederek ona elini geri verdi” (AAD: 165).

“Yunus Emre Menkıbeleri” başlığı altında değineceğimiz sofraya menkıbesinin temelinde Allah’a bir kişinin yüzü suyu hürmetine dua etmek vardır. Aşağıda yer verilen alıntı dışında BAYE: 119-125, Y:174-175, YDG: 195, DYO: 191, DC: 148, DD: 254 sayfalarında Yunus Emre, Allah’tan yanındaki dervişlere mahcup olmamak için yemek diler ve duası kabul olur:

“Yâ Rabbî... şu güzel dervişler, şu güzel kulların kimin hürmetine dua edip sofraya istedilerse ben de o mübarek zat adına dua etmekteyim. Yüzümü kara çıkarma yâ Rabbî” (YE3: 119).

Romanlardan elde ettiğimiz verilere göre dualar İslâmî bir özellik taşımaktadır. Genellikle eller göğe açılır, dua edilir ardından ellerin yüze sürüldüğü görülür. Şifa, ölünün ruhu, herhangi bir dilek, iyilik yapan insanlar, kişinin kendi, devletin bekası ve bereket için edilen dualar sıklıkla geçmektedir. Bunların dışında da muhtelif sebeplerle Allah’a el açılarak dua edilir, ardından “Âmin” denir. Bazı yerlerde sadece “dua et-“ fiili geçiyorken bir kısmı doğrudan dua ifadeleridir.

4.4. Beddua/Kargış

Kötü dilekte bulunma ve iyiliğini istememek diyebileceğimiz bedduanın sözlük anlamı: “Hayır duanın zıddı, inkisar, ilenç, kargış, kargıma” (Doğan, 1996: 124) ifadeleriyle açıklanır. Kötülüğe maruz kalmış bir insanın rahatlamak gayesiyle diline döktüğü, kötü düşünce ve dilekleri içine alan, ifadeyi güçlendirip, orijinallik veren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya, 2007: 146).

Toplum içerisinde sosyal bir kontrol sağlamanın yanı sıra psikolojik olarak etki altına alma işlevi olan beddualar, dinin önemli bir yer edindiği toplumlarda daha fazla kullanılmaktadır (Kocaer, 2007: 33). Buradan yola çıkarak toplum temelinde yer edinmiş gelenek, görenek, örf, adet vb. üzerinden yapılan sosyal kontroller beddualar aracılığıyla güçlendirilir denilebilir. Yani sosyal düzeni oturtmak adına, bu düzene karşı gelebilecek davranışlar beddualar yoluyla sağaltılabilir. İnanç çerçevesinde hayatlarını yönlendiren topluluklar, dini inancı olan insanlar yaratıcı üzerinden kendisine söylenen kötü dileklerden kaçınır. Böylece beddua yoluyla istenmeyen davranışların düzeltilmesi amaçlanır. Bed(kötü) dua aynı zamanda kişinin o anki duygu ve düşüncesini, değer yargılarını, inançlarını yansıtır.

Yunus Emre konulu romanlarda beddua nadiren geçen kalıp sözlerdendir:

“Cehennem ateşinde yanasıcalar!” (OD:4).

“O buğdaylar, zehir zıkkım olacak, karnızda şişecek kâfirler” (BVİ: 107)

“Onun verdiği nimetlerden istifade edip de onu zikretmeyen beden ellerde solsun, yerlere düşüp toprak olsun” (AAD: 88).

“Hay dilim tutulaydı, dilim dönmeyeydi de sabah akşam etmeseydim o duaları” (GİP: 20).

“ Bilirsin, Hadid’in oğlu Velid yaşlanınca ‘Korkakların gözü uyku görmesin’ diye beddua edermiş” (GİP: 178).

Dualara nispetle beddualara çok müracaat edilmemiş olması, romanların konusunun Yunus Emre ve tasavvuf olmasına dayanmaktadır.

4.5. Ağıt

Ağıt, ölümün şiirle anlatılmasıdır. Özlenen mekânlar ve insanlar için söylendiği görülebilir. Ölünün arkasından, kendisinin o güne kadar yaptığı iyiliklerle alakalı ya da ağıt yakan kişi ile ölen kişi arasında geçmişteki bir diyalog şiire konu olabilir. Ancak ağıt ne hece vesilesiyle ne de kafiye düzeniyle söylenir, sadece ezgi vardır.

Ölen bir kimsenin ardından duyulan üzüntünün, meziyetlerinin dile getirildiği şiirlere ağıt denir. Divan Edebiyatındaki mersiye'nin karşılığı olan ağıtın kökeni Eski Türklerin yağ törenlerine (ölülerin ardından yapılan törene) kadar götürülebilir.

Herkes ölü evine gelip, yalandan da olsa ağlayıp, duygularını şiir vasıtasıyla ifade eder. Bu tarz yakılan ağıtlar tam anonim olma özelliği taşır. (Güzel ve Torun, 2005: 198).

Eski Türkçe'de "sagu" veya "sığıt" olarak adlandırılan ağıtlar, Türk kültüründe köklü bir geleneğe sahiptir. Eski dönemlerde profesyonel ağıtçıların o zamanın adıyla "sığıtçıların", yas törenlerinde önemli bir görev vardı. (...) Ağıtlarda ölen kişiye karşı özlem, üzüntü hisleri ve övgüler dile getirilir. Ayrıca zulüm yapan kişilere "kargış" içerikli ağıtlar da görülmektedir (Oğuz, vd. 2016: 251).

Yunus Emre'yi konu alan romanlarda ağıt örneği yok denecek kadar azdır:

"Eğer sorarsanız halimden

Bir cansız ölüyüm şimdi

İbrahim'i kurban ettim,

Divane deliyim şimdi" (OD:45)

Yunus'un, oğlu İbrahim'i Moğol baskınında kaybetmesiyle yakılan bu ağıt, ölümün ardından içinde bulunulan durumu anlatmaktadır.

4.6. Tekerleme

Ahenk yaratmaya yardımcı olan kafiye, vezin, aliterasyon veya seci gibi unsurlardan yararlanarak fikirlerin, hislerin, hal ve hayallerin abartma, zıtlık, tuhaflık, güldürü, benzetme çağrışım veya kısa tanım yoluyla meydana getirilen basmakalıp sözlere tekerleme adı verilir (Kaya, 2007: 707).

Ahmet Talat Onay, tekerleme sözcüğünün teker kelimesiyle bir bağlantısı olduğuna değinir ve tekerlemenin âşık fasıllarıyla ilişkisi hakkında şunları söyler:

"Tekerlemenin, tek kelimesinin adet-i tevziiyesi olan teker kelimesinden alındığı kuvvetle muhtemeldir. Bu halde tek tek, teker teker mânâsını, yani mütekebilen ve sıra ile söylemek mefhumunu ifade ediyor demektir. Araba tekerleğinin yuvarlanması gibi, hasmınında mağlûben faslı bırakması, ikbal se-dirinden yuvarlanması vâki olduğundan araba tekeri kelimesinden alındığı da hatıra gelebilirse de, bu çok uzak bir tevil olur" (1996: 211).

Yunus Emre konulu romanlarda tekerlemeye "Merhabalar ey Battal Gazi,

Hak katında geçer nazı!" (DD: 83) mısraları örneklik edebilir.

4.7. Yunus Emre'nin Şiirlerine Atıf

Yunus Emre konulu romanlarda kurgu oluşturulurken Yunus Emre'nin hayatı ve şahsiyetiyle ilgili iki önemli kaynaktan yararlanılır. Bunlardan ilki menkıbeler, ikincisi şiirleridir. Menkıbeler özellikle romanın olay örgüsünü biçimlendirmek için kullanılırken, şiirlerden ise ana epizotlar içerisinde olay birimcikleri şekillendirmek için istifade edilir. Şiirlerin metinlere dâhil edilmesi birkaç türlü gerçekleşmektedir. Bunlardan biri Yunus Emre şiirlerinin tamamının veya bir şiirin birkaç beyit/dörtlüğünün olduğu gibi alınması ya da mısra ve beyit boyutunda aynen alınması diğer bir kullanımı da mısraların değiştirilerek, kurmacaya uygun hâle getirilmesidir. Bunlardan ilki şiirlerin tamamı veya birkaç dörtlüğün bir arada verildiği örnekleri tezin hacmini artıracığından çalışmada yer vermedik. Bir kısım romanlarda bu ilk maddeye uyan örnekler aşırı derecede çok kullanılmıştır. Bu tarz kullanımların romanlara edebî ve estetik açısından pek bir şey kattığı söylenemez. Diğer iki usul ise mısra ve beytin aynen alınması veya biraz değiştirilerek romana dâhil edilmesi kurgu açısından daha doğru bir tekniktir. Dikkatimizi bu iki örneğe yoğunlaştırdık ve burada yer verdik.

İncelenen romanlarda şiirlerin değiştirilerek yeni cümleler halinde yazıldığı görülmektedir. Bunların şiirlerden alınma olduğu açıkça bellidir. Aşağıda bu tür alıntıların yanı sıra şiirlerin orjinallerine Mustafa Tatçı'nın 2012 basımlı "Yunus Emre Divân-ı İlâhîyat" adlı kitabından hareketle yer verilmiştir:

"Kiminin baş ucunda taş yok, taş olsa bu sefer dili yok... Sonunda yeni ve yakası olmayan bir kefene sarılacak olduktan sonra bu yalan dünyanın ibreti ne olabilir ki?... Kabristan; bir ibretlik yer idi; ne kapı vardı giresi, ne yemek vardı

yiyesi, ne ışık vardı göresi” (OD:118). (Ne kapu vardır giresi ne yimek vardır yiyesi/ Ne ışık vardır göresi dün olmuşdur gündüzleri (Tatçı: 511).

“Bir gün kabre vardıkta, hani Münker Nekir geldikte ve bize sual kıldıkta dilim döne mi idi?” (OD:140). (Yunus kabre vardukda Münker-Nekir geldükte/ Bana suâl sordukda dilüm döne mi yâ Rab (Tatçı: 115)

“Böyle böyle yürüdüm, bende benden içeri yürüdüm” (OD:143, 237, BVİ: 281, BAYE: 169, 232, YDG: 187, YE2:117). (Beni sorman bana bende degülem/ Kadem kim basa sultandan içerü (Tatçı: 421).

“İlim ve irfan sanki iğne olup ruhuma ilmek ilmek düğümler attı. İlim ilim ilmek oldu, eşyayı ve âlemi bana gösterdi. Lakin “Bilmem!” zikri bütün bunu inkâr ile hâlâ gözlerimi nefsim, kendime, içime çevirmemi gerektiriyor. Her öğrendiğim şeyden sonra **“İlim kendini bilmektir!”** cümlesini gönlüme telkin edip durmaya başladım. Bu yolculukta bir karar aldım, artık çevremde olup bitenleri buna göre okumaya çalışacak, bütün evreni, kendimi bilme yolunda bir kitap sayacağım. Öyle ya, **kişi kendini bilmezse ya nice okumaktır?”** (OD:148, 251, AAD: 174). (‘İlim ‘ilim bilmekdür ‘ilim kendin bilmekdür/ Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur (Tatçı: 197).

“Sonuçta cennet cennet dedikleri birkaç köşk, birkaç huri idi” (OD:155, BAYE: 217). (Cennet Cennet didükleri/ Bir ev ile birkaç Hûrî/ İsteyene virgil anı/ Bana seni gerek seni (Tatçı: 525).

“Ben kendimi **bağrı başlı gözü yaşlı** bilirdim, gördüklerimden sonra şükrettim ki daha garipler vardı, öyle garipler ki ıssızlarda, tenhalarda ağlayan, orda biten ve orda yiten. Biri bir köşede **ölüp kalsa ölümünü üç günden sonra duyalar ve gaslini soğuk su ile yuyalar, öyle garipler, öyle kimsesizler**” (OD:161, AAD: 53, 198). (‘Aceb şu yirde var m’ola/

Şöyle garîb bencileyin/ Bağrı başlu gözi yaşlu/
Şöyle garîb bencileyin (...) Bir garîb ölmüş diyeler/
Üç günden sonra tuyalar/ Sovuk suyıla yuyalar/
Şöyle gârîb bencileyin (Tatçı: 407).

“Artık **beni öldürseler, külüm göğe savursalar, yine derim, bana Sen’i gerek Sen’i!** Yüce Tanrım, görklü Tanrı’m, **bana Sen’i gerek Sen’i**” (OD:269, DD: 161). (Eğer beni öldüreler/ Külüm göğe savuralar/ Topragum anda çagural/ Bana seni gerek seni (Tatçı: 524).

“Mesela o coşsa, kabarsa ve halden hale girdiğini, bir an ağladığını, hemen ardından şad olduğunu söylese, ben buna tıpkı üstadım Molla Celaleddin ile yaptığımız gibi kafiye düşürüyor: “**Hak bir gönül verdi bana, ha demeden hayran olur / Bir dem gelir şâdân olur, bir dem gelir giryân olur**” diye gönül nakışı biçiyordum” (OD:257). (şiirlerr/Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur (Tatçı: 150).

“Aziz, ailesi söz konusu olunca, Yunus’un “Yaradan’dan ötürü, yaratılanların hepsini sevmemiz lâzımdır” demesine rağmen ileri de bir gün tam anlamıyla Hak aşığı olduğu vakit, kendisini terk edeceğini düşündü, tedirgin oldu” (BVI: 220, 234, DD: 132, 176, AAD: 15, AKY: 229, GİP: 82, YDG: 150, 172, 202). (Yaradılanı hoş gör Yaradan’dan ötürü (Kabaklı, 1991: 90).

“Hah, anlatayım ya, hep biliriz ki, aşksız âdem yoktur şu dünyada; her birimizin bir nesneye sevgisi vardır, âşıktır” (BVI: 339). (İşksüz âdem dünyede bellü bilün yok durur/ Her biri bir nesneye sevgüsü var ‘âşıkdur (Tatçı: 190).

“Âşık, yetmiş iki millete bir gözle bakar ve gönül kırmamaya çok dikkat eder; gönül kıran bir insanın namazı bile şüphelidir çünkü” (BVI: 340, YDG: 126). (Yitmiş iki millete birgile bakmayan/ Şer’ile evliyâsa hakikatde ‘âsidür (Tatçı: 129). Bir kez gönül yıkduñsa kılduğun namâz degül/ Yitmiş iki millet dahu elin yüzün yumaz degül)).

“Velhâsıl âhi kardeşler, aşk bir güneşe benzer, aşkı olmayan gönül ise taş misalidir. Taştan ne biter ki, taş gönüllerden bir şey bitsin bu yüzden gönlü taş olanların dilleri zehirdir. Bu kişi, ne kadar yumuşak söylemeye çalışsa, sesi savaşa benzer” (BVI: 340). (Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı/ Söz ola agulu aş balıla yağ ide bir söz (Tatçı: 82).

“Yeryüzüne davalar için gelmedim. Dünya meseleleri bana göre değil... benim işim sevi işi; sevmek, erişilebileni ve erişilemeyeni sevmek, sevdirmek” (BAYE: 20, 65, YDG: 189). (Ben gelmedüm da’vîyiçün benim işüm seviyiçün/ Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm (Tatçı: 297).

“Bostan, bir kere daha erik ağacında üzüm salkımları gibi göründü gözüme. Yerini bulabilse taneleri balından kütürdeyecek salkımlar kumcaydı,

balsızdı, soluktu. Fakat **bostan sahibi için bir kışlık koz, çeyiz işi yağlanmasında** umut idi. Teselli etmek arzusunu duydum, bostancıya: “Sana dokunan olmaz” dedim, “Varlığın görünürde. Ne olacak ki ne alacaklar?” (BAYE: 45, HÇ: 26). (Çıkıdum erik talına anda yidüm üzümü/ Bostân ıssı kakıyup dir ne yirsün kozumu (Tatçı: 555).

“Ama Yunus şimdi de bir arayıcılığın peşindeydi, şimdi de o “**benden içeride olan beni**” marifetten içeri olan farifeti, ve **Süleyman’dan içeri olan Süleyman’ı** arıyordu” (DD: 156, YE1: 121, 156, 192, DC: 167). (Süleymân kuş dilin bilür didiler/ Süleymân var Süleymân’dan içerü (Tatçı: 422).

“Ömer Şeyh bir daha düşündü. Bu, **Sırat Köprüsü’ne** benzeyen bir yoldu. **Kıldan ince, kılıçtan keskince...**”(HÇ: 100). (Sırat kıldan incedir, kılıçtan keskincedir/ Varıp anın üstüne, evler yapasım gelir (Vakkasoğlu: 2005: 320)).

“ Ya Rabbi, ne olur lütfunla keremkâr kıl, bu sefer elimi boş çevirme, **ya elimden tut kaldır beni ya vasluna erdir beni.**” (AAD: 29, YDG: 218). (Yâ elüm al kaldur beni/ Yâ vasluna irdür beni/ Çok ağlatdun güldür beni/ Gel gör beni ‘ışk n’yledi (Tatçı: 551).

“**Deroiş dönene elsiz, sövene dilsiz gerek hukuku gereğince** sesini çıkarma, kalkar yerinden. Berber şakın, ne yapacağını bilmeden kabadayı tıraş eder” (AAD: 122, YDG: 87). (Deroiş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdür/ Dögene elsüz gerekdür halka berâber gerekmez (Tatçı: 219)

“Kâbe Allah’ın evidir. Allah da mü’min kulunun kalbine, gönlüne girmiştir. **Gönül çalabın evidir**”(AAD: 176). (Gönül Çalab’un tahtı gönüle/ Çalap bahdı İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkarısa (Tatçı: 433).

“İçime döndüm, özümü tuttum. Tapduk’un tapusunda, kul olduk kapısına diye geçirdim içimden”(AAD: 231). (Tapduk’un tapusunda kul olduk kapusunda/ Yûnus miskîn çigidiük bişdüük el-hamdüli’llâh (Tatçı: 424).

“Sizin **derdiniz dervişlik** değil. Talibi de dervişi de istemezsiniz. Siz, **hırka ve külah**a talipsiniz. Lakin yanlış yerde aramadasınız. Varın onları bit pazarında arayın, dedim ve ordan ayrıldım” (AAD: 223, YE3: 37, YDG: 131, GİP: 78, 98). (Dervîşlik didükleri hırkayla tâc degül/ Gönlin dervîş eyleyen hırkaya muhtâc degül (Tatçı: 276).

“Bu gidişin nicedir, nereyedir ey Yunus? Bu hâllerin hâl değil, işlerin hiç iş değil. **Bir gönül taşırısın ki bu sendeki gönül değil, bir an gelir susar, durur, durulur; bir an gelir çoşar, kabarır, taşar.** Her ne güzellik görse hemencecik **hayran olur (...)** **Gönlüm bazen solar, kışa döner. Sıkılır daralırım**”(YDG: 154). (Hak bir gönül virdi bana hâ dîmedin hayrân olur/ Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur/ Bir dem sanasın kış gibi şol zemheri olmuş gibi/ Bir dem beşâretten togar hoş bâgıla bostân olur (Tatçı: 150).

“Böylesi bir adama hac yolunda denk gelmiştim mesela, **Yüzü gülmeyen, vakar sahibi olmayı suratsız zanneden, bulunduğu ortama durduk yere huzursuzluk yayan ve varlığıyla insanları kendiliğinden bir karaltı gibi iten tuhaf bir adamdı.** Hani kimseye kem nazarla bakmak da istemem amma nezaketin Peygamber vasfı olduğunu ve Müslüman’ın kardeşine toprak gibi olması gerektiğini de görmezden gelemem. **Üstelik adamın bir medrese hocası olduğunu öğrendiğimde hem hayret etmiş hem de eyvah demiştim**” (YDG: 189). (Yûnus Emre dir hoca

gerekse var bin hacca/ Hepisinden eyüce bir gönüle
girmekdür (Tatçı: 197).

“Belh’in rüzgârı konar omzuna. **Mevlâna Hüdâvendigâr nazar kılar** Yunus’a **onun görklü bakışı dervişin gönlüne ayna olmuştur**, suretini arar. Mevlâna meclisinde saz ile işret olunmuştur”(GİP: 126). (Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı/ Anun görklü nazarı gönlümüz aynâsıdır (Tatçı: 170).

“Yetmiş iki milleti tanıyasın istiyorum. Git gör ve tanı ki yüreğinin gücünü bil, ruhunun dayanıklılığını ölç! **Uzak illeri, Rum’u, Şam’ı** dolaş, cihanda neler varmış öğren!”(YE2:161). (Gezdüm Urum’ıla Şam’ı/ Yukaru illeri kamu/ Çok istedüm bulımadum/ Şöyle garîb bencileyin (Tatçı: 407).

4.8. Romanlarda Kurguya Dâhil Edilen Yunus Emre Şiirleri

	OD	BVİ	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GİP	YEVY	DYO
'Aceb şu vürde var n'öla şöyle garib benleyim		X	X			X	X						X	X	X	X	
Hak Çalab'ım Hak Çalab'ım, Sencilerin Yok Çalab'ım														X			
Dağlar ile taşlar ile, çağırayım Mevlâm seni		X		X		X	X	X						X		X	
Şol benim şeyhimi görmeye kim gelir?				X			X							X			
Ey kopuz ile çeşte, aşkın ne düürir ne işte														X			
Ne diyem neyleyeyim, nefis elinden hurs elinden														X			
Hak bir gönül virdi bana hâ dîmedin hayrân olur			X				X							X	X		
Helâl kıldı mâ şükâ âşk kendi kanını														X			
Hakk yaratt âlemi, aşkına Muhammed'in														X			
Bir meclisdir meclisimiz anda diğer kebâb olur														X			
Açıldı sır babı şeyhin yüzünden														X			
Hak'dan gelen serbeti içtik el-hamdülillâh				X			X		X				X	X		X	
On sekiz bin 'âlem halkı cümlesi bir içinde														X			
Sana 'ibret gereyse gel göresin bu sîneti		X				X	X		X				X	X			
Şol cemeatin imakları, akar Allah devü			X			X	X		X				X	X			X
Dolap niçin inlesin?, derdim vardır inlerim			X		X	X	X						X	X			
Gal ey kardeş Hakk'ı bulayım dersen														X			
Ağla gözüm ağla gülmeyem ayrık					X		X							X			
Ey aşk eri aç gözünü, yer yüzüne eyyle nazar						X	X							X			
Sen burada garip mi geldin? niçin ağlarsın bulubül her?							X							X			

	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GİP	YEVY	DYO
Yâ Muhammed canım arzular seni														X			
'İşkün aldı benden beni, bana seni gerek seni		X			X	X	X					X		X		X	
Hor bakma sen topırağa, toprakta neler yatur								X						X			
İy deriş diyen bana nem durur deriş benim 'Âşk oldum erene imgele									X					X			
Sühyem halk içinde tesbih elümden gitmez														X			
Dervişlik didükleri hırkayla tâc degül		X		X		X	X	X						X	X		
Dervişlik der ki bana, sen derviş olamazsın			X				X			X				X		X	
Çıkdam erik talna anda yâdım üzümü							X							X			X
Pâdisahan hikmeti gör neyledi?														X			X
Taşdım yine dei gönül sular gibi çağlar musın		X				X					X			X		X	
Miskinlikden buıldlar kinde erik varsa														X			
Ak sakallı pîr koca bilmez ki hâli nice				X										X			
Ben dervişim diyene, bir ün edesim gelir						X								X	X		X
Yine bu bâd-ı nev'-bahâr hoş nev' ile esdi yine						X	X				X			X			
Kimseve düşünân tutmazuz ağvâr dahu yârdur bize														X			
Celdi geçdi 'ömürüm benim şol yıl esip geçmiş gibi				X										X			
Bir kez gönül yıkılınca bu kıldığın namâz degül							X		X					X	X		
Gönüm dışıdı bir sevdiya, gel gör beni 'şk neyledi		X			X	X	X	X				X		X	X		
Kemdirür yüksüllükten, niceleerin varlığı														X			
Evel bahar olamayınca, kızıl gül açılmaz imiş														X			

	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GİP	YEVY	DYO
Sensin Kerim sensin Rahim, Allah sana sundum elim														X			
Gözüm seni görmeğün elim sana imreğün	X					X						X		X			
'Aceb bu benim cânım âzâd ola mı vâ Rab	X																
Ne söyleder, ne bir haber verdiler	X		X									X				X	X
Ammaz musın sen şol günü gözün nesne görmez ola	X																
Ulu ulu günâhların yüz kornadı bana Çalab	X																
Yir yüzünde gezerdim uğradım mlkeler yatur	X																
İy benim 'ömrüm kısı kanda varasın birgün	X																
İlim ilim bilmeğdür 'ilim kendin bilmeğdür	X						X									X	
Bir korku düşü cânına acep n'ola benim hâlim	X						X										
Hakk'ı bulmak isteyender eylesin nehsini der'ış	X																
Sana diren iy velî, tur irte namâzına	X																
Dost gönlümü yagnaladı n'olsa gerek şünden günü	X					X				X							
Keleci bilen kişünün yüzünü ağ ide bir söz	X																
İy' aşk eri aç gözünü yir yüzüne kılğıl nazar	X																
Bu der'ışlık turagı bir 'acâyib turakdur	X																
Hey vâranlar hey kardaşlar nic edeyin n'ideyin ben	X																
Çalab mûrdan yaratmış cânnu Muhammed ün	X					X	X										
Ol dosti bize gelmez ise ben dostu girü vârayın	X					X											
Bir sâkıden içdüğ sarâb 'Arş'dan vüce mehânesi	X					X								X			
Benim gönlüm gözüm aşkıan tולudur	X					X											

	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GİP	YEVY	DYO
İlahî bir 'ışk vîri bana ben berhıgüm bilmeveyin	X					X											
Sen sende iken menzil almamaz	X					X											
Aşkın odu ciğerini yaka geldi, yaka gider	X				X	X											
Yâr vîriğüm vâ'r gör ki neler var	X			X		X	X										
Bu cihâna gelmeden mâ'sûkula bir idüm	X					X											
Âşk olan kişiler deli olagan olur	X					X											
İşidin iy yârenler 'ışk bir güneşe benzer			X												X		
Benim adın dertli dolap, suyum akar valap yalap			X														
Al gider berden berhıgı toldur içüme senhıgı					X												
Kıruv idik yag olduk, kanatlandı kuz olduk			X														
İy beni 'ayrılbaşan gel beni 'ışkıdan kurtar			X														
İşidin ev yârenler, kıymetli nesnedir aşk						X						X					
Bu ne derttir aceb dermân belimez						X											
Çel ev kardeş, Hakkı bulayım dersen						X											
Çana cefa kıl va sefa, kahırın da hoş lütfün da						X											
Seriyah oldum pazar doluştım						X											
Yok yire geçirdim günî âh nîdiyüm ömrüm seni						X				X							
Bu bir acâ'vîb haldür bu hâle kimse irmez						X											
Bir karatâd durnavâ'rim gel gidelim dosta gönül				X	X		X									X	
Çanlar cânunu buldum bu cânım yârgına olsun					X		X			X						X	
Mevlâ'nâ Hudâvendgâr bize nazâr kılalâ					X											X	

	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GİP	YEVY	DYO
Biz dünyâdan gider olduk kâlanlara selâm olsun					X					X							
Benim bunda karârım yok ben bunda gimege															X		
geldüm																	
Hif bilmezem kezek kimin aramızda gezer öüm															X		
Severem ben seni cândan içeri															X		
Yalan dünyadan konup göçenler															X		
Dervişlik başıdır, tarîa değil															X		
Topru varurdu yolları kalen tutardı elleri															X		
Ahd ile vefâlar, zevk ile sefâlar															X		
Yâ Rabb noâa benim halim, kabre vardığım gece														X			
'Âşk mı diyem ben ana Tarîri'ün uçmağın seve		X															
Çağırır tellâlar inamaz musun?															X		
Sentimle birliğim senden rılmaz									X								
Dostdan bana haber geldi turayım andan varayım								X									
Anmaz musun sen şol günü cümle âlen havrân ola							X										
Yirmiş iki müle birliğile bakmayan Şer ile					X			X					X				
eviyââa hakîkate âsîdîr																	
Eremler meyvânında yuvarlanır top idim								X									
Sensin benim cânım cân sensiz karârım yok durur								X									
Söylenemek harcı söyliemegün hâsîdur					X												
Bana namâz kılmaz diyen ben kıluram namâzımm								X					X				

	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GİP	YEVY	DYO
Cözüm açıp gördüğün zıندان içi																X	
Neîs ü hevâ pür-tolu sevân içi																	
Dost ayrılan bakın ise, suret nakış mendir senin																X	
Şol kara yere ahır giresin, hey gafil olma bir gün ölürsün																X	
Kerim Allah diyelim																X	
Acep ne oldu halim bu aşk elinden																X	
’İşkuzlara virme ögüt öğütünden alur değil																X	
Bana Allah gerek gavrı gerekmez						X										X	
Pes bu âleme çıktım bir acep hale geldim																X	
Allah’a katil olan gönüde ırmaz																X	
Sâbir eyle gönül âlden ne gelir																X	
Örne bütüil örne bağrım delindi																X	
Yürü Levla ki ben Mevlâyı buldum																X	
Aşka voldaş olah																X	
Münkirler bakıp gülüştür, selâm dahı vermez bana																X	
’İşkun ile âşıklar vansun vâ Resûlâllâh																X	
Fakire rahmeyle İhsan eyle gel																X	
Berim kanmaz uçkum neyledin beni																X	
Câh ağlasan günâhuma, gâh kanaat İhsen gönül											X						
Aşkına düşen kişi, can ile baştan geçer											X						
Ben bir ’aceb ile geldim, kimse halüm bilmez benim							X				X						
Söyle bütüilçüğün söyle											X						

	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GİP	YEVY	DYO
Sana dırım iy vefî, tur irtte namâzına						X											
İki cihanı unuttur sana gönül viren kişi						X											
Ervel kadından geldim yir gök varadılmazdan						X											
Ere erdim, eri buldum, er elegeğin tuttum ahî						X											
Sensin bu gözümde gören, sensin dilimde söyleyen						X											
Ey dın u gün Hak isteyen, bilmez misin Hak kandaadır		X				X											
Bu dünya kimseye kalmaz							X										
Fikretledim, gördüm, benden gafîl yok							X										
Yalvarı yuvana, tenim zavıftır							X										
Vıucudun hoş imarettir, harap olmak ne müşküldür							X										
Kimane dünyada hiç gussa vermez							X										
Bilnem hüdevim aşkın elinden							X										
Yâre ben Eyyub degilim, burca derde sabredevim							X										
Medet kü derdime dermanım Allâh							X										
Yardım erle kıyamete							X										
Bu dünyaya benim diyen, koyup gımevince olmaz							X										
Sultan'ım, senin yolunda, Yana yana küll olayım							X										
Senden yüzüm döndürmezem							X										
Gülme gözüm şümden gerü							X										
Ben âşk-ı biçareyim, baştan arığa vâreyim							X										
İçürdü ışık bize sehdin nâs evleyüp yırdan gelsün							X										
Mağşerde hülle bürünür,							X										
Hemnen soyrum, gir meydana							X										

	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GIP	YEVY	DYO
Mevlâna medisinde, ışık ile isret oldu							X										
Garıptır Kâbe yolları							X										
Gani Mevlâ'ın nasip etse, varsam ağlayı							X										
İhram ile din gece seyretilim, Muhammed'i							X										
Kanda Yırâne varısa valâhî gönül andasın							X										
Bu tevâhidî inkâr iden öz cânına düşünmüş							X										
Mülk-i bekadân gelmişim fânî çharu rey'leyim							X										
Musa'leyin müna'at, ettim bir dağ içinde							X										
Mustafa ki, bir güzide candırur,							X										
Sevr içinde sırrın seyranyım							X										
Bir Tanrı'nın Peygamber'i ben andan aldım haberi							X										
Hâlet ile bana bir aşk yöneldi,							X										
Allah derler bir meclise uğradım							X										
Bilip sır-ı pinhanı, ivan etsem gerekir							X										
Divaneler, divaneler, durum, durum aşka salâ!							X										
Bir şâha kul olmak gerek hergiz mâ'zîl olmaz ola							X										
Dost cenâlin gövenderden, sır haberin duymayvım mı							X										
Bugün sohbet bizim oldu bize bizim diyen gelsin							X										
Ey çok kitaplar okuyan, çünküml tutarsun bana dak							X										
Aşk eteğin tutmak gerek, âkıbet zeval olmayı							X										
Gözlerin bakışı, can alur iki çerağ							X										

4.9. Masal

Türk topluluklarında masal türü “nağıl”, “ertegi”, “ertek”, “ekiyet”, “çörçök”, “şörçek”, “çöcek”, “nımah”, “tool” gibi adlarla anılıyorken Türkiye’de ise Arapçadan girmiş olan “masal” sözcüğü kullanılmaktadır (Oğuz vd., 2016: 150).

İnsanın gerçeikle, olağanüstüyü harmanlanıp, olmasını hayal ettiği bir dünyada, belirsiz zaman ve sıradan insanların gerçeküstülüklerle donatılıp, olağan ve olağanüstü varlık ve olaylarla mücadelesinin anlatıldığı hikâyelerdir.

Masalların bugün iki temel işleyişi vardır. Bunlar da

1. Bilimin malzemesi olan masal
  - a. Halk Biliminin malzemesi olan masal
  - b. Eğitimbilimin malzemesi olan masal
2. Eğlence aracı olan masal (Güzel, 2015: 217).

“Masallar toplumsal kabullerin ve değerlerin araştırılmasında önemli malzemeler verir. Masal, kaynağını hem içinde doğduğu kültürden ve onun mitlerinden hem de anlatıcının, yani insanın, hayal gücünden alır” (Güzel; 2015, 217). Masal dinleyenine bir sonuca varma imkânı tanır. Dinleyici iyi ve ahlâklı olmasını öğrenir. Daha çok çocuklara yönelik bir tür olan masallar, bireyin yaşadığı toplumun değerlerini öğrenmesi ve bu yönde karakterini oluşturması adına önemlidir. Eğitimdeki önemli işlevi yadsınamayacak bir gerçektir. Dolayısıyla bir toplumun masallarını inceleyerek, o toplumun değer yargıları, millî kültürü, geleneği hakkında bilgi edinilebilir.

Masal anlatan kadınlara “masal anası”, “masal ninesi” adı verildiği bilinmektedir. Od romanın kurgusunda Satı Nine’nin, masal anlatıcısı olduğu görülmektedir.

“Satı Nine çok masallar bilir, üstelik de masallarının sonunda âşıkları hep kavuştururdu. Bilhassa kadın ve çocuklar onun masallarını can kulağıyla dinler, dinlerken kendinden geçerlerdi” (OD:35).

“Bir Çerkes masalı bilirim ben, sonunda göz-yaşı olan bir masal. Bir masal ki... Bir zamanlar Şirvan’da zengin bir bey yaşarmış Yunus ahi. Hülagu Han’ın askerleriyle geldiğini duyunca servetini nakletmek niyetiyle Tiflis’teki bir tacir dostunu ziyarete gitmiş... İçinde hayli inanılmaz vakalar olan hazin bir aşk masalı dinledim ondan. Çok güzel ve duyarlı anlatmıştı. Tam üç gün sürdü” (OD:291).

Burada adı geçen masalın ayrıntıları tam manasıyla verilmemekle birlikte, genel bir bilgi sunulmuştur.

4.10. Halk Hikâyesi

Hikâye kelimesi; İslâm ansiklopedisinde “Yalın bir olayın çevresinde kişilerin ilişkilerini anlatma esasına dayanan edebî tür.”(Yazıcı,1998: 479), Büyük Türkçe Sözlük te ise “1. Olmuş ve olması mümkün olayları yazılı ve sözlü anlatma (...) 2. Bu şekilde anlatılan olay, mesel, kıssa, anlatma, nakletme. 3. Olmuş veya olması mümkün olayların anlatılması esasına dayanan edebî bir tür. 4. Belli bir hacim üstündekiler roman kavramı içine girer. 5. Boş gereksiz laf; uydurma” (Doğan,1996: 492) olarak tanımlanmıştır.

Halk edebiyatında bir “tür” olarak ele alınan halk hikâyelerinin çeşitli tanımları yapılmıştır.

“Arap dilinde başlangıçta “kıssa” ve “rivayet” olarak düşünülen, sonraları “eğlendirmek” maksadı ile “taklid” mânâsında kullanılan “hikâye” deyi mi, gerçek veya hayâli birtakım vak’aların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir.” (Elçin, 2004: 444).

Halk hikâyeleri kaynağını Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran alır. Büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan halk hikâyeleri göçebelikten yerleşik hayata geçişin ürünüdür. (Alptekin, 2013: 7).

Boratav’a göre halk hikâyeleri, göçebe hayat tarzının ürünü olan “destan”dan sonra ortaya çıkan bir türdür ve destanın bıraktığı boşluğu doldurmaktadır. “...yeni ve orijinal bir nev’i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hala taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’i gidiş vakıası karşısında bulunuyoruz: destani anane gittikçe zayıflıyor, destanın asli karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor.” (2015: 63). Ürünlerdeki destanî özellik sosyal hayattaki değişiklik nedeniyle azalmaya başlamıştır. Bu esnada geçiş dönemi eseri olarak sayılan ürünler yaratılmıştır. Bunlardan bir tanesi de Dede Korkut Kitabı’dır.

Yunus Emre konulu romanlarda, başa gelen bir olay veya sorulan bir soru karşısında hikâye ile cevap verme yoluna gidildiği görülür. Muhtelif konular barındıran bu hikâyeler çok yer kaplayacağından, burada sadece sayfa numaraları verilecektir. Ayrıca tahkiye zaten kurmacanın bir anlatım özelliğidir.

OD:126, BVİ: 237, 238, 319, DD: 215, Y:70, 159, YE: 32, 70, 81, AAD: 10, 50, 60, 61, 92, 122, 134, 241, AKY: 216, 258, 260, 307, 309, DC: 69.

4.11. Efsane-Menkıbe

Efsane; masal, halk hikâyesi ve destan gibi anlatı türlerine göre daha kısadır. Olağanüstülük ve abartma içeren nesir anlatılardır. Özellikle dinî ve tarihî şahsiyetlerin yer aldığı efsanelerin gerçek olduğuna inanılır. Bunun nedeni somut kanıtlar ortaya koyabilmesidir. Olağanüstülüklerle yapılan açıklamalar efsanede önemli bir yer tutar. Nasıl oluştuğuna dair anlam verilemeyen olay, varlık ve oluşumlara açıklık getirme, toplumsal ideal ve kurumları geçerli kılma gibi işlevleri vardır. Herhangi bir kişi tarafından, herhangi bir yerde anlatılabilir (Oğuz. vd. 2016; 145).

İncelenen romanlarda efsanelerden ziyade menkıbelerle daha sık karşılaşılır.

Efsane olarak sadece Lokman Hekim efsanesi görülmektedir:

“Zamanın behrinde Lokman adında bir hekim varmış. Hekimlerin piri, üstadıymış. Her çiçeğin her otun özelliklerini taşıyan Lokman, ilaç yapar; Allah’ın izniyle dertlere deva bulurmuş. Neredeyse tüm dünyayı dolaşmış ve vaktin birinde bir memlekete yerleşmiş. Yerleştiği memleketin bütün hastalarını iyileştirmiş; dertlerine deva olmuş. Artık hastalığın ne olduğunu, acı ve ızdırabı unutan ahali ölümsüzlüğün peşine düşmüşler. Lokman’ın da yaşı epey olduğundan düşmüş, ölümsüzlüğün kaynağını aramak için yollara.

Yerleştiği memleketi adım adım dolaşmış, her karışa bakmış. Ama ölümsüzlüğü bırak, ölümlü bile anlayana ne bir bitkiye, ne de ondan feraset alabileceği bir hayvana rastlamış. Bir şey bulamasa da yorgunluktan bitkin bir vaziyet olana oldukça yaşlanmış vücudunu bir ağacın altına atmıştı. Dinlenirken bir yandan da Rabbine yardımcı olması için dua ediyordu. Velhasıl dualarının karşılığını buldu ve sırtını dayadığı ağaç birden dile geldi.

“Ey Lokman! Artık araman bitsin. Ben ölümsüz hayatın devasıyım. Bundan böyle insanlara ve hayvanlara ölüm yok.”

Lokman Hekim, sesin geldiği bitkiye dönüp ondan bir yaprak koparıp, formülü de elindeki kâğıtlara uzun uzadıya not etmiş. Yapradı da kâğıtla birlikte katlayıp kemerine sıkıştırmış. Karşıdan akan azgın suların tepesindeki köprüye bakıp, oradan geçerse köye biran evvel varacağını düşünmüş ve köprünün tepesindeyken Allah Cebrail’e, “Yetiş Cebrail!” demiş. “Lokman ölüme çare bulursa bu insanların hali ne olur?”

Bunun üzerine Cebrail pir-i fani kılığında Lokman’ın hemen önü sıra bitivermiş. Lokman Hekime selam vermesiyle kemerindeki kâğıtları Cebrail’in isteği üzerine ona uzatması bir olmuş. Cebrail Allah’ın emri ile aldığı kâğıdı aşağıda akan azgın nehre

fırlatmış. Ne Lokman'ın arayışı sonuçlanmış; ne de ölüme şifa bulabilmiş" (AKY: 90-91).

4.11.1. Yunus Emre Menkıbeleri

Yunus Emre'nin tarihî hayatı hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça yetersizdir. Onun hayatı hakkındaki bilgiler sayılı birkaç kaynaktan, şiirlerinden ve menkıbelerinden hareketle derlenmiştir. Yunus Emre konulu romanların kurgusunda en çok başvurulan kaynak, menkıpname-lerde kaydedilen Yunus Emre ve onunla ilgili şahıslar hakkındaki menkıbelerdir. Her yazarın menkıbeleri kurgulaması da birbirinden farklıdır. Kurgu gereği yazar tarafından roman metnine dâhil edilen şiirler gibi, menkıbeler de aynen teze iktibas edilse hacim artacaktır. Bu sebeple menkıbelerin özetleri ve romanlarda hangi sayfalarda geçtikleri belirtilmiştir:

4.11.1.1. Alıç ve Kilidinin Anahtarı Menkıbesi: Sarıgök'lü Yunus Emre, ekincilikle geçinen, yoksul bir adamdır. Bir yıl ekinden verim alınmaz ve kıtlık olur. Hacı Bektaş'ın vafını duyar, buğday istemek için yola düşer. Dergâha varır. Hünkâr'dan kendisi ve köylüsü için alıçlarının karşılığında buğday ister. Hünkâr alıçları yedikten iki gün sonra köyüne gitmeye kara veren Yunus Emre'ye bir derviş gönderir ve "buğday mı verelim nefes mi?" diye sordurur. Yunus, nefesin işine yaramayacağını düşünerek, soruya olumsuz cevap verir. Bu kez Hünkâr, alıcının çekirdeği başına on nefes verir. Yunus, ehlini, ayalisini öne sürerek buğdayda diretir. Bu kez öküzüne buğday yüklenir ve Yunus köyüne dönmek üzere dergâhtan ayrılır. Köyünün aşağısına gelince olmayacak iş ettiğinin farkına varır, buğdayı geri verip nefesi almak için dergâha geri döner. Halifeler, Hünkâra durumu bildirir. Ancak iş işten çoktan geçmiş, Yunus'un kilidi Tapduk Emre'ye verilmiştir (Gölpınarlı, 1959: 48).

Yunus Emre'yi konu alan romanlarda alıç ve kilidinin anahtarı menkıbesi genellikle olayların başlangıç noktasıdır ve şu sayfalarda geçmektedir:

HÇ: 43-55, YE: 47,53, AAD: 17, YDG: 89, 100-106, YEVY: 73, 86, YE3: 15-16, AKY: 17-23, YE2: 115, DY0: 109, GİP: 57-61, DC: 53-74, 78, YE1: 35-38, OD:70-86, BVİ: 75-79, DD: 150

4.11.1.2. Düz Odun Menkıbesi: Tapduk Emre dergâhına kırk yıl hizmet eden derviş

Yunus Emre; yağ ağaç kesmez, eğri odun şeyhinin dergâhına getirmez (Gölpınarlı, 1959: 48).

Yunus Emre'yi konu alan romanlarda düz odun menkıbesine oldukça sık yer verilir: HÇ: 76, YE: 68, YEVY: 112, YE2: 140, AAD: 163, YE1: 19, YE3: 68, AKY: 227, YDG: 145, 217, 218, DY0: 13, 28, 140, GİP: 92, 143, 199, DC: 95, 101, 103-104, 109, 130-134, DD: 230, BVİ: 264, OD: 180, Y: 128.

4.11.1.3. Saka Menkıbesi: İbrâhim Hâs'ın tespit ettiği menkıbeye göre; Yunus Emre tekkenin oduncululuğunun yanı sıra bir müddet sakalık görevinde de bulunmuştur. Bu menkıbe sadece OD: 201'de geçmektedir.

4.11.1.4. Yara Menkıbesi: Şeyhine teslimiyetle hizmet eden Yunus Emre'nin bir zaman sonra odun taşımaktan sırtında yaralar oluşur. Sırtına merhem sürmesi için bir dervişten yardım ister. Bunu duyan Tapduk Emre, imtihan kastıyla, "Varsın gitsin yanımızda durmasın!" diye celâllenir. Bunun üzerine Yunus Emre dergâhtan ayrılır ve sonrasızda sofraya menkıbesi cereyan eder (Tatçı, 2012: 33). OD:203 ve HÇ: 105'de yara menkıbesi kurguya dâhil edilir.

4.11.1.5. Sofra Menkıbesi: Mustafa Tatçı, Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin Vâkıât-ı Üftâde eserinden hareketle Yunus Emre'nin sofrâ menkıbesi olduğunu söyler. Bu rivayete göre; Yunus Emre, yıllarca Tapduk kapısına hizmet etmesine rağmen, manen mesafe katedemediğini düşünmektedir. Bu düşünceyle dağlara, kırlara düşer. Bir gün bir mağarada yedi erene rastlar. Bunlar her gün sırayla dua etmekte önlerine sofrâ gelmektedir. Nöbet Yunus'a gelir. O da "Onlar kimin yüzü suyu hürmetine duâ ediyorsa, onun hürmetine beni utandırma" diye Allah'a dua eder. O gece önlerine iki sofrâ gelir. Erenlerin duası Tapduk Emre'nin kapısında otuz sene hizmet eden Yunus'un hürmetinedir. Yunus bunun üzerine dergâha geri döner (2012: 30).

Yunus Emre konulu romanların kurgusunda en çok ve ayrıntılı olarak işlenen menkıbe "sofrâ menkıbesi" dir: Bu menkıbeyi şu sayfalarda görmek mümkündür: Y: 172-132, HÇ: 137-138, YE: 95-96, YDG; 192-196, DYO: 188-192, YEVY: 123125, YE3: 118-119, DC: 137-148, GİP: 154-156, AKY: 291-295, 303-310, OD:214-216, BAYE: 119-125, BVİ: 119-125, DD: 254, AAD: 225

4.11.1.6. Bizim Yunus: Mustafa Tatçı'nın, Aziz Mahmûd Hüdâyî'nin Vâkıât-ı Üftâde eserinden hareketle verdiği sofrâ menkıbesinin devamında "Bizim Yunus" menkıbesi ile karşılaşılır. Dervişlerin duasını öğrenen Yunus, Tapduk'un dergahından kaçtığı için pişman olur. Hemen geri döner ve Ana Bacı'ya sığınır. Ana Bacı'nın öğüdüyle beraber Yunus, sabah namazı için kalkan Tapduk Emre'nin kapı eşiğine yatar. Âmâ olan Tapduk, üzerine bastığı şeyin ne olduğunu karısı Ana Bacı'ya sorar. Ana Bacı "Yunus" deyince Tapduk Emre "Bizim Yunus mu" diye sorar. Yunus böylece şeyhi tarafından bağışlandığını anlar (2012: 30).

Yunus Emre konulu romanlarda yer verilen sofra menkıbesinin hemen ardından “Bizim Yunus” menkıbesi kurguya dâhil edilir. Bu menkıbe de en çok işlenenlerden biridir:

YE2: 194, Y:189, HÇ: 142, YE: 98, DC: 156-158, DYO: 192-194, YEVY: 143-144, AAD: 230, YE3: 112, AKY: 323-324, YDG: 9, 197-198, GİP: 212-213, OD:235.

4.11.1.7. Asâ Menkıbesi: Karşılaştığı dervişlerle başından geçen olaylar (sofra menkıbesi) neticesinde Yunus Emre, kendi mertebesini anlar ve şeyhinin kapısına geri döner. Tapduk’un eşliğine yatarak af diler. Tapduk, mertebesini gören Yunus Emre için elindeki asayı fırlatır ve gidip onu bulmasını, gölgesinde ruhunu teslim etmesini ister.

Yunus, asayı memleketi Sarıköy’de bulur (Tatçı, 2012: 38).

İncelenen romanların bazıları (Y: 154; HÇ: 146, YE: 98, YEVY: 147, YE3: 127, 166, AKY: 326, AAD: 233) genellikle asa menkıbesiyle son bulur. Yunus Emre köyüne döner, şeyhinin asasını bulur ve bir müddet orada Tapduk manasını saçtıktan sonra hakkın rahmetine kavuşur:

4.11.1.8. Söyleyen Yunus (Yûnus-u Guyende) Menkıbesi: Tapduk şevke geldiği bir gün, meclisindeki Yûnus-ı Gûyende adlı şairden söylemesini ister. Ancak Gûyende söylemez. Bu kez Yunus Emre’ye döner ve Hünkâr’ın nefesinin yerine geldiği, kilidinin açıldığı, nasibinin verildiği, artık söyleme vakti geldiği ona bildirilir. Böylece perde kalkar, Yunus söylemeye başlar (Gölpınarlı, 1959: 48).

Yunus Emre konulu romanların birkaçında (HÇ: 117, AAD: 86-88, YE3: 57, GİP: 123-124, YE: 89, OD:249-257) Yûnus-ı Gûyende menkıbesi kurguda önemsenen ve işlenen bir menkıbedir.

4.11.1.9. Molla Kasım Menkıbesi: Mustafa Tatçı'nın aktardığı bir halk rivayetine göre; Molla Kasım adlı bir zâhid, Yunus Emre'nin şiirlerini alıp bir su kenarına oturur.

Şeriata aykırı bulduğu şiirlerin bin tanesini yakar; bin tanesini suya atar. Geriye kalan bin şiiri okumaya başlayınca, 2001. şiirin mahlas beytinde kendi adını gören Molla Kasım yaptığına pişman olur. Ancak iş işten geçmiştir. Halk, yakılan bin şiirin gökte melekler tarafından, suya atılanların balıklar tarafından, geriye kalan 1000 şiirin ise insanlar tarafından okunduğunu rivayet etmektedir (2012: 37).

Yunus Emre konulu romanların çoğunda (HÇ: 150-153, AAD: 225-227, YE: 83-84, AAD: 225-227, AKY: 10-12, DYO: 96, YE3: 216-220, YDG: 19-21, DC: 182, YE2: 23-24, OD:5) Molla Kasım menkıbesi geçmektedir.

4.11.1.10. Altın Ağaç Menkıbesi: Zamanın padişahı Yunus Emre'ye altın verir. Ancak Derviş Yunus, bu altınlara kıymet vermeyip, kerametini göstererek etrafındaki taş ve ağaçları altına dönüştürür (Tatçı, 2012: 30).

Çok yaygın olan bir menkıbe değildir. Söz konusu keramet sadece HÇ: 86, AAD; 163 ve OD:192-193'da geçer.

4.11.1.11. Nereye Varsam Menkıbesi: Köstendilli Şeyhî Efendi'nin telif ettiği Bahrü'l-Velâye adlı tezkiresinde geçen Yunus Emre rivayetine göre; Mevlânâ Rûmî demiştir ki, "İlâhi menzillerin hangisine çıktımsa, bir Türkmen kocasının izini önümde buldum, onu geçemedim. Bundan murâdları Yunus Emre'dir" (Tatçı, 2012: 37).

Yunus konulu bazı romanlarda (YE: 99, YEVY:95, DYO: 146, YE2: 200-202, GİP: 213, OD:267) yukarıda bahsi geçen menkıbeye yer verilmiştir:

4.11.1.12. Uzun Yazdın Menkıbesi: Bir gün Yunus Emre, Mevlânâ'ya "Mesnevî'yi sen mi yazdın?" demiş. Mevlânâ'nın "Evet!" cevabı üzere Yunus "Uzun yazmışsın! Ben olsam: Ete kemiğe büründüm Yunus diye görüldüm derdim, olur biterdi" der (Tatçı, 2012: 38).

Mevlânâ ve Yunus'un tarihî hayatı dikkate alındığında Yunus'un yaşça büyüğü olan Mevlânâ'ya tasavvufta çok önem verilen, "adab" gereği böyle bir şeyi söylemesi mümkün olmasa da Yunus Emre konulu romanların bazılarında (AKY: 290, DYO; 145, YE: 100, YDG: 180-181, OD:169-170) Mevlânâ ile Yunus Emre'nin anlatıldığı bölümlerde bu menkıbeye yer verilmiştir.

4.11.1.13. Dedikodu Menkıbesi: Mustafa Tatçı'nın Vâkıât'tan hareketle verdiği bir diğer menkıbe de "Dedikodu menkıbesi" dir. Buna göre yıllardır odunculuk ve sakalık görevi yapan Yunus, sırtındaki yaralara rağmen işinden hiçbir zaman geri kalmaz. Yunus Emre'nin şeyhine olan bu bağlılığı, sevgisini kazanmasına vesile olur. Dergâhtaki öbür dervişlere bu durum ağır gelir. Yunus Emre'nin bunca ağır işi, Tapduk Emre'nin kızına âşık olduğu için yaptığı yönünde dedikodular başlar. Şeyh, meclis içerisinde Yunus'a neden dergâha hiç eğri odun getirmediğini sorar. Şeyhinin kapısına odunun dâhi eğrisinin giremeyeceğini söyleyen Yunus'un mertebesi öbür dervişlerce anlaşılır. Tapduk Emre yine de dervişlerini doğru yola getirmek, yalancı durumuna düşürmemek için kızını Yunus Emre'yle evlendirir. (2012: 29). Bu menkıbe üç romanda kurguya dâhil edilmiştir (OD:202, GİP, 81-100, BVİ: 225, YE3: 116).

4.11.1.14. Yılan Menkıbesi: İncelenen romanlardan hareketle yılan menkıbesi şu şekildedir: Dergâha odun taşımakla görevli olan Yunus, odunlarını sarmak için ipini arar ancak bulamaz, Tapduk dergâhına da eli boş gitmek istemez. Şeyhinin aşkından ne yaptığını bilemez bir vaziyette, elini urgan niyetine bir yılan atar. Bu yılan odunlarına sarar ve sırtlayıp dergâha getirir. Yunus Emre'yi konu alan romanların bazılarında (Y:151, YEVY: 106, GİP: 90, AKY: 227-229, OD:230, DD: 168) “yılan menkıbesi” geçmektedir:

4.11.1.15. Çiçek Menkıbesi: Yunus Emre konulu romanlardan yola çıkarak çiçek menkıbesini şu şekilde özetleyebiliriz: Tabduk Emre, dergâhı çiçeklerle koksun diye dervişlerinden türlü türlü çiçekler ister. Akşam olup, dağ bayır gezen dervişler dergâha vardıklarında etrafta bir bahar havası vardır. Yunus Emre'nin elinde ise boynu bükük bir tane solmuş çiçek durmaktadır. Dervişlerin alayına maruz kalan Yunus Emre'ye şeyhi bu halinin sebebini sorar. Yunus'ta tüm çiçeklerin zikirde olduğunu, elindeki çiçeğinde zikirden geri kaldığı için kendini feda ettiğini anlatır. Böylece diğer dervişler Yunus'un makamını anlar. İncelenen romanlarda (HÇ: 117, AAD: 86-88, YE3: 61-62, AKY: 286-287, YDG: 217-218, YEVY: 113, OD:252) “Çiçek menkıbesi” kurguya işlenmiştir.

Menkıbeler	OD	BVI	YDG	HÇ	DC	BAYE	DD	AAD	AKY	YE1	Y	YE	YE2	YE3	GiP	YEVY	DYO
Asa	X			X				X	X		X	X		X		X	
Alıç	X	X	X	X	X		X	X	X	X		X	X	X	X	X	X
Düz Odun	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Saka	X																
Yara	X			X													
Sofra	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X	X	X
Bizim Yunus	X		X	X	X			X	X		X	X	X	X	X	X	X
Söyleyen Yunus	X			X				X				X		X	X		
Molla Kasım	X		X	X	X			X	X			X	X	X			X
Altın Ağaç	X			X				X									
Nereye Varsam	X											X	X		X	X	X
Uzun Yazdın	X		X						X			X					X
Dedikodu	X	X					X							X			
Yılan	X					X	X		X		X				X	X	
Çiçek	X		X	X				X	X					X		X	

Tablo 2: Yunus Emre menkıbelerinin romanlara dağılımı

4.12. Halk Müziği ve Müzik Aletleri

Halkın gönül ve düşünce dünyasından doğan halk müziği, zengin bir kültür birikimini içeriğinde barındırır. Farklı kültürlerle ev sahipliği yapan Anadolu'nun, müzik kültürü bu sayede zenginleşmiş ve bugün Türkiye'nin her bölgesi kendisine ait müzik aletleri ve halk oyunları geliştirmiştir. Bu müzik aletleri ve sözün onlara eşlik etmesindeki ritme bakıldığında, ait oldukları yörenin kültürü, düşünce yapıları, değerleri, inançları, karakteristik özellikleri hakkında yorum yapmak mümkündür.

Yunus Emre konulu romanlarda halk müziği ve müzik âletlerinin varlığı söz konusudur:

“Olmadı bir türlü, **kopuzdan** tek, küçücük bir nağme yerine bol bol tıngırtı döküldü, nihayet yaşlı ozan ona bakıp tebessüm etti”(BVİ: 12, YE: 59).

“Dayanılmaz bir raksın bu akışında **kudümler**, **neyler**, **çifte** naralar heyheylenmekteydi” (BAYE: 257, 280, 237, BVİ: 270, YE2:148, HÇ: 83).

“Korku ve ümit denen şey onlara **kaval** sesi gibi gelirdi”(AAD: 181, YE3: 9, YE2:29).

“Toroslarda **saz** çalan âşıklar Türkçe söyler”(YE2:38, 176).

“Bu kadar davetliye, **davul-zurnaya** gerek yoktu” (YE2:201, BAYE: 127, 251 YE1: 117, BVİ: 228).

“**Mutriblerin**(çalgıcılar) musiki sesleri geliyordu kulağıma. **Rebâb**, **tanbur** ve **ney**” (DYO: 142, YE2:68, 63, 65 BVİ: 270, AAD: 33, YE, 2014: 137 YE3: 142, Y:22; GİP: 83, 216, AKY: 334).

“**Bendir** için, **şeştar** için canlı ağaca kıyılmazdı” (YE1: 16, HÇ: 83, 145, YE2:155).

“**Üç telli sazı** eline alır Tapduk Emre...”(GİP: 83, 214 YE1: 123, DD: 16).

Yunus Emre konulu romanlarda müzik aleti olarak; kopuz, davul, zurna, kudüm, tef, rebap, telli saz, şeşta kaval, bendir, ney adlarına rastlamaktayız. Özellikle ney musikisinden sıklıkla bahsedilir. Bu aletlerin düğünlerde, derviş sohbetlerinde yoğun bir şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4.13. Adlar

Yeni doğan bebeğe diğer bireylerden ayrılması ve rahatlıkla çağırılması için anne, baba ya da yakın çevre tarafından bir isim verilir. Bunun yanı sıra büyüyüp geliştiğinde kendisinin veya ailesinin özelliklerine göre başka bir ad, çevresi tarafından takılabilmektedir. Kişilerin adları dışında bitkileri, hayvanları veya nesnelere birbirinden ayırt etmek için de isimlendirme yoluna gidilir.

İlk adının yanı sıra bireye ilerleyen yaşlarında bulunduğu konuma, yaptığı işlere göre farklı isimler verilebilir. Yunus konulu romanlarda dergâhta verilen adların, doğanın bir sembolü olduğu düşüncesi vardır. Genellikle pir, dervişine ad takmaktadır. Pir tarafından verilen ad dervişi yüceltir, mutlu eder ve dervişler arasında saygınlığını artırır:

“Bektaş Velî elini Emre’ye uzattı. Emre hayretler içinde, titremeler içinde yeşil benli ele bakıyor, feryad ediyordu. “Tapduk Sultan’ım, tapduk Sultan’ım!” O gündür bugündür Emre’nin adı böylece Tapduk Emre oldu...” (DD: 49).

“Dergâhta isim verme doğmanın sembolüydü” (HÇ: 18).

“Ceren Dede, Ak Ceren hitabıyla sarhoştı. Adı değişmiş acaba şimdi mi doğmuştu? Hünkâr Hacı Bektâş, bu zamana kadar adına dokunmamış...şimdi karadan aka çevirmişti” (HÇ: 25).

“Lokman Perende, hac dönüşü kendisini karşılayan büyük kalabalık içinde elini önce Mehmet’e uzattı ve onu “Merhaba ya Hacı Bektaş Velî! diye selâmladı. Bu isim ona bütün bir ebebiyet için hediye edilmişti” (DD: 41)

“Toy düğün kurulacak, huzura duracağız. Hacı Bektâş-ı Velî ak değirmenimizi Kara Ceren’ini Ak Ceren eyledi” (HÇ: 26).

“Tapduk Emre, Yunus’a isim verdi. Yunus Emre dedi. Bundan böyle o Yunus Emre oldu” (HÇ: 104).

“Meğer asıl adı başkaymış ve bu ismi yıllar önce hiç ummadığı bir anda ve ummadığı bir şekilde eteğine yapışıp bir daha da bırakmadığı ve “pirim” dediği bir mübarek zat adeta bir dua gibi vermiş ona” (YDG: 118).

Yunus konulu romanlarda yer ve hayvan adları veriliyorken, adın güzel şeyler çağrıştırmasına, yerin ve hayvanın özelliğine dikkat edilir:

“Devlet Şah, elini alınma siper edip çevreye göz atarken onun da bakışları sarı çiçeklere takıldı. İçinde bir sıcaklık duydu: “Adını da ben koyayım: Sarıköy...”(YE2: 96).

“Sevgili peygamberimiz senin adını Medine diye değiştirdi. “Yesrib ismi günahı çağrıştırıyor, buranın adı Medine olsun” diyerek” (AAD: 143).

““Sultanım bu köpeğe isim versek mi?” “İsmi Mecruh olsun. Yaralı olduğu için Mecruh olsun””(YE3: 70).

4.14. Lakaplar

Başkaları tarafından, bir kişiye, aileye taşıdığı özellik veya durumundan ötürü isminin dışında takılan addır. Vücuttaki kusur, söz, tavır, devamlı yapılan bir davranış vb. lakap takmada rol oynar (Kaya, 2007: 449).

İncelenen romanlarda lakaplar önemli bir yer kaplamaktadır. Lakap şahsın nereli olduğundan, özelliklerinden, işinden, huyundan, karakterinden haber verebilmektedir:

“Bir de Sulucakarahöyükli Aslanlı Hünkâr Hacı Bektaş var tabii” (OD:9). “...köyün adından kinaye “Emre” lakabını taktığından beri onu herkes

Yunus Emre diye çağırıyordu” (DD: 190). “Tokatlı Barak Baba’yı gördüm...” (BAYE: 165).

Başa gelen herhangi bir olay ya da gösterilen kahramanlık sonrasında kişiye lakap verildiği Yunus Emre konulu romanlarda görülmektedir:

*“Tapduk aradığımı buldum demektir. Buldum buldum deyince Hacı Bektaş Veli bana Tapduk Emre, dedi. O günden sonra adım **Tapduk Emre** oldu” (YE: 62). “Taybuka, oğlu Kayşar Alp henüz beş yaşında iken, yiğit bir delikanlı olsun diye bir kurt inine bırakıp üç gün kurt yavrularıyla birlikte kalmasına göz yummuş. Bunu duyduğum vakit babama herkesin neden **Kurtoğlu** dediğini anladım” (OD:337). “Canım, dedi, bizleri denizi görmek için bıraktı, demek ismi, “**deniz seven garip derviş**” olacak, onu böyle hatırlayacağız” (BVI: 350). “Genç dervişlerden Süleyman, elbiselerini çıkarıp odunların üzerine sarmıştır. Mahcup olmamak için... o günden sonra Süleyman’a **Hakim Süleyman Ata** dendi...” (HÇ: 76).*

Romanlarda kişinin karakteristik özellikleri de lakap takmak için önemli bir rol üstlenir:

*“**Bâyezîd Bestamî** gibi yaşadın. Onun için sana o lakabı taktık”(YE3: 79) “Sen zaten karmakarışık bir adamsın, neden “**garip**” derler sana? ” (BVI: 142).*

*“Dervişlerin dert ortağı gibiydi bir yanılla da. Bu nedenle Edhem, lakabı **Derman**’dı”(AAD: 125). “Adımıza **Deli Abdurrahman** derler!” (Y:122). “Adım **Gizlice Baba** (...) Her söylediğimin gizlice bir anlamı varmış sanki?” (DD: 97). “Şimdi **Garip Seyfullah**, destur aldı ustadan” (HÇ: 17). “Hazreti Peygamberi kast ederek, “O söylediye doğrudur.” diyerek **Sıddîk** lakabını almıştır”(YE3: 174). “... zira **Atik** lakabının ona verilmesinde anlatılan yeri bulmadaki hızluluğu da bir etmendi”(AKY: 152). “Molla Kasım demircilik adına öğrendiği her şeyi kılı kırk yaran, ince eleyip sık dokuyan üstadı **Kırkelek Şevki**’den öğrenmişti”(AKY: 169).*

“Müderresin namı **“külyutmaz”** hocaydı...”(YE2: 65). “...hep sevgiden bahsettiği ve Allah’ın insanı ‘sevgi’ den yarattığını söylediği için, köy halkı onu **“Sevgi Hoca”** diye çağırmayı münasip görmüştü...” (BVİ: 13). “Sevgi Hoca’da ona **“garip”** demişti, isminin başına takılan **“garip”** sıfatından da gocunmuyordu (Yunus” BVİ: 16). **“Zenbilli** denmesinin sebebi, okuyup beğendiği bazı kitapları, hep yanında bir zembil içinde taşımasındandır...” (BVİ: 38).

Fizikî görünüş de lakap takmada etkili olduğu görülür:

“Bodur Musa derler bana” (BVİ: 83). “Musahibi yaşlı **Kara Mehmet**, dergâh kapısında karşıladı onu. Zenci olduğu için, isminin başına bir **“kara”** takmışlardı” (BVİ: 187). “Böyle deyince **Kara Osman Beğ** de bana hoşça baktı” (BAYE: 145). “Şunca yılın **Sarı Davud**’unu anadan doğma soymak ne ahlâka yakışırdı, ne insanlığa” (Y:69). “Yolumuz **Kumral Dede** dergâhına da uğrayacak kismetse” (Y:96).

“Yağmur Ali, Yunus gibi uzun ve kumral...” (BVİ: 87). “Çobanlık yapar, adına da **Uzun Niyazi** derlermiş o gencin; bazısı da **Kıvalı Niyazi** dermiş. “Uzun” lakabı boyundan geliyor ama uzun olmasına rağmen öyle yapılı biri değil”(YDG: 145). “**Sarı Orhan** selam verip huzura girdi” (YE1: 137). “Lakin birinin otuzuna gelmeden bütün saçları ağarmış, beyaza kesmişti. Türkmenler o yüzden **Akçacoban** diye çağırırdı onu. Ötekinin de saçı, sakalı, bıyığı ne hikmetse gece gibi karaydı. Bu yüzden onun da adı da **Karacaçoban**’dı” (YE1: 16). “Ahmed sen gerçekten de **Gül Ahmed**’sin yüzün çiçeklerin kıskanacağı kadar güzel (YE3: 96). “O sıra Hasan’ın Tapduk Emre Tekkesi’nin, **Kara Hasan** diye bilinen, incecik bedenli, kara yağız yüzlü ekincisinin, elinde tahrasıyla doğrulup, üzerine geldiğini gördü” (YEVY: 108). “Bir gün çok sevdiğim **Derviş Saru İsmail** geldi ve bana...” (YE: 62). “Ona **‘Kara Osman’** lâkabını takmışlardı” (YE3: 180). “Yüzündeki ve saçlarındaki kulların sarı olması sebebiyle **“Sarı”** lakaplı **İsmail** konuşmaya başladı” (AKY: 22).

“Meğer tümünden tıraşlı olmalarından sebeple ve “Cascavlak” sözünden kinayeyle “**Cavlaki**” derlermiş onlara” (YDG: 170). “Sevenlerden biri gelip Hacı Bektaş’ın hizmetini gören **Sarı İsmail’e**” destur eyler. (DC: 36). “**Koca Ali’nin** murıldanmasına kulak misafiri olan **Kara Haydar...**” (GİP: 28). “**İmam Uzun Ali’ye** aşağı köylerden söylemiş biri” (YE2: 7). “**Kara Ömer** camide açıldı bana” (YE2: 14). “Mesela Emine’ye, **Bodur İlyas**’ın güzel ve sade kızına karşı hisleri de cesurlaşmıştı” (YE2: 20). “**Kel Hoca**, susup birbirine bakan öğrencileri süzdü” (YE2: 65). “Sağında Hızır Lala ve **Sarı İsmail**, solunda Resul Baba ile Hacım Sultan...” (YE2: 114). “**Kara Yakup**’u bulmalıydı bir an önce” (YE2: 180).

Lakap vermede meslek ve görev önemli bir etkidir. Kişinin ne işle meşgul olduğunu ve o toplumdaki çalışma sınıflarını bildirir:

“Bunca dertleniş arasında **Çedikci Ahmet Usta**’nın akli benim haberi getirebileni hatırladı” (BAYE: 16). “Adım Ali ya, bana **Delil** derler. Görevimden ötürü! Gelenle gidenle ilgilenirim ben, yol gösteririm” (DD: 94). “Bunun sözü olur mu? **Oduncu Yûnus o!**” (Y:142). “Asıl adı Recep’ti ya herkes ona **Kilerci Usta** derdi.

Böylece diğer adı Kilerci kaldı” (HÇ: 28). “Deroiş Recep, yeniden doğmuş. Kilerden ihvan ona **Koluçık** demeye başlamıştı” (HÇ: 58). “İdris, eline kalemi aldı mı çabuk, güzel ve hatasız yazardı. Bu sebeple **Yazıcı İdris** derlerdi ya ona” (YE1: 33). “**Hallâk İbrahim** içeride usturasını bileyerek onları bekliyordu” (YE1: 40). “Lakabı da kervan ağalarından kalmıştı. Babasının lakabı olan “**işportacı**” ile hitap ediyorlardı”(AKY: 78).

Kişiye yakıştırılan bu takma adlar asıl ada sonradan eklenmiştir. Kişinin herhangi bir özelliğini taşımaktadır:

“...bu konuşkan. **Çenesi düşük Mehmet** diyelim. Sizi gidi kendini bilmez, beni bilmezler! Koskoca Peygamberimiz’in ismine, çenesi düşük sıfatını mı lââyık

görürsünüz? Bu olsa olsa **Tatar Mehmet**'tir, diye Bodur Musa kükreyerek cevap verdi" (BVİ: 319) "**Şeyh Edebalî'nin Karaca Ahmed**'i susturuşunun sertliğini yumuşatmak istercesine, yeşilin ve sarının temizliği sinmiş sesiyle **Geyikli Hasan Baba** boşluğu doldurdu..." (BAYE: 166). "**Molla Kasım** dedikleri benim!" (BAYE: 176). "**Koca Hızır**'ım yüziünde sevinç" (Y:21). "Adı Rüstem'dir. Biz **Zaloğlu** demekteyiz." (Y:66). "**Üstat Menteş** ölmüştü bir şehit kıvamınca"(HÇ: 21). "**İhtiyar Kara Ceren**, değirmen ustasıydı" (HÇ: 23). "**Kutlu Melek**, ihvan arasında **Kadıncık Ana** diye bilinirdi"(HÇ: 39). "Böylece beratını almıştı. **Kara Ceren**, **Ak Ceren** oldu. Ölümüne yakın **Akçakoca** dediler Kara Ceren için" (HÇ: 58). "Deliorman'da **Demirci Baba**,

Niyazâbâd'da **Avşar Baba**, Merzifon'da **Pir Dede**, Karadeniz Batum'da **Akyazılı Dede**, Bursa'da **Geyikli Baba**, **Abdal Musa**, İstanbul Unkapanı'nda **Horoz Dede**, Tokat'ta **Gaj-gaj Dede**, Zile'de **Şeyh Nusret**, Rumeli Silistre'de **Sarı Saltık**, Bağdat Gürgan'da **Şeyh Muhammed Dementîz**, Keşmir'de **Hoca Hafız Dede**... ve adını unuttuğu binlerce derviş..." (HÇ: 131). "**Nâmdâr Ağa** seni soruyordu" (HÇ: 91). "İhsan pek anlayamadı **Binboğa Merdan Hoca**'nın dediklerini"(YEYV: 9). "Muhiddin'dir ama **Muhi** derler kısıdan"(YEYV: 64). "Avcı çobanım ben. **Sayyad** derler bana. Bu lâkapla tanırım"(YE3: 19). "...Kasım'a "Bilge birinden ders alan" manasına gelen "**Molla**" lakabı vermişlerdi"(AKY: 31). "...insanların ona taktığı bu çirkef "**deli**" lakabı; küçük çocukların karşısına geçtiğinde annelerinin onu kaçırmaması hiç konuşmamasına bedeldi"(AKY: 107). "**Fukara Yunus**'la derdi neydi koca şeyhin"(GİP: 60). "...**Öksüz Tahir**'in evinde aldı soluğu nefes nefese"(DC: 19). "Tapduk Emre Hazretlerini gör, hayır duasını al da bundan sonra sana '**Emreli Yunus**' diyelim"(YE2: 127).

Lakap, kişiyi tanıtıcı bir nitelik taşımaktadır. Bazen ismin önüne konurken, bazen de tek başına kullanılabilir. Öyle ki zamanla kişinin

gerçek ismi unutulur ve bu takma ad ile anılır. Lakabı toplumda edindiği konumu da göstermektedir. Bu yüzden bazen övünç, bazen de utanç kaynağı olabilmektedir. Yunus Emre konulu romanlarda yer verilen lakaplar genellikle kişinin; aldığı eğitime, doğduğu yere, mesleğine, görevine, fizikî görünüşüne ve karakterine göre verilmektedir. Lakap takarken en çok kullanılan yöntemin kişinin fizikî özellikleri olduğu söylenebilir. Romanlarda onore edici lakapların yanı sıra “Bodur, fukara, çenesi düşük, kel, kara, deli vb.” aşağılayıcı lakaplarla da sıklıkla karşılaşmaktadır.

4.15. Hitaplar ve Çağrılar

Güzel ve etkili konuşabilmenin başında gelen hitap unsuru, samimiyeti ve resmiyeti yansıtır. Sözü en güzel biçimde aktarmak ve karşısındaki kişiyi ikna edebilmek için hitabın güzelliği ve etkileyciliği önemlidir. Kişinin ve toplumun değer yargılarını gözler önüne seren hitap şekilleri, ahlaki yapıyı, değer yargılarını, inançları ve hitap eden ile edilen kişi arasındaki duygusal bağı yansıtmaktadır. Toplum içerisinde güzelliği veya çirkinliği sembolize eden nesnelere iyi ya da kötü bir şekilde hitap edilebilir. Aynı zamanda hitaplar, bireyin yaşına, eğitimine, bulunduğu yörenin dil ve şive özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Halkın kültüründen mesajlar veren ve günlük hayatta sıklıkla kullanılan hitap şekilleri edebî eserlere de yansımaktadır.

Yunus Emre konulu romanlarda “şahım, pirim, sultanım, şeyhim” derişin şeyhine hitap etmek için kullandığı ifadelerdir. Bu hitaplar şeyhe verilen değeri, saygıyı ve önemi anlatır:

“Aslanlı yadigârı! Sen ne kadar dünya kokuyorsun?!” (OD:132). “Şah’ım, dedi, ben sizi her gün göremezsem... ölürüm” (BVİ: 241). “Pirim, şâhım,

sultanım... dedi ama "Ak Ceren" hitâbını gözünde yaşlarla karşıladı" (HÇ: 25).
"Var **Sultanım**" (HÇ: 35). " "Efendim Pirim" diye konuya girdi" (AKY: 261, HÇ:
67). "**Şeyhim** ilk defa bana **perendem** diye hitap ediyordu" (AAD: 129).

İncelenen romanlarda dervişin dervişe hitabıyla karşılaşmaktadır:

"Buyur **dostum**, **Yunus can!** Otur!..." (OD:75, YEVY: 100, AAD: 193,
YE3:

178, Y:93). "Hele gel, **Sarıcaköylü**, yaklaş biraz!" (OD:85). "Hey **hemşerim**, Yunus musun sen" (BVİ: 81) "Bak **yiğidim**, sana da beni bekleme görevi verilmiş, sense kapıdan uzakta, yatmış uyuyordun" (BVİ: 82). "Nedeni var mı be **derviş adayı**, ey **talip adam!**"(BVİ: 82) "Sen hâlâ burada mısın **koca Yunus...**" (BVİ: 136). "Hayırlı olsun **Derviş Yunus...**" (BVİ: 187, AAD: 126). "**Dervişler**, dedi, bu havada beni beklediniz sağ olun, var olun" (BVİ: 208). "**Yûnus Ağam**" "**Gül Ahmed'im**" (YE3: 95). " "Ne o **miskin derviş**" (YEVY: 92). "Geveleme be **yaren**, ne söyleyeceksen söyle" (AAD: 91, 126, 130, 193). "Ey **dost meclisin arayan**, beni iyi dinle!" (AAD: 92). "**Ah gözü yaşlı dervişim**. (...) Kısaca anlattığım hayatımı dergâha döndükten birkaç ay sonra etraflica yazar sana yollarım. Üzerine de "**Aşka Ağlayan Derviş'ime**" derim" (AAD: 151). "Ey **canım!** Can gözünü aç cihanı şöyle bir temaşa et" (AAD: 206). "Bana dünyaları bağışladın **can yoldaşım!**" (GİP: 177). "Âh gönlü de makamı da **yüce âşık!**" (GİP: 179). "Ey **derviş**, ey muhtaç, ey **Allah'ın fakiri Yunus!**" (GİP: 97). " "Senin için daha zor **Niyazi Can,**" diyorum içtenlikle inanarak" (YDG: 147). "**Deli Türkmen**, beni utandırma sakın!"(YE2:41).

Yunus Emre konulu romanlarda sevgililerin ve eşlerin birbirine hitapları göze çarpmaktadır.

“Sürmelim! Oğlumuzu düşün” (BAYE: 61). *“Her sabah bundan bir kaşık yut, gülüm”* (DD: 162). *“Hele kalk yiğidim, hele doğrul bir”* (Y:10). *“Bre Hatun, ben dört duvarın arasında sıkışıp ölmez miyim?”* (Y:51). *“Kınaçiçeğim. Beni dinlemektesin he mi?”* (Y:75). *“Kim bu kadının?”* (Y:90). *“Söyleme öyle beyim!”* (GİP: 158). *“Boşuna yorulma erim”* dedi. (YE2:52). *“Geliyorum hanım”* (AKY:31). *“Can şenliğim beni hiç üzer mi?”* (GİP: 67).

AAD'de Yunus aşkını anlatmak için Fatma Sultan'a mektup yazar. Bu mektupların baş kısımlarında çeşitli hitaplar yer alır. Yunus, sevgisini belli eden hitapları kullanır. Fatma Sultan ise Allah yolundaki bir dervişe hitap eder biçimde sözlerini kaleme döker.

“Ey dervişlik yolunu hırkanı seren, aşkından zerre şüpheye düşmediğim mana yoluna baş koymuş talibi eren!” (AAD: 100). *“Sevgili!..”* (AAD: 105). *“Ey gül bahçesinin talibi bahçevanı”* (AAD: 104). *“Ey gönlü rüzgâr olan eren!”* (AAD: 104). *“Ey umudunu göğsündeki hayat bahçesinin sinesinden beslenen yol ehli! Ey çöl sövgüsünün sevap olduğu aydınlık günlerde çöl övgüsü kelamıyla geceyi kutsayan günahkâr! Ey dergâhın huzurlu topluluğundan uçup çölün kimsesiz gecesine düşen avare! Ey şeyhinin yüreğinden çıkıp bir sayf zamanı dipsiz kuyulara düşen ecelsiz çılgılık! Kalbinde gizlediği ateşle gözyaşlarının kucağında ölen sevgili!”* (AAD: 215).

İncelenen romanlarda aile fertlerinin birbirine hitabı ile karşılaşmaktadır:

“Anacığım, iki gözüm benim...” (BVİ: 17). *“Sus yavru kuşum sen hiç ölmeyeceksin”* (BVİ: 70) *“Oğulcuğum, nerelerde kaldın...”* (BVİ: 116). *“Heyt be!”* diye nara attı Molla Abdullah. *“Babasının koçu”* (AKY: 299). *“Bu*

kadar uzun tutulur mu ayrılık **can oğul?**"(GİP: 211). " "**Tabi Ciğerparem!**" dedi Zahide" (AKY: 267).

"Senin derdin başka **delimsek kızım!**"(GİP: 65).

Romanlarda arkadaşların birbirlerine hitabı içten ve samimi bir vaziyettedir:

"**Kuzum Yunus**, dedi, yahu köyde bir lâf dolaştı, geçen kervandakilerden öğrenmişler" (BVİ: 53). "**Haydi canım**, gidip Nur'u görebilir miyim..." (BVİ: 58). "**Yârenler**, dedi hani Sulucakarahöyük'ün orada yaşayan bir ulu şeyh vardır..." (BVİ: 59,139). "**Sizi gidi geveze tembeller...**" (BVİ: 174). "**Yârenlik be**, konuşacak çok şey var..." (BVİ: 219). "**Komşular!** Yetişin!.. (BAYE: 40). "**Yunuuus! Camıuum! İki gözüm** nerelerde kaldın" (BAYE: 173). "**Yunus kardeşim**, Yunus haldeşim, dedi, beraber gidelim mi?" (DD: 140). "**Sus, Yûnus ağa**, istemem" (DD: 174). "**Kardeşim Saadettin**, ilminden istifade etmeye geldik. Sana akıl danışmaya geldik" (HÇ: 33). "**Sarı İsmail Ağabey...** Nefes karın doyurur mu?"(HÇ: 47. "**Aleyküm selâm Yûnus kardaş**" (YE3: 18). "**Buyur ağam**" (HÇ: 102). "**Hayır Azizim!**" (AKY:48). " "**Sus bre cahil!**" diye kükredi Kasım" (AKY: 61). "**Kardeşler! Durunuz!**" (DYO: 174). "**Ağa!** Düşünme sen beni" (DYO: 175).

Yunus Emre konulu romanlarda yabancıya belirli kelimelerle hitap edildiği görülür:

"**Yolcu**, dedi Mustafa Efendi..." (BVİ: 221). "**Acelen mi var kardaş?** dedim" (BAYE: 157). "**Sus! Kadın...**çekil evine sen!" (BAYE: 39). "**Duaya hay can**" dediler" (BAYE: 115). "**Sen Suluca Karahöyük'e mi gidiyorsun ahbap?**" (DD: 90).

"**Bre yalnızlığımın sırdaşı**, bre bencileyin garip ağaç!" (Y:14). "**Hiç konuşmazsın bre gardaş**, nedendir?" (Y:49, 120, 122). "**Hele sen şişman Yemenli**, sen kimsin ki, bana öğüt vermeye kalkıyorsun?" (Y:119). "**Destur mu hay baba**" dedi"

(Y:129). “Ey *yolcu!* Nerden gelip nereye gidiyorsun?” (HÇ: 136, YEVY: 99). “Selam ey *garip derviş*”(AAD: 86). “Selamünaleyküm *Delikanlı!*” (AKY: 330). “Aleyküm selam *yarenim*”(AAD: 86). “Sağ olası *Çoban kardeş...*” (YE1:155). “*Yaşa Can!*” (AKY:36). “*Sus bre rezil!*” (AKY: 72). “*Rehber! Sen bizi sapa yoldan mı götürürsün*” (YE1:169). “Sağolasın *alperen, senin adın ne?*” (GİP: 115). “Hoş geldiniz *beyzadem!*” (GİP: 159). “O bir hak dostu *hancı baba*” (GİP: 143).

DYO’da ve YE2’de Yunus Emre’ye yengesi “kuzum, gözümün içi” ifadeleriyle hitap etmektedir:

“Kalktın mı *kuzum?*” (DYO: 71).

“Yunus, Hoş geldin canım, *gözümün içi*” (YE2:191).

Yunus Emre konulu romanlarda “Hey, be, bre” ifadelerinin çağırma/hitap amaçlı kullanıldığı görülür:

“*Heyy Yunus, diye bağıırıyordu*” (BVİ: 88). “Ne ulağı *be adam...*” (BVİ: 82). “Otur, *bre otur aklımı dağıtma*” (BAYE: 16). 63,223,275). “Emmin öldü *bre*

Yûnusum...” (Y:10). “*Hey bre yalan Dünya!*” (Y:61). “*Hey bre duymaz mısın?*” (Y:63).

Hitaplar, konuşmayı başlatma işlevine sahip olup iletişimin seyrini değiştirebilir. Kişiyi ismi yerine başka bir sözle seslenme samimiyetin derecesini yansıtmaktadır. Farklı toplumsal ortamlarda karşılaşılabilecek olan hitaplar Yunus Emre konulu romanlarda Anadolu insanının birbirine hitabı şeklinde görülmektedir. Kurgu gereği sıklıkla irşad gezilerine çıkan Yunus Emre gittiği illerde yabancı sayılır, misafiri olduğu tanımadığı insanların ona karşı hitabı romanlarda çok sık geçmektedir.

Derviş kültürünün hâkim olduğu romanlarda dervişlerin birbirlerine hitabı da önemli bir yer kaplamaktadır. Yukarıdaki alıntılardan yola çıkılarak denilebilir ki Yunus konulu romanlarda samimiyet ve statü hitap etmede etkin bir rol üstlenmiştir. Hitap ve çağırımlar sosyal ilişkilerin dilsel kullarımlarını göstermektedir.

4.16. Argo ve Küfür

Argo, belli bir zümre ve mesleğin, herkesçe anlaşılmayacak şekilde, kelimelere yükledikleri özel anlamların sonucunda oluşmuş sözcüklere verilen addır. Her zümrenin kendisine ait argo dağarcığı vardır. Anadil olmayıp sonradan türemiş yardımcı dil niteliği taşıyan argo, ülkemizde külhanbeyi ağzı ve hırsız dili yerine de kullanılmıştır (Kaya, 2007: 63). Argonun bu anlamı dışında, halkın zihninde yer etmiş bir diğer manası ise; bazı kelimelerin alaycı, kaba bir şekilde kullanılmasıdır. Argonun bu anlamına yaklaşan küfür kelimesi, kişinin öfkesini dışarıya yansıtmak amacıyla kullandığı, ahlaka ve değerlere uymayan sözlerdir. Küfür argoya nazaran daha fazla sokak ağzı niteliği taşımaktadır.

Yunus Emre'yi anlatan romanlarda argo ve küfür başlığı altında değerlendirilebilecek birçok ifade vardır:

"Sus, aşağılık domuz!" (OD:182). "... cüce zevzek diye geçti aklımdan" (BVİ: 83) "Cahil kişi, kitaptan ne anlar" (BVİ: 66). "Ne anlatacağımı senden mi öğreneceğim, kahpenin kardeşi!" (BVİ: 166). "...seni utanmaz arlanmaz, köpek herif!" (BVİ: 121). "Kes zevzekliği... (BVİ: 176). "Kuşlar... yemediler köftehorlar, yemediler" (BAYE: 96). "Selâmsız köyünün hödüğü müsün?" (BAYE: 273). "Siz Abdülkerim Bey'i bilmezsiniz ne hinoğlu hindir" (Y:119). "Fatma Sultan'a sahip olan, bu yüzden kendisini en onulmaz acılar içinde kıvrandıran, dağlara

düşüren, dahası kâfir İnegöl tekfurunun kapısında köpek eden bu adama..." (Y:185) "Seni aşâğılık herif..." (DYO: 132). Vay hayâsız, vay zındık!" (GİP: 22).

4.17. Tipler ve Motifler

Destan, hikâye, mesnevi, roman ve tiyatro gibi olay örgüsüne dayanan edebî eserlerde, o vak'ayı gerçekleştiren aslî bir kahraman vardır. Olay ve duygular ona bağlıdır ve eserin belkemiğini teşkil eder. Çeşitli yönleri bulunan bu kişileri formül ile özetlemek oldukça zordur. Eski çağlara ait destanlar ile mesnevilerde, umumiyetle karakterleri aynı kalan kişilere rastlanır. Sabit ve basit karakterli "Tip" adı verebileceğimiz bu kişiler, küçük farklarla, küçük farklarla, aynı devirde yazılan başka eserlerde de görülür (Kaplan: 1991: 5).

Her tip, toplumdaki çeşitli katmanların küçük bir örneğidir. Bunlar toplumca kabul görmüş, kendilerine has belli özellikler taşımaktadır. Her anlatı metninde birinci veya ikinci derecede rol oynayan, tek başlarına birer kahraman olan kişiler vardır. Değişik adlarla, değişik metinlerde yer alan, fakat olay ve durumlar karşısında aynı tepkilerde bulunan, aynı karakter özelliklerini taşıyan kahramanlar, belli bir tipi oluşturur (Sever, 2000: 653).

Yunus Emre konulu romanların kurgusunda alp, velî ve bilge tipine rastlanır:

4.17.1. Tipler

4.17.1.1. Alp Tipi

Kahraman, cesur, yiğit anlamlarına gelen alp, Altay, Kazak ve Kırgızlar tarafından "alıp" şeklinde telaffuz edilir. Asya'daki bazı kavimler bu ifadeyi batur, sökmek ve çapar gibi sözler kullanır. Alp tipi hırslı ve aktiftir.

Oğuz Kağan Türk kültürünün en ideal alp tipidir (Kaya, 2007: 52). Mehmet Kaplan, Oğuz Kağan tipini,

Oğuz Kağan Destanı üzerinden değerlendirdiğinde, onun atlı göçebe yaşamın içinde yaşadığını; avcılık, sürü besleme ve akıncılıkla geçimini sürdürdüğünü; at ve ok kullanmada aktif olduğunu söyler. Bunların yanı sıra alp tipinin, tek başına bir kahraman olmayıp, göçebe bir toplulukla birlik olduğunu; dışa dönük bir tip olup hayatı sürekli hareketten oluştuğunu, dini dünyasında içinde yaşadığı kozmik âlemin ve hayvanların yer tuttuğunu, ihtiras ve ideolojisinin bütün dünyayı kendi hâkimiyeti altına aldığını, dost olanlarla dost olduğunu, karışık ve kapalı şeylerden hoşlanmadığını belirtir (1991: 27-28).

İncelenen romanlarda alp tipinin özelliklerini üzerinde taşıyan karakterler vardır. Yunus Emre'nin yaşadığı tarihî dönem itibariyle Ertuğrul Gazi ve Osman Bey kurguda alp tipi olarak anlatılmaktadır:

“İşittim ki yaman bir beymiş, Bizanslı ile çok gaza yapmış, ama şimdilerde pek yaşlı olmalı, dur bakalım, iki yıl evvel seksen yedi yaşında olduğunu söylemişlerdi, demek şimdi seksen dokuz, doksan olmalı! –Olsun, dedi adam, halkına bir düzen getirmiş; cümlesi yiğit, temiz kişilermiş, belki bu Selçuklu'nun sonunu da onlar getirir, gider, yürürler, hiç belli olmaz. Ertuğrul Bey'e gelince; yaşlı evet, fakat yerine yetişmiş oğlu var, Kara

Osman derlermiş adına, hiç işittin mi?” (BVİ: 335)

“Bu Ertuğrul dedikleri bey, hemen bütün hanlarda, yolda yolakta adı söylenen bir civan yiğit idi. Beli bükülmez, dini imanı sökülmez bir yiğit kişi ki, çekmiş çevirmiş, hale yola koymuş Kayı aşiretini. Başu sıkışan onun sınırları içine girer imiş” (Y:49).

“Osman Beyim, Ertuğrul Gazi'nin has oğludur kardeşler” diyordu. “Bileğini büken olmamıştır daha. Kınından bir kere sıyrıldı mı kılıcı, küffârın başu yere düşer mutlak. Yabanın ipini koparmış eşkiyasına korkulu rüyadır bu Osman Bey. Derleyip toplayacak dağılmış, şaşırılmış Türkmen'i. Onlara yurt kuracak, yuva kuracak” (Y:121).

4.17.1.2. Velî Tipi

Türk-İslâm medeniyetinin teşekkülünde önemli bir rolü olan velîler İslâm değer sisteminin taşıyıcısı, yayıcısı ve asırlar boyu devam ettiricisidir. Bu değerler uğruna ülkelerin fethi için savaşıyan gaziler ön planda görünse de orduların ve geniş halk kitlesinin manevî gücünü, hayat felsefesini velîler tesis ederlerdi. Velîler, İslâm'ın kutsal değerlerine aykırı hareket eden iktidar sahiplerine karşı hakkın ve halkın yanında olmuştur. Halk da, kendilerine yardımcı olduklarına inandıkları velîleri, maddî iktidar sahiplerinden üstün tutmuşlardır. (...) Şahsiyetleri bakımından değişik özellikler arzeden velîler arasında ortak bazı hususiyetler de vardır. Yaşadıkları devrin sosyal yapısı, içinde yetiştikleri müessese ve kültür bu ortak özelliklerle yakından ilgilidir (Kaplan, 1991: 120-122).

Mehmet Kaplan velîlerin esas gayesinin varlığın gizli sırrına ve Tanrı'ya ulaşmak olduğunu söyler. Bunun yanı sıra Türk Edebiyatında velîyi

en iyi tasvir edenin de dervişlerle ilgili pek çok şiir yazar Yunus Emre olduğunu belirtir. (...) Ömer

Lütfi Barkan'ın vermiş bulunduğu vesikalarda görülür ki velîler ve dervişler umumiyetle köylerde yaşarlar, tabiatla iç içe olurlar (Kaplan, 1991: 129).

İncelenen romanlara Mehmet Kaplan'ın tarifinden hareketle baktığımızda başta Yunus Emre olmak üzere pek çok velî tipiyle karşılaşılmaktadır. Yunus Emre'nin özelliklerine bakıldığında; tatlı dilli ve hoş sohbetli olduğu, ahlakının güzelliğiyle etrafındakiler tarafından sevildiği, bütün mahlûkata karşı tam bir sevgi ve hoş görü sahibi olduğu, Sarıköy'de ve Tapduk Emre dergâhında doğayla iç içe ve Hakk'a yakın olma çabası içinde olduğu görülür. Yunus Emre konulu romanlarda velî tipleri olarak; Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlânâ, Tapduk Emre, Ahmet Yesevî ve Geyikli Baba öne çıkar.

4.17.1.3. Bilge Tipi

Bilge kelimesinin sözlük manası "Bilgili; iyi, geniş ve derin bilgi sahibi, hakîm"dir (Doğan, 1996: 142). Kağanların her daim yanında bulunan, önemli kararlar alınacağı vakit kendisine sorulan, fikirleriyle destek veren bilge kişidir (Kaya, 2007: 160). Tanımlardan yola çıkarsak bilge tipine verilebilecek en güzel örneklerden bir tanesi Ergenekon Destanı'ndaki Uluğ Türk'tür. Uluğ Türk, Ergenekon'dan çıkmak için kağana yol göstermiştir. Diğer bir örnek ise Dede Korkut'tur. Birçok alp tipinin yer aldığı Dede Korkut kitabında, karşılaşılan sorunların altından kalkamayan alpler ve beyler, akıl danışmak için Dede Korkut'a başvurur.

Yunus Emre konulu romanlarda bilge tipleriyle karşılaşılmaktadır:

Arif Hoca: "Yunus, İslâm ve Kur'an adına ne öğrendiyse, önce ondan öğrendi.

Hoca, Yunus'un istediği her cümleyi, hatta her kelimeyi açıklıyordu ona” (BVİ: 35).

Sıtkı Hoca: “Senin aradığın gibi bir bilge biliyorum, dedi, Farsça, Arapça, Yunanca, İbranice ve Kur’an tefsiriyle, mantık bilir, buralarda meşhurdur, Zembilli Sıtkı Hoca derler” (BVİ: 38).

“Yunus, ikiz dervişlerin hocalarını tanımıştı; ak sakallı, ak saçlı bir pirifânî idi, Yunus’la gönüldaş olmuşlardı” (BVİ:371).

4.17.2. Motifler

Stith Thompson, eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan, masalın en küçük unsuru olarak tarif ettiği motif terimini, Max Lüthi, “Kendisini an’anede muhafaza etme gücüne sahip olan, hikâye etmenin en küçük unsuru” şeklinde tanımlar. Christenses ise Thompson ve M. Lüthi’den farklı olarak motifi; “Canlılıklarıyla kendini kabul ettiren, tarifi güç psikolojik bir kanuna göre dinleyiciyi avuç içerisine alabilen ve ibtidâî fikir silsilesinden yeni terkiplere girmek için az veya çok parçalara ayrılabilen unsurlardır” biçiminde tarif etmiştir (...) Masal, halk hikâyesi, efsane gibi sözlü anlatmalar motifler üzerine kururlar. (Sakaoğlu; 1980,23).

Stith Thompson’un Motif Index of Folk-Literature adlı eserinde halk hikâyelerinin motif yapısı A dan Z ye sınıflandırılır ve yirmi üç motif ortaya konur. Bu başlıklar şunlardır; A-Mitolojik Motifler, B- Hayvanlar, C-Yasak, D-Sihir, E-

Ölüm, F-harikuladelikler, G-Devler, H-İmtihanlar, J-Akıllılıklar ve Aptallar, K-Aldatmalar, L-Kaderin Ters Dönmesi, M-Geleceğin Tayini, N-Şans ve Kader, P-

Cemiyet, Q-Mükafatlar ve Cezalar, R-Esirler ve Kaçaklar, S-Anormal Zulümler, T-Evlilik, U-Hayatın Tabiatı, V-Din, W- Karakter Özellikleri, X-Mizah, Z-Çeşitli Motif Grupları (Alptekin, 2013)

A dan Z ye sıralanmış olan motiflerin alt başlıkları da vardır. Motif konusu başlı başına geniş bir konu olduğundan bu kısımda sadece göze çarpan birkaç motife yer verilecektir.

4.17.2.1. Geyik Motifi

Türklerce kutsal olarak kabul edilen geyik, Türk masallarında ve mitolojisinde geniş bir yer kaplamaktadır. Türklerin geyikten türemiş olduğuna yönelik herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Dişi geyik Türk efsanelerinde daha çok kullanılmıştır. Tanrı ile ilgisi bulunan, birer ilâhe, dişi Tanrı daha doğru bir ifadeyle dişi ruh durumunda bulunmaktaydılar (Ögel, 1993; 570).

Yunus Emre konulu romanlarda geyik motifine rastlamak mümkündür:

“İşte o an, iki üç alageyik yola fırladı ağaçların arasından. Ürkek ürkek bakındılar, sağa sola. Sonra gelip Yunus’un önünde durdular. Yunus irikiyim, kırmızıya çalan altın sarı tüylü, bu güzel geyiklere hayretler içerisinde bakakaldı. Bir alageyiği, bu kadar yakından görmemişti” (YEVY: 140).

Yunus’un karşısına çıkan bu geyikler ona haber vermektedir. Öyle ki daha sonra Yunus, Geyikli Baba lakaplı Türkmen şeyhi ile karşılaşır.

4.17.2.2. Kurt Motifi

Kurt Türklerde, din ve totemizm izleri kaybolduktan sonra bir sembol haline bürünmüştür. Göktürklerde, tuğlar ve bayrakların tepesinde yer alması yöntemiyle, bir devlet simgesi olmuştur (Ögel, 1995: 115). Kurt, Türkler tarafından önemli görünüp bir sembol vaziyetine gelmiş, ardından üretilen edebi eserlerde yol gösterici, kurtarıcı, kutsal vb. pek çok role büründürülmüştür. Öyle ki Türk kültüründe olduğu gibi edebi eserlerde bir kült haline gelen kurt, dünyanın yaratılış ve kıyametle ilgili ortaya konulan Türk kökenli ürünlerde de kendine yer bulmuştur. Bu durum hakkında Öcal Oğuz; Anlatı bağlamında kozmogonik yahut eskatolojik mitin Bozkurdu, daha çok kutsallıkla bağlantılı bir konumda gösterdiğini, doğa gözlemine yönelik işlevci benzetmeleri ise arka planda bıraktığını, kurdun üreme, çoğalma, öldürme ve yok etme eylemleri, anlatı bağlamında Tanrı ve kutsallıkla ilişkili verildiğini söyler (2009: 56). Özellikle efsane, mit, hikâye, destan gibi olağanüstülüğü içeriğinde barındırabilecek ürünlerin yapı taşlarından biri haline gelmiştir. Bu durum on motif özelliği kazandırmıştır.

Yunus Emre konularında sembolik değer ve kutsallık atfedilen kurt motifiyle karşılaşmaktadır:

“Akşam olduğunda mağarama bir kurt yavrusu çıkageldi. Işık ışık gözleri olan, gök bakışlı bir kurt. Yolunu şaşırması besbelli. Ya arkasından annesi de gelirse diye korktum. Yavruyu kovaladım. Nafile, gitmiyordu” (OD:246).

“Taybuka, oğlu Kayşar Alp henüz beş yaşında iken, yiğit bir delikanlı olsun diye bir kurt inine bırakıp üç gün kurt yavrularıyla birlikte kalmasına göz yummuş” (OD:337).

“Kara tüylü, kara yeveli bir kurt, önüne geçip durdu o sıra. “Hayır mı şer mi?” “Hayırdır inşallah” diye mırıldanıp, yürüdü yine. Tepeye, kabristana varana dek, aynı kara tüylü, kara yeveli kurt birkaç kez daha çıkıp çıkıp durdu karşısında. İlk mezarlara varanda, kurt önünden bir kavis çizip, köyün üst yanından Konya yönüne doğru bir koşu, uçtu gitti. Yunus, ardından öyle bakakaldı bir süre kurdun Konya yönündeki izlerini, savruk kar örtene kadar baktı da baktı (...) Yunus Merdan Koca’nın işaretini bildi. Kara tüylü, kara yeveli kurdu düşündü. Köyün üst yanından bir kavis Konya yoluna doğru uçuşunu... Hoca devam ediyordu: “İşareti gördün, şimden geri sana söyleyebileceğimiz kalmamıştır. Var hazırlan, bahar sonu, havaların ısınmasıyla bir, yolun Konya yoludur” (YEVY: 13-18).

Yunus Emre konulu romanlarda kurt, gücü temsil etmenin yanı sıra yol gösterici pozisyonundadır. OD: 246’deki alıntıda İsmail peşine takılan kurt vesilesiyle babası Yunus’a kavuşur. YEVY: 18 da ise kurt, Yunus Emre’ye Konya yoluna gitmesi için yol göstermektedir. OD:337 de verilen örnekte tekrar kendisini gösteren kurt, gücü temsil etmektedir; Kaysar Alp, yiğit bir delikanlı olsun diye üç gün kurt yavrularının inine bırakılır.

4.17.2.3. Kızıl Elma Motifi

Kızıl Elma, Türklerin yaşadığı bölgeye göre daha batıda olan, ulaşılabilmemesi gereken bir yer ya da altından yapılmış bir yuvarlak, aynı zamanda da cihan hâkimiyetinin bir sembolüdür. Zaferin işareti olan bu top, hâkimiyetinin alınması üzere seçilmiş yeri temsil eder (Özdemir, 2008: 508).

Kızıl Elma motifine incelenen romanlarda sadece HÇ'de rastlanmıştır:

“Kızıl elma nerede? Şimdi Anadolu’da. Ya daha sonra ne olacak?” (HÇ: 23).

“Güneşin batışını takip ederken, gökteki gurubu kızıl elmaya benzetmişti”(HÇ: 51).

4.17.2.4. Fal-Falcılık Motifi

Gereçleri, teknikleri ve uzmanları olan “yorumlama bilgisi” fal ifadesinin dar ve yaygın anlamıdır. Falcı(bakıcı) ise, bir bireyin kendi imkânlarıyla geleceğinin, yakından tanıdıklarının sağlık durumunu, irak olan birinin halini, muhtelif sebeplerle kaybettiği bir nesneyi bulma kaygısı gibi mühim durumlarda başvuru kişidir (Boratav, 2016:116). Merak duygusunu rahata erdirmeye bir bağlantısı olan falın köklü bir geçmişi vardır. Bu duruma kanıt olarak Eski Türkçedeki ırk kelimesinin fal sözcüğünü karşılması ve falın şamanlıkta mühim bir yer kaplıyor oluşu (İnan, 1986: 151) söylenebilir.

Kürek kemiği, suya bakma, aynaya bakma, kahve falı, çay falı vb. pek çok yöntemle bakıldığı bilinen fal, günümüzde de devam etmektedir. Gelişen teknolojiyle beraber, telefonlarda fal ile ilgili uygulamalar yaygınlık göstermiştir. Kişi istediği fal tekniğine göre istenilen fotoğrafı (el falı ise elini, kahve falı ise kahve sonrası fincanını) çekerek uygulamaya gönderir. Belli bir sürenin ardından fotoğraflardan çıkan netice fal sahibine mesaj yoluyla gönderilir.

“Bir gün kara kara bıyıkları çıkmış, kara yüzlü bir Ermeni falcı kadın onun falına bakmış, “Senin yerin bu şehir değil” demiş ve inanası değil aynen dergâhın bulunduğu yeri tarif etmiş: “Buradan çok uzakta, bir ormanlık dağın yamacında oturan iyi

insanlar var, senin yerin onların arasındır. Kaderin onlara bağlanmıştı” demiş... Arayıp o falcıyı tekrar bulmuş; “Dönersem eğer beni bağışlar mı?” diye sormuş. Falcı; “O seni ilk götüren bağışlarsa eğer, öbürleri de bağışlar” demiş, iki misli para almış bu sefer” (BVİ: 316).

“Beni gözbağcılıktan tutmuşlardı. Büyü müyü işte.” (BAYE: 260).

“Ben bir gezginim. El falına bakar, birkaç lira alırım; lakin sendeki sorunu görebiliyorum. Senden para istemeyeceğim”(AKY: 60).

“Kasım elini dervişe uzattığında, önce el ayasındaki derin ve bir o kadar da ketum duran emeği dış vuran çizgilere göz gezdirdi. İstikrarlı çizgiler birer birer ortaya çıkarıyordu geçmişi de geleceği de... “Görünüşte her şeyi içinde saklamış bir kaktüs gibisin.” dedi Derviş. İnce parmaklarıyla Kasım’ın elindeki ketum çizgileri incelerken gözlerindeki hareler içinde kopan fırtınaların dış dünyaya tecellisi gibiydi. “Her kaktüsün gövdesine suyu biriktirdiği gibi içine bilgiyi, ilimi, irfanı biriktirmiş ve bu zamana kadar ondan geçinmişsin. Ama içine istiflediğin her neyse bitmek üzere ve üzerine aktarman gerekiyor” (AKY: 71).

“ “Fincanın dibinde simsiyah kalan telvesi...” dedi, işaret parmağını fincanın dibine soktu ve sıyırdı. “Ama bu kusur kimilerine göre geleceği

gösterir, kimilerine göreyse kalbin elem bağlarını...” sıyırdığı telveyi fincanın tabağına yağladıktan sonra içi telve artığıyla kalan fincanı ters çevirdi ve konuşmaya devam etti” (AKY: 196).

Yunus Emre konulu romanlarda iki çeşit fal yöntemi görülmektedir: el ve kahve falı. El fallarıyla ilgili örneklerde falcının tahmin ettikleri doğru çıkmaktadır. Kahve falında ise telvenin yorumlanışından bahsedilir; kimisi bu telveyi geleceği gösteren, kimisi de kalbin elemi belli eden bir nesne olarak görmektedir.

4.17.2.5. Rüya Motifi

Rüya olgusu insan hayatının önemli bir gerçeğidir. Milletlerin muhtelif yorumlar getirdiği rüya, mukaddes kitaplarda da kendisini göstermiştir. Halk arasında iyi bilinen ve edebî metinlerde sıklıkla göndermeler yapılan Yusuf kıssası, rüyanın dinî açıdan gösterilebilecek en iyi delildir. Kıssada Hz. Yusuf’un gördüğü rüya, zindandaki gencin ve kralın rüyalarını yorumlayışı aynı zamanda bu yorumların doğru çıkışı anlatılmaktadır. Bu durum, İslam inancında da rüyanın bazı durumlarda Allah tarafından gösterilip, insana geleceği hakkında haber verebileceğinin bir göstergesidir

Umay Günay’ın, bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi olarak tarif ettiği rüya, çağlardan beri insan aklını meşgul eden bir konudur. Din ve mezhep fark etmeksizin birçok millet rüya üzerine yorumlar yapmış ve çeşitli inançları benimsemiştir. Babilliler ve Asurlular, ölü ruhların rüyalarda kötü tesirlere yol açtıklarına inanırken, Mısırlılar ise rüyaları tanrıdan gelen bir mesaj olarak görmüştür. Çinliler uyku esnasında manevi ruhun geçici olarak vücuttan ayrılıp ölü ruhlarla haberleştiğini bu sırada

rüya görüldüğüne inanır. Eski Yunan inancında ise rüya bir tanrı veya hayatın bir bölümü olarak görülür (2011, 117).

Umay Günay, Âşık Edebiyatı geleneği içinde rüyanın işlevini “Sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçiş için önemli role ve fonksiyona sahiptir” şeklinde açıklar. Rüya muhtevalarının üç grupta incelenmesi, yaşayan âşık biyografileri ve biyografik âşık hikâyelerinden elde edilen sonuçların neticesindedir. Sanatçı kişiliğe geçiş vesile olan bu üç grup rüyanın muhtevaları birbirinden farklıdır. Halk hikâyelerinde ve âşıkların hayat hikâyelerinde “Kompleks Rüya Motifi” olarak adlandırılan rüyaların muhtevaları, ortaya çıkışları, sonuçlanmaları ortak bir yapı içerisinde gerçekleşmektedir.

1. Asıl Tip Rüyalar (Halk Hikâyelerinde yer alan örnekler)
  - a. Asıl Tip Rüyaların varyantları (Âşık biyografilerindeki örnekler)
2. Müstakil Rüya Tipleri(gelenek içinde aynı rolü oynayan farklı rüya motifleri)
  - a. Kültür Örneği Rüyalar (Kültür olaylarına dayandır)
  - b. Ferdî Rüyalar (Kişinin günlük hayatının akislerini taşıyan rüyalar) (Günay, 2011: 135)

Yunus Emre konulu romanlarda rüya kurgunun önemli bir motifidir. Od’ da kurgu gereği anlatılan hikâye içerisinde aşağıdaki rüyaya yer verilmiştir. Burada rüya, bir kader belirleyicisi, geleceğe dair bir işaret konumundadır. Şeyh rüyasında gördükleri üzerine hayat çizgisinin yönünü değiştirir. Tıpkı âşıklık geleneğinde olduğu gibi rüyasında bir kız görür ve ona âşık olur. Sevgilisine kavuşmak uğruna yollara düşer, pek çok sınavdan geçer.

“Mekke’de 400 müridi olan bir şeyh imiş o. Bir gece rüyasında bir Hıristiyan kızı görüp âşık olmuş. Kızı bulmak için müritleriyle birlikte Rum diyarına doğru yola çıkmış” (OD:331).

BVİ’de Yunus’un gördüğü iki rüya, aslında gelecekte haber vermektedir. Deli Rıza Yunus’un ilerleyen vakitlerde mertebeler içten içe hisseder. Bu sebeple Yunus’un rüyasına iştirak ederek, onun elini öper ve gelecekteki Yunus’un elini öptüğünü söyler:

“Rüyasında yine yollardaydı, lâkin Hacı Bektaş yolunda değil, on altı yaşındaki Konya gezisinde. O meczubu, Deli Rıza’yı yeniden gördü, her kırığı ayrı maviden çalan, bir avuç cam kırığı mavi gözleriyle... Yunus’la bakiştılar” (BVİ: 63).

“Şam’daki büyük caminin önünde uzun zaman durdu, bu muhteşem yapıyı seyretti. Yanına bir dilenci yaklaştı, gözleri, bin bir maviden parıldayan bir avuç cam kırığına benziyordu, tutup elini öptü, sonra alnına koydu. Yunus uyandı yahut kendine geldi “Yahu, dedi, gözleri mavi cam kırıklarına benzeyen o dilenci!.. Tekrar!.. Bu da ne demek?” Tapduk’un ona, “Manalı bir düş görürsen, bana anlatabilirsin” dediğini hatırlamadı” (BVİ: 194).7

BVİ’de verilen bir başka rüya da Bodur Musa’nın giydiği sırma işli yeşil kaftan ve boy uzamasından hareketle yorumlanır. Bunlara göre Bodur Musa ermiştir ve Yunus’a bulunduğu makamdan el uzatmaktadır. Nitelim bu rüyanın ardından Bodur Musa’nın, onun da peşi sıra Yunus Emre’nin erdiği görülmektedir. Bu kurgu rüya bir kez daha geleceğe işaret için kullanılmış olur.

“Rüyasında Bodur Musa’yı gördü, üzerinde sırma işli yeşil ipekten bir ferace vardı ve sanki boyu uzamış, Yunus’a yetişmişti, hatta belki daha uzundu! Gülümseyip durdu, lâkin konuşmadı. Elini uzattı Yunus’a Yunus da ona, eller kavuştu... Yunus uyandı! Hayra yordu rüyasını, sırma işli yeşil kaftan ve boy uzaması, elbet Bodur Musa’nın erdiği ni söylüyordu, Yunus’a el uzatması ise “Sende geleceksin arkamdan demektir!” (BVİ: 386).

Kıtlığa çare arayan Sarıköy insanının umudu tükendiği sırada, kulaklarına Hacı Bektaş-ı Veli’nin adı çalınır. Dergâha varıp, buğday almak, köylüyü açlıktan kurtarmak Yunus’a düşer. İşte bu görev verilmeden önce Yunus’un nişanlısı aşığa verilen rüyayı görür. Rüyayı yorumlayan dedeye göre; Yunus âlemin yükünü omuzlarına almak istemektedir. Nitekim de öyle olur. İkinci yükü de himmet yerine Hacı Bektaş-ı Veli’ye ille buğday dediğinde yüklenir.

“Hayırdır inşallah dün gece rüyamda seni gördüm. Dolabın yanındaydın. Bir buz vardı, bir buz... kılıç yerlere iniyordu. Dolap dönse, karlar eriyecek, buzlar çözülecek, yollar açılacaktı. Ama köyden kimse dolabı döndüremiyordu. Herkes çabalıyordu. Sonra sen geldin. “Ağalar dedin, bir de ben dene sem?” sana garip garip baktılar. Sen dolabın bir çarıkına asıldın. Ama ne asıldın Yunus, şahdamarın çatlayacak sandım. Sonra Yunus, bir inilti koşturdu, buzlar kırıldı. Dolap dönmeye başladı, şükür duaları

okundu. Sonra... Tuhaf bir şey oldu o zaman, sen cebinden kırmızı bir mendil çıkardın. Gözlerini bağladın. “Ağalar, dedin, bizim bostan beygiri bu dolabı çeviremez dedin, ihtiyar o dedin, kışı kötü geçirdi o dedin” Herkes şaşkın, sana bakıyordu. “Şu dolabın bentlerini benim omuzlarımdan geçirin de bir eyyam ben çekeyim onu.” dedin. Niçin böyle dedin Yunus? Dedeme sorarsan “Âlem halkının yükünü omuzlarına yüklenmek istiyor da ondan” diyor” (DD: 46).

Tapduk bilgisini saçmak adına Yunus Emre, Urum’u Şam’ı ve daha pek çok yeri gezer. Yolculuğu sırasında ona yol gösterecek bir rüya görür. Diyarı Bursa’nın sahibiyim diye kendini tanıdan ihtiyar şeyh, kendisine de uğraması için ona ikazda bulunur. Bu rüyanın ardından Yunus yönünü Bursa’ya çevirir:

“Yunus bir rüya gördü. Karşısında nur yüzlü, ışıltı ışıltı gözlü, tatlı bir ihtiyar vardı. Başının üzerinde, nereye asılı olduğu görünmeyen bir kandil, derinden derine bir ışık saçıyordu. İhtiyar nereye dönse, kandil ona göre hareket ediyordu. Yunus, ellerine sarıldı, öptü, öptü ve sordu: “Kimsin, kimsin?” ihtiyar cevap verdi: “Diyarı Bursa’nın manevî sahibiyim. Bunca yer gezdin, bunca şey gördün, neden beni görüp gezdiklerinden ayırdın da kapımın önünden geçmedin? Benim de sana diyeceklerim vardı. “Yunus, bir daha onun ellerine sarıldı ve “Bildim bildim” diye öpmeye

başladı... Yunus, Bursa kapısından içeriye çok beklenen, bir konuk gibi girdi" (DD: 246).

Yunus'un Allah âşkına kavuşmak adına çıktığı yolculuklar, aile etrafını korkutmaktadır. Çünkü her gidişinde ailesini ve sevdiklerini ardında bırakmaktadır.

Yunus'un gideceği korkusunu yaşayan nişanlısı rüyayı görür. Bu rüya gerçek çıkar ve Yunus yollara revan olur.

"Yunus, dedi, dün gece bir düş gördüm de... Dolabın başına gitmiştim. Belki de seni aramaya, bilmiyorum. İnceden de yağmur yağıyor. Lâkin ortalık sessiz, sanki köyde kimse yok. İçimde de bir korku. Neden korkuyorum bilmem. Bir de dolabın başına geliyorum, ne göreyim? Dolap durmuş, dönmüyor. Kasalarda şıp şıp su damlıyor. Su değil de sanki göz yaşı. Uy, divaneye dönüyorum, ağlıyor dolap. Ben de ağlıyorum. Hem de sana sesleniyorum: Yunus, Yunus! Ses vermiyorsun. İçimde bir telâş... yoksa Yunus gitti mi? Hepimizi, bebe belik ortalıkta koyup yeniden sefere mi çıktı? Hep o korku işte... Hayır olsun inşallah" (DD: 309).

"Bu gece onu düşümde gördüm. Essah gibi... Tutsam tutacaktım Allah bilir. "Anam, yanıyorum, bir tas su ver bana" dedi. Suyu verdim. Uy ne içti, nasıl içti... Sanki yangından çıkmış, dedi. Sen ona rüyasında başka bir şey demişsin, gayrı onu

söylemedi... Ama o günden beri barıştı seninle, hasretini, ateşini bağladı..." (DD: 311).

DD: 311'de verilen rüyayı Yunus'un annesi görür. Oğluna adını dahi bilmediği himmeti almak uğruna gidişinden ötürü kızgındır. Gördüğü rüya sonrasında oğlunu affeder ve bu şekilde can verir.

"Kara Osman'ın Edebalı tekkesinde gördüğü düş çıkar ise yedi iklim, dört köşeye dal budak salacaklar, yıkılması bir vakit mümkün olmayacak bir devlet kuracaklar" (Y:74).

Kara Osman karakterinin gördüğü rüyaya dair tasvir yapılmadan, düşün gerçekleşmesi durumunda güçlü bir devletin kurulacağından bahsedilir. Kara

Osman'ın rüyası ilerleyen zamanlarda çıkar ve yıkılması bir müddet mümkün olmayacak bir imparatorluk kurulur.

"En rahat mekânlardı, konuk odaları... Misâfir, padişaktır konuk odalarında. Rahat rahat uyuyorlar Şâhun yastıklarında. Rüya görüp sorarlar, acep tâbiri nedir? Nasibi olan bilir? Olmayan vakti bekler" (HÇ: 26).

"Bir gece rüyamda ışıklı bir ses ile bana şöyle seslenildi:

-Ey zâhid, ey derviş Burhan!..senin nasibin Germiyan ilinde Susuzköy'deki Hacım Sultan'dır. Onu bul! Onu anla! Yanında kal!

-Evlâd-ı resul duasında bulundun öyle mi?

“Evet efendim...önceleri pek itibar etmedim. Rüyaadır dedim. Ama tam yedi kere aynı rüyayı gördüm. Duramadım oralarda. Kalktım geldim. Altı aydır yollardayım” (HÇ: 121).

Hak Çalabım romanındaki bu rüya, rüyaların sadece insanın psikolojik haline bağlı hayal dizisi olmaktan çıkıp, bir mesaj verdiğinin örneğidir. Öyle ki Derviş Burhan, yedi kez üst üste aynı rüyayı görmeyi normalin dışında saymış ve kendisine sunulacak bilgiyi almak üzere yollara düşmüştür.

“Neden sonra uyumuşum ki gördüğüm rüya geç girdiğim uykunun kollarından erken ayırdı beni. Deniz kenarında dalgaları seyrediyordum. Gördüm ki dalgaların oluşturduğu köpükler zihnimde çelişen duygularım gibi bir biri üzerine yığılmada. Sanki zihnimi aynada gördüm. Dalgalar dile gelip söyleyince anladım ki her varlık aynı şeyi söylüyor: “Örtüleri açmanın, sevgiliyi bulmanın çaresi bu çeşit coşkular, köpürüşler, heyecanlardır. Bu tatlı duyguların, bu mana suyunun çeşmesi senin gönül gözünün içindedir.” Aynı gecenin gündüzünde mektubu aldım” (AAD: 108).

Yunus yukarıdaki rüyasının ardından günlerdir beklediği mektubuna kavuşur. Bu mektup sevdiği kadın Fatma Sultan’a aittir. Rüya, gelen mektubun haberini bir gece öncesinden vermiştir.

“Dervişlerimin zuhûrâtı ve senin rüyâların seyahat emrediyor. Gereken yapılmalı, zuhûrât anlaşılmalı ve nutuk haklanmalı” (HÇ: 128).

Yunus'un gördüğü rüyalar şeyhi Tapduk Emre tarafından yorumlanır. Buna göre görülen düş Yunus'a seyahat etmesi gerektiğini söyler.

“Peygamberlere ledünni bilgi melek vasıtasıyla veya doğrudan olmak suretiyle vahiy yoluyla gelir. Peygamber bu bilgileri paylaşmakla görevlidir. Âriflere ise ilham yoluyla gelir ki bu bazen sezgi bazen rüya şeklinde ortaya çıkar. Ârif bu bilgileri paylaşmaz. Aksine onu paylaşmaması evladır” (AAD: 203).

“İstihare yapman gerek. Sen bu akşam yatarken bir güzel gusül yap. Sonra istihareye yat. Rüyada gördüklerini Sultanımıza anlatırsın” (YE3: 40).

AAD ve YE3' de geçen bu iki düş, rüyanın dinî boyutuyla ilgilidir. Buna göre rüyalar, Allah tarafından gördürülmekte, yapılacak olan işin iyi ya da kötü olduğu hakkında bilgilendirmektedir. Bir işin, hayırlı olup olmadığı öğrenmek amacıyla istihare namazı kılınmaktadır. Bu niyetle abdest alıp, istihare namazının ardından uyuyan kişi rüyasında yapacağı işin hayrının ne yönde olduğuna dair rüya görür.

Yunus istiharesinden sonra şu rüyayı görür:

“Rüyasında uçsuz bucaksız bir deryadaydı Yûnus. Bu deryada gemi kullanıyordu. Derya bazen gayet sakin oluyordu. O zaman gemi sakin sakin seyirine devam ediyordu. Bazen de azgın dalgalar meydana geliyordu. Bu dalgalar gemiyi korkunç derecede sallıyordu. O zaman Yûnus dümeni elinden çıkaracak gibi oluyor, fakat bir el gelip dümeni

düzeltiliyor, Yûnus'a gene veriyordu. Yûnus gece boyu bazen sakin, bazen dalgalı olan deryada gemisini yüzdürmeye çalışmıştı. Ertesi gün dergâhın halvet odasında Tapduk Sultanla Yûnus baş başa idiler. "Şimdi gördüğün rüyayı anlat Yûnus." Dedi Sultan. Yûnus geceleyin gördüklerini anlattı. Tapduk Emre rüyanın yorumunu yaptı. "O derya hakikat deryasından bir cüzdür. Sende bu deryanın gemisini yüzdürmeye çalışmaktasın. Hayatta zor ve kolay peşpeşe, içiçedir. Deryann bazen sakin bazen dalgalı olduğu gibi. Mühim olan akıl e iradeyi kullanarak dümeni iyi kullanmaktır" "Dümen zorlandığı zaman yardım ederlerdi değil mi?" "Tabii..." "İstiharende alacağın işareti almışsın. Şimdi şunu sorayım: Cân ü gönül-den tarikat dersi almak ister misin" (YE3: 41-42).

Yunus Emre'ye haber veren bir diğer rüya ise AKY'de geçmektedir. Bu rüyanın ardından Yunus, arkadaşı İsmail ile beraber çaldığı Tapduk kapısında tek başına kürek çekecek, İsmail himmet alamayıp dergâhtan ayrılacaktır:

"Yunus uyku mefhumuyla birleştiğinde rüyasında kendini bir nehrin ikiye ayrılmış çatalının sağ tarafında gördü. İsmail ise diğer koldaydı ve birbirlerine bakıyordu. İsmail'in bakışı Yunus'a göre manidardı. Yunus'un bakışı ise İsmail'e göre oldukça duygu yüklüydü. Yunus ve İsmail iki ayrı koldan birleşmek için nehrin akıntısına ters biçimde aynı anda

kürek çekiyorlardı. İkisinin de niyeti nehrin çatallaştığı bölgede birleşmek, iki kayığı tek yapmaktı. Yunus aşkla, şevkle kayığının kollarını kendine çekerken, İsmail de aynı aşk ve şevkle ilerliyordu. Ne Yunus ne de İsmail vazgeçecekti bu yolculuktan. İkisi de nehre ters ama gönle düz bir iş yaptıklarının farkındaydı. Hava mor mürekkebin kâğıtta raksı gibi bir hal almıştı. Güneş ne vardı ne yoktu. Havanın aydınlığı birbirini görececek derecedeydi. Ortalıkta kekremsi bir koku olmasına rağmen bu kokuyu hiç kimse önemsemiyordu. Birbirleriyle aynı hizada gitmeye çalışan iki kayığın heyecanı vardı üzerlerinde. Ama öyle bir sonuçla karşılaştı ki Yunus, dili tutulmuş üzüntüsünden kayığın kollarını bırakmıştı. İsmail'in yatağındaki nehrin suyu daha da hızlanmıştı ve İsmail'i alıp götürmüştü. Bu durum Yunus'u üzmüş, gözlerinden boncuk gibi gözyaşlarının akmasına neden olmuştu. Bu sefer yine sınıanıyordu: bir çuval buğday mı, Hakk aşkı mı? Bu sefer buğdaya kanmadı Yunus. İnatla kürek çekti bu yolda. İnatla nehrin kaynağına gitti. Ama zihninden İsmail'i bir türlü atamıyordu" (AKY: 40-41).

Yıllarca Tapduk kapısına hizmet eden Yunus, himmeti elde edemeyeceği korkusuna büründüğü sırada şu rüyayı görür:

"Zahit görünüşlü, gönlüme huzur veren, nurani bir kişi gördüm rüyamda. Hem de şeyhimle

birlikte yan yana... "Soruların cevapsız kalmayacak, öğrenmek istediğin neyse sor." dedi bana... Heyecanımı yendikten sonra, sanki bilinmeyen bir gücün etkisiyle dilim çözüldü: "Himmete ne zaman kavuşacağım?" diye sordum nurani görünüşlü kişiye. Şeyhim Tapduk Emre'nin başını yere eğdiğini görünce pişman oldum sorduğuma. Erdem sahibi nur yüzlü ihtiyar: "Himmet çok yakında oğul... Sen göremiyorsun onu anlaşılın." deyince "O zaman onu görmeme yardımcı olun..." dedim ben de. Bir süre şeyhimin yüzüne baktıktan sonra: "Adını biliyordun onun. "Himmet"... Ama ona dair keşfini tamamlaman lazım önce... Gönlündeki bilinmezliğin anlamını çöz bir an önce. Himmete kavuşmak için çözüm sende oğul. Pervane olacaksın peşine. Arayacak, ona ulaşmana mani olan ne varsa bir bir aşacaksın mana yüreğinde. Sabırlı ve kanaatkâr olacaksın." dedi bana" (DC: 115-116).

Tapduk Emre rüyasında Fatma Sultan'ı, aynı zamanda Fatma Sultan da Tapduk'u görür. Burada rüya evliliğe vesile olur. İki gencin kaderi bir rüyada keşişi:

"Şeyhim, Saruhan Bey'inin kızı Fatma Sultan'ı rüyasında görüp durur, sabah olunca rüyasını bana anlatırdı. Rahmetli zevcem ile dili kelam eden iki hatunu gönderdik saraya. Fatma Ana'yı bulup gizlice sordular; o da rüyasında görmüş şeyhimizi beğenmiş" (GİP: 75).

GİP: 95'te Yunus Emre'nin menkıbelerine gönderme yapan rüyayla karşılaşmaktadır:

“Yorulur, içi geçer. Bir ağaca yaslanıp uyuyakalır. Gördüğü rüyanın etkisiyle döner durur. Baltayı tam ağaca vuracakken ağaç iniler: “Aman kıyma bana yididim!” der. İkinci, üçüncü hamlesinde yakarış sürer: “Canıma kastetme yiğidim!” diye inler ağaçlar. Kolu kalkmaz daha, kesemez tek bir kuru dal bile. Çıglıkları yankılanır ormanın derinliklerinde. Yunus korku içinde ipini arar. Körler gibidir. Alelacele eline geçen kuru odunları toplar; ip zannıyla yerde kıvrılan yılana sarar. Yüklenip dergâhın yolunu tutar. Git git bitmez yol. Dehlizlere, kuyulara açılır. Dergâha bir an önce varmak için kan ter içinde koşmaktadır; bir türlü dergâha varamaz. Peşinden gelen uğultuyla geriye döner bakar ki ne görsün; kuru odunlar dağ gibi olmuş ardı sıra gelmektedir. Yunus kaçtıkça peşinden gelir odun dağı” (GİP: 90).

HÇ, AAD ve YDG adlı romanlarda Yunus'un geldiği mertebeyi belirleyen rüyalar geçmektedir:

“Dervişler, Tapduk Emre'nin uygun gördüğü bir zamanda rüyalarını anlatırdı. Yunus, el öptü, tövbe etti, dersini söyledi. Rüyâsını anlattı. Efen-dim...rüyamda Rahim Baba bana devamlı ders anlattı. Bilmediğim dersler. -Ne dersi

-Sizin Hünkâr Hacı Bektâş- 1 Velî ile tanışmanızı ve avucu içindeki yeşil beni görmenizi sağlayan zuhurâtı ayan beyan gördüm. Başımda Rahim Baba...

Tapduk Emre önce kızdı. Bir dervişin, Yunus Emre kadar kabiliyetli de olsa, bu kadar yükseğe çıkmaması gerekir. Bir derviş, eğer mecaz derviş değilse, şeyhinin makamlarını seyredemez. (...)Efen-dim, himmetinizle gördüğüm rüyâda Rahim Baba beni çağırdı. Arşın bir katında yüksekçe bir yerde ders görüyorduk. Işığımız ay'ın şavkı idi. Ay, ışığını güneşe dönmüş sizin cemâlinizden alıyordu. Siz te-bessüm ettikçe, Rahim Baba cûşa geliyor ve benim derslerimi bana öğretiyordu" (HÇ: 124-125).

"Rüyalar âleminde seyrüsefere çıkmıştık. Ordu içerisinde binlercesinden biriydim. Lakin vuruşma esnasında elimi kolumu kaldıramıyordum. Kâfirin amansız bir baskınında bütün arkadaşlarım dağılmışlar, bense olduğum yerde kalakalmıştım. Düşman, ellerimi ve ayaklarımı bağladı. Bana işkence etmek için kaynar kazanın içine atıp kapağını kapattılar. Ancak ne yanıyordum ne de ıslanmıştım. Elbise-lerimin kupkuru olduğunu hissediyordum. Garip bir şekilde ayakkabılarım ayağımda ters giyilmiş vaziyetteydi. Kazanın kapağını açtıklarında, uzun süre suyun kaynamasına rağmen bende bir değişikliğin

olmadığını gören düşman çapulcuları, korkudan sağa sola kaçışmaya başladı. Etrafımda kimsecikler kalmayınca nur yüzlü bir ihtiyarın bana baktığını fark ettim. Beni kazandan çıkarmasını beklerken o, gülümseyerek şöyle dedi:

“Ey Yunusum! Bu ne hal? Kazanda biraz daha kalsaydın suyu donduracaktın” (AAD: 29).

““Bittim” demekle olmuyormuş, onu anladım –garip bir rüya gördüm; ihtiyar bir kadın yaşlı bir âmâyî kolundan tutmuş, köy evine benzer eski bir evin eşîğinden geçiriyordu. O esnada eşikte birinin yattığını fark ettim. Yaşlı, âmâ adam onun üzerine basınca, “Kim bu?” diye sordu. Kadın, “Yunus” diye cevapladı. O an uyandım” (YDG: 18).

YE2’de Yunus’un evine bir Bektaşî dervişi misafir olur. Bu derviş rüyasında gördüğü kişidir. Derviş, Yunus’a ve ailesine Hacı Bektaş-ı Velî’yi anlatır, ardından ortadan kaybolur. Yunus’un bu rüyası hayat çizgisini değiştirecek niteliktedir. Çünkü artık ona rüya ile gereken mesaj verilmiş, Allah’a ulaşmak için Hacı Bektaş-ı Velî’nin kapısını çalması gerektiği bilgisi bildirilmiştir.

“O gece rüyasında bir Bektaşî dervişi gördü...”

Başında yeşil sarık, belinde kırmızı kuşak vardı... Uzun beyaz hırkasını savurarak ağır adımlarla Yunus’a yaklaşıyordu. Yunus, gözlerini kısmış, dervişin yüzünü görmeye çalışıyordu. Yunus’a iyice yaklaştığında ellerini uzattı. Yunus dervişin ellerine sarılmak istedi. Ancak elleri boşlukta kaldı. Bir

hayalet miydi karşısındaki?.. Korkuyla bildiği birkaç duayı okudu. ‘Kimsin sen?’ diye sordu. Derviş mavi gözlerini açarak, “Hünkârım seni görmek istiyor!” dedi kısaca. Ardından karanlığa karışıp gözden kayboldu” (YE2:102).

Yunus Emre rüya gördükten sonra karısı Emine’nin doğum yaptığı esnada hakka kavuştuğu haberini öğrenir. Rüya burada ölecek birini haber etmesi bakımından gelecekte bilgi veren rüyalar kategorisindedir.

“O lanet rüyayı anımsadı. Emine’yi görmüştü. Solmuş, sararmıştı. Gözleri donuktu. Sanki o, yaşayanların arasında değil de ölümler dünyasının sisli ufuklarından bakıyor gibiydi. Yunus’a ellerini uzatmıştı. ‘Hakkım sana helâl olsun’ demişti birkaç kez. İyice büyüyen karnı oynamaya başlamıştı sonra. Yunus, karısını tutmak, kucaklamak istiyordu ama Emine birden suyun içine giriyor, yavaş yavaş gözden kayboluyordu” (YE2:131).

Yunus ikinci eşi Elif ile gerdeğe girmeden önce dua eder. Bu duaya göre; ilk eşi vefat eden Emine’nin ona hakkını helal etmesini diler. Şayet hakkını helal edip ona izin vermezse Elif ile gerdeğe girmeyecektir. Yunus Emre bir gece yeni eşine kavuşacak rüyayı görür. Rüyanın kurgudaki işlevi iki kişi arasında bir bağlantı kurma görevini üstlenmesidir:

“Yunus o gece rüyasında Emine’yi gördü. Emine, bir sis bulutunun ardında duruyor, ellerini uzatıyordu. Sisinden çıkıp Yunus’a yaklaştı.

‘Seni çok özledim’ dedi gülümseyerek. ‘Hakkım helâl olsun...’ Yunus, Emine’nin ellerini tutmak istiyor ama kıpırdamıyordu. Emine, ‘Ahrette buluşur ellerimiz’ dedi. ‘Sen sözünü tuttun, bekle din sana görünmemi. Kimseye haksızlık etmedin, üzmemek istemedin. Artık sana can yoldaşı olan karını daha fazla bekletmemelisin.’ Emine, sis perdesinin içinde birden gözden kayboldu” (YE2:207).

BVİ’de Yunus Emre rüyasında Hz. Muhammed’i görür. Aslında bu rüya da Yunus’un ermişliğine bir işarettir:

“Bir gece, Yunus sırtını duvara yaslamıştı. Tevhid söyleyen sesi söndü, içi geçti, uykuya daldı. Bir yeşillik deryası vardı önce, gönlü inanılmaz derecede ferahladı. İşte o anda onu gördü. Gül yüzlü, fahr-ı âlem, adı güzel kendi güzel Muhammed karşıındaydı! İnce fakat yapılı bedeni, ne uzun, ne kısaydı. Üzerinde beyaz bir kaftan vardı. Başu açıktı. Uzun, siyah, dalgalı saçları ortadan ayrılmış, arkada toplanmıştı. Herhâlde tek örgüydü, kapkara gözlerinin güneş ışığından sevecenlik ve sevgi akıyordu Yunus’a doğru... Titremeye başladı Yunus. Nasıl bilinmez ona yaklaştı... Gönülleri birleşti, tek oldular. İki cihan efendisi; elini uzattı, Yunus aldı bu hafif esmer, iri, ince eli, öptü başına koydu. Öpen kimdi, ya öptüren? Ve uyandı” (BVİ: 200).

İncelenen romanlarda neredeyse görülen bütün rüyalar gelecekte haber verir. Bu rüyaların sonucunda muhakkak bir olay gerçekleşir. Bunların yanı sıra rüyalarla iletilmek istenen mesajlar vardır. Bu mesajların iyi alınması ve yorumlanması gerekir. Yukarıdaki alıntılarda da Tapduk Emre Yunus Emre'ye istihare yapması gerektiğini söyler. İstiharenin ardından görülen rüyaya göre Yunus'un hayatında değişiklikler olur, seyahate çıkar.

4.17.2.6. Hızır Motifi

Hızır inancı, Türk kavimlerinin en yaygın inanışlarının ve anlayışlarının başında gelmektedir. Anadolu'nun en ücra köşesinde dahi bu inanca rastlanılabilmektedir. Fakat İslâmiyet'ten önceki Hızır ile arasındaki benzerlikler oldukça azdır. İslâm dininden öncesinde doğan "Ak sakallı, Gök sakallı, Kocalar", Hızır'ın özellikleriyle benzeşmekteydi. Bu ulu kişiye olan inanç Türk edebiyatı ile şehir kültürlerinde, İslâmiyet anlayışı ve şalıyla devam etmiştir (Ögel, 1995: 89). Hızır, Türk kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Zor durumda kalan kişilerin o anda yanında olduğuna, kudretini gösterip aniden kaybolduğuna, bazen de Hızır'ın kişinin karşısına sınav amaçlı çıkarıldığına ve ona yardım edilmesi gerektiğine inanılır. Kur'an-ı Kerim'de Hızır kelimesi ad olarak geçmemekle birlikte Musa (as) kıssasındaki bilgi kişinin "Hızır" olduğu tefsirlerde yer alır.

Yunus Emre konulu romanlarda Hızır'ın İslamiyet sonrası özellikleri ve darda kalana yardım ettiği inancı daha çok vurgulanmaktadır:

"Sana sabrını denemek için bir fırsat bu Hızır. Tapduk seni sınavdan geçmeye gönderdi ya.. Hızır'da yetiştirdi işte" (BVİ: 246).

“Ne giden bir selamla döndü, ne de sağlığından bir nişan geldi. Şimdi Hızır gibi yetiştin. Bildin ihtiyarlığımızı, çökmüşlüğümüzü, bitmişliğimizi...” (YEVY: 40).

“Ne zaman ki daraldım, yoruldum, Hızır yetişti imdadıma, gayrete getirdi” (AAD: 236).

“Çorba biter bitmez Hızır gibi yanımda bitiveren dervişe, “Allah razı olsun,” deyip daha istemediğimi söylüyorum” (YDG: 86).

“İlk gördüğü andan beri Hızır gibi karşısına çıkıveren misafirin meramını, ki-min nesi olduğunu merak ediyordu yaşlı dede” (DC: 27).

Dinin ve kültürün iç içeliğini Hızır motifinde görmek mümkündür. İncelenen romanlarda Hızır'ın dinî kimliğine ve önemine yer verilmiş, öyleki bu etkiyle adına efsaneler dahi oluşturulmuştur:

“Kur’ân’da Kehf sûresinde Musa Peygamberin Yuşa ile beraber Hızır’ı aramak için iki denizin kavuştuğu bir yere vardığı ve orada Yuşa’nın bir sudan abdest aldığı, elinden bir katre suyun pişmiş balığa damladığı, balığın denize atlayıp gittiği ve nihayet Hızır’la buluştukları anlatılmaktadır” (DYO: 230).

“Dinî hikâyelerden bildiğim kadarıyla Yûşa Tepesi ölü balığın dirildiği ve Hz. Hızır (a.s.) ile Hz. Musa (a.s.) buluştuğu yerd. (...) Bazı kitaplarda Yûşa Peygamber’in Hızır olabileceği de söylenmiyor muydu?” (YDG: 79).

“Oysa ne kadar da çok dualar etmişti geçen seneki Hıdırellez’de... Hızır ile İlyas’ın yeryüzünde buluştukları gece... Hatta o gece herkes gibi, tamtakır kalan buğday ambarının kapaklarını açık tutup, bereket dileği göndermişti Rabbine Hızır ile...” (DC: 14).

“Küçüklüğümde dedemden dinlemiştim: “ Bir gün Hızır (a.s) hamamda yıkanan bir ihtiyarın yanına yaklaşmış. İhtiyar kendi kendine yıkanmaktaymış. Hızır demiş ki:

- Ey ihtiyar! Gençliğinde yaşlılara yardım etseydin şimdi şu gençler de sana yardım ederlerdi.

İhtiyar adam şöyle cevap vermiş:

-Ben gençliğimde yaşlılara yardım ederdim ama zamane gençliği şimdilerde yardım etmez olmuş. Hızır (a.s.) bir taraftan ihtiyar adamın sırtını keselerken bir taraftan da konuşmaya devam etmiş:

-Demek ki yaptığın yardımları içinden gelerek yapmamışsın, Allah'ın sevdiğini kazanamamışsın, yoksa ettiğin o hayrı neden görmeyeceksin ki? ihtiyar adam şöyle demiş:

-Eğer yaptığımı Allah için yapmasaydım, O'nun sevgisini kazanmasaydım, Allah bugün benim sırtımı Hızır'a keseletir miydi?

Hızır (a.s.) duydukları karşısında çok şaşırılmış. Allah'ım demiş, bana verdiğin seni sevenlerin listesinde bu ihtiyarın adı yok, bu nasıl olur?

Yüce Allah şöyle demiş:

-Ey Hızır! Biz, bizi sevenlerin listesini sana verdik ancak bizim sevdiklerimizin listesi bizim yanımızdadır”” (AAD: 10-15).

Hızır, yukarıdaki alıntılarının birçoğunda “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez” atasözünüyle bağdaşan bir vaziyette okuyucuya sunulmuştur. Dara düşen insan, çaresizlik hâline büründüğünde, yardımına koşan kimselere “Hızır gibi yetiştin” ifadesini kullanarak derdine çözüm olduğunu anlatır. Verilerde Kur’an-ı Kerim’de geçen Musa peygamber ile Hızır kıssasına da gönderme yapılmaktadır. Bu durum halkın bilincine yerleşen Hızır’ın dinî bir alt yapısı olduğunu göstermektedir.

Manevî âlemde bir hiyerarşi söz konusudur. Bunları Kutup, üçler, yediler, kırklar ve kırklar yârî olarak sıralanır. Kutb-ül Aktâb bunların en üstünde bulunur. Bunlar hayatta olan kişilerdir ve Kutb-ül Aktâb (Kutup) ölürse sırayla birer kişi yukarıya çıkar. Kırkların dostları olanlardan biri de kırkların içine girer. Hatta bunun için “kırklara karışmak” tabiri kullanılır. Yunus Emre konulu romanlarda “Kutup”un kim olduğuna değinilmese de üçler, yediler ve kırklardan bahsedilmektedir:

4.17.2.7. Üçler Motifi

Üçler, Hz. Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin kastedildiği terim. AlevîBektaşî kültürü başta olmak üzere masallarda, halk hikâyelerinde ve efsanelerde sıkça yer alır. Âşıklığa geçişte bir ön aşama olan rüyada, gence üç kez bade sunulur. Bunların bir tanesi de “üçler, beşler ve kırklar adına”dır. Aynı zamanda üçler olarak kabul edilen bir başka grup da, rical-i gaybden üç büyük velidir. İki imam, diğeri kutuptur. İmamlar kutbun

yanında bulunur. Sağ tarafındaki imamın adı Abdullah, sol tarafındaki ise Abdülmelik'tir (Kaya, 2007: 758).

Yunus Emre konulu romanlarda "üçlere" rastlanmaktadır:

"Ses dolabın dibinde oturan üçlere kadar geliyordu" (DD: 312).

"Mevlânâ'nın defnedildiği yerle Üçler Mezarlığı birbirine çok yakındı" (YE3: 178).

"Kırklara varıp yedileri sordular. Üçlerin divanında şâha vardılar" (HÇ: 82).

"Nadar Aoulusu'ndan geçmişler. Düzgün Horasan taşlarından örülmüş üçgen alınlıklı Üçler Kapısı'ndan geçmişler" (YE1:135).

Bu alıntılar üçlerin halk arasında efsaneleşmiş bir vaziyette bulunduğunu gösterir. Üçlerin kim olduğundan, dinî mertebelerinden bahsedilmemekle birlikte "üçler mezarlığı, üçler kapısı, üçler divanı" gibi ifadelerden onların ulu kişiler kimliğinde oldukları söylenebilir.

4.17.2.8. Yediler Motifi

Yediler, halkın inancında yedi ulu kişiye verilen addır. İncelenen romanlarda sadece HÇ'da yedilere yer verilir. Bunların kim olduklarına değinilmemiştir:

"Kırklara varıp yedileri sordular. Üçlerin divanında şâha vardılar" (HÇ: 82).

4.17.12. Kırklar Motifi

Kırk kişilik ulu bir zümreye verilen isim. Üçler, beşler, yediler, kırklar şeklinde kültürümüzde yer edinmiş bir basmakalıp ifade yer almıştır. Bunlara gözle görünmez ve temiz soylulardır. Kırklar aynı zamanda Hz.

Musa'nın kalbini sembolize etmektedir. Bunun sebebi; Hz. Musa'nın Tur Dağı'nda kırk gün Rabbi ile başbaşa kalmasındandır. (Kaya, 2007: 429).

Yunus Emre konulu romanlarda kırklar motifi şu şekildedir:

"Kırklar meclisinde kırk birinci gibiydim" (OD:260).

"Seyyid Ahmed Yunus'un en iyi arkadaşıydı, kırkları karışmıştı" (DD: 215).

"İraz Kadın, 'Acaba kırklara mı karışacaktır?' diye düşündü" (YE3: 26).

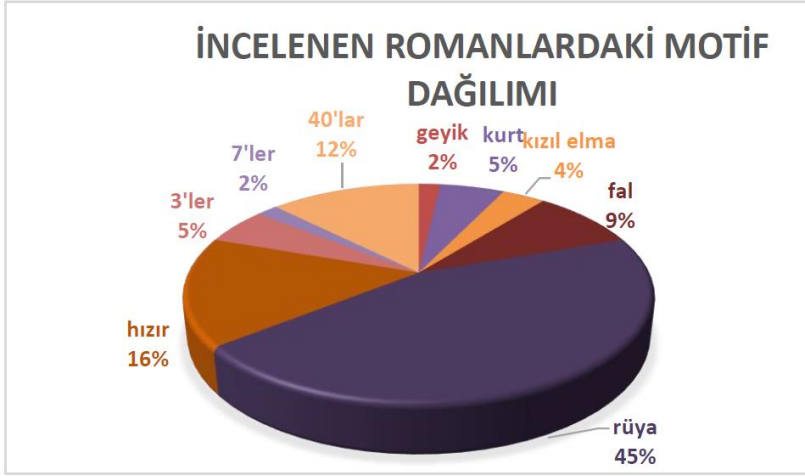
"O uyuya dursun, az ötede, küçük bir kulübede kırklar toplanmış, içlerine birini seçeceklermiş. Çünkü otuz dokuz kalmışlarmış" (DD: 215).

"Dönmüş gidiyorken, bir çalılığın dibinde bir başka adam görmüş, yaka paça, tutmuş onu Kırklar meclisine götürmüş. Meğer o garip kırk haramilerin başıymış. Anlatmaya anlatmış ama, nafile... Söz yerini bulsun demişler, harami başını kırklar meclisine oturtmuşlar. Töbe istiğfar etmiş, makamına çaresiz oturmuş" (DD: 215).

"İlk zamanlar çok zordu; ama çile dolmadan dergâha derviş de olunmuyordu. Kırk gün sürdü. Artık kırklara gelindiğinde yeme içme hissi neredeyse kaybolmuş birtakım cezbe hallerini müşahede eder olmuştum. Kırkların bizim dünyamızda ayrı bir yeri de vardır. Sufî âleminde kırklar tılsımlıdır. Seyr-i sülûkumuzun köşe taşları hep bu kırklarda olgunlaşmış" (AAD: 128).

"Erenler, kırklar bir evde oturmuş sohbet edermiş. (...) Kırklardan biri bıçağı çıkarıp kolunu kesmiş, kan akıtmış. Kırk koldan aynı anda kan akmış" (YE2:156).

Yukarıdaki alıntılar kırkların ulu bir topluluk olduğunu göstermektedir. Kaybolan kişiler için kullanılan, “kırklara karışmış” ifadesinden, kırkların görünür kimseler olmadığı anlaşılır. Diğer bir dikkat çekici husus ise kırkların otuz dokuz kişi kalması anında kırkınıcı kişiyi kendileri seçmeleri ve kırklar meclisine kırk haramilerin başının getirilmesidir. Bu durumun varlığı tam olarak bilinmese de halk kültürüne işlemiş “kırklar” inancına işaret eder.

Grafik 3: İncelenen Romanlardaki Motif Dağılımı

SONUÇ

Yunus Emre şiirlerinde Türk düşüncesinin ve yaşayışının izleri görülmektedir. Eserlerinde bir gelenek birikimi vardır. Yunus Emre hakkında yazılan romanların kurgusuna bakıldığında, kültürel verilerin fazlalığı dikkati çekmektedir. Bu durum aslında Türk kültürü içerisinde yaşamış ve bunu şiirlerine aktarmış olan Yunus Emre'nin hayatını anlatmak için zorunludur. İncelenen on yedi romandaki kültürel unsurlar da bu durumu gözler önüne sermektedir. Yazarları birbirinden farklı olan bu eserlerde kültürel verilerin çok fazla olmasına rağmen bunların birbirine benzerliği söz konusudur. Adeta romanların kurgusunu oluşturmada odak noktası olan Yunus Emre'nin edebî ve menkıbevî hayatından sonra en temel ortak nokta 'halk kültürü' olmuştur.

"Hippolite Taine bir edebî şahsiyetin portresini "ırk, muhit, an" üçlemesi etrafında çizmenin mümkün olduğunu ifade eder. Bu bağlamda yazar ya mensup olduğu toplumdaki, ya içinde bulunduğu muhitten, ya yaşadığı devirden veya bunların muhtelif derecelerde her üçünden etkilenecektir" (Köktürk, 2011: 270). Buradan hareketle denilebilir ki Yunus Emre anlatılırken, yazar sadece onun ilişkili olduğu; toplum, çevre ve döneminden yararlanmaz, kendi kültürel bağlarını da kurguya istemsizce dâhil eder. İncelenen 17 romanın her biri farklı kalemlerden doğmuştur. Bu da romanların kurgusuna var olan 17 kültürel farkındalık demektir.

Romanlardan elde edilen verilere bakıldığında; beslenme ve mutfak, giyimkuşam, halk mimarisi ve halk hekimliği, selamlaşma, misafirlik ve geçiş dönemlerinin oldukça geniş yer tuttuğu görülür. Halk bilgisi kapsamı altında değerlendirdiğimiz örneklerin birçoğunda İslâmî etkilerin varlığı söz konusudur. Bunun yanı sıra romanlarda az da olsa eski türk geleneklerini

hatırlatıcı ocak kültü, Şamanizm gibi unsurlar vardır. Eski Türk geleneklerinden kalan ve İslâmî hususiyetler tarafından sağlamlaştırılan formülistik sayıların fazlaca kullanımı da dikkat çeker. Bu sayıların romanlara gelişi güzel değil, formülistik biçimde ve tekrarlanır vaziyette olduğu için dâhil edildiği açıktır. Grafik: 1'de romanlarda kullanılan formülistik sayıların dağılımı görülmektedir. Buna göre en fazla kullanılan sayı 40, en az kullanılan sayı ise 33 ve 1001'dir. Halk bilgisi/folklor başlığı altında değerlendirilen diğer veriler ise azımsanamayacak kadar fazladır. Belli başlıklar altında gruplandırılabilir alıntılarının çok ve birbirine benzer olması, tek bir konunun farklı yazarlar tarafından ele alınmasına bağlanabilir.

İncelenen romanlardaki halk kültürüne edebî açıdan bakıldığında pek çok faktörle karşılaşılır. Toplum kültürünü, inançlarını, değerlerini, insanî ilişkilerdeki ayrıntıları, gelenek ve göreneklerini yansıtan deyim ve atasözü gibi kalıp ifadelere oldukça geniş bir yer ayrıldığı görülmektedir. Bu durum halk söylemi oluşturabilmede deyim ve atasözlerinin önemine işaret etmektedir. Grafik: 2'de romanlardaki deyim dağılımına dikkat çekilmek istenmiştir. Günlük konuşma dilinde yararlanarak kurmacada akıcılığı sağlamak ve durumu etkileyici bir biçimde anlatmak için başvurulan deyimler en fazla BVİ'de kullanılmış, onu takip eden romanlar ise AAD, Y2, Y3 ve DD'dir. Bu kalıplaşmış halk ifadesine en az yer veren ise DYO'dur, onun ardından YE1, GİP, AKY, YE, YDG gelmektedir. Öte yandan hikâye etmenin en küçük unsuru olarak tanımlanan motifler de kurguya dâhil edilmiştir. Ancak motif konusu başlı başına geniş bir yer kaplayacağı için sadece dikkat çekici motifler üzerinde yoğunlaşmıştır. Grafik: 3'de incelenen romanlardaki motif adları ve kullanım yüzdelerine yer verilmiştir. Buna bakılarak âşıklık geleneğinin yanı sıra pek çok edebî türdeki metinler içerisinde işlenmiş olan rüya

motifinin geniş bir yer edindiği görülmektedir. Olayların seyrine etki eder ve gelecekte haber verir nitelikte olan rüyaların peşi sıra romanlarda en çok kullanılan motif sırayla Hızır, 40'lar, fal, kurt, 3'ler, 7'ler ve geyik motiftir. Türk milletinin samimiyetle yaşadığı bir hayatın mahsulü olan dua, beddua, ağıt, tekerleme, masal, halk hikâyesi, efsane-menkıbe, lakaplar, adlar, hitaplar da romanlarda yoğun bir şekilde karşımıza çıkar.

Halk Edebiyatı başlığı altında değerlendirdiğimiz bir başka konu da romanlarda oldukça fazla kullanılan Yunus Emre şiirleri ve menkıbeleridir. Başkahramanın Yunus Emre olduğu eserler için bu tabii bir sonuçtur. Yunus Emre'nin hayatı tarihî kaynaklar itibariyle kesin çizgilerle çizilmediği için belirlenemezken, menkıbeleri ve şiirleri bu belirsizliği en azından kurmacada gidermek adına en çok müracaat edilen halk kültürü unsurları olmuştur. Bu iki unsur romanlarda çok sık ele alınmış olması da kurguların birbirine benzerliğine sebep olmuştur. Şiirler romanların kurgusunda oldukça fazladır. Bazen şiirin tamamı, bazen birkaç beyit/dörtlük, bazen de şiirler değiştirilerek yeni cümleler halinde yazılmıştır. Bir şiirin tamamının ya da aynı şiirin birden fazla beytinin/dörtlüğünün kullanıldığı romanların belirlendiği Tablo 1'e bakıldığında çoktan aza sırayla DD, YE3, BVİ, BAYE, YEVY, DYÖ, DC, GİP, AKY, YDG, YE3, HÇ, YE1, AAD, Y ve YE 'de bu tür şiir kullanımı görülmektedir.

Aslında şiirlerin çok fazla kullanımı ortaya kurgu zaafı çıkarmıştır. Çünkü söz konusu romanda şiirler kurgunun önüne geçmiştir. Özellikle DD, BVİ ve YE3'de bir şiir yığılması söz konusudur. Öte yandan romanlarda en fazla "Gönlüm düşdi bir sevdâya, gel gör beni 'ışk n'eyledi" şiirinin kullanıldığı sonucuna tablodan hareketle varılır. OD'da şiirlerden bir dörtlük (ki bu da her bölümün başında epigraf şeklindedir) ya da bunların mensur

tarzda kurguya dâhil edilmesiyle karşılaşılmaktadır. Roman kurgusu Yunus Emre menkıbeleri etrafında dönmektedir. Tablo 2'ye göre menkıbeler en çok OD'da, en az ise YE1'de kullanılmıştır. En fazla kullanılan menkıbe ise "Düz Odun", en az kullanılan "Saka"dır.

Halk kültürü bir milletin asli karakterini ortaya koyar. İncelenen romanlardaki halk kültürü çeşitliliği de bu karakteri anlamamıza yardımcı olur. Aynı zamanda geçmişle gelecek arasında bir köprü görevi üstlenen halk kültürü unsurlarının kayda geçmesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

Akgün, Y. (2012). *Yunus Emre*. Korza Yayıncılık.

Akın, İ. (2015). *Dördüncü cemre (Yunus Emre)*. Mat Roman.

Alptekin, A. B. (2013). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Akçağ Yayınları.

Altay, D. (2010). *Yunus Emre*. Alter Yayınları.

Altuntaş, H. (2011). *Kur'an-ı Kerim meâli* (12. baskı). Yenigün Matbaacılık.

Anılan, E. (2014). *Yunus Emre*. Etkin Yayınevi.

Araz, N. (1984). *Dertli dolap*. Atlas Kitabevi.

Argun, G. (2013). *Aşk'ın kandili (Yunus Emre)*. Paradoks Yayınları.

Artun, E. (2013). *Türk halkbilimi*. Karahan Kitabevi.

Aydemir, S. (2018). *Yunus diye görüldüm*. Portakal Kitap. <http://portakaltap.com/yazar/servet-aydemir/>

Baran, M. (2006). Halk mimarisinin halk bilimi bağlamında değerlendirilmesine Harran evleri örneği. *Milli Folklor Dergisi*, 18(79), 141-156.

Bedir, M. (2010). Sünnet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 38, ss. 151-154). Türkiye Diyanet Vakfı.

Bedri, Y. (2016). *Gezgin ile pervane*. Çıra Yayınları.

Boratav, P. N. (2015). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. BilgeSu Yayınları.

Boratav, P. N. (2016). *100 soruda Türk folkloru*. BilgeSu Yayınları.

Bozkurt, H. K. (2012). Sayıların gizemli dünyası, kültür ve edebiyatta sayı sembolizmi. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 717-728.

- Cilâcı, O. (1994). Dua. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 9, ss. 529-532). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrıncı, M. (2005). Misafir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 30, ss. 162-164). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çelebi, M. (2017). *Türk halk kültüründe rüya*. Kömen Yayınları.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe sözlük*. İz Yayıncılık.
- Efe, A. (2007). *Yûnus*. Nar Yayınları.
- Efendioğlu, M. (2009). Selâm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 36, ss. 341-344). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ekici, M. (2000). Halk, halk bilimi ve halk bilgisi üzerine bir deneme. *Milli Folklor Dergisi*, (45), 3-8.
- Ekici, M. (2016). *Halk bilgisi (Folklor)*. Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut kitabı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1959). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî vilâyet-nâme*. İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1992). *Yunus Emre ve tasavvuf*. İnkılâp Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2018). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Günay, U. (2011). *Âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Akçağ Yayınları.
- Gündüzöz, G. (2017). Tasavvuf kültüründe hırka, alem ve seccâde. *Akademik Bakış Dergisi*, (64), 74-94.

- Güney, E. (1971). *Folklor ve halk edebiyatı*. Milli Eğitim Basımevi.
- Güngör, H. (2010). Şamanizm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 38, ss. 356-359). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Güvenç, A. (2009). Kırk sayısının halk edebiyatı ürünlerinde kullanımı üzerine bir inceleme. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (41), 85-97.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2015). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Akçağ Yayınları.
- Güzel, C. (2015). *Deryada Yunus olmak*. Nesil Yayınları.
- Göktürk, A. (1998). *Okuma uğraşı*. İnkılap Kitabevi.
- Işinsu, E. (2015). *Bir ben vardır bende benden içeri*. Bilge Kültür Sanat.
- İnan, A. (1952). Müslüman Türklerde şamanizm kalıntıları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 10(1-4), 19-30. <http://dergiler.ankara.edu.tr>
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İvgin, H. (1996). *Türk halkbiliminde ve halk edebiyatında görüşler*. Kültür Ajans Yayınları.
- Kabaklı, A. (2012). *Yunus Emre*. Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999). Türk dünyası tarih çalışmalarında halk inançlarının önemi. *Milli Folklor Dergisi*, 11(44), 88-90.
- Kaplan, M. (1991). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar 3*. Dergâh Yayınları.

- Karaman, H. (1988). Âdet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 1, ss. 372-373). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kaya, D. (2007). *Türk halk edebiyatı terimler sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Keskin, Ö. (2016). *Yunus Emre var yâr'ına*. Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Kocaer, S. (2007). Bir sosyal kontrol aracı olarak beddualar ve internet. *Milli Folklor Dergisi*, 19(75), 30-33.
- Köktürk, Ş. (2011). Rasim Özdenören hikâyelerinde halk kültürünün yansımaları. *Hece Dergisi*, (169), 262-270.
- Köktürk, Ş. (2012). Devlet Ana'da halk kültürünün etkisi. *Hece Dergisi*, (181), 343-354.
- Köktürk, Ş. (2018). Kurmaca için tükenmez kaynak: Folklor/halk edebiyatı. *Dostder*, 135-143.
- Köprülü, M. F. (2017). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Alfa Yayınevi.
- Nalça, K. (2015). *Yunus Emre*. Altın Bilek Yayınları.
- Oğuz, Ö. (2009). Kul Himmet ve sözlü gelenek tanıklığında kozmogonik mitin eskatolojik serüveni. *Milli Folklor Dergisi*, 21(84), 51-56.
- Oğuz, Ö., vd. (2016). *Türk halk edebiyatı*. Grafiker Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Türk halk şiirlerinin şekil ve nev'i* (C. Kurnaz, Haz.). Akçağ Yayınları.
- Ortakçı, A. (2012). Halk bilgisi yönüyle Fakir Baykurt romanları. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 67-83.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi* (Cilt 1). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi* (Cilt 2). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önal, M. (2009). *Hak çalabım*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Örnek, S. V. (1971a). *100 soruda ilkellerde din, büyü, sanat, efsane*. Gerçek Yayınevi.
- Örnek, S. V. (1971b). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (2018). *Türk halk bilimi*. BilgeSu Yayınevi.
- Özdemir, F. (2008). Kızıl elma'yı arayan üç yazar: Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ragıp Şevki Yeşim. *Türkoloji Dergisi*, 3(5), 503-515.
- Özdemir, N. (2008). Türk hediyeleşme geleneği ve medya. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 1(4), 467-480.
- Pala, İ. (2015). *Od*. Kapı Yayınları.
- Sağlık, Ş. (2003). *Cahit Sıtkı Tarancı'nın hikâyeleri üzerine bir inceleme*. Hece Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk efsanelerinde taş kesme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Schimmel, A. (1998). *Sayıların gizemi*. Kabalcı Yayınları.
- Sepetçioğlu, M. N. (2012). *Benim adım Yunus Emre*. Alioğlu Matbaacılık.
- Sever, M. (2000). Türk halk edebiyatında birbirinin yerine bazı terimler üzerine. *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri* içinde (ss. 615-656). Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Şahin, H. (2007). Ocak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 33, ss. 317-319). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tan, N. (2008). *Folklor (Halk Bilimi) genel bilgiler*. Özal Matbaası.
- Tatçı, M. (1991). *Yunus Emre dîvânı (Risâletü'n nushiyye)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. (2012). *Dîvân-ı ilâhîyât*. Kapı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1989). Folklorik ve antropolojik yönleriyle hediye geleneği ve Türk kültüründeki yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 29-34.
- Timurtaş, F. (1972). *Yunus Emre divanı*. Kervan Kitapçılık.
- Tökel, D. A. (2002). Niyet boyutundan kurmacayı okumak: Yazarın niyeti romanın oluşumu. *Hece Dergisi* (Türk Romanı Özel Sayısı).
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulu, M. (2015). *Aşka ağlayan derviş*. Karatay Akademi Yayınları.
- Vakkasoğlu, V. (2005). *Yunus Emre*. Nesil Matbaacılık.
- Yardımcı, M. (t.y.). *Geleneksel kültürümüzde ve âşıkların dilinde kına*. <http://turkoloji.cu.edu.tr>
- Yazıcı, H. (1998). Hikâye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (Cilt 17, ss. 478-480). Türkiye Diyanet Vakfı.